

SYLLABUS

Psychological Foundations of Education SEMESTER - I (CORE - II)

Unit - I Educational Psychology in Development Perspective

- Concept, Nature, Scope and Relevance of Educational Psychology.
- Methods to Understand Learners : Observation, Experimentation and Case Study.
- Concept and Difference Between Growth and Development, Principles of Growth and Development.
- Characteristics of Development During Childhood and adolescence in different areas : Physical, Cognitive, Social and Emotional.

Unit - II Intelligence, Creativity and Individual Difference

- Individual Difference : Concept, Nature, Factors and Role of Education.
- Intelligence : Concept and Nature of Intelligence, Concept of I.Q, Theories of Intelligence - Two factor theories, Guilford's structure of intelligence (SI) model, Gardner's multiple theory of intelligence.
- Measurement of intelligence : Individual and group test, verbal, non-verbal test.
- Creativity : Meaning, Nature and Stages of creative thinking, Strategies for fostering creativity.

Unit - III Learning and Motivation

- Learning : Concept, Nature and Factors of Learning.
- Learning and Maturation, Factors affecting Learning.
- Theories of Learning and its Educational Implications : Classical Conditioning, Operant Conditioning, Insightful Learning and Constructivist approach to Learning.

Unit - IV Personality and Mental health

- Personality : Concept and Nature of Personality, Relevance of Studying Personality for Learning.
- Theories of Personality : Type theory and Trait theory with Implication, Assessment of Personality : Subject, Objective and Projective Techniques.
- Mental Health : Concept, Mental Health of Teacher, Factors affecting mental health and Role of Teacher.
- Adjustment Mechanism : Concept and Types.

□□□

ସୂଚୀପତ୍ର

(CONTENTS)

ପ୍ରଥମ ଏକକ (Unit - I)

ବିକାଶାମ୍ବଳ ପରିପ୍ରେଷଣରେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Educational Psychology in Development Perspective)

3 - 94

- କେ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି, ପରିସର ଓ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉପଯୋଗିତା ।
- କେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟନ ପଢ଼ନ୍ତି, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି, ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି, ଗଣଶା ଅଧ୍ୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି ।
- କେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ଅର୍ଥ, ସଂଜ୍ଞା, ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ନିୟମ ।
- କେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ଲକ୍ଷଣ, ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଓ ନିୟମିତ ଅବସ୍ଥାର ଶାରୀରିକ, ଝାନାମୂଳକ, ସାମାଜିକ ଓ ଆବେଗିକ ବିକାଶ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଏକକ (Unit - II)

ବୁଦ୍ଧି, ସ୍ମଜନଶାଳତା ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ (Intelligence, Creativity and Individual Difference)

97 - 144

- କେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତାରତମ୍ୟ, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଉପାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଭୂମିକା ।
- କେ ବୁଦ୍ଧି, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି ଓ ବୁଦ୍ଧି ପରାକ୍ଷଣ ପ୍ରାପ୍ତାଙ୍କ ଧାରଣା, ଦ୍ୱି-ଉପାଦାନ ତତ୍ତ୍ଵ, ଗିଲ୍ ଫୋର୍ଡ୍ ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତିତ୍ତ୍ଵ ଓ ଗାର୍ଡନରଙ୍କ ବହୁବିଧ ବୁଦ୍ଧିତ୍ତ୍ଵ ।
- କେ ବୁଦ୍ଧିର ପରିମାପ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଏବଂ ଦଳଗତ ବୁଦ୍ଧି ପରିସର ।
- କେ ସ୍ମଜନଶାଳତା, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ସ୍ମଜନାମୂଳକ ଚିତ୍ରାଧାରାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।

ଦୃଢ଼ୀୟ ଏକକ (Unit - III)

147-186

ଶିକ୍ଷଣ ଏବଂ ଅଭିପ୍ରେରଣା (Learning and Motivation)

- ତେ ଶିକ୍ଷଣ, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଉପାଦାନ ।
- ତେ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ପରିପକ୍ଷତା, ଏହାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଉପାଦାନ ।
- ତେ ଶିକ୍ଷଣରେ ଓ ଏହାର ଶୈଖିକ ନିହିତାର୍ଥ, ଶାସନ ଅନୁବନ ଶିକ୍ଷଣ, ଧାରଣାବାଚା ଅନୁବନ, ଅନୁବ୍ସି-ବାଦ ଶିକ୍ଷଣରେ ।
- ତେ ଅଭିପ୍ରେରଣା, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକାରଭେଦ ଓ ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ।

ଚର୍ଚ୍ଛୀଥ ଏକକ (Unit - IV)

189-240

ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ (Personality and Mental Health)

- ତେ ବ୍ୟକ୍ତି, ଏହାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି ଓ ଶିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ।
- ତେ ବ୍ୟକ୍ତିଭର ତତ୍ତ୍ଵ, ବିଭାଗାକରଣରେ ଓ ପ୍ରଲକ୍ଷଣରେ, ଏହାର ଶୈଖିକ ନିହିତାର୍ଥ, ବ୍ୟକ୍ତିଭର ମୂଳ ନିର୍ଭାବା, ଆମ୍ବନିଷ ପରିଚି, ବସୁନିଷ ପରିଚି ଓ ପ୍ରକ୍ଷେପଣ ପରିଚି ।
- ତେ ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ, ଏହାର ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ ଓ ଏହାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା ଉପାଦାନ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭୂମିକା ।
- ତେ ସମୟୋଜନ, ଏହାର ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରକାରଭେଦ, କୌଶଳ ।

ପ୍ରଥମ ଏକକ (UNIT - I)

ବିକାଶାମ୍ଲକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Educational Psychology in Development Perspective)

- ତେ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକୃତି, ପରିସର ଓ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉପଯୋଗିତା ।
(Concept, Nature, Scope and Relevance of Educational Psychology)
- ତେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟନ ପରିଚି, ପର୍ୟୋବେକ୍ଷଣ ପରିଚି, ପରାସନ ପରିଚି, ଘଟଣା ଅଧ୍ୟନ ପରିଚି ଓ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ପରିଚି ।
(Methods to Understand Learners : Observation, Experimentation and Case Study)
- ତେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ଅର୍ଥ, ସଂଜ୍ଞା, ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ନିୟମ ।
(Concept and Difference Between Growth and Development, Principles of Growth and Development)
- ତେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ଲକ୍ଷଣ, ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଓ ନନ୍ଦୋବନ ଅବସ୍ଥାର ଶାରୀରକ, ଜ୍ଞାନାମ୍ଲକ, ସାମାଜିକ ଓ ଆବେଦିକ ବିକାଶ ।
(Characteristics of Development During Childhood and adolescence in different areas : Physical, Cognitive, Social and Emotional)

ବିକାଶାନ୍ତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

(Educational Psychology in Development Perspective)

ବିଦ୍ୟା ମଣିଷଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦିଏ, ବିଦ୍ୟା ମଣିଷଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଏ, ତା'ର ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ନୋଚିତ କରେ । ମଣିଷର ମନକୁ ବିଦ୍ୟା କରେ ପ୍ରେରଣାବନ୍ଦ । ମଣିଷର ବୋଧହୃଦୟ ସବୁଠୁଁ ବେଶି ପ୍ରିୟ ତା'ର ଅତୀତ ଓ ତା'ର ଲତିହାସ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ତା'ର ଅତିତ ଦିନକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିତ୍ୟ ନୂତନ ରୂପରେ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ପ୍ରତେକ ଦିନ ତାପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ମଣିଷ ମନଗା ଏମିତି ଗଢ଼ା ଯେ, ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଯେତେବେଳେ ଆସେ, ସେତେବେଳେ ଭାରି ବାଧେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ତେଜ୍ଜଳା ପରେ ତାକୁ ପୁଣି ମନେପକାଇ ସେ ଭାରି ଖୁସି ହୁଏ । ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟନ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ତଥା ଆଚରଣ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଏକ ବ୍ୟାପକ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ମନୁଷ୍ୟର ମନ, ଚିନ୍ତନ, ଆଚରଣ ଓ ବ୍ୟବହାର ଅତି ବିଚିତ୍ର ଓ ଜଟିଳ ଅଟେ । ତାର ବ୍ୟବହାରର ଜଟିଳତା ଓ ଭିନ୍ନତାର ଦିଗ, ନିରନ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ନିହିତ ଥାଏ ।

ମଣିଷର ମନ ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ସମୟ କ୍ରମେ ଧୂରେ ଧୂରେ ବିକାଶ ପଥରେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଛଲିଛି । ତା' ମନରେ ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି ଏବଂ ଉଠୁଥୁବ ତା'ର ରୁଚି, ଆଶା, ଆକାଞ୍ଚଳ୍ୟ, ସ୍ଵପ୍ନ, ସ୍ଵଖା, ଦୁଃଖ, ଆବେକଗ ବୁଦ୍ଧି, ଏବଂ ଉକ୍ତଶ୍ଵା ଜତ୍ୟାଦିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ସେ ତା'ର ବ୍ୟବହାରରେ ଘନ ଘନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଶ୍ୱରି ।

ଗୃହ, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ସମାଜ ଓ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ତଥା ଆମ୍ବାୟ ସ୍ଵଜନ, ପଡ଼ୋଶୀ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁସମ୍ପର୍କ ରଖୁ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାକାରା ମନୋଭାବ ରଖୁ କିପରି ଜୀବନକୁ ସୁନ୍ଦର, ସୁଖମୟ ଓ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇ ପାରିବ । ସେ ଦିଗରେ ଆଜିର ଶିକ୍ଷା ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ତଥା ଶିକ୍ଷାମନୋବିଜ୍ଞାନ ମାନବ ସମାଜକୁ ଦିଗ୍ବିଦ୍ୟନ କରିପାରିଛି । ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏତିହାସିକ ଭିତ୍ତିଭୂମିକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଏହାର ସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ଵ, ନିୟମ, ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ପରିସର ଓ ସୀମା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ କିଛି ଜାଣିବୁଏ ଓ ଅଛି ଅଛ ଅଜଣା ଲାଗେ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜନ୍ମ । କାଳକ୍ରମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ହେବା ଫଳରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସଂଜ୍ଞା ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷର ଆଚରଣ, ଅଭିଜତା ଓ ଅନୁଭବକୁ ସମ୍ବିଳିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ନଜରରେ ରଖୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ ନିମ୍ନମତେ ବିଭିନ୍ନ ସଂଜ୍ଞା ଓ ଉପଭିତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

(Educational Psychology in Developmental Perspective)

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (EDUCATIONAL PSYCHOLOGY)

ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟପୁରିଗତ ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା, ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଭାନ୍ଦର ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା, ପାଇଁତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଭାନ୍ଦର ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା, ଶିକ୍ଷାର ସଂକରୀଁ ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତି, ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ, ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସଂଜ୍ଞା, ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉପବିଭାଗ, ଶିକ୍ଷା ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଓ ସଂଜ୍ଞା, ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୃତି, ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିସର, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମତ୍ତେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଜ୍ୟତା, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବୁଝିବାରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ପଢ଼ନ୍ତି, ପର୍ଯ୍ୟବେଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି, ପରୀକ୍ଷଣ ପଢ଼ନ୍ତି, ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ନ୍ତି ।

ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାଯେତରେ ଜ୍ଞାନର ବିଷ୍ଣୋରଣ କ୍ଲମେ ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଅଧ୍ୟକାଶୀ ହୋଇଅଛି ଯାହାକି ଶିଶୁ ଓ ମାନବର ଆଚରଣ ସହିତ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ଏକଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁରୁ, ଆଗ୍ରହ, ଉପସାହ, ଉଦ୍‌ବନ୍ଧନା, ବୁଦ୍ଧି, ସ୍ମୃତି, ଚିନ୍ତାଧାରା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାନସିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ, ମନୋବୃତ୍ତି, ଅଭିଷମତା, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଆଚରଣ ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ଏପରିକି ଦୁଃଖ, ବିଷାଦ, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଆନନ୍ଦ ଓ କ୍ରୋଧାଦି ଆବେଦନ ଓ ଅନୁଭବରେ ଜଣେ ଜଣକତାରୁ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜାଣିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ । କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ବା ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଜଟିଳ ବୋଲି କୁହାୟାଇପାରେ । ଏହାର ଶୁଣ୍ଣଳିତ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଯେତୁରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ତ୍ରୁଟିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଭାବ ଜାତ ହୋଇଥାଏ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ ଯାହାକି ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟକ୍ରି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାୟ ହ୍ରୀ.ପ୍ଲୁ.୩୦୦ୟ ଦର୍ଶନର ଏକ ଅଂଶ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ତେବେ କେତେକ ବିଶେଷଜ୍ଞ ମତ

ଦିନାଂକ ଯେ ୧୮୭୯ ମସିହାରୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକ ସତ୍ତଵ ବିଜ୍ଞାନ ସନ୍ତୋଷିତ କିଣ୍ଟି ଭାବେ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଛି । କାହାରେ
ଏହି କର୍ଷ ହେଲା କର୍ମନ ତେବେ ସୁମନୀଧର୍ମ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଭାଗଳିହେଲମ ଉପରେ, ୧୮୭୯-୧୯୦ (Wilhelm
Wundt, 1832-1920) ଲିପିତି (Leipzig) ସହବରେ ସର୍ବପୂର୍ବମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରୋଗରଶାଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଅନୁଷ୍ଠାନିକ
ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାତା ହୋଇଥିଲେ । ଏହି କର୍ଷାତାର ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସବୁର ଶାସ୍ତ୍ରର ଭାବେ ମାନ୍ୟତା
ଲାଭ କରିଛି । ସମୟକୁଣ୍ଠେ ଜ୍ଞାନର ଅନୁଚୂପିତ ବିଜ୍ଞାନ ହେଉ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅନୁଷ୍ଠାନିକ
ପ୍ରୋଗରଶାଳା ବୃଦ୍ଧିତ୍ତରେ ଉପ ବିଜ୍ଞାନ ଭାବେ ବୈଶିଖ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକ ସଂପଦ ମଧ୍ୟ ଦାବି କରେ
ଯାହାକି ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା ଗବେଷକ, ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମହା ନିମିତ୍ତ ଅବ୍ୟାପ ରହୁ, କର୍ଜ୍ଜ, କର୍ଜ୍ଜା ।
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ଞାନ ଆଚେ ।

ପ୍ରକଟରେ ଶୈଳିକ ମନୋଭିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋଭିଜ୍ଞାନ ହଁ “ଶିକ୍ଷା” (Education) ଏବଂ “ମନୋଭିଜ୍ଞାନ” (Psychology) ବିଳ ଦୁଇଗୋଡ଼ି ଶରୀର ସମାଜରୁ ଉପଲ୍ବଧ କରେ । ସୁତରା ଶୈଳିକ ମନୋଭିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସହ ଧାରଣା ଆଣିବା ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ପରେ ମନୋଭିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧ ସମାଜ ସ୍ଥର୍ତ୍ତନା ଏଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ।

ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ
(Meaning of Education)

ବାପୁରଗେ ମାନବର ଆତ୍ମ ବିକାଶ, ଆତ୍ମ ଜୟନ୍ତନ ଓ ଆତ୍ମ କାଗଜଟ ହଁ ତାର ବୃଦ୍ଧି, ଆନ ଓ ବିବେଳ ଅର୍ଥର ଶିଖିଲି ଏକ ଅମୋଗ ଅସ୍ତ୍ର ଦୀର୍ଘ ସମବ ଚୋଇଥାଏ । ଅନେକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମାଜରେ ସମପ୍ରୟାତି ହୋଇ ଚିନ୍ମାରୁ ଶିଖିବେଳେ କହିବା କେବେଳେ ଅନେକ ଶିଖୁର ଅନ୍ତର୍ଭିତ୍ତି ଉପସରା ବିକାଶ ଓ ପରିପ୍ରକାଶରୁ ଶିକ୍ଷା ପଦବୀରେ ବୋଲି କହିଆଥାଏ ଅନେକ ଶିଖିବେଳେ ଶିଖୁର ମୂଳ୍ୟ କୁଳବରଣ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଅନେକ ଶିଖିଲୁ ବ୍ୟକ୍ତିଭାବ ଘୃଣାତ୍ମକ ବିକାଶ ଦେବିଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସର୍ବୋପରି ଏତିକି ଜୁହ୍ୟାଳପାରେ ଯେ ଶିଖୁ ରା ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାରାତିକ, ମାନସିକ, ଆବେଦିକ ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଅଧିକ ବିକାଶ ସର୍ବୋପରି ଏହି ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ହଁ ଶିକ୍ଷା ଅଟେ । ଶିକ୍ଷା ହଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାରୀରିକ ଓ ସ୍ଵର୍ଗତ ଜୀବନ ଯାପନରେ ସହାୟକ ହେବା ସହିତ ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭିତ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ ଅଭିଭୂତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ସନ୍ତୋଷ ରେ ସହ ଧାରା ଆନିକା ନିମେତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୁତିଗତ ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ସଂଖ୍ୟା, ଶିକ୍ଷାର ସଂକଳନ ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥ ଓ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ବଲରେ ଆବେଦନ କରାଯାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ଯାହାକି ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୁଗୁରିଗତ ଅର୍ଥ (Etymological Meaning of Education)

ବ୍ୟାସତ ରାଜାକାର ଶିଖିବାର ଅର୍ଥୀ ‘ଶାସ’ ଧାରୁଳ ରହନ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଅର୍ଥ ଶୁଣିବିଳିଦ୍ବା ଅଧ୍ୟାୟନ କରିଛି । ବ୍ୟାସ ଆମେ ଶିଖାର୍ଥୀଙ୍କ ଶିଖ୍ୟ ବୋଲି କରିଥାଏ । ଏହା ବାଜାଗାର କେତେକ ଶିଖାର୍ଥୀ ବିଦ୍ୟା ପରିଚି ସମାଜ କରିଆଯାନ୍ତି । ବ୍ୟାସରେ ଏହି ବିଦ୍ୟା ଶର୍ତ୍ତ କିମ୍ବା ‘କିଦି’ ଧାରୁଳ ଆସିଥିଲା । ଏହାର ଅର୍ଥ ଜାଣିବା ବା ଜ୍ଞାନ ଅଞ୍ଜଳି କରିବା । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ବ୍ୟାକିରଣ ମନକ ଶୁଣିବିଳିଦ୍ବା କରି ଜ୍ଞାନ ଆହୁତି କରାଇବା ହେଉଥିଲା ଅର୍ଥ କହନ କରୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଶିଖ ପେଡୋଗୋଜି (Pedagogy) ଶିକ୍ଷା କିମ୍ବା ଶକ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା Paides ଅର୍ଥରେ boy ଏବଂ a-gein ଅର୍ଥରେ to lead ର ସମିଶ୍ରଣ ଆଏ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେବା 'to lead the boy' ଅର୍ଥରେ "ଶିକ୍ଷକୁ ଆନନ୍ଦରେ ନେବା" ।

କିମ୍ବା ପାଥାଟ୍ୟ ମରନେ ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ୱୟାରିତ ଅର୍ଥ ଜନ୍ମ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । ଶିକ୍ଷାକୁ ଜାଗାରେ ଏକୁକେଶନ (Education) କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶିର 'Education' ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରୁ ଜଣ୍ଠିତ । ସେହି ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦରୁଦ୍ଧିତ ହୋଇ 'Educare', 'Educere' ଓ 'Educatum' । 'Educare' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଜୋକୋ ଯଦୁ ନେଇ ଜନ୍ମିତ ଘଟାଇବା ('to bring up') ବା ପ୍ରତିପାଳନ କରିବା ('to nourish') । 'Educere' ର ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପାଳନ କରାଇବା ('to lead out') ବା ଚିତ୍ରିତ ବାହାରକୁ ଆରିବା ('to draw out') । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରରେ କହିଲେ ଶିଖୁର ଲୁଜାକାମିତି ପ୍ରତିବାର ପିତ୍ରପାକାଶ । Educatumର ଅର୍ଥ ପାଠବାନ କର୍ମ କରିବା ('act of teaching') ବା ଚାଲିମ୍ବ କରିବା ('to train') । 'Educare' ଏବଂ Educatum ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରିତ ଅର୍ଥକୁ ବିଶ୍ଵେଷଣ କଲେ ଜାଣାଯାଏ ଯେ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଏକ ବାଧ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା, କିମ୍ବା 'Educere' ଶିକ୍ଷା ଏକ ଆୟୋଜନାଶ ଅବିଭ୍ରତ ବୋଲି ଦର୍ଶାଯାଇ । ଏହି ଜାଗାକୁ ଶବ୍ଦରୁଦ୍ଧିତ ଆମେ ଦିଶ୍ୟେଷଣ କଲେ, ଆମେ ଏହି ସିକ୍ଷାରେ ଉପନାଳ ହେବା ଯେ ଶିଖୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଦୟାବଧାନରେ ପରିବେଶନାରୁ ଅଭିଭାବା ସଂଗ୍ରହ କରି ତାରକ ସମୟ ଅନୁର୍ଧିତ ଶୁଣୁଣୁଦ୍ଧିତ ଜାଗାପତ କରି ପିତ୍ରପାକାଶ କରିବା ହୀ ଶିଖା ଅଟେ । ଯୁନନ୍ତି Education ଶବ୍ଦ 'e' ଓ 'duco' ଶବ୍ଦର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଠିତ । ପ୍ରକାରେ 'e' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ଆରକ୍ଷଣଶୀଳ' ଏବଂ 'duco' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ପିତ୍ରପାକାଶ କରିବା ବା ଶାନ୍ତି ବାହାର କରିବା । ଦେଶ ଶିଖ ଅନୁର୍ଧିତ ଶକ୍ତି ଜାଗାର କରି ପରିପାଳନ କରିବାକୁ ଶିଖୁ ବୋଲି ଜହାଯାଏ ।

ପ୍ରକାରେ ଶିଖାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ଶିଖାରେ ଥାବା ସମ୍ପଦ ଆନ୍ତରିକତି ଶକ୍ତିରୁଦ୍ଧିକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବା । ଶିଖର ଆନ୍ତରିକ ଲକ୍ଷ ବିଳାର କେବଳ ଉଚ୍ଚ ଶିଖାପାଠୀଙ୍କ ଏବଂ ଏହାର ଆନ୍ତରିକ ମାଟେରିଆ ସମ୍ପଦ ଜ୍ଞାନାୟ ।

ଶ୍ରୀ କାନନ ସିଦ୍ଧି ତେପୋଡ଼ ଲାବେ ଲଜ୍ଜିତ । ଏଥୁ ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଜାନନ ଏଥାଂ ଜାନନ ହୀ ଶିକ୍ଷା । ଶିକ୍ଷାଜାନ କାନନ କେବେହେଲେ ଜାନନ ଦୂରେ । ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦ୍ରମ୍ ପ୍ରତି ମନ୍ଦ୍ରମ୍ ଦିବାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ ନରିବାରେ ସାଧ୍ୟ କଲିଥାଏ । ଶ୍ରୀ ଦ୍ଵାରା ମନ୍ଦ୍ରମ୍ ଜାନନର ସର୍ବାକ୍ଷର ଜନ୍ମି ସାହୁର ଚରଣରେ ।

ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା
(Definitions of Education)

ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଯେହେଉ ଶିକ୍ଷାର ପରିଷର ବ୍ୟାପର ସେହେଉ ଏହାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଗ୍ରହ ଦେବା କିମ୍ବା କଞ୍ଚକାରୀ
ବ୍ୟାପର ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟାନାଳ ମରଗ ଶିକ୍ଷାର ଅଟେ କିନ୍ତୁ ଜିନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଯେହି
ସଂଗ୍ରହକୁ କିମ୍ବା କିମ୍ବା କରିବା ଦେବେ ଆମେ ଲାଭିବାର ଯେ ସେହି ବ୍ୟାପାରକୁ ମଧ୍ୟରେ କିମ୍ବା ବ୍ୟାପକୀୟ ରହିଛି ।
ଦେବେ ଛାଡ଼ୁଥାଇମାନଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ କେବେଳେ ସଂଖ୍ୟା ଉପାସନା କରାଗଲା ସେବୁକି
ହେଲା :-

ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା (Definitions of Education of Eastern Educationists)

ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ସମାଜରେ ସମ୍ମ ଧାରଣା ଆଣିବା ନିମତ୍ତେ ଏଠାରେ କେତେକ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିଦୀନାନିକର ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞାକୁ ଉପସ୍ଥିତ କରାଗଲା ।

শিক্ষার মনস্তাত্ত্বিক উর্ভূমি

রিগবেদ (Rigveda) : “শিক্ষা মানবকু আত্ম বিশ্বাসা ও আত্মসাক্ষাতের স্বাধায় করে ।” (“Education makes man self-reliant and selfless.”)।

উপনিষদ (Upanishad) : “শিক্ষা মানবর মুক্তি নিমগ্নে উদ্বিষ্ট অংগে ।” (“সা বিদ্যা যা বিমুক্তয়ে”) (“Education is meant for liberation”)।

ভগবৎ গাত্রা (Bhagvadgita) : “পৃথুবারে জ্ঞান সত্ত্ব পবিত্র বষ্টু আর কিছি নই ।” (“ন হি জ্ঞানেন সত্ত্বঃ পবিত্রুণীহু বিদ্যেতে”)। (“Nothing is more purifying on earth than wisdom”)।

শঙ্করাচার্য (Sankaracharya) : “শিক্ষা হীঁ আত্মসাক্ষাতকার অংগে ।” (“Education is the realization of self.”)।

পাণিনি (Panini) : “মানব শিক্ষা হেছিই তালিম যাহা জগে প্রচুরিঠারু প্রাপ্ত হুৰে ।” (“Human education means the training which one gets from nature.”)।

কৌতীল্য (Kautilya) : “দেশ পাইঁ তালিম দেবা ও দেশ পাইঁ স্বদেশ প্রাপ্তি কাৰ্য্য কৰাবা শিক্ষার অংগে ।” (“Education is the training for the country and love for the nation.”)।

স্বামী বিবেকানন্দ (Swami Vivekananda) : “মানব মধ্যে নিহিত স্বীক্ষ্য পূর্ণতার পরিপ্রকাশ হীঁ শিক্ষা অংগে ।” (“Education is the manifestation of the divine perfection, already existing in man.”)।

মহাত্মা গান্ধী (Mahatma Gandhi) : “গো মতের শিশু ও মানবর শারীরিক, মানবিক ও আত্মিক রূপের পূর্ণাঙ্গ বিকাশকু শিক্ষা কৃহায়া ।” (“By Education I mean an all-round drawing out of the best in the child and man body, mind and spirit.”)।

গোপবন্ধু দাশ (Gopabandhu Dash) : “বিদ্যালয়ের দিআয়ারথনা শিক্ষাকু মুঁ পুকুৰ শিক্ষা বোলি মনেকচুন্নাই । প্রাচীন ভারতেরে শিক্ষানুষান ও ধর্মকেন্দ্ৰিয়ে বিদ্যালয়ের শিক্ষা হীঁ বাতুৰ শিক্ষা অংগে ।” (“By Education I do not mean the teaching in school, education is what was imparted in the ancient Indian institutions and the centres of religion throughout the province.”)।

রবিন্দ্রনাথ ঠাকুর (Rabindranath Tagore) : “অধ্যানকৰণ পদ্ধতি পদ্ধত্যাগ পদ্ধতান পুরুষত্ব পথপ্রদর্শন কৰাবা হীঁ শিক্ষা অংগে ।” (“The widest road leading to the solution of all our problems is education.”)।

শ্রী অৱেদিন (Sri Aurobindo) : “শিক্ষা এক মাধ্যম যাহা স্বাধায়ের মানব শৈশ্বর, দেশ ও মানব জাতি উদ্বেশ্যের উপর্যুক্ত হুৰে এবং ভারতীয়দের বোৱারথনা প্রয়োজন বিদ্যালয় এহাকু আধৰ্ম রূপে পুহুণ কৰিবা উচিত ।” (“By Education means that which will offer the tools whereby one can live for the divine, for the country, for oneself and for others and this must be the ideals in every school which calls itself national.”)।

স্বামী শিবানন্দ (Swami Sivananda) : “শিক্ষা বহুবা কৰাৰ এক তালিম ।” (“Education is the creation of a sound mind in a sound body.”)।

প্রগতিশূলক দৃষ্টিবোঝে শিক্ষা মনোবিজ্ঞান

জেহেরু (Nehru) : “শিক্ষা হেছিই তাহা যাহাকি ব্যক্তিকু যেপৰি জগে উন্নয়নকাঠা ঠিক ষেহিপৰি জগে উৰম নাগৰিক রাবে গতিতেলিবাকু উৰম হোৱাখাঁ ।” (“Education is one that enables the individual to be a producer as well as good citizen.”)।

স্বামী দয়ানন্দ (Swami Dayananda) : “শিক্ষা হীঁ উচিত গৱন এবন ঠিক জাবন নিমগ্নে এক সাধন অংগে ।” (“Education is a means for character formation and righteous living.”)।

যাজ্ঞবলকব্য (Yajnavalkya) : “শিক্ষা হেছিই তাহা, যাহা জগে মশিষ্টু উৰম চতিত্রুৎপৰ্য এবন ঘমাজ পাইঁ দৰকাৰা কৰি গতিতেলিখাঁ ।” (“Education is that which makes a man a good character and useful to the society.”)।

গুরু নানাক (Guru Nanak) : “শিক্ষা হীঁ আত্মসাক্ষাতকার এবন মানবৰ ষেবা অংগে ।” (“Education is self realization and service of the people.”)।

ভাৰতাৰ্থ শিক্ষা আয়োজ (১৯৪৪-৫৭) [Indian Education Commission (1964-66)] : “শিক্ষা লোকাননকাৰ জাবন, আৰক্ষানুচৰণ এবন আৰাঞ্চা পৰিচি দৰ্শন হোৱা উচিত, এপৰিকি এহা মাণিকি, আৰ্থিক এবন সাংস্কৃতিক পৰিপৰ্বতন নিমগ্নে শক্তিশালা অপ্র ভাবে কৰ্ম্ম কৰিখাঁ ।” (“Education ought to be related to the life, needs and aspiration of the people so as to be a powerful instrument of social, economic and cultural transformation.”)।

জাতীয় শিক্ষান্তি (১৯৮৬) [National Education Policy (1986)] : “বৰ্জন ও উচিত পাইঁ শিক্ষা হীঁ এক মুজি লগাণ অংগে ।” (“Education is an investment for present and future.”)।

পাষাণ্য শিক্ষাবিভ্রান্তিৰ শিক্ষার ধৰ্মজ্ঞান (Definitions of Education of Western Educationists)

পাষাণ্য শিক্ষাবিভ্রান্তিৰ শিক্ষা ধৰ্মজ্ঞান ধৰ্মজ্ঞান প্রাপ্তি শিক্ষাবিভ্রান্তিৰ শিক্ষা ধৰ্মজ্ঞান কেকেড়াগুৰি ভিত্তিৰ বোলি কৃহায়াৰয়াৰে । তেবে ষেহি বিজ্ঞ শিক্ষাবিভ্রান্তিৰ ধৰ্মজ্ঞানকু শিক্ষা ধৰ্মজ্ঞান ধৰ্মজ্ঞান পৰিপৰ্বতন কৰিবাৰে পছোয়াৰনাহৰ্দি । ধৰ্মানকু শিক্ষার ধৰ্মজ্ঞান কৰাবা যাহাকি পৰি মৰ্মিশ মশিষ্টুৰে পুকুন্দু ভাবে রেখাখাঁ ।

সর্কেটিস (Socrates) : “শিক্ষার অংগ হেছিই পৰ্বকনান পত্যৰ ধারণাবৃত্তিৰ আনন্দন কৰিবা যাহাকি পৰি মৰ্মিশ মশিষ্টুৰে পুকুন্দু ভাবে রেখাখাঁ ।” (“Education means the bringing out of ideas of universal validity which are latent in the mind of everyone.”)।

প্লাটো (Plato) : “উপযুক্ত ধৰ্মজ্ঞানে আনন্দ ও দুঃখ অনুভূতি কৰিবাৰ শক্তি হীঁ শিক্ষা অংগে ।” (“Education is the capacity to feel pleasure and pain at the right moment.”)।

আরিষ্টোলেক (Aristotle) : “সুস্থ শৰীৰৰে সুস্থ মনৰ সুষ্ঠি হীঁ শিক্ষা অংগে ।” (“Education is the creation of a sound mind in a sound body.”)।

পেষ্টালোচ্য (Pestalozzi) : “শিক্ষা মানবৰ অনৰ্নহিত শক্তিৰ স্বাভাৱিক, সমতুল্য ও সুস্থায়ত বিকাশ অংগে ।” (“Education is the natural, harmonious and progressive development of man's innate powers.”)।

ରୁଷୋ (Rousseau): “ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷୁର ଉତ୍ତର ହ ନିଜାଶ ଅଟେ” । (Education is the child's development from within.) ।

ଫ୍ରୋବେଲ (Freobel) : “ଶିକ୍ଷା ଏପରି ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ଅଭିନହତ କରିବ ବହି ପ୍ରକାଶ ସାଧନ ହୋଇଥାଏ ।” (“Education is the process through which the child makes internal external.”) ।

ରେ (Ross) : “ଶିକ୍ଷା ହିଁ ମୂଳ୍ୟବନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶ ଅଟେ ।” (“Education is the development of valuable personality and spiritual personality.”) ।

ସ୍ପେନ୍ସର (Spencer) : “ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଜୀବନ ଯାପନ ହଁ ଶିକ୍ଷା ଅଛେ ।” (“Education is complete living.”) |

ଦ୍ୱୟକ (Dewey) : “ଆନ୍ତର୍ବିତି ନିରବିକଳିତ ପୁନର୍ଗଠନ ହଁ ଶିକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକ” (“Education is the continuous reconstruction of experience.”)।

ଆମେନ୍ (Thompson) : “ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧ୍ୟୋଗ, ବ୍ୟକ୍ତିର, ଭାବନା ଏବଂ ମନୋକୁଳର ସ୍ଥାଯୀ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ କିମ୍ବା ଦିଗନ୍ତରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପରିବେଶର ପ୍ରଭାବ ଅଣେ ।” (“Education is the influences of environment on the individual with a view to producing a permanent change in his habits, behaviour of thought and of attitude.”)

ଆଡାମସ (Adams) : “ଶିକ୍ଷା ହେଉଛି ଏକ ସଚେତ ଓ ସୁଚିର୍ତ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେଉଁଥିରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଥ୍ୟ ନିର୍ମିତ ମୂଳ୍ୟ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ବଳନୀ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ବିକାଶର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମିତ୍ତେ କର୍ତ୍ତା କରିଥାଏ ।” (“Education is a conscious and deliberate process in which one personality acts upon another in order to modify the development of the other by communication and manipulation of knowledge.”) ।

ବି.ଏ.ନୁଣ (T.P.Nunn) : "ଶିଶ୍ବ ହେଉଛି ଶିଶ୍ବ ବାଚିର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଜାଗ ସହିତ ସେ ନିଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ଦ୍ୱାରା ମାତ୍ର ଜାଗନ୍ତୁ ଶୈଖିକ ଅବଧାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।" ("Education is a complete development of individuality of the child so that he can make an original contribution to human life according to the best of his capacity.") ।

ମିଲଟନ୍ (Milton): “ମୁଁ ତାହାକୁ ହିଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସାଧାରଣ ଶିଖି କହିବି ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶାନ୍ତି ଦିଲ୍ଲା ଯୁଦ୍ଧରେ ହେବିଛି ଓ ସାମାଜିକ ପଦରେ ନୀତି, ଲୈଖିତ୍ୟ ଓ ମନ୍ଦିରକାରେ ସହକାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚରିତାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ।”
call, therefore, complete and general education that which fits a man to perform just by,
skillfully and magnanimously all the offices, both private and public of peace and war.”

ରେଡ଼୆ନ୍ (Redden) : ଶିକ୍ଷା ହେଉଥିଏ ଏକ ସୁଚିତ୍ତ ଓ ଶୁଣୁଳିତ ପ୍ରକାର ସମ୍ଭାବ ଯଦୁବାଜା ଜଣେ ପରିପକ୍ଷ ସ୍ୱର୍ଗିତ ଶିକ୍ଷାଦାନା ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଶିଖାର୍ଥୀ ସହିତ ସ୍ଵର୍ଗାକର ମିଳନ ଦିଗରେ ଜଣେ ପରିପକ୍ଷ ବାହୁଦାର ଶାରୀରିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଘୋରମ୍ପାଦ୍ବ୍ୟାକୁ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କୃତିର ଶୁଣୁଳିତ ଓ ସମାତ୍ରଳିତ ବିକାଶ ପାଇବା କରିଥାଏ ।" (Education is the deliberate and systematic influence exerted by the mature person upon the immature through instruction, discipline and harmonious development of physical, intellectual, aesthetic, social and spiritual and social needs and directed towards the education of the educand with the creator at the final end.)

ଡାଇଓନୋଦି (Diogenes): “ଶିକ୍ଷା ହୁଁ ଯୁଗମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ନିୟମଣକାରୀ ଆଶିର୍ବାଦ, ବୃତ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସାହୁନା, ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଂପର୍କ ଏବଂ ଧନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଳକାର ସଦୃଶ ଅଛେ ।” (“Education is a controlling grace to the young, consolation to the old, wealth to the poor and ornament to the rich.”) ।

ଉलිච් රබර්ට් (Ulrich Robert) : “ශ්‍රී ලංකා හි බදුක්මානක ගිගලෙ ව බැංක් බදුක් මහතේ එහං බැංක මුද්‍රණ මහතේ එක නිර්ගතින් පාරුගිලි කුයා ඇගේ !” (“Education is the constant interaction among people and between people and the objective world.”) |

କେମ୍ସ୍ (James) : “ଶିଖା ହେବାଛି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟର ଅଞ୍ଜିତ ଅଧ୍ୟାୟର କୁମୋନ୍ତିଶାଳ ସମୟୋକନ ଯାହାକି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତର ଗୌତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବେଶନାରେ ଚଲିବାକୁ ସମ୍ପର୍କ କରାଇ ପାରିବ ।” (“Education is gradual adjustment of acquired habits as will fit the individual to his physical and social environment.”) ।

କାନ୍ଟ (Kant) : “ଶିଯା ହୁଁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ନିଳିସ୍ ଅନୁଯାୟୀ ବିକ୍ରି ମଧ୍ୟରେ ସବୁର ଚରଣ ଉତ୍ସର୍ଗପର୍ଯ୍ୟ ଦିକାଶ ଆଚେ ।” (Education is the development in the individual of all the perfection of which he is capable.) ।

ଶିକ୍ଷାର ସଂକାର୍ତ୍ତ ଅର୍ଥ

(Narrower Meaning of Education)

ଶିକ୍ଷାରୁ ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷାନୂଷାନର ଚାଲିକାରୁ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ କରାୟାଏ ସେତେବେଳେ ଆମେ ଶିକ୍ଷାର ସଙ୍କାର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥକୁ ଡିଟା କରିଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ କିଛି ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାର ସଂକାର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ କହିଲେ ବିଦ୍ୟାକୟ, ମନ୍ଦିରବିଦ୍ୟାକୟ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଓ ବୈଶ୍ୱଯିକ ଶିକ୍ଷାନୂଷାନ ଜଳି ଶିକ୍ଷାଯତନରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଜୀବ ଲାଗ କରୁ ତାହାରୁ ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ମାନିଥାଏ । ଏହା ଏକ ସ୍ଵପ୍ନକିଳିତ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ରଦ୍ଧି ଯାହା ମାନକ ଓ ସମାଜର ସର୍ବକିଳି ଉନ୍ନତି ନିମ୍ନରେ ଅଳପ୍ରତି ଅଟେ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଦ୍ୟାକୟ, ମନ୍ଦିରବିଦ୍ୟାକୟ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈଶ୍ୱଯିକ ଶିକ୍ଷାନୂଷାନ ଆଦି ନିର୍ମିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ଭବିଷ୍ୟ ଶିକ୍ଷକବ୍ୟବ ନିର୍ବିଶ୍ଵ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଜୀବ ଲାଭର ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏଇ । ଏପରିକି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ବନ୍ଧର ହୋଇଥାଏ । ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଅର୍ଥ ମୂଲ୍ୟାନନ୍ଦ ପରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରମାଣିତ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତ୍ୟା ଶିକ୍ଷକ, ପାତ୍ର, ଯତ୍ନ, ମନ୍ତ୍ର, କୃଷକ, କାଳାଗର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତୀ ଜଳି ନିର୍ବିଶ୍ଵ ଭବିଷ୍ୟକ ମଣିଷ ସୁଷ୍ଠି କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍ୟତତଃ ଏହି ଶିକ୍ଷା ନିର୍ବିଶ୍ଵ ସମୟ ସାମା ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ ଓ ନିର୍ଭବ କଥାପଥରେ ପ୍ରାୟତଃ ଏହାର ସମାପ୍ତି ମହିତାବ । ଆମେ ସଙ୍କାର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥରେ ଏହି ଯୋଜନାବଳୀ ଶିକ୍ଷାନୂଷାନର ଶିକ୍ଷାରୁ ବ୍ୟକ୍ତି ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଅଣିଷିତ ବୋଲି ଧରି ନେଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ଶିକ୍ଷାର ସଙ୍କାର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ବେଳେ କହିଲେ ଅନୁଭୂତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଏସ୍.ୱେସ୍.ମକାଞ୍ଜି (S. S. Mackanzi) ଙ୍କ ମତରେ “ସଂକାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଆମର ଶତ୍ରୁକୁ ବିକାଶ ଓ ଅନୁଶାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ କୌଣସି ଆଭ୍ୟାସକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଉଦ୍ୟମ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।” (“In narrow sense, education may be taken to mean any consciously directed effort of develop and cultivate our power.”) ।

ତି.ରେମଣ୍ଟ (T. Raymont) କୁ ମନ୍ଦିରାବ୍ଦୀରେ “ପ୍ରକାଶ ଓ ସାଧାରଣ ଯୋଗେ ଜୀବନ ଧ୍ୟାନ ଖୁବ୍ବାବେ ରାତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପରେ ଆତ୍ମ ସଂସ୍କରିତ ଓ ପରିବେଳେନାର ପ୍ରାଚାର ନୁହେଁ ବରା ବୟାସ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆତ୍ମରାଗରେ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରାତରେ ସେମାନଙ୍କର କେତେକ ସାଧାରଣ ପ୍ରାଚାର ଅଛିବ୍ୟାସ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ସୁର୍ବୀ କରିଥାଏ ଯାହାକି ପରିବାର, ଚକ୍ର ବା ସମାଜ ମଧ୍ୟମରେ ହୋଇପାରେ ।” (“In the narrow sense in which the term is used in common speech and in legal enactments education does not include self-culture and the general influences of one's surroundings but only those special influences which are consciously and deliberately brought to bear upon younger by the adult person of the community, whether through the family, the church or the state.”) ।

ମୋଗାମେଟି ଭାବରେ ଶିଖର ସଂକାର ଅର୍ଥ ପରିପ୍ରେସାରେ ଏତିକି କୁଣ୍ଡଳାପାରେ ଯେ ଏହି ଶିଖା ମାନନ୍ଦର ଜୀବନର ଏମ୍ବୁ ଶିଖର ଏକ ଆଶ୍ରମିକଷେ ଅଚେ । ତେବେ ଏହି ଶିଖା ଏକ ମୁଦ୍ରିତିକ୍ଷିତ କର୍ମ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯାହାକି ଜୀବନର କେତେକ ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରତିପରିଷର କରିବା ଏହିତ ମାନନ୍ଦ ଓ ମାଗାର ସର୍ବଦୀଖ କଲାମାର୍ଗ ସାଧନ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥ
(Broader Meaning of Education)

ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାଯତ୍ନର ଏ ଶିକ୍ଷାନୁକାଳ ବାଚିକୁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜି ଆଜି ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମିଳିତ ନୁହଁ । ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷା ହୀ ଏକ ଜୀବନବାୟା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ । ଏଥା ଶିକ୍ଷା ମାର୍ଗଦାରୀ ଆଗମ ହୋଇଥାଏ ସମାଧାରିତେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ ହୀ ସମ୍ପର୍କ ଜୀବନକାଳୀକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ କରିଥାଏ । ଏହା ଶିକ୍ଷା କୌଣସି ସ୍ଵାକ୍ଷର, କାଳ, ପାତ୍ର, ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ସଂଚିତ ରଖି ନୟାପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଶୁ ବା କାନ୍ଦୁ ଶୁଣ, ପରିବିହାର, ସାଂଘାତିକିତା, ଗୋଟିଏ, ମନ୍ଦିର, ଚକଟିତ୍ର, ଦେବାର୍ଥୀ, ଦୂରବର୍ଷନ, ଶବ୍ଦ କାଳର, ଛାପାଖାନା, ଖେଳପଢ଼ିଆ, ବକାର, ଯାଠାର, ମଠ, ମନ୍ଦିର, ଗର୍ଭ, ଚର୍ଚି, ଯାନ୍ତ୍ରିଯତ୍ରା, ଗର୍ଭାସ୍ତର, ବିନିର୍ମୂ ସକିଳିତା, ବିନିର୍ମୂ ଅନ୍ତର୍ବାଲୀକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସଂଗଠନ ରକ୍ଷଣୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଓ ଶରୀରଧରନ ନିକଷ ଅଭିଭାବ କା ଆନ୍ତର୍କୁ ମାଧ୍ୟମରେ କିମ୍ବି ନା କିମ୍ବି ଶିକ୍ଷା ଲାଗ କରିଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ହୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବାହରେ ସମାଜ ସ୍ଥାପନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଶିକ୍ଷା ସିଦ୍ଧି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମାଜରେ ଏକ ଜୀବନ, ବୃଦ୍ଧି, ବିବେକ୍ସ୍ଥାନ ଓ ଶ୍ରୁଣିତ ମନୀଷ କିମ୍ବି ଗିରିତେଲିବାରେ ପ୍ରମୁଖ କୁଣ୍ଡଳ ଗ୍ରହିତା କରିଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ଆକସ୍ମୀକ ଭାବରେ ଅନୁକୂଳ ମଧ୍ୟମରେ ଫାଗ୍ନଗଠି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ଧାରାବାହିକ ଜୀବନବ୍ୟାପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ । ଏହି ପରିପ୍ରେସାରେ କିମ୍ବି ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା ହେଉଥି ଅଶିକ୍ଷାର ନିରବିନ୍ଦୁ ପରିଗଠନ ମାର୍ଗ ।

ପ୍ରକୃତରେ ଜାନନ ହୁଁ ଅଭିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପଦ ସମ୍ପଦ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା କିମ୍ବା ଖୁଲୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସମ୍ବ୍ୟ ଯେ ମନୀଷ କୌଣସି ନା କୌଣସି ସ୍ଵାନ୍ତରେ, କୌଣସି ନା କୌଣସି ସମୟରେ ଏବଂ କୌଣସି ନା କୌଣସି ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶିଖିବା ଆଚରଣ କରି କିମ୍ବା ଆଚରଣ କରି ସମାଜୋପଦ୍ୟମାନଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥାଏ । ଯେହେତୁ ଜାନନ ଅଭିଜ୍ଞାନ ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମୁକ୍ତି ଜଳାଯାଇପାରେ । ଅନ୍ୟପରିବର୍ତ୍ତନ ଶିକ୍ଷା ବିନା ମନ୍ୟୁଧ ଦିଦିପ ନିର୍ମିଷ ପ୍ରାଣିତି ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ବିନା ଜାନନ ହେଁ ମୂଳଜୀବନ ଓ ଜାନନ ହେଁ ଜାନନ ପଦବୀବାନ ନୁହେଁ । ଏହି ସମ୍ପଦ ବିଷୟରୁ କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର ବିଦାର କଲେ ଜଳାୟାନ ଯେ ଶିକ୍ଷା ହେଁ

ଏସ୍.୬୩. ମାକଙ୍ଜି (S. S. Mackanxi) କି ମତରେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ “ଶିକ୍ଷା ଦେଇଛି ଏକ ପ୍ରକଳ୍ପିତ ଯାହା ଜୀବନଦୟାରୀ ଗଠିଶାଳ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଜୀବନରେ ପ୍ରତି ଅଭିଜ୍ଞତା ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନାତ ହୋଇଥାଏ ।” (“Education is a process that goes on throughout life, and is promoted by every experience in life.”) |

ଡୁମ୍‌ବିଲ୍ (Dumvile) କି ମନରେ “ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷା ଏହୁତିଳାଗୁ ସମାଜାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟ ପ୍ରାଦାନ ଅତିରିକ୍ତ କରେ ।” (“Education in its wider sense includes all the influences which act upon an individual during his passage from cradle to the grave.”) ।

ମୋଗାମେଟି ଭାକରେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଶିଖ ହେଉଛି ଏକ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯାହାକୁ କିମ୍ବା ଆମ ହୋଇ ଦୂରୁତ୍ବେ ସାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତିରେ ଶିଖ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ବିଜିନ୍ ଅନୁଭୂତି ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକୁ ପାଥେୟ କରି ମଣିଷ ନିଜର ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ସାଧନ ପୂର୍ବକ ସମାଜର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତି
(Nature of Education)

ଶୀଘ୍ର ଅର୍ଥ ଓ ସଂଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା କଲାପରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକୃତି (Nature) ବା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics) ସମ୍ପଦରେ ଯେଉଁ କେତେକ ସବ୍ଧା ମିଳେ ସେବାକୁ ସମ୍ପଦରେ ଏଠାରେ ସଂଶେଷରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ।

- (୧) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଏକ ସାମାଜିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

(୨) ଶିକ୍ଷା ଏକ ଦ୍ୱିପାର୍ଶିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

(୩) ଶିକ୍ଷା ଏକ ତ୍ରିପାର୍ଶିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

(୪) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଅଭିଭୂତ ଅଟେ ।

(୫) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଅଭିଭୂତାର ନିରବିଳ୍ଲି ପୁନଃଗୀରଣ ଅଟେ ।

(୬) ଶିକ୍ଷା ହଁ ମନ୍ୟୁ ସବ୍ୟବହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଟେ ।

(୭) ଶିକ୍ଷା ହଁ ସାମାଜିକକରଣ ଅଟେ ।

(୮) ଶିକ୍ଷା ହଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବାଙ୍ଗାନ ବିକାଶ ଅଟେ ।

(୯) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଏକ ଉପାଦାନ ଅଟେ ।

(୧୦) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଜୀବନ ନିମିତ୍ତ ଏକ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଅଟେ ।

(୧୧) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଏକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଅଟେ ।

(୧୨) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଏକ ନିର୍ବିଶ୍ଵା ଅଟେ ।

(୧୩) ଶିକ୍ଷା ହଁ ମାନବ ସମ୍ବଲ ବିକାଶ ଅଟେ ।

(୧୪) ଶିକ୍ଷା ହଁ ବିଜ୍ଞାନ ବା କଳା ଅଟେ ।

(୧୫) ଶିକ୍ଷା ହଁ ଏକ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ (Meaning of Psychology)

କରିନ୍ତି ସମୟରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଚାରାଙ୍ଗା ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କ ସାଥୀ ଏ ଧାରଣା ଏଠାରେ ଉପରୁଷକ କରାଗଲା ।

- (୧) ଆତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of Soul) : ପ୍ରକୃତରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ ଭାଗାଙ୍ଗରେ ସାରକୋଳାଳି (Psychology) କୁହାଯାଏ, ଯାହାକି ସାରକ (Psyche) ଏବଂ ଲୋଗେସ (Logos) ନାମକ ଦୂର୍ତ୍ତି ଗ୍ରା ଶବ୍ଦର ସମନ୍ୟ ଅଟେ । ସାରକ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ଆତ୍ମ (soul) ଏବଂ ଲୋଗେସ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ ବା ଅନୁଧାନ (Science) ଅଟେ । ସ୍ଵତଃା ସାରକାଳିର ବାହୁଡ଼ିର ଅର୍ଥ ଆତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of soul) ଅଟେ । ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏହି ଅର୍ଥଟି ଖ୍ରୀ. ମ୍ଯୁ. ୩୨୦୩ ହିଁ ବିଶ୍ଵ ଗ୍ରାସ ଫର୍ମିକ ପ୍ଲୋଟୋ (Plato) ଓ ଆରିଷ୍ଟୋର୍ଲ (Aristotle)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ପରତୁ ସମୟକୁମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏହି ଅର୍ଥଟି ଦେବୁକାବେ ସମାଲୋଚିତ ହେବା ହେବା ଏହା ପରବର୍ତ୍ତା କାଳରେ ଆହୁତି ଲାଗ କରିପାରିନଥାରୁ । କାରଣ ଆହାର ରୂପ, ଅର୍ଥ, ସ୍ଵରୂପ, ପରିସର ଓ ଏତେ ସମ୍ବନ୍ଧାତ୍ୟ ରଥ୍ୟ ଉପରେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସଯୋଧା ଓ ପରାକଷଣ ଯୋଗ୍ୟ ଧରଣୀ ମନୋବିଜ୍ଞାନାମନକର ଦୃଦ୍ଧତା ସର୍ବ କରିପାରିନଥାରୁ । ସୁତରାଂ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥଟି ପରବର୍ତ୍ତା ସମୟରେ ଗ୍ରୁହଣୀୟ ହୋଇନଥାରୁ ।

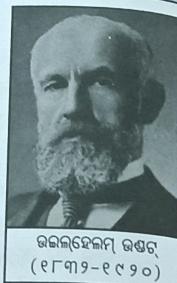
(୨) ମନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of Mind) : ପରବର୍ତ୍ତା ସମୟରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of mind) ଭାବେ ପରିଚିତ ହେବା । କେତେବେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶାରାର ଏବଂ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ତାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସମୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ ମନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଅଭିନ୍ନ କଲେ । ପରିବ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରକୃତରେ ମନର କୌଣସି ସ୍ଥିତ ନାହିଁ, ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନିମ୍ନୟରେ କରିବା ଓ ଏହାରୁ ବିଜ୍ଞାନଗାତରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଅନ୍ତର୍ଗତ କଷ୍ଟାତ୍ୟ ବାଧାରୀ ଅଟେ । ମନ ହେଉଁଥି ଏକ ଅଭିଭାବିକ ଛପାଦାନ ଯାହାକି ଏକ ବସ୍ତୁ ହୁହେଁ । ମନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକିଯାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହିତ ହୁଏ ସେହି ମନିକର ପ୍ରକିଯାଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବୁଏ ନାହିଁ, ସର୍ବ କରିବୁଥିଲେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଶ୍ରମ କରିବୁଥିଲେ । ମନ କାର୍ଯ୍ୟ ତିତର, ସ୍ଵରତା, ବିମୁଶ, ଦୃଚ୍ଛା ଓ କରିବା ଜତ୍ୟାଦି ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହା ହିତ୍ୟଗ୍ରାୟ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧର ହୋଇନଥାରୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନର “ମନସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଜ୍ଞାନ” ଅର୍ଥଟି ସମୟକୁମେ ଗ୍ରୁହଣୀୟ ହେଲା ନାହିଁ ।

(୩) ଚେତନା ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of Consciousness) : ସାଧାରଣତଃ ଚେତନା କହିଲେ ପରିବେଶ ସହ ଅବଗତି ହେବାକୁ ହେଁ ଦୁଃଖାତ୍ୟାବାଦ । ଯେଉଁ ଯାହାକରେ, ଯାହା ମନେରଙ୍ଗେ, ଯାହା ପଞ୍ଚ କର୍ତ୍ତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଧାରଣା କରେ, ତତ୍ତ୍ଵପରିକର ରେ ସବେଳନ ଥାଏ । ତାର କ୍ରିୟା ଓ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଜାରିପାରେ । ସୁତରାଂ ସେ ଗାହିଁଲେ ତତ୍ତ୍ଵପରିକର ସୁତରାଂ କେବଳିବା । ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବକା, ଚିତ୍ତ ଓ ସ୍ମିତ ଶତ୍ର ସିଦ୍ଧି ସଂଖ୍ୟା କିନ୍ତୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏହି ଚେତନା ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ (Science of consciousness) ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ଶର୍ବ୍ୟ ହୋଇଥାରୁ । କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବେଳନ ଥାଏ କୌଣସି କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଯେବେଳେ ବସ୍ତି ଅବତେଳନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଥାଏ ସେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରିବ ଥାଏ । ଏହି ପରିପ୍ରେସାରେ

ସୁନ୍ମାଧନ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀ ଶିରମଣ୍ୟ ଫ୍ରେଡ୍ (Sigmund Freud) ମତ ଦିଅଛି ଯେ ଅଭିଜ୍ଞାତର ପ୍ରାୟ ଏକ ଦଶମାଶ ଅଂଶ ସବେଳା ପ୍ରଗତି ଥାଏ । ନବମ-ଦଶମାଶ ଅବବେଳନ ଓ ଅବେଳନ ପ୍ରଗତି ଥାଏ । ମୁଢ଼ରା ଚେତନା ପ୍ରଗତି ଛାଇବିଦେଲେ ଅବବେଳନ ଓ ଅବେଳନ ପ୍ରଗତି କାହାଙ୍କି ଜୀବିବା ଅନ୍ୟତଃ କଷତକର ବ୍ୟାପାର ଥାଏ । ପରମ୍ପରା ଏହା କେବଳ ଅଭିଭବ୍ରତ ମଧ୍ୟମରେ ଜୀବିଷୁଦ୍ଧ । ତେଣୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏହି ଅର୍ଥରେ ଜୀବିଷୁଦ୍ଧ ହସତ କିମ୍ବାଲା ନାହିଁ ।

ସାଧାରଣତଃ ପରିବେଶକାରେ ଯେକୋଣେଥି ନିର୍ଭିକ ଭାବପନ୍ଥ ଉପରୁଚିରିବେ ଯେଉଁ ନିର୍ଭିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୁକ୍ଷମ ଦୂର ଜାହାଗୀରେ ନାମରେ ନାମିତ ଅଥେ । ଏହି ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି କା ପ୍ରାଣୀର ବ୍ୟବହାର ବା ଆଚାରଗ୍ରହଣରେ ପରିଶର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲିପ୍ରେସ୍ସାରେ କର୍ଶନ୍ ଶ' (Bernard Shaw) କହନ୍ତି ପରିବେଶକା ସହ ନିଜକୁ ଖାପସ୍ଥାନରୀ ନିମିତ୍ତ ଉପରୁଚି କରି ଲାଗିବାକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ୟ ଦୂର ଭାବରୁ ବ୍ୟବହାର କୁହାଯାଏ । ମୁଖ୍ୟମ୍ ଦ୍ୟବାହାରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାର (Overt behaviour) ଏବଂ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାର (Covert Behaviour) ରାଜି ଦୂର ପ୍ରକାଶ ବ୍ୟବହାରରେ ବିଭିନ୍ନ କଳ୍ପନାରୁଥାଏ । ନୂତ୍ର୍ୟ ଚାଲିବା, କୁଳିବା, ନାଚିବା, କହିବା ଓ ଗାଇବା ଜୟାଦା ରାଜି ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ତାହା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନୂତ୍ର୍ୟ ଚାଲିବା, କୁଳିବା, ନାଚିବା, କହିବା ଓ ଗାଇବା ଜୟାଦା ରାଜି ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ତାହା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ପଦବାର୍ଯ୍ୟ ଅରେ । ଏହି ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟବେଶଣ (observation) ଯୋଗ୍ୟ ଅରେ । ପରମ୍ପରା ମନ୍ଦ୍ୟରୁ କିନ୍ତୁ ରିବା, କଳିନା କରିବା ଓ ଛାତା କରିବା ରାଜି କେତେକ ବ୍ୟବହାରକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ଭାବେ ଜାଗିର୍ଭ୍ୟ ନାହିଁ ଯାହାକି ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଅନ୍ତର୍ଭିତ ଅରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାରକୁ ଅନ୍ତର୍କାଶରେ ଅନ୍ତୁମାନ କରିବୁଏ । ଏହାକୁ ମନ୍ଦ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଜାଗିବାକୁ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଥାଏ ।

ସୁନ୍ଦରମଧ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଉଡ଼ୁର୍ବଳୀ (Woodworth)ଙ୍କ ମତରେ “ଜୀବନର ଯେବୋଷି ପ୍ରକାଶରୁ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜୁହାୟାଏ” । (“Any manifestation of life can be called an activity”) । କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଆଚରଣର ପରିସର ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟାପକ ଅଟେ ଯାହାକି ଜ୍ଞାନଗତ (Cognitive) କାର୍ଯ୍ୟ, ଭାଵଗତ (Affective) କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଆଚରଣ ଯାହାକି ଜ୍ଞାନଗତ (Psycho-motor) କାର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ବିଭିନ୍ନ ମନୋ-ସାଂଖ୍ୟକ (Psycho-motor) କାର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଜ୍ଞାନଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ତିଥି କରିବା, ସୁରଖା କରିବା ଓ ବିବାର କରିବା ରକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅର୍ଥରୁ କରିବା । ଜ୍ଞାନଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥାଏ ଯେ, ବିଷାଦ ଓ ଦୂଷଣ ଆଦି କଳି ଅନୁରୂପ କରିବା କରିବା ଅର୍ଥରୁ କରିବା । ମନୋ-ସାଂଖ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମତ୍ତ୍ୱ ଦେବିବା, ଖେଳିବା, କୁଳିବା, ସରଣ କରିବା ଓ ହୃଦୟପଦବାଦି ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ପେଶାଚାଳନା କରିବା କିମ୍ବା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥରୁ କରିବା ।

ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା
(୧୮୭୫-୧୯୫୦)

ମନୁଷ୍ୟର ଆଚରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜ୍ଞାନର ମୃଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ବରିଶାକ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଭ୍ୟାସର ଆଚରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ ଯାହାକି ସରଣରେ ବରି ହୋଇପଦେ । ତେବେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏହି ଆଚରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପରିବର୍ତ୍ତନର କାରଣ, ଲକ୍ଷଣ, ନାଚି ଓ ଧାରା ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ଓ ନିୟମକୁ ସ୍ଥାନିତ କରିଥାଏ । ପରିବର୍ତ୍ତନ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବ୍ୟବହାର ବା ଆଚରଣ କେବେ ପ୍ରକାର ଓ କିମ୍ବା ହେବା ଉଚିତ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ କୌଣସି ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାର କରେ ନାହିଁ । ସର୍ବୋପରି ଏହି କୁହାୟାଇପାରେ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ବିନ୍ଦୁ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲେବେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ବା ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ଦେବିବା ସାମାନ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନମାନେ ଏକମତ ହୋଇଥାଏ ।

ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସଂଖ୍ୟା (Definitions of Psychology)

ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସହ ଧାରଣା ଅଣିବା ନିମ୍ନରେ ଯେଉଁ କେତେବେଳେ ସଂଖ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଗଲା ସେବୁଡ଼ିକ ହେଲା—

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ (Woodworth)—“ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏକ ଏକକ ଭାବେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନୁଧାନ କରିଥାଏ ।” “ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏହିତ ଥିବା ପଥକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁଧାନ ଅଟେ” । (“Psychology undertakes to make a scientific study of the individual considered as a unit as he really is in his dealings with other individual and with the world.”) ।

ସ୍କିନର (Skinner)—“ଜୀବନର ପ୍ରେୟେକ ପରିକ୍ରିୟରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନୁଧାନ କରିଥାଏ ।” (“Psychology deals with responses to any or every kind of situation that life presents.”) ।

ଡ୍ୱାଟ୍ସନ (Watson)—“ମନୋବିଜ୍ଞାନ ହେଉଛି ବ୍ୟବହାର ଏକ ବାପ୍ରବଧର୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ।” (“Psychology is the positive science of behaviour.”) ।

ଗାରିସନ (Garrison)—“ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବାପ୍ରବଧର ପର୍ଯ୍ୟବେଶନଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ସହ ସମ୍ବୂଦ୍ଧ ଅଟେ ।” (“Psychology is concerned with observable human behaviour.”) ।

ମୁନ (Munn)—“ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନୁଧୂତି ଓ ବ୍ୟବହାର ଏକ ବାପ୍ରବଧର୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ ।” (“Psychology is a positive science of experience and behaviour.”) ।

ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଉପବିଭାଗ (Branches of Psychology)

ଆଧୁନିକ ସ୍ଥାନରେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ନାଟନିଯମ ଓ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ୍ୟାଦିକୁ ଜୀବନ ଓ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଶୈଖରଣରେ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ କରି ସଫଳତା ହାସଳା କରିବାକୁ ଯେଉଁ କେତେବେଳେ ଉପବିଭାଗରୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ରେଖିବାରେ ଏଠାରେ ଉପଲ୍ବଧ କରାଗଲା ।

- (୧) ସାଧାରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (General Psychology)
- (୨) ଶାରୀରିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Physiological Psychology)
- (୩) ପ୍ରଶ୍ନ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Animal Psychology)
- (୪) ସାମାଜିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Social Psychology)
- (୫) ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Educational Psychology)
- (୬) ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Genetic Psychology)
- (୭) ଶିଶୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Child Psychology)
- (୮) ରେକଲ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Clinical Psychology)
- (୯) ଅସାଧାବିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Abnormal Psychology)
- (୧୦) ବିକାଶମୂଳକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Developmental Psychology)
- (୧୧) ଶିଳ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Industrial & Business Psychology)
- (୧୨) ପରାଯାମୂଳକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Experimental Psychology)
- (୧୩) ତୁଳନାମୂଳକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Comparative Psychology)
- (୧୪) ପାରା ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Para Psychology)
- (୧୫) ସାମରିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Military Psychology)

ଶିକ୍ଷା ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ସହାୟ (Relationship between Education and Psychology)

ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Educational Psychology) ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅନ୍ୟଦିର ଉପବିଭାଗ ଅଟେ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷା (Education) ଏବଂ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Psychology) ଶିଳ ଦୟଗ ସଂଯୋଗ ହୁଏ । କାରଣ ଶିକ୍ଷା ଅଟେ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷା (Education) ଏବଂ ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Psychology) ଶିଳ ଦୟଗ ସଂଯୋଗ ହୁଏ ।

ଶିକ୍ଷା ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଁ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପଦବୀରେ ଅଟେ । ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିକାରରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ଏଥାହାକି ଶିକ୍ଷା ବାପ୍ରବଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ଏଥାହାକି ଶିକ୍ଷା ବାପ୍ରବଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ ।

ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉ ସମ୍ବନ୍ଧ କୋରାଥାଏ । ତେବେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷଣ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଷେଷତରେ ଥିବା ମନୋବିଜ୍ଞାନମୂଳକ ସମ୍ବନ୍ଧର ସମାଧାନ ଦିଗରେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷଣଷେଷତରେ ଥିବା ନାମାଚି ସମ୍ବନ୍ଧର ସମାଧାନ, ଆଲୋକନୀ, ପର୍ଯ୍ୟାନୋକ୍ତନୀ, ବିଶ୍ଵେଷଣ, ଉପସୂର୍ଯ୍ୟ ଯୋଜନା ଓ ଟିକ୍ ମାର୍ଗ ଗ୍ରହଣ ଭଲି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦିଗରେ ଅମୋଗ ଅନ୍ତରାବ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ପ୍ରମୁଚ୍ଚରେ ଶିକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକ ଆଶାନ୍ତ୍ରପୁ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ଭାବେ ବିବେଚିତ ହେଉଥାବେଳେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତହାରର ବିଶ୍ଵାନ ଭାବେ ପରିଚିତ ଅଟେ । ତେବେ ଉଦୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତହାର ସହ ସଂଘୃତ ଅଟେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଭାଗ କଲେ ଶିକ୍ଷା ଓ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କ କାର ନାର ସମ୍ପର୍କ ପରି ଅଟ୍ୟନ୍ତ ନିବିଢ଼ି ଅଟେ ।

ପ୍ରକରଣେ ଏକ ପ୍ରୟୋଗାଳକ ଦେଖିଲା ଗାନ୍ଧୀ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷଣ, ଶିକ୍ଷାବିନାନ, ସମ୍ବାଧାଳକ ଆତରଶରଣ ସମ୍ବାଧ, ଶିକ୍ଷାବିନାନର ଶିକ୍ଷାବିନାନର ସମ୍ବାଧ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୃତ୍ତି, ବସନ୍ତ, ଦଶଶତ ମାନ୍ୟିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦ୍ରଶ ଜନିତ ସମ୍ବାଧାଳକ ଅନୁଭବ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ପ୍ରକରିତ ତୁଳିତ କାରଣ, ବିଭିନ୍ନ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଗଠନ ସମ୍ବାଧୀୟ ସମ୍ବାଧାଳକ କାରଣ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବୃତ୍ତି ଅନୁଭବମଣି ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ବ୍ୟାକ ଓ ସ୍ଵଚନଜୀବାଳା ସମ୍ବାଧୀୟ ସମ୍ବାଧାଳକ କାରଣ ତୁଳିତ ଅନୁଭବ ଅନୁଭବମଣି ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ସ୍ଵାକ୍ଷର ଓ ସ୍ଵଚନଜୀବାଳା ସମ୍ବାଧୀୟ ସମ୍ବାଧାଳକ କାରଣ ତୁଳିତ ଅନୁଭବ ଅନୁଭବମଣି ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରର ଏହି ସମ୍ବାଧାଳକ ସ୍ଵର୍ଗାଳକନ ନିମ୍ନରେ ପଥ ପରିଷର କରିଥାଏ । ବାପୁର ରେ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷାବିନାନର ଦେଖିଲା ଦୂରାଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଧାରଣା (CONCEPT OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY)

ଶିକ୍ଷା ମନେହିବାନର ଉଚ୍ଚତାପ କାଳମିକାଶ ସମାଜକାଣ୍ଡ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷା ମନେହିବାନଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଇତ୍ୟାହେତୁ ଅନ୍ତରେ ହୋଇ ଥାଏଗି ।

“ଶ୍ରୀ ଦୟା ବସନ୍ତ ଲୋକମାନେ କିପିର ବ୍ୟାହରା କରନ୍ତି ଓ ସେ ସବୁ ବ୍ୟାହରାର ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକାର ନିୟମ ଅନ୍ତର୍ଭବ ହେଉଥାଏ ବିଶ୍ୱମୁଖ ଶିଳ୍ପଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କରେ କିପିର ବ୍ୟାହରା କରାଯାଇପାଇବି,” ଶିଳ୍ପ ମନ୍ଦିରରୁ ବିତମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଆଖିରସବ (୧୯୪୩) କହିଥିଲା । ପରାମର୍ଶମୂଳକ ମନ୍ଦିରର ଶୈତାନ ଯେହାଙ୍କ ସବୁ ସୁପରାକ୍ଷିତ ଚରି ଅଛି, ସେ ସବକୁ ଶିଶୁ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ପ୍ରଯୋଗରେ ଦେଖିବା ଶିଳ୍ପ ମନ୍ଦିରର ପରାସମା ଅନ୍ତର୍ଭବ । ଆଖିରସବଙ୍କ ମନ୍ଦିରନ୍ଦୟରେ, ପରାକ୍ଷାଗାରରେ ଲଣ୍ଠନ ପିଲାକୁ କେତେକ ଅର୍ଥହାନ ଶବ୍ଦ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୂର ସେକେଷ୍ଟ ଲୋକାଂଶେ ଦେଖାଯାଇ, କିପରି ସେ ମନେ ରଖିଯାଇଛି, ଏ ବିଶ୍ୱମୁଖ ଯେହାଙ୍କ ସୁପରାକ୍ଷିତ ନିୟମ ଅଛି, କାହା ଆଶି ଶିଳ୍ପ ମନ୍ଦିରରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଡ଼ୁଆଥାନ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣ, ଦୃତି ଅନୁଧାନ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତ ପାଇଁ ବ୍ୟାହରା କରନ୍ତି । ଏଠି ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ଯେ ଆମେ ସମ୍ପଦ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯାଇଥାଏ । ଅଛ ବହୁ ନିଜ ପିଲା ଯେହାଙ୍କ ବା ଅନ୍ୟ ପିଲା ହେଉ ସେମାନଙ୍କର ବଢ଼ିବା ସମ୍ଭବରେ ଆସୁଥାଏ । ଆମେ କେବେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଶିଳ୍ପଙ୍କ ଶିଶୁଙ୍କ ପଡ଼ୁବାରୀ କେବେଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥିତ ଯଥ ନେବେ ଦେଖିବା ଶବ୍ଦ ସବୁ ଆଶି ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଦୂର ସବୁ ସେବେଳେକି ଦେଖାଏ ଓ ଶୈତାନ ପିଲା ମନ୍ଦିରରୁ କି ପାଇଁ ପାଇଁ ହେଲା ଏହି ଏହି ।

ସମ୍ପଦ ଭାବନ୍ତି ଯେ, ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସାଧାରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ନିର୍ଣ୍ଣାଳୀ ସ୍ଥୂଲ, ତଥ୍ୟ ଓ ନିୟମାବଳୀର ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ପ୍ରଯୋଗ ମାତ୍ର । ଏହାର ଏକ ସଂଜ୍ଞା ନିର୍ମାଣ କରିବା ଖର୍ବ ସହି କିମ୍ବା ନିର୍ମିତ ।

ଆଶ୍ରମକର ଏପରି ମତାମତ ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ଥରୁ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ ବରଂ ତାହାର ଅବମାନନ୍ଦ କଲେ ଓ ଛାତ୍ର ମନରେ ଭାବ ଧାରଣା ପୃଷ୍ଠିକରେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିବେଶ ପ୍ରଯୋଗାଳାଟାରୁ ଜିନ୍ଦ । ଶିଶୁ ଓ ଶିକ୍ଷକର ପାରାସ୍ଥିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଉପରେ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଏତଦବ୍ୟତୀତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ, ଶିଶୁର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଶିକ୍ଷା ପଢ଼ନ୍ତି ଲାଭ୍ୟାଦିଗ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ଆମେକିଲାଗ ଉତ୍ସବନ୍ଧିତ ଦିଶୁବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଦ୍ୟା ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରାଳୟର କୁଳମାୟର (୧୯୫୧)ଙ୍କ ମତରେ “ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରକୁ ଏକ ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ । ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାବାନଙ୍କ ଭନ୍ଦୁତି ନିମନ୍ତେ ଏହି ବିଜ୍ଞାନ ଜନନ ମହିତି, ଆକୃତିଭାବରେ ପରାମର୍ଶମଳକ ତ୍ୟାଗ, ନିଯମ ଓ ଚକ୍ରର ଉତ୍ସବାବଳୀ କରିଥାଏ ।”

ଉଦ୍‌ବନ୍ଧରଣ ସ୍ଵାପ୍ନ, ପିଲାଟି କିପିଟି ପାଠେ ବିଶ୍ୟ ଶିଖୁଛି ଓ ମନେରଙ୍ଗୁଛି ଏବଂ ପରେ ତାହାକୁ କିପିଟି ବ୍ୟବହାର କରି ଆମେହାମେ ବେଳୋଟି ମା ପମ୍ପା କରିବି ଉଚିତ କରେ । ମାନୁଷଜୀବୀ ଏହା ପମ୍ପା କରାଯାଇଅଛି ।

ଶିକ୍ଷଣକ ପଲାହିତ କରଥିବା ଉପାଦକ

- ୧ । ଛାତ୍ରର ପ୍ରକୃତି ଓ ଗୁଣାବଳୀ
 - ୨ । ଶିକ୍ଷକର ପ୍ରକୃତି ଓ ଗୁଣ
 - ୩ । ବିଷୟ ବସ୍ତୁ
 - ୪ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରର ବ୍ୟବହର
 - ୫ । ସହପାଠୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଓ ଗୁଣ
 - ୬ । ବିଦ୍ୟାଲୟର ପରିବେଶ
 - ୭ । ଜାହ୍ୟ ଉତ୍ସାହନ ଓ ପରାମର୍ଶ

ମନୋଇଜ୍ଞାନୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାଚାଳ, ପାଠୀ ବିଷୟମୁଖର, ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସ ଶିକ୍ଷା କରିବାରିଲା ପରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ତାର ଦ୍ୱୟବହାର, ଶିକ୍ଷା କ୍ରିୟାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକା, ଘୂର୍ଣ୍ଣର୍ଭକ୍ରମ ଓ ଅର୍ଥାସ ଜ୍ଞାଯାଦିର ପ୍ରକାଶ ଦିଷ୍ଟ ପରାୟନକି ସିଦ୍ଧିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନାମ ହେବାରେ ଆପ୍ରତିଷ୍ଠାନାମ । ପରାୟନକାରରେ ଏ ସବୁର ଅନୁଧାନ ସହକାର । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାଯାତ୍ମକ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଆମେ ଦଳେ ପିଲାକର ଶିକ୍ଷା ଯୁକ୍ତରେ ଜୀବିକାରୁ ଆପ୍ରତିଷ୍ଠାନାମ ହେଲେ ପରିଷ୍ଠିତି ଜନିଲ ହୋଇପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରମୁଖରେ ଉପଗୋକ୍ତ ସାତୋଟି ଉତ୍ସାହକ ଗୋକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଦେଖେ କରାଯାଏ ।

ଶିଶୁର ଖୁଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରକୃତି ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କିଶୋର ଉପଯୋଗା । ଦଳେ ଦୂରୀମାନ ଶିଖିଲୁ କହିଦେଇ ଗୋଟାଏ ଘରେ କଥାକୁ ଦେଲେ ସେମାନ ଆପେ ଆପେ କଥେ କଥା ଶିଖିବେ । ଜଳ ଶିକ୍ଷକ ସଂର୍ବର୍ଷରେ ଆସିଲେ ଏମାନେ ଖୁବ୍ ଶାଖା କନ୍ତୁ ତିଳି ଶିଖି ପାରିଛି । ପରୋକ୍ଷରେ ଯେତେ ଜଳ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପିଲାଇ ଦୁଇଁ, ଆପ୍ରତି ନ ଥିଲେ ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ସେପରି ରହି ରହି ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବ ।

ଶିଶୁ ଶିଶୁ ଦୃଷ୍ଟି ଶିକ୍ଷକର ପ୍ରକୃତି ଓ ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରତିଧାନଗୋଟୀ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକର ଆସନ୍ତାକାଳ ନାହିଁ, ଆଜି ବହୁତ ଏହା ଆମରିତ ପାଇଁ ଶିଖିବା ମାତ୍ରେ କରିପାରିବା ଲିପା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାକାର ଜୀବିତରେ ମାହିଁ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ବ୍ୟାଙ୍ଗରେ ଶିକ୍ଷା

ଶିକ୍ଷା ମନ୍ୟରୂ ସହିତେ ବିଳ ଏହାପରି ଏକ ମନ୍ୟାଦାନ ଜନଗ୍ରାହିତ, (୧୯୭୦) ଉପାୟାବଳୀ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ଶିଖଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟୋଗ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରିଚି ପରିଶୋଭ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଏକାନିମିତ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପାରାମରିକ ପ୍ରତିକିଳୀଯାରୁ ହାତ୍ର କରିଛି ଉପକୃତ ହେବ, ତାହା ନିର୍ମିତ କରିବା ଶିକ୍ଷା ମନ୍ୟରୂ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷାର ବିଜ୍ଞାନୀକତା ଅଧ୍ୟତ୍ମର, ନିର୍ମାଣ ଓ ମୂଳ୍ୟାବଳୀ କରିଲେ ଅର୍ଥ୍ୟୁତି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଭାଷାରେ, ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସହିତେ ଉପମୂର୍ତ୍ତ ଆନ ନ ଥିଲେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାକ ବା ପିତାମାତା ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷା ଉପଲବ୍ଧିରେ ଆଶାକୁପ ସଫଳତା ହାତରେ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏକ ସମ୍ପଦ ବିଜାଗରୁଥିଲେ ଆଖ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରଦେଶର ଅସୁବେଳା (୧୯୭୯) କହିଥିଲେ, “ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମନସ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏକ ସମ୍ପଦ ବିଜାଗ । ବିଜାଗାଳୟରେ ଶିଶୁଙ୍କ ଶିଆୟାରଥାବା ଶିକ୍ଷା ଓ ଶିକ୍ଷଣର ପ୍ରକାରି, ଉପାଦାକ, ପଳାପଳ ନିର୍ମିତ ଓ ତାର ମୂଳ୍ୟାନ୍ତ କରିବା ଏହି ବିଜାଗର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା କର୍ତ୍ତାବ୍ୟ ।” ପଳାତଃ ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱଯକସ୍ତୁ ହେବା ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷା ଓ ଏହା ଉପରେ ପ୍ରାବି ପକାଇଥିବା ବୋକିନ ବିକାଶ ସମ୍ଭାବ୍ୟ, ଆବେଦନତ, ଅଭିପ୍ରେତଣ ଓ ବାକ୍ତିର ସମ୍ଭାବ ଦ୍ୱାରା ଯାମାକି ଉପାଦକ ବା ଘଟକ ସ୍ଥାନର ଅନୁଧାନ । ବିଜେଷତଃ ଯେଉଁ ସବୁ ଉପାଦକ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ପାଠ୍ୟକଣ ଦେଖନାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାବିତିକରି ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଭୂତି କରିପାରି, ସେ ସବୁର ଅନୁଧାନ କରିବା ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ।

ବ୍ୟାହାରକି ମନ୍ୟୁ ହୀତାବରେ ଶିଶ୍ବା ମନ୍ୟୁର ଶିକ୍ଷଣ କୁଯାର ସାଧାରଣ ନିୟମମୁକ୍ତ ସିଧାସଳଙ୍ଗ ବ୍ୟାହାରକ ପ୍ରୟକ୍ଷାହାର କଲେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକାରର ଯେଉଁ ନିମ୍ନ ବା ମୁହଁ ଶିଶ୍ବା ବୋବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ବା ଯାହାର କିମ୍ବା ସାମାଜିକ ମୂର୍ଖ ଅଥ୍ୟ, ସେ ସବୁ ଦିଶାଯରେ ବାଧାକା କରିଥାଏ । ଶିଶ୍ବା ଶୈତାନରେ ସେ ମୁହଁରେ ନିପତି ପ୍ରୟୋଗ ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତାହାର କଲେ ଶିଶ୍ବକୁ ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଉତ୍ସବରମ୍ଭପ୍ରାତ୍ମକାରେ କାହା ଠିକ୍ କଲେ ଶିଶ୍ବକୁ ପ୍ରତିଥିତ କରିଲେ ବା ପଳାଯା ବା କୌଣସି ମୁହଁରକଣ ଦେଲେ ଶିକ୍ଷଣର ଅଭିଭୂତ ଘଟ । ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ପଢ଼ୁଥାବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ ସେବକ କିମ୍ବା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଲୟ ବା ଶିଶ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନେ କି ପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଗକ ପୂନଃବର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତାହାର କଲାପିତ ତାହା ପରାମା ଦ୍ୱାରା ଶିଶ୍ବା ମନ୍ୟୁର ଶିକ୍ଷଣକିମ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନକିମ୍ବା ।

ପରାଶ୍ରାମକ ମନସ୍ତୁଷ୍ଟିତ ଲୟମ ହେବା, ସହଜ ଶିଖିବ କ୍ରିୟାଗେ କ୍ଷଣାଂସ୍ଥୀ ଧାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଭେଷଣା । ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତୁଷ୍ଟର ଅଳିମ୍ବନ ଜିନ୍ନ । ଶିଶୁ କିପିର ଦାରିଦ୍ର ବିଶ୍ଵାସ୍ୱ ହୃଦୟଗଲା କରିବ, ବନ୍ଦୁ ସମାଜ ଧରି ବିଶ୍ଵାସିତିରେ ମନେରିବି ପାରିବ ଓ ଉଚିତର ଶିକ୍ଷାପ୍ରେସ୍‌ରେ ଅର୍ଥରେ ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ବା ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରିବ । ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତୁଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା କ୍ରିୟାଗ ନିମ୍ନ କେତେବେଳେ କିମ୍ବା ପ୍ରତି ବିଶେଷ କୁରୁତ ଆଗେବ କରେ ।

- (କ) ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ଓ ଉତ୍ସାହକ ସଂଗଠିତ ଓ ଅର୍ଥମୁକ୍ତ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଦାସ୍ତାନ ପାଇଁ ଅନୁମୂଳ ଦେଖିବାର ଅନୁଧାନ ଓ ସ୍ଥାନକରଣ ।

(ଖ) ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣ ଓ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ମାର୍ଗରୀ ବା କ୍ଷତିର ଅଳିଚୁକ୍ଷି ପାଇଁ ଉପାୟ ନିର୍ମାଣ ।

(ଗ) କେଇଁ କେଇଁ ବୋକ୍ସିକ ଶକ୍ତି, ବ୍ୟକ୍ତିର ଶୃଙ୍ଖଳା, ସାମାଜିକ ବାନ୍ଧିତତା ପରିବେଶ ଅଭିପ୍ରେସନ୍ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ନିୟମ,

(ଘ) ଶିଶୁକୁ କୌଣସି ବିଷୟକ କୁଷଳତା ଅନୁଭବ କରିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ତାହାର ନିର୍ମାୟ ।

(ଘ) ପାଠ୍ୟ ବାନ୍ଧୁ କିତାବେ ସଂଗଠିତ କରି ଆଗ୍ରହୀ ଶିଶୁ ସମ୍ପଦରେ ଉପଯୁକ୍ତ କଲେ, ଶିକ୍ଷା ଅନ୍ତର୍ଜାଲ ସହକରାଧ ଓ ଅପେକ୍ଷାକୁ ଦାର୍ଘ୍ୟାମ୍ବିଦ୍ୟା ହେବ ।

ପରାକ୍ରମିକ ମନସ୍ତୁଳିବିଦ୍ୟାନେ ଶିକ୍ଷଣ କୁଯାର ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରି ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧାରା ଦିଅଛି ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଯମିତ ପରିବେଶରେ ଶିକ୍ଷଣ କୁଯାର ଅନୁସାରା କଳାଚାରୀ ଶିକ୍ଷା ମନସ୍ତୁଳିବିଦ୍ୟା ସାଂକ୍ଷେପିକ ରୂପରେ ଅନିୟମିତ ପରିବେଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ପରିବେଶରେ ଆମର ବାସକ ଜୀବନ କଟେ ସେହି ମନସ୍ତୁଳିବିଦ୍ୟା ସାଂକ୍ଷେପିକ ରୂପରେ ଅନିୟମିତ ପରିବେଶରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାଣା, ପରିବାର ଓ ଅନୁକୂଳ ନିୟମର ବିଷ୍ଣୁଗତ ଜ୍ଞାପାଯ ନିର୍ମୟ କରେ । ଏଥରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାପାଯକୁ ସେ ଉତ୍ତରାଙ୍କର ଲାକ୍ୟ ମୁଥକ ।

ଏହି ପିଲିପ୍ରସାରେ ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ବ୍ୟାକାହାରିକ ସଂଖ୍ୟାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଆରୀ ସେ ସବୁ ଯେଉଁ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅନ୍ତିମାନାନ କରେ ଓ ଶିକ୍ଷଣର ଅନ୍ତିମ ପାଇଁ ଯୁଗାଧି ନିର୍ଭୟେ କରେ ତାହାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର କୁହାୟାଏ । ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ଏହା ସରଳ ସଂଖ୍ୟା ।

ଏଇଠି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଥାଏ, ଶିଖୀ ମନୋବିଜ୍ଞାନ କ'ଣ ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ? କାରଣ ଆଗରୁ କୁହାୟାଇଛି ଯେ ଏହା କାନ୍ତ୍ରକ ଷେତ୍ରରେ ବା ପ୍ଲାଟ୍ଫର୍ମକ ପରିବେଶରେ ଶିଥିଷ୍ଠ କ୍ଲିପର ଅଭିବିତ ପଦ୍ଧତି ନିରୂପଣ କରେ । ପାଥ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶିଶୁ ବିକାଶ ଓ ଶିଖୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଦେଶକ ଷେତ୍ରରେ ଶିଖୀ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ୍ୟ ଅର୍ଥରୁ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ବିକାଶୋମ୍ବ୍ୟା ଦେଶରେ ଦାର୍ଶନିକ ମୂଳଦ୍ୱାରା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆମା ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ସାଧାରଣ ପରାମର୍ଶମୂଳକ ମନୁଷ୍ୟରୁ ଜୀବରେ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ଗବେଷଣା ଦ୍ରିକ୍ଷନାରେ ଶିଶୁ ଉନ୍ନତିକାଳୀ ଶିଖୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ‘କୋମଳ ବିଭାଗ’ ଆଖ୍ୟା ଦେଖାଯାଇ ।

ମନ୍ଦର୍ମୁଖିତାଙ୍କେ ପରାଶ୍ରମ୍ଭକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସ୍ଵରୂପ ଆସିଥାଏଇ କେତକ୍ଷଣ ଚାଲୁଛାଏ ମୟ
ରହିଥିଏ । ବେଳେ ୧୯୪୯ରେ ଏକ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ “ଶ୍ରେଣୀରେ ଶ୍ରୀଶର ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକିଯା ବଢ଼ି କଟିବା
କଣାପରୁଛି । ତେଣୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ କିମ୍ବା ସ୍ଥିର ସାଧାରଣ ନିୟମ ସ୍ଥିର କରିବା, ମୁହଁନ ପରାଶା କରିବା
ପରିବର୍ତ୍ତ ଆଗର ସାଧାରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନ କେତେବେ ଯେଉଁ ନିୟମ ଅଣ୍ଟି ତା’କୁ ପ୍ରେସର କଲେ ଭାବ ।” କିନ୍ତୁ ଶେଷେ
ନିଜେ ଉପରେ ଯେ ଏହା କାର୍ଯ୍ୟକାଳୀ ହେବ ନାହିଁ । ମେଳନଙ୍କ ଓ ହିନ୍ଦୁଗାର୍ଭକ ମରେ ଶିକ୍ଷଣଚର୍ଚ ଓ ନିୟମରୂ କେବଳୀଙ୍କା ଓ
କିମ୍ବା ଭାବେ ଶିକ୍ଷା କେତେବେ ବ୍ୟବହାର କାର୍ଯ୍ୟ ପାରିବ ବାବା ଠିକ୍ କରିବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ନିୟମ ଓ
ସାମାଜିକ ବାବା କାର୍ଯ୍ୟ କେତେବେ ତା’ର ପ୍ରେସର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନକୁ
ପ୍ରୋତ୍ସହିତ ବା ବ୍ୟବହାରିତ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥରୁକୁ କରାଯାଏ ।

ପ୍ରାଚୀକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କୌଣସି ମନୁଷୀଳିତ ଶାରାକିତ କୁଣ୍ଡାର ଶିଖଣ ଓ ଧାରା ପାଇ ଗବେଷଣା କରିବାରେ କିମ୍ବା
ମନ୍ଦରୂପରେ ରା'ର ଲୋକିତା ଓ ବୁଦ୍ଧି କୌଣସିର ପରିଵହ ଦିବ । ଏହି ଗବେଷଣାରେ ଆଧୁନିକ ଗବେଷଣା ପଢ଼ି
ବ୍ୟାଙ୍ଗକୁ ଝୁଏ । ଶିଖ ମନୋଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାହାର ମୂଳକ ଗବେଷଣା ପ୍ରାୟ ୧୯୭୦ ମସିହା ପରାଠାରୁ ବେଶ
ପଢ଼ାଇଛି ।

ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରକୁ କେତ୍ରରେ ବୋଲିଥାର ଗାବେଶାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଶିଶୁ ବୋଲିଛି ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଉପରେ ବେଳାଯାଇପାଇବି, ସାଧାରଣ ଶିଶୁଙ୍କ ଭାବୀ ଶିଖିବାକୁ କହ ହେବ ନାହିଁ କି ସହିତ ହେବ ନାହିଁ; ପୂର୍ବ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ବିପରୀ ଦାର୍ଘ୍ୟ ସମୟ ଧରି ଶିଶୁ ମନେ ରଖିପାରେ, ଶିଶୁ ମୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁର ଶିକ୍ଷାକୁ କିପରି ବିନ୍ଦୁର୍ଭୁବନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପରିବହୁ ଚାହିଁ କରେ, ରାଖ୍ୟ ଶିଖିବାର ମନ୍ତିରେ ମନ୍ତିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟବହାର କରିବାରା ତା'ର ଲାଭ ହୁଏ କି ନାହିଁ, ତେବେଳି ଆନନ୍ଦ ବିଜ୍ଞାନରେ ସାଧାରଣ ନିଯମ ପ୍ରିୟ କରାଗଲାମି । କିନ୍ତୁ ନୂଆ ନୂଆ ଶିକ୍ଷାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ଘେରେବେଳେ ତା'ର ଧାରଣା କରନ୍ତୁ ଯେ ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରକୁରେ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବୋଧନ୍ତୁ, ବର୍ଷରେ ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରକୁ ପଡ଼ିଲା ପରେ ହଠାତ୍ ଆଖି ଶିକ୍ଷା ଦେଖେ ଯେ ‘ଯାହା ପଢ଼ିବି ତା’ କାମ ଦରିଦ୍ର, ଦିଆ ସେ ସବୁ ଭୁଲିଯିବା ଆମେ ଯାହା ଜାଣିଲେ, ସେମିଟି ପଡ଼ିଲାକି ମନୋରାତର ନେଇ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାକାରୀରେ ଲାଗିପଡ଼େ ।

‘ଶିକ୍ଷା ମନେଷ୍ଠର’ ଏ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରସ୍ତୁତି, ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣିତ ନୈତିକାଶରେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା କ୍ରିୟା ଓ ଶିକ୍ଷାବଳୀ ଏବେ ସହକର ହୋଇଥାଲେ ଶିକ୍ଷା ମନେଷ୍ଠର ବା ଶିକ୍ଷକ ତାମିରକ କ’ଣ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ଶିକ୍ଷା ମନେଷ୍ଠ ଷେଷ୍ଟରେ ସଫଳତା ହାସଳ କରିବାକୁହେଲେ ଆମକୁ କ୍ରମାଗତ ରାବେ ଗେବେଶଶା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶିଶୁର ବିକାଶ ପ୍ରଦେଶ ମୁକ୍ତରେ ଆୟୁଧର କିମ୍ବା ତା’କୁ କେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ପଡ଼େବିବାକୁ ହେବ ରହା ଆମକୁ ଶ୍ରୀ କରିବାକୁ ହେବ । ଶିଶୁର ଆଚରଣ କରିବାରେ ତୁମ୍ଭି ରହିଲା ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷକର ଅର୍ପିପିଲା ପ୍ରକରିଷ୍ଟ ଉଥାର ପ୍ରୋଗ୍ରାମରେ କିଛି ତୁମ୍ଭି ରହିଲା । ଏହା ଆମକୁ ଶ୍ରୀ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା’ ହେଲେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସାଧାରଣକରଣ ନିୟମ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣରେ ସାହାଯକ ହେବ ।

ଏ ସବୁର ସମାଜ କରି ଅସୁରେଳ (୧୯୯୩) କହିଥିଲେ, ‘ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସଂଖ୍ୟା ଭାବେ ଏକ ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ବିଜ୍ଞାନ । ଯେପଣ୍ଡ ସାଧାରଣ ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ ଯାତ୍ରିକ ବିଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ, କି ରେଣ୍ଟକ ବିଜ୍ଞାନର ସାଧାରଣ ଜୀବବିଜ୍ଞାନର କେବଳ ପ୍ରୟୋଗ ନୁହେଁ ସେପରି ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗଙ୍କ ବୃଦ୍ଧାବ୍ଦ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାକ୍ରମିକ ବିଜ୍ଞାନର କାର୍ଯ୍ୟ ପରେଇ ସ୍ଵତତ୍ତ୍ବ ଏବଂ ଏହାର ସାମାଜିକ ଫୁଲିଯାଇଥିଲା ।’

ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅർଥ ଓ ସଂଜ୍ଞା (Meaning and Definitions of Educational Psychology)

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନୋଭିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ସମ୍ପଦରେ ଅବଗତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ କେବେଳ ସଂଜ୍ଞାର ଆଶ୍ରମ ନିଆୟାଙ୍କି ସେବାତ୍ମିକ ଏଠାରେ ଉପାସନା କରାଗଲା ।

ଇ.ଏ.ପୀଲ (E.A.Peele) — “ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ହଁ ଶୈକ୍ଷାତ୍ମକ ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ !” (“Educational Psychology is the science of education.”)।

ଚାର୍ଲେସ ଏନ୍କର (Charles Skinner)—“ଶୈଖିକ ମନୋରଜ୍ଞାନ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏକ ଶାଖା ବିଶେଷ ଯଥାକି ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । (“Educational Psychology is the branch of Psychology which deals with teaching and learning.”) ।

ଆର୍ଥର କୋଲାଦାର୍ (Arther Coladearc)—“ଶୈଳିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରାମାଣିକ ଭିତ୍ତିପୁଷ୍ଟ ଅଟେ ।”
("Educational Psychology is the empirical foundation of education.") |

କ୍ରୋ ଏବଂ କ୍ରୋ (Crow and Crow)—“ଶିକ୍ଷିତ ମନୋଭିଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମଠାରୁ ବୃଦ୍ଧତାପରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହିର ସମ୍ପଦ ଶିଖିଣ ଅଭିଭବା ସମ୍ଭବରେ କର୍ଷଣା ଓ ଆଗୋଚନା କରିଥାଏ ।” (“Educational Psychology describes and explains the learning experiences of an individual from birth through old age.”) ।

ଶିଖେନ୍ସ (Stephens)—“ଶୈକ୍ଷିକ ମନେବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାଗତ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ପ୍ରାଣିକରଣ ଅଧ୍ୟନ ଆଚେ ।” (“Educational Psychology is the systematic study of educational growth and development.”) ।

ଟ୍ରୋ (Trow)—“ଶୈଳୀକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶୈଳୀକ ପରିସ୍ଥିତିର ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଗ୍ରହକ ଅଧ୍ୟନ ଆବେ ।”
("Educational Psychology is the study of Psychological aspects of educational situations.") |

ବୋଲେଣ୍ଡିକ (Kolesnik) — “ଶୈଖିକ ମନେତ୍ରିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ମନେତ୍ରିଜ୍ଞାନର ଅନୁସଂଧାନର ଫଳ ଓ ଦ୍ୱାରା ଉପରୁଚିତ ପ୍ରୟୋଗ ଆବଶ୍ୟକ” (“Educational Psychology is the application of the findings and the theories of Psychology in the field of education.”)।

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୃତି (Nature of Educational Psychology)

ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଓ ଅପରାଧୀର ବସନ୍ତ ଏହିତ ଓପରୋଳେ ରାବେ ଜିତି । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାଗତ ସମସ୍ୟାକୁ ସମାଧାନ କରି ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବକିଧି ହିଁ ସାଧନ କରିବାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୁଣ୍ଡଳା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ସଂଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକୁ ଉଚ୍ଚମା କଳାପରେ ଏହାର ପ୍ରକୃତି(Nature) ବା ସ୍ଵରୂପ ବା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics) ସମର୍ପଣ ଘେରେ ସ୍ଵରୂପ ବିକଳେ ସେମୁକ୍ତରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

(୧) ଏହା ଏକ ଶିକ୍ଷା ସମୟକୀୟ ବିଜ୍ଞାନ (It is an Educational Science) : ସାଧାରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ସମୟରେ ଉଚିତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣକୁ ଅଧ୍ୟଯନ କରିଥାଏ । ପରିବ୍ରାନ୍ତ ଶିକ୍ଷିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାଷ୍ଟେଟର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟକ ଆଚରଣକୁ ହିଁ ଅଧ୍ୟଯନ କରିଥାଏ ।

- (২) এই এক প্রয়োগাত্মক বিজ্ঞান (It is an Applied Science) : প্রযোগিক শিক্ষক ও প্রযোগাত্মক শিক্ষক

(৩) এই এক প্রয়োগাত্মক বিজ্ঞান (It is an Applied Science) : প্রযোগিক শিক্ষক ও প্রযোগাত্মক শিক্ষক

(৪) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক ধৈর্যবল বিজ্ঞান মানবিদ্যা লাই করিঅছি। কারণ এই শিক্ষক ও শিক্ষার্থীদের ব্যবহারকু অন্যথাকু উপস্থিত উচ্চ প্রমাণ করিঅথ এই প্রমাণকু উপস্থিত ব্যবহার প্রয়োগ করে প্রযুক্তি উন্নীত গ্রহণ করিঅথ।

(৫) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক বাস্তবিক বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Positive Science) : শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক বিভিন্ন বিজ্ঞান মানবিদ্যা লাই করিঅছি। কারণ এই শিক্ষক ও শিক্ষার্থীদের ব্যবহারকু অন্যথাকু উপস্থিত উচ্চ প্রমাণ করিঅথ এই প্রমাণকু উপস্থিত ব্যবহার প্রয়োগ করে প্রযুক্তি উন্নীত গ্রহণ করিঅথ।

(৬) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক বাস্তবিক বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Social Science) : শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান শিক্ষাপ্রেতের এক বা একাধিক শিক্ষক ও শিক্ষার্থীদের আধাৰ করি যেখাঁ কেচেক নান্দিয়মান ও বিশ্বাসকু আৰত করিঅথ, তাহা পৰেবৰ্তী ঘৰণায়ে ঘৰণাকু অন্যান্য ঘৰণাকু শিক্ষক ও শিক্ষার্থীদের প্রতি প্রযোগ কৰাবলাইথ। এই দৃষ্টিকোণকু শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞানকু ঘৰণাকু বাস্তবিক বিজ্ঞান কৰিঅছি।

(৭) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক ব্যবহারিক বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Practical Science) : শিক্ষা প্রেতের শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান গবেষণাপৰি নান্দিয়মান ও বিশ্বাসকু শিক্ষক, শিক্ষার্থী ও শিক্ষা এবং পৰ্যাপ্ত ব্যৱহাৰ আৰত প্রযোগ কৰাবলাইথ। এই দৃষ্টিকোণকু শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞানকু ঘৰণাকু বাস্তবিক বিজ্ঞান কৰিঅছি।

(৮) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক নির্দিষ্ট বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Specific Science) : শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান নান্দিয়মান ও বিশ্বাসকু কৰিঅছি নির্দিষ্ট ভাৱে শিক্ষা লাই এক নির্দিষ্ট প্রেতের প্রযোগ কৰাবলাইথ দৃষ্টিকোণকু এই এক নির্দিষ্ট বিজ্ঞান মানবিদ্যা লাই করিঅছি।

(৯) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক জীব বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Biological Science) : শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান মূলভূত শিক্ষক, শিক্ষার্থী ও শিক্ষা পৰ্যাপ্ত ব্যৱহাৰ আৰত প্রযোগ কৰাবলাইথ। এই ব্যবহাৰ পৰ্যাপ্ত অন্যথাকু কৃতৃপক্ষ দৃষ্টিকোণকু এই এক জীব বিজ্ঞান পৰিবেশে আৰে।

(১০) শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান এক প্রগতিশীল বিজ্ঞান (Educational Psychology is a Progressive Science) : শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান শিক্ষাপ্রেতে ঘৰণায়িত তা৳েতে কৰিঅছি। এই কৰ্তৃ ঘৰণাকু নিৰ্বাচিত কৰিঅছি। এই কৰ্তৃ ঘৰণাকু আৰোকৰিকু আশীৰবাদে প্ৰমুখ উন্নীত গ্রহণ কৰিঅসুৰাছি। এই কৰ্তৃ ঘৰণাকু নিৰ্বাচিত কৰিঅছি। এই কৰ্তৃ ঘৰণাকু শৈক্ষিক মনেবিজ্ঞান প্রেতের প্রগতিশীল বিজ্ঞান বোলি বিজ্ঞান দৃঢ়াৰে কুহায়াপারে।

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିସର (Scope of Educational Psychology)

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋରିଜ୍ଞାନର ପରିସର ଏହାର ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରକୃତି ପରି ଅଣ୍ୟଙ୍କ ବ୍ୟାପକ ଯାହା ସଫଳରେ ଯୋଗେ ସଦିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

- (१) वृद्धि ओ विकाश (**Growth and Development**) : शेषिक मनोविज्ञानरे शिक्षातीरा बृद्धि ओ विकाश, घमण्यामध्ये समाप्त नाटिनीयम घमेत शिक्षार्था लाभवर बिचिन्द घोपानवरे तार शारारिक बृद्धि, मानसिक, आमांचिक, आवेचिक एंग नेतिक विकाश घमण्यामध्ये बिचिन्द लक्षण, नाटिनीयम ओ घातत्य आदि विषयाग्रहितक सुनित होतायाए ।

(२) बंशप्रजननामध्ये घरिवेष्टनी (**Heredity and Environment**) : ए कथा उत्तर घे बृद्धिर बिचिन्द मूलाबाबा ओ ख्यातिहासी उपरे तार बंशप्रजन्म ओ घरिवेष्टनीर प्रवाब ज्ञानाधिकरे पढिथाए । तेवेह एहि प्रवाब केळऱ्य गृह उपरे किपरि ओ तेवेह प्रतिमाणरे पढिथाए घे विषयाग्रह शेषिक मनोविज्ञान अध्ययन करिथाए । एहि घमण्यामध्ये बिषयामध्ये घेषिक मनोविज्ञान घरिवेष्टनी बृद्धु करिथाए ।

(३) बृद्धिर घार्थक्य (**Individual Difference**) : ए कथा निषित घे प्रतेक बृद्धि बृद्धि ओ विकाश, जळदगड गृह, घर, बूळ, विवेक, मनोदृढी ओ अभिक्षमां आदि दृष्टिकोणारु अन्य लज्जे बृद्धिरामध्ये जिन्हे असेते । एहि दृष्टिकोणारु शिक्षार्थामानकर बृद्धिर घार्थक्यामध्ये आंती आगरे घेमानकर युक्त विकाश घार्थ शेषिक मनोविज्ञान उद्यम लागि राती राती घेतायाए । शेषिक मनोविज्ञान एहि दृष्टिकोणारु बृद्धिर घार्थक्यामध्ये अनुभूतु अनुभूतु करिथाए ।

(४) आचरण (**Behaviour**) : शेषिक मनोविज्ञानकु आचरण भावे विवेचना करायाए । एहा शिक्षार्थामानकर आचरण अनुभाव एंग आचरण प्रयोगकरण घरिवेष्टनी आदि दिग उपरे आलोकपात किथाए याहाकि शेषिक मनोविज्ञानरे घरिवेष्टनी असेते ।

(५) शिक्षा प्रक्रिया (**Learning Process**) : शिक्षा क्षेत्रवरे शेषिक मनोविज्ञान शिक्षण त्रै, नाट नियम, शिक्षादान प्राणाली, शिक्षा घट्युक्तार घट्यादान, पाठ्यक्रम शिक्षा, घट्य-पाठ्यक्रम शिक्षा ओ शिक्षणकु प्रतावित

କରୁଥିବା ଜୟାଦା, ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରସ୍ତରେ ଆଗ୍ରହ, ଅଭିପ୍ରେଷଣରେ ଆଦିର ଭୂମିକା, ଶିକ୍ଷଣ ସମସ୍ୟାର
ଧରମା ଓ ନିରାକରଣ ପଥ୍ୟ ରଖ୍ୟାଦି ବିଷୟକୁ ସ୍ଥାନିତ କରିଥାଏ ।

- (୩) ସମୟକଳନ ପ୍ରତିଯା (Process of Adjustment) : ଶିକ୍ଷାରୀ ଜୟାଦା କରିନ୍ତି ପରିବେଶ ଓ ପରିବିତ୍ତି
ଦେଇ ଗଠି କରିଥାଏ । ଏହି ସମୟ ପରିବେଶ ସମ୍ବଲାନ ହେବା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ମୂଳକ
ପରିବିତ୍ତିର ସମ୍ବଲାନ ଦ୍ୱାରା କରିବା ନିମିତ୍ତ ସମୟୋଜନ କ୍ଷମତାର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵରୂପପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ।
ତେବେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାରୀର ସମୟକଳନ କ୍ଷମତା ସମ୍ବଲାନ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟକୁ ଅନୁଥାନ କରିଥାଏ ।
- (୪) ବୁଦ୍ଧି (Intelligence) : ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିର ଅର୍ଥ, ସ୍ଵରୂପ, ବିକାଶ ଓ ଏହାର ପରିମାପ ସମ୍ବଲାନ
ବିଭିନ୍ନ ପାଠକଣ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସ୍ଥାନିତ କରିଥାଏ ।
- (୫) ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ (Mental Health) : ପ୍ରତିତରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ ଉପରେ
ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରୀର ସପଳକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଟେ । ସୁଚତା ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ ହଁ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର
ଅନ୍ୟତଃ ପାଠ ପରିଷର ବୋଲି କିମ୍ବାର ଅଭ୍ୟାସ ହେବ ନାହିଁ ।
- (୬) ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ (Personality) : ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ
ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ସ୍ଵରୂପପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । ସୁଚତା ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ
ପରିଷରରୁ କରିଥାଏ ।
- (୭) ସ୍ଵରୂପପ୍ରସାଦ (Creativity) : ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସ୍ଵରୂପପ୍ରସାଦର ଅର୍ଥ, ପ୍ରକର୍ତ୍ତା, ପରିଷର, ବିକାଶ ଓ
ବିକାଶ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରଖ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଵରୂପପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟକୁ ସ୍ଥାନିତ କରିଥାଏ ।
- (୮) ଗୋଟାଏ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ (Group Behaviour) : ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୟାଦା
ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଗୋଟାଏ ଜୟାଦା ଦେଇ ଗଠି କରିଥାଏ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ଗୋଟାଏ ଜୟାଦା ସହ
ସୁହାନ୍ତରେ ଦେଇ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଶୈକ୍ଷିକ
ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏହି ଗୋଟାଏ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ମଧ୍ୟ ପରିଷରରୁ କରିଥାଏ ।
- (୯) ଶ୍ରେଣୀ ପରିବେଶ (Classroom Climate) : ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର
କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମେଳାମେଳ ଶ୍ରେଣୀ ପରିବେଶ ସମ୍ବଲାନ କରିଥାଏ ।
- (୧୦) ପରିମାପ ଓ ମୂଳ୍ୟାନ୍ୟ (Measurement and Evaluation) : ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ
ମୁଣ୍ଡବିବାଦ, ବୁଦ୍ଧି ବିକାଶ, କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳତା ଦ୍ୱାରା ପରିମାପ ଓ ମୂଳ୍ୟାନ୍ୟ
କରିବାର ଅବଶ୍ୟକତାରୁ ଏତେ ବିଦ୍ୟାରନପାଇଁ । ଏଥୁହିତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ମୂଳ୍ୟାନ୍ୟ
ବିବାଦିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପରିମାପ ଓ ମୂଳ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ବଲାନ ବିଷୟକୁ ମଧ୍ୟ ପରିଷରରୁ
କରିଥାଏ ।
- (୧୧) ଉପଦେଶନ ଓ ପରାମର୍ଶ (Guidance and Counselling) : ଶିକ୍ଷାରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାରୀ,
ବୁଦ୍ଧିକ ଓ ବାହ୍ୟକାରୀ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳତା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଲାନ ଉପଦେଶନ ଓ ପରାମର୍ଶ ଲୋକିଥାଏ ।
ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକ, ଉପଦେଶନ କର୍ତ୍ତା ଓ ପରାମର୍ଶକାରୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ
ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଉପଦେଶନ ଓ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରସ୍ତରେ ବେଶ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ଓ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ
ଉପଦେଶନ ଓ ପରାମର୍ଶ ବିଷୟକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନିତ କରିଥାଏ ।

(୧୨) ଶୈକ୍ଷିକ ଗବେଷଣା (Educational Research) : ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷା ଗବେଷକମାନେ ଶିକ୍ଷାରୀମନଙ୍କର
ଶ୍ରେଣୀକଷ୍ଟର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ବିକାଶ ଜନିତ ଲକ୍ଷଣ, ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଓ ଜାହା, ଶୈକ୍ଷିକ ସଫଳତାର
ଉପାୟ ଓ ଶିକ୍ଷାଗତ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ବଲାନ ଆସୁ ସମାଧାନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିକାର ଅବି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଉପରେ ଗବେଷଣା
କରି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଵରୂପ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରିଥାଏ । ପ୍ରକାରରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ମୁଖ୍ୟ
ଅଂଶ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା ଗବେଷଣା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିଷରରୁ ଅଟେ ।

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିଷରକୁ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥାରେ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷା କାହାକୁ ଦିଆଯିବ
କିଏ ଦେବ, କେଉଁ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, କିଭାବି ଶିକ୍ଷାଦାନ ବିଆୟିବ, କେଉଁଠାରେ ଏବଂ କେଉଁଠାକୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଅଭିଜ୍ଞତା
ପ୍ରବାନ କରିବିବ ଜାବ ପ୍ରଶନ ଉପର ସଷ୍ଟ କରିଥାଏ । ଏହି ସମୟ ବୁଦ୍ଧି ଆଧାର କରି ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିଷର
ସମ୍ବଲାନ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରାଗଲା ।

(୧୩) ଶିକ୍ଷାରୀ (Learner) : ସମ୍ବଲାନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କେନ୍ଦ୍ରିତ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାରୀ । ସୁଚତା ଶିକ୍ଷାରୀର ସର୍ବଦିଧ
ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଉପର ଭାବେ ଜାଣିବା ଉଚିତ । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାରୀର ଯେଉଁ
କେବେଳ ବିଷୟ ଓ ବିଭାଗ ଉପରେ ଅଧ୍ୟନ କରିଥାଏ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

(କ) ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ (Growth and Development)

(ଖ) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପର୍ଯ୍ୟକ୍ୟ (Individual Difference)

(ଗ) ଆଗ୍ରହ ଓ ଜାହା (Interest and Desire)

(ଘ) ବୁଦ୍ଧି (Intelligence)

(ଙ) ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ (Personality)

(ଚ) ସ୍ଵରୂପପ୍ରସାଦ (Creativity)

(ଦ) ଅଭିକ୍ଷମତା (Aptitude)

(୧୪) ଶିକ୍ଷକ (Teacher) : ଶିକ୍ଷାଦାନ ହେଉଛି ଏକ ଜଳା ଓ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପର ମଧ୍ୟ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଜଳେ
ଦକ୍ଷ ଓ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଲାନ ହୋଇଥାଏ ସିଂହା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ଣ୍ଣଧାର ଅଟେ । ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ
ପରିଷରରୁ ଯେଉଁ କେତେକ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରାବାଦିତ ସର୍ବକର୍ତ୍ତରେ
ଏଠାରେ ଉପାୟପାଇଁ କରାଗଲା ।

(କ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ (Personality of Teacher)

(ଖ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ମାନସିକ ସ୍ଥାନ୍ୟ (Mental Health of the Teacher)

(ଗ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦୟାତ୍ମକ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (Duty and Responsibility of Teacher)

(ଘ) ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେଷଣା (Teacher's Motivation)

ଶିକ୍ଷାର ମନସ୍ତାଦ୍ୱିକ ଉଚ୍ଚିଜ୍ଞମି

- (7) **ଶିକ୍ଷଣ ଅଭିଜାତ (Learning Experience) :** ଶିକ୍ଷାଦାନ ହରେକାଳ କାମରେ ପରିଚାରକ କାମରେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରବାନ୍ଦ କରିବାର ପାଇଁ ଶିକ୍ଷଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ଅଟେ । ପ୍ରକାଶରେ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାଲାଭର ସଫଳତା ନିର୍ମାଣ ଶିଖାର୍ଥୀ ରୁଦ୍ଧ, ଆଗ୍ରହ, ବସନ୍ତ ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ସର୍ବୋପରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଶ୍ଵକୁ ବିଚାରିବା ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଇ ଉଚିତ ।

(8) **ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା (Learning Process) :** ଶୈକ୍ଷଣିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଷେଷୁରେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଭିଜାତ ଅର୍ଥକ କରିବାର ଏକ ଧାରା ବେଳି ଦୃଶ୍ୟପାଇବାରେ । ଶିକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ ନାଟନୀଯମ ଓ ଧାରା ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ହେଲା ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରମ୍ପରା ହେଲାଥାଏ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟରୁ ଶୈକ୍ଷଣିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷଣ ସମସ୍ୟାର ଯେଉଁ କେତେକ ବିଷୟକୁ ସ୍ଥାନିକ କରିଥାଏ ସେବୁକୁ ସୁଚିନ୍ତା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

(ବ) ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା, ନାତି ଓ ର୍ତ୍ତ (Nature, Laws and Theories of Learning)

(ଘ) ସୁଚି ଓ ବିହିତ (Remembering and Forgetting)

(ଙ୍ଗ) ସମ୍ବନ୍ଧ ଶିକ୍ଷଣ (Transfer of Learning)

(ଘ) ଆହୁତି, ମନୋବିର୍ଦ୍ଧି ଏବଂ ସମୟା ସମାଧାନ (Interest, Attitude and Problem Solving)

(୯) **ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି (Learning Situation) :** ଶିକ୍ଷଣ ଶିଖାର୍ଥୀ ରୁଦ୍ଧ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଦୁର୍ବି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଶ୍ଵକୁ ବିଚାରି ନେବା ଉପରୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ମରାଟି ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆଗେଇ ନେବା ଉଚିତ । ମାତ୍ର ଯଦି ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ଶିଖାର୍ଥୀଙ୍କ ସ୍ଥାନବାସିକ ହୋଇଥାଏ ତାହେଲେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଳକପ୍ରଦ ହୋଇପାରେନାହିଁ । ସୁଚିତ୍ରାମ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ଅଟେ । କେବେ ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିର ଯେଉଁ କେତେକ ବିଷୟ ଶୈକ୍ଷଣିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିସରକୁ ସେବୁକୁ ଫଳପର୍ଦରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରାଗଲା ।

(କ) ଶ୍ରେଣୀକୁ ପରିବେଶ (Classroom Climate)

(ଖ) ଅଭିପ୍ରେତଶାର (Motivation)

(ଗ) ଗୋଷା ବ୍ୟବହାର (Group Behaviour)

(ଘ) ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ପରିବେଶ (Institutional Climate)

(ଙ୍ଗ) ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ସମାପ୍ତି (Guidance and Counselling)

ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଜନ୍ୟତା (Relevance of Educational Psychology for Teachers)

(Relevance of Educational Psychology for Teacher) ବାର୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏ ଶିଖିତ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପରିଵର୍ତ୍ତନ ସହିତ ଆପଣିରେ ପରିଚାଳନା ଠିକ୍ ହେଲାପରି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମ୍ନଟି ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ୍ୟତା ଅବଧି ବ୍ୟାପକ ଓ ମୁଦ୍ରାଦୂର୍ଘତ ଅଛି । ଶିଖାର୍ଥୀ ମନ ଜୀବି ତାର ଅନ୍ତର୍ନାହିଁ ଶରୀର ସାମାର୍ଥ୍ୟରୁ ବିଦ୍ୱାନ୍ତ ବନ୍ଦନାଯାଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ଉପରୁ ଶିଖିତ ପ୍ରକାଶି ସାହାଯ୍ୟରେ ବୃକ୍ଷଣ ବିକାଶ ଘାଟାଇବା ଭାବ୍ୟ ଶିଖିତ ଓ ଶୈଳିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକାର ଲକ୍ଷ ଓ ଭବେଶ ବୋଲି କହିଲା ଆପଣୁ ହେବା ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଶୈଳିକ

ପରିମଳକୁ ଦସ୍ତିକୋଣର ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଯାତ୍ରାରେ ଯେଉଁ ତ୍ରିବିଧ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବିତବ୍ରାତା ଏକାକି ପ୍ରଯୋଜନ କରିବାର ପାଇଁ ପ୍ରସରିତ ହେଲା । ସୁତରାଙ୍ଗ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେଉଁ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରୟୋକ୍ଷତା ରହିଛି ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ ସବିଶେଷ ଉପସ୍ଥିତି କରାଗଲା ।

(କ) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ବୁଝିବାରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଜନିତା
(Relevance of Educational Psychology in Understanding Learner)

ବାନ୍ଧୁ ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯିଏକି ଆମର ଆଶା, ସମ୍ପ ଏପରିକି ଆଗାମୀ ଦିନର ଜ୍ଞାନାଶତ । ଶେଷ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବର୍ଷବିଦ୍ୟ କିମ୍ବା ଏକାତ ଜାମ୍ୟ । ସ୍ଵର୍ଗରୂ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟିକାରେ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଜନ୍ୟତା ଆମର ମରତପର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ସୁଚନା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

(e) ଆଚାର ପରିବର୍ଗନ (Modification of Behaviour) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ମଧ୍ୟରେ ସେପରି ଅନେକ ଅତିରିକ୍ତ ଗୁଣରାଜ୍ୟ ଦିବାଜମାନ କରିଥାଏ ତିକ୍ ସେହିପରି ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେକ ଅମାର୍ଜିତ ଓ ଅସାମାନ୍ୟକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ସୁତ୍ରାଂ ଶିକ୍ଷା ହୁଁ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆନ କଲରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଅତିରିକ୍ତ ଶର୍ତ୍ତିବାକୁ ଦିନ୍ଦୁ ଏହାର ବିଜ୍ଞାନ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସହିତ ତାର ସମ୍ପର୍କ ଅନାର୍ଜିତ ଆଚରଣ, ଅସ୍ଵାକୁଳ ଓ ଅପରିଷ୍ଠ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଦୂରେଦୂରେ କାର୍ଯ୍ୟ ମାର୍ଜିତ, ସାବାଦିକ ଓ ସଂଘୃତସମ୍ପର୍କ କରି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ପ୍ରମଧ ଭୂମିକା ପରିହାଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ଆଚରଣ ପରିବର୍ଗନ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆନ ଅଭ୍ୟାସକ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ବ୍ୟକ୍ତିହର ବିକାଶାବ୍ଳକ ପ୍ରକ୍ରିୟା (Developmental Process of Personality) : ଯେପରି ମାଲାର ଉପମୂଳ୍ଯ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ଟିକ୍ ଗାବେ ଜଳ, ବାୟୁ, ଆଲୋକ ଓ ସାର ପ୍ରକାଶି ପାଇ ଛୋଟି ଚାର ଗାତ୍ରିଏ ଦୃଶ୍ୟମଣେ ପରିଣତ ହେଲାଥାଏ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରାୟୋଗିକ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କରେ ଉଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଶର୍ମପର୍ବ୍ର ହୋଇଥାଏଥାଏ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ କେଉଁ କମିଶବେ କିପିରି ଭାବେ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ବିକାଶ ଲାଗ କରି ବାହ୍ୟର ବିଜାହ ଧାରାରେ ଆଗେଇପାରିବ ସେହି ସମ୍ପାଦ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ ହେଉଛି ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅନ୍ତର୍ଭବ ଥାଏ । ଏହି ଜ୍ଞାନ ସହାୟତାରେ ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସୁଖମ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଗଠନ ପାଇଁ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାଏନ୍ତି ।

(గ) **బోషిక దికాశ (Intellectual Development)** : శిఖార్థ బోషిక దికాశ తార ఏర్పాణాన దికాశగ
అన్యమం దిగి అగె యాహార అగ్రవత్తి నిమంత శిష్టక ప్రముఖ రూపికా గ్రహణ కలిగి ఉచితి | శిఖార్థార బయట
అన్యమాయి ఉపయుక్త బోషిక వా మానవిక దికాశ ఘమబ హోళకి నా నాహిఁ జాణికా నిమంత శిష్టక బుర్జి
పరాప్రశ కలిగివా ఆధ్యాత్మ | శిఖార్థానామంకగ బోషిక దికాశగ శ్రుత అన్యమాయి శిష్టక ప్రయోజనాయ శైఖిక
కాయ్సుకును హాతుకు నెనెవె | తెదె శైఖిక నమోబిజ్ఞాన గెయా ఛాత్రుత్వానామక నిమంత యెపానాక్కు
ఉపయోగా హెలా జలి దిక్కును శైఖిక కాయ్సుకును శిష్టక కిపిచి పరిగిలనొ కలె ఏహార సుపళ మిలిపారిబ
తరుషమాయ జ్ఞాన ప్రాధాన కలిగిథా | ప్రశ్నతరె బోషిక దికాశ ఘమాయ జ్ఞాన ప్రాధాన షేక్కుతె శైఖిక
మగోబిజ్ఞానాను భరించి ఆఖ్య గుర్తుపర్ష బోలి కంటిలె ఆశ్చర్షి హెబ నాహిఁ |

(୪) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ (Individual Difference) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତୁ, ବୃତ୍ତ, ମାନସିକ ଦଶତା, ସ୍ଵଜ୍ଞନା ଶକ୍ତି ଓ ମନୋଦୂରି ଭଲି କେବେଳକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାର୍ଥ୍ଦୀ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷାଚିକିତ୍ସା କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଶିକ୍ଷକ ଦ୍ୱାରାନ୍ତି କରିବା ଉଚ୍ଚତା । ଏହି ଶିକ୍ଷକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ପରିଶେଷ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଉପର୍ଯ୍ୟ ମାର୍ଗଦର୍ଶନ କରାଇବାରେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆନ ସହାୟତାରେ ଏ ବିଗରେ ଆଗେଇଥାଏତି ବୋଲି କୁହାୟାଇପାରେ ।

- (୮) ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଵଭାବ ଅନ୍ୟଯନ (Study of the Characteristics of Learner) : ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଵଭାବ, ପ୍ରକୃତି ଓ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଅନ୍ୟଯନ କରିବା କେତେବେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଵଭାବ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରି ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଆଗେଇନେବା ନିମ୍ନତା ଉପରେ କରାଇବାରେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କୁହାୟାଇପାରେ ସେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକା ଅଧିକ ସ୍ଵରୂପ ଅଟେ ।

- (୯) ମନ୍ୟବିକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧତା ବିକାଶ (Development of Mental Health) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଶା, ଆକାଶା ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରତିଶେଷ ତାର ମନ୍ୟବିକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ରେ ସହାୟ ସେ ବିଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ସମୟବିତ୍ତ ହୋଇବାକୁ ସାର୍ଥକ କରିଥାଏ । ସହି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନ୍ୟବିକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ କୌଣସି କରାଯାଇ ପ୍ରତିବିତ୍ତ ହୁଏ ତେବେ ସେ ଦୁଃଖ ଅଣାନ୍ତି, ଫଳ ଓ ନେତ୍ରାନ୍ତା ଭାବନାରେ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସବ୍ରଦ୍ଧିତ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ତରସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପ୍ରତିବନ୍ଦିତ ହୋଇଥାଏ ।

- (୧୦) ସ୍ଵଭାବ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଵଭାବ (Development of Creativity) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସ୍ଵଭାବ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଅନୁଯାୟୀ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ରେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ଶିକ୍ଷାର ଉପର୍ଯ୍ୟ ବିକାଶ କେବେହଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ତରସଂପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇ ଏହାର ଅନ୍ୟମନ ଭୂମିକା ବୋଲି କହିଲେ କିନ୍ତି କୁହା ହେବ ନାହିଁ ।

- (୧୧) ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ଗଠନ (Attitude Formation) : ପ୍ରବେଳ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି, ପଦାର୍ଥ, ଗୁଣ, ସଂସ୍କାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ପ୍ରତି ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ରହିଥାଏ । ଏହା ସକାରାତ୍ମକ ବା ନକାରାତ୍ମକ ବା ନିରପେକ୍ଷାତ୍ମକ ହୋଇପାରେ । ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣିବାରେ ସହାୟ କରେବା ସହିତ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟ ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ଗଠନ କରାଯାଇପାରିବ ତତ୍ତ୍ଵମୂଳରେ ଧାରଣା ଦେବାରେ । ପ୍ରତ୍ୟକରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଗଠନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆନକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଯାହାକି ଏହାର ଅନ୍ୟମନ ଭୂମିକା ବୋଲି କହିଥାଏ ।

- (୧୨) ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ବିକାଶ (Development of Self-Confidence) : ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ହଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ୟବିକ ସ୍ଵଭାବ ସେ ଉନ୍ନତିର ରଗମଧ୍ୟମାରେ ଉପରୀତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନ୍ୟବିକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ଓ ଆତ୍ମପରିଶରାପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଉପରୀତ ରଗମଧ୍ୟମାରେ ଉପରୀତ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଆନର ସହାୟତାରେ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଯାହାକି ଏହାର ଅନ୍ୟମନ ଭୂମିକା ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ।

(୧୦) ଜାବନବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା (Lifelong Process) : ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଜନ୍ମଠାର ମୁହଁ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରତିକିର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ମୁହଁରେ ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ପାଇଁ ସହାୟ ଦେଇଥାଏ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଅଟେ ।

(୧୧) ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବୁଝିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଜନ୍ୟତା (Relevance of Educational Psychology in Understanding the Learning Process)

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବ୍ୟବସା, ବୃତ୍ତି, ଆଗ୍ରହ, ମାନ୍ୟବିକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ତଥାଦିକୁ କୁଣ୍ଡିତ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷଣ ପଥ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବୁଝିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଜନ୍ୟତା ସହାୟ କରିବାକୁ ପାଇସିଥାଏ । ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବୁଝିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଜନ୍ୟତା ସହାୟ କରିବାକୁ ପାଇସିଥାଏ ।

(୧୨) ଶିକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ଵ (Learning Theories) : ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଦ୍ୟ-ପ୍ରମାଦ ତତ୍ତ୍ଵ, ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟ ତତ୍ତ୍ଵ ଏବଂ ଅନୁବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟ ତତ୍ତ୍ଵ କେତେକ ଶିକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ଵ ଗ୍ରହିତ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅନ୍ୟଯନ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ଵ ଅନ୍ୟତ୍ବ ହେଲେ ଶିକ୍ଷଣର ପଥ ସ୍ଵର୍ଗ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟତ୍ବ ହେବାର ଅନ୍ୟତ୍ବ ହେବ ।

(୧୩) ଶିକ୍ଷଣ ନିୟମ (Laws of Learning) : ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ହଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନିୟମ, ଅଭ୍ୟାସ ନିୟମ, ପଳାପଳ ନିୟମ, ମନୋବ୍ୟକ୍ତି ନିୟମ, ସାଧୁଶ୍ୟ ନାତି, ସାଂପ୍ରତ୍ୟ ନାତି, ସମସ୍ତତା ନାତି ଓ ତାତ୍ତ୍ଵତା ନାତି ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ନିୟମକୁ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଏହିତ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ସହାୟ କରୁଥାଏ । ଏଥୁବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସ୍ଵର୍ଗଶ, ବିପୁଲଶ, ଚିତ୍ତନ, ତକ୍ଷଣା, ଶିକ୍ଷଣ ଫଳମଣଶ, ସମସ୍ତା ସମାଧାନ, ଅନ୍ତର୍ପ୍ରେରଣା ଓ ଧାରଣା ଗଠନ (Concept Formation) କରି ବନ୍ଦ ବିଷୟକୁ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟ କରିଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷଣ ନିୟମକରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ବ୍ୟବହାର କରି ଶିକ୍ଷକ ହିତ ସାଧାରଣ ନିର୍ମାଣ କରିଥାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷଣ ନିୟମ ବିଷୟ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାକୁ ପାଇସିଥାଏ ।

(୧୪) ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତି ବୁଝିବାରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଯୋଜନ୍ୟତା (Relevance of Educational Psychology in Understanding the Learning Situation)

ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ପରିବେଶରେ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱାରା କୁଟ୍ଟିଗାନ୍ତା ହେବାରେ ସହାୟ କରିଥାଏ । ଶିକ୍ଷଣ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ବୁଝିବା ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରୟୋଗରେ ଉପରୀତ କରିବାରେ ଏଠାରେ ଆବଶ୍ୟକ ।

(୧୫) ବଂଶ ପରିଶରା ଓ ପରିବେଶନୀ (Heredity and Environment) : ଶିଶୁ ଉପରେ ତାର ବଂଶ ପରିଶରା ଓ ପରିବେଶନାର ପ୍ରକାଶ ସମ୍ଭାବନାରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଭିନ୍ନ ଗବେଷଣାରିକି ଉତ୍ସ୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆନ ପରିସ୍ଥିତିର ବିକାଶ ଘଟାଇଥାଏ । ଶିଶୁ ବଂଶପରିଶରା ଅନୁଯାୟୀ ଧରି ଆସିଥିବା ଶିକ୍ଷଣ ସାମର୍ଥ୍ୟର ବିକାଶ କେବଳ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶନୀ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭାବନା ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ଭାବ ଅବଶ୍ୟ କରାଇବାରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

- (୨) ଶିକ୍ଷାବାନ ପରିଚି (Method of Teaching) : ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ନାଟିନିୟମ ଓ ତଥାକୁ ଭିତ୍ତି କରି କରିଛାନ ପରିଚି ସ୍ତର କରାଯାଇଥାଏ ଯହାର ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାବାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥାଆଛି ।
- (୩) ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତ୍ୱତି (Preparation of Curriculum) : ଛାତ୍ରାତ୍ମାନଙ୍କର ଦୂର୍ବି, ବିକାଶ ଓ ମାନସିକ ପ୍ରତ୍ୱତିକୁ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ରଖୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତ୍ୱତି କରାଗଲେ ଶିକ୍ଷାବାନ ସହାୟତା ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏକ ପରାମର୍ଶ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତ୍ୱତି ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।
- (୪) ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାଚାବନଶୀଳ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଜଗମ ଆଚରଣ ହୀଁ ସଂରକ୍ଷଣ କରି ଗଢ଼ିତୋରିଥାଏ । ଏଥିମନ୍ତେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକା ଅନ୍ୟେ ଗୁଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।
- (୫) ସମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି (Preparation of Time Table) : ଛାତ୍ରାତ୍ମାନଙ୍କୁ କେଉଁ ସମୟରେ କେଉଁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁହାରାର ତଥା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନର ଆଧ୍ୟତ୍ମର ଜ୍ଞାନରେ ଜାଣିବା କରିଛି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ସମ୍ଭାବ ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ଏବଂ ଏହି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ ।
- (୬) ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଗ୍ରହ (School Organisation) : ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକର ଦାୟିତ୍ବ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶୈକ୍ଷିକ ପ୍ରକାଶନ, ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସହସରଣ ଓ ଶିକ୍ଷା ପରିଦର୍ଶକ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପରିଷରକୁ ଅଟେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକା ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନାଳ୍ପାରେ ।
- (୭) ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ବୃତ୍ତିଗତ ଉପଦେଶନ (Educational and Vocational Guidance) : ଛାତ୍ରାତ୍ମାନଙ୍କୁ ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ବୃତ୍ତିଗତ ଉପଦେଶନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୱତି, ଦୁର୍ଚ୍ଛି, ଜାଣିବା, ଅଭିନାଶ, ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆଧ୍ୟକ୍ଷର ଅନ୍ୟକୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷର କରିବା ଉଚିତ ଯାହାକି ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସହସରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟକ୍ଷର କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।
- (୮) ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ବ୍ୟବହାର (Use of Teaching Aids) : ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାବାନଙ୍କୁ ସରବର, ସପଳ ଓ ଚିତ୍ରାଳ୍ପର୍କ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକ ଚିତ୍ର, ମାନିପୁଲ୍ଟି, ରେକାନ୍ଟିପ୍ରୋଟର, ନମ୍ବର୍, ଟେପ୍, ରେକର୍ଡର ଓ ଟେଲିଭିଜନ ରହି ଅନେକ ପ୍ରକାରର ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସହସରଣ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅଧ୍ୟକ୍ଷର କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।
- (୯) ପରିମାପ ଓ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟ (Measurement and Evaluation) : ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସପଳତା ବା କିପଳତା ସମ୍ବନ୍ଧ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜାଣିବା, ମାନସିକ ଦର୍ଶକା ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଉପଲବ୍ଧ ଜତ୍ୟାଦିର ପରିମାପ ଓ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟ କରିଥାଆଛି । ଏପରିବିକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାବାନ ଦର୍ଶକା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ କେତେବେ ପରାମର୍ଶ ସହସରଣ ନିଆୟାଇଥାଏ । ତେବେ ଏହି ପରିମାପ ଓ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପଦନ ପରିପ୍ରେଷଣରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ।

(୧୦) ଶୈକ୍ଷିକ ଗବେଷଣା (Educational Research) : ଶୈକ୍ଷିକ ଗବେଷଣାର କେବେଳ ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ଦିଗ୍ବିଜ୍ୟ ହେବାର ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗବେଷକମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆବଶ୍ୟକତା ଜ୍ଞାନ ସହସରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଗତି କରିଥାଆଛି ଯାହାକି ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ମହାବ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତିପଦିତ କରେ ।

ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ବୃଦ୍ଧିବାରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ

(Application of Educational Psychology in Understanding Learner)

ବାପ୍ରବରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ବୃଦ୍ଧିବାରେ, ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶକ୍ରମ କୁଣ୍ଡିବାରେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣ ପରିପ୍ରେତିକୁ କୁଣ୍ଡିବାରେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗରେ ଭୂମିକା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷା ଗବେଷକମାନେ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଜ୍ଞାନକୁ ଆବଶ୍ୟକ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ନୁହିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଆଛି ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ କରାଗଲା :-

- (୧) ଶିକ୍ଷଣ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଆଚରଣର ଆବଶ୍ୟକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଆଛି ଯାହାକି ଏକାତ ମୁହଣ୍ୟ ଅଟେ ।
- (୨) ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଜଣେ ଉତ୍ସମ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଣିଷ ଭାବରେ ବାଚାବନକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜ୍ଞାନକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଆଛି ।
- (୩) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ଶୈକ୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ହାତୁରୁ ନେଇଥାଆଛି ଯାହାକି ଏକାତ କାମ୍ୟ ଅଟେ ।
- (୪) ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନସିକ ସାମ୍ବ୍ୟର ବିକାଶ ଘଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥାଆଛି ।
- (୫) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକାଶ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ ।
- (୬) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ମନସିକ ସାମ୍ବ୍ୟର ବିକାଶ ଘଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥାଆଛି ।
- (୭) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକାଶ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ ।
- (୮) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକାଶ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ ।
- (୯) ଶିକ୍ଷକ ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ହୀଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିକାଶ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ କରିବାରେ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ ।
- (୧୦) ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀର ସର୍ବଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଉପର୍ଯ୍ୟାପନ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ସହିତ ଆବଶ୍ୟକ ପଦକ୍ଷେପ ନେବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥାଆଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷାରୀ ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟନ କରିବାର ପଦ୍ଧତି (METHODS OF STUDYING LEARNER BEHAVIOUR)

ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ରା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଗବେଷଣାଭାବକ ସିଦ୍ଧାଂତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସୁତରାଂ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାରୀ ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟନ ଓ ଗବେଷଣା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ବା ପୂର୍ବନା ପ୍ରତ୍ୟେ ମିଳାଇ କେତେକ ଗବେଷଣା ପଢ଼ି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ଗବେଷଣା ପଢ଼ି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାଏ ।

(କ) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ି (Observation Method)

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବାହ୍ୟ ଆଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଶୈଖିକ ପଢ଼ିରେ ଏକ ଅଣ୍ଟା-ପରାପରାଶମୂଳକ ସାଧନ ଯାହାକି ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ଅଥରେ ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷଣା ବା ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କ ଭାବ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶରେ, ବସୁନ୍ଧର ଭାବରେ, କେତେକ ଆବଶ୍ୟକ ଯେଉଁ ଓ ଉପକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ ସାମିତି ସମୟ ପାଇଁ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୋଧାନ ଦେଇ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ରଖିଥାଏଟି । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ଭୂତ ତଥ୍ୟ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ହେବା ନିମତ୍ତ ଏକାଧିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପରିମ୍ବିତରେ ଏବଂ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କ ବା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସାମାନ୍ୟ ଦେଖାଯିବା ଯାଇ ସୁଅନ୍ତର, ମେହେରୋତ୍ତା ଓ ମେହେରୋତ୍ତା (Sukhia, Mehrotra and Mehrotra) ଭଲୁଷ କରିଛନ୍ତି, “ଗବେଷଣାର ସାଧନ ଭାବେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଉପରୁ ନିଯମିତ ବା ଅନିୟମିତ ପରିମ୍ବିତରେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଆଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଧିକ ଏବଂ ସମ୍ଭୂତ ଅଟେ ।” (“Observation as a tool of research deals with the external behaviour of persons in appropriate situations controlled or uncontrolled.”) ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ଅର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମ୍ଭବ ଧାରା ଅଣିବା ନିମତ୍ତ ଏଠାରେ ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics) ବା ପ୍ରକୃତି (Nature) ଦୂର୍ଦ୍ଵିତୀୟ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ୍ର କରାଯାଇଥାଏ ।

- (୧) ଏହା ଏକ ଦ୍ୱିପାରିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେଉଁରେ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକ ଦଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଥାର୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥାଏଟି ।
- (୨) ସଫଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକର ଆନ ଗାରିମା, ଅଣିଜ୍ଞତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶକର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।
- (୩) ଏହା ବାହ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ବାହ୍ୟ ଆଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ସମ୍ଭୂତ ନିମତ୍ତ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ସାଧନ ଅଟେ ।
- (୪) ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ବା ନିଯମିତ ପରିବେଶରେ ସମ୍ଭାବନ କରାଯାଇଥାଏ ।
- (୫) ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବା ପରାମର୍ଶ ଭାବେ କରାଯାଇଥାଏ ।
- (୬) ଏହିନିମତ୍ତ ଚିକାଜନ ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ (Check List), ଲିଷ୍ଟାକ୍ ପତ୍ର (Score Card), କ୍ୟାମେରା, ରେପ୍ ରେକର୍ଡର, ସିପ ଥିର୍ ଓ ଦୂର୍ବାକ୍ଷଣ ସମ୍ଭବ ଆଦି କରି କେତେକ ସିପ ବା ଉପକରଣର ସହାୟତା ନିଆଯାଇଥାଏ ।

- (୭) ଏହାର ସପଳତା ହିଁ ବୈଭବିତା ଓ ବିଶ୍ୱାସାଳୀଯତା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶାଳ ଅଟେ ।
- (୮) ଏହାର ସମୟର ସାମା ରହିଥାଏ ।
- (୯) ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଯୋଜନା, ପରିଚାଳନା, ପ୍ରାପ୍ତ ତଥ୍ୟ ଲିପିବନ୍ଧକରଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ଭାଲ୍ ସୋଧାନ ଦେଇ ରହିଥାଏ ।
- (୧୦) ଏହାର ସପଳତା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣମାନଙ୍କର ବସୁନ୍ଧିଷ୍ଟତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ପ୍ରକାରରେ (Types of Observation) :

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ମୁଖ୍ୟତଃ ଯେଉଁ କେତେକ ପ୍ରକାରର ସେବ୍ରତ୍ତି ହେଲା –

- (୧) **ଆଶାଦାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Participant Observation) :** ଆଶାଦାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ହେଉଥି ଏକ ପ୍ରକାରର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଯେଉଁରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାରୀ ଦଳ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଆଶାଦାର ଭାବେ ନିଜକୁ ସାମିଲ କରି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କରିଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଉଥାଏ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଜଣେ ପରିଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ଆଶାଦାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଭାବେ ସାମିଲ ହୋଇ ଦଳକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବାହ୍ୟ ଆଚରଣ, କଥାବାରୀ ଓ ରଙ୍ଗଢ଼କ ଭାବାଦ୍ଵାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତାହାକୁ ଲିପିବନ୍ଧ କରିବା ସହିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ନିଜକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ବନ୍ଦୁ ଆପ୍ତି ରହିଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ହେବ ନାହିଁ ।
- (୨) **ଆଣ-ଆଶାଦାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Non-participant Observation) :** ଆଣ-ଆଶାଦାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେ ରହି ସେମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ କରିଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଏ ସେମାନେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକ ଉପରୁତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହୋଟ ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କେତେକ ସ୍ଥତ୍ର ଆଚରଣ ଅଧିନ ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକୁ ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶୈଖିକ ଗବେଷଣା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନ୍ତର୍ଭୁତ ଅଟେ ।
- (୩) **ନିୟମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Controlled Observation) :** ନିୟମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନେଇ ଏକ ପୂର୍ବ ଯୋକନାଗତ କୃତ୍ତିମ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥ୍ୟ ସମ୍ଭୂତ ନିମତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଯମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପ୍ରକାର ହେବାର ନିଯମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକରିବା ଯଥେଷ୍ଟ ଆଶାଦାର କରିଥାଏ ।
- (୪) **ଅନିୟମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Uncontrolled Observation) :** ଅନିୟମିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରେଣିକାରୀ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ଉଦ୍ୟାନ, ଯାନ୍ତ୍ରିଯାତ୍ମା, ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କରିକ ଉପକରଣାଦି ଜଳି ସାବାଦିକ ପରିମ୍ବିତରେ ଲିପ୍ତ ଥୁବେ ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଆଚରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତେବେଳକାର ତଥ୍ୟ ସମ୍ଭୂତ କରାଯାଇଥାଏ ।
- (୫) **ସଂଗଠିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Structured Observation) :** ସଂଗଠିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସମେତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉପକରଣ ଉପରେ ନିଯମିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ଉପକରଣର ଉପରେ ଆଦି ସମସ୍ତ ବିଷୟ

ଯଥ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଯୋଜନାଗତ ଭାବେ ଶ୍ରୀରାହୁତ ଜାରିବା ପୂର୍ବକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରାଯାଇଥାଏ ।

(୭) ଅନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (Unstructured Observation) : ଅନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧାରା ଆନ୍ତର୍ଗତ ଜାଗର୍ଥ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଓ ଯୋଜନାଗତ ଭାବେ ହୋଇନଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ଯକ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣକ ହୋଇଥାଏ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସୋଧାନ (Steps of Observation) :

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ କେତେକ ସୋଧାନ ଦେଇ ସଂପଦିତ ହୋଇଥାଏ ସେବୁନିକ ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚତାକୁ କରାଯାଇଥାଏ ।

(୧) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ନିମତ୍ତ ଯୋଜନା (Planning for the Observation) : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ସ୍ଥାନିକ ସୋଧାନ ହେଉଛି ଯୋଜନା । ଏହି ଯୋଜନରେ ଶିକ୍ଷାର ମନ୍ତ୍ରାଳୀକୁ ବା ଗବେଷକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ସଂପର୍କରେ ଧରି ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କେଉଁ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ କରିବେ । ଏହା ଶ୍ରେଣୀକଷ, ଖେଳପଡ଼ିଆ, ଯାନ୍ତ୍ୟାତ୍ମକ, ମୋଳ ମହୋତ୍ସାହ ଓ ସାହାରୀ ମେଳ ଜାଗର୍ଥ ସ୍ଥାନରେ ଜାରିବି ବେଳେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକ ହେବେ । ଏଥୁଥିତ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ପରିଶର ପରିଚିନ୍ତା, ସମୟାନ୍ତ୍ୟାତ୍ମକ, ନିର୍ମାନ୍ୟାତ୍ମକ, ନେତୃତ୍ୱ ଗୁଣ, ସାଧୁତା, ବୌଦ୍ଧିକତା, ସାହାରୀ ମନୋରାବ, ଯାତ୍ରାର ମନୋରାବ, ଆବେଦାନ୍ୟାତ୍ମକ, ଆନ୍ତର୍ଗତ ଓ ସାହାରୀକ ଜାଗର୍ଥ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଆନ୍ତର୍ଧାନ କରିବେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଏହି ସୋଧାନରେ ପ୍ରିୟ କରିଥାଏ । ଏଥୁଥିତ ସୋଧାନରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କେତେ ସମୟ ପାଇଁ ଏହା କେଉଁ କେଉଁ ଯଥିରେ ଉପକରଣ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରିୟ କରିଥାଏ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ଠିକ୍ ଭାବେ ଯୋଜନାମ୍ବର୍ଷ ହେଲେ ଏହାର ଅଗ୍ରଗତି ଠିକ୍ ଭାବେ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ସଂପାଦନ (Executing the Observation) : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ସଂପାଦନ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ସଂପାଦନ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଶିକ୍ଷା ଗବେଷକ ଏହି ସୋଧାନରେ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ଯୋଜନା ଅନୁଯାୟୀ ଠିକ୍ ସ୍ଥାନରେ ଯଥ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ ସହ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିବେ । ଏଥୁଥିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦିତ କେଉଁ ଆଚରଣକୁ ଅଧ୍ୟନ କରିବେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପକରଣ ରହିବେ । ଏହି ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥାନରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବିଭିନ୍ନ ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣକୁ ଅନୁଧାନ କରି ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ପରିଚାରିବା ହେବେ । ଏହି ସୋଧାନରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଲିପିବର୍ଣ୍ଣକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କରିବେ ।

(୩) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ଲିଖିତବର୍ଣ୍ଣକରଣ (Recording the Observation) : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ଲିପିବର୍ଣ୍ଣକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଠିକ୍ ପରେ ପରେ ଜାରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯଦି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସମୟରେ ଲୋକାବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟ, କ୍ୟାମୋରା ଓ ଚେଷ୍ଟ କେବଳରେ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟରେ ଉଥ ସାହୁତ କରିଥିବା, ତେବେ ପରେପରେ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ରଥକୁ ଲିପିବର୍ଣ୍ଣ କରିବେ । ଏଥୁଥିତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ୍ବିଜ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଆବଶ୍ୟକ ଉଥକୁ ଶୁଣ୍ଝିଲିତ ଭାବେ ସକଳ ଲେଖିବେ ।

(୪) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ (Interpreting the Observation) : ଏହି ସୋଧାନରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ଆବଶ୍ୟକ ସମ୍ବନ୍ଧ ତଥେକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କିମ୍ବା ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ କରିବା ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ କରିବା । ଏହା ଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କ ଆଚରଣ ସଂପର୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚାଇଥାଏ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଗୁଣ (Merits of Observation) :

- ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ିର ଯେଉଁ କେତେକ ଗୁଣ ରହିଛି ସେବୁନିକ ହେଲା –
- (୧) ଏହା ପ୍ରାସ୍ତୁତିକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କ ସାରାବିକ ଆଚରଣର ଅଧ୍ୟନ ଓ ଲିପିବର୍ଣ୍ଣକରଣ କୁଣ୍ଡିରୁ ଏକ ଉପାଦେୟ ପଢ଼ି ଅଟେ ।
- (୨) ଏହା ଜଣେ ଶିକ୍ଷାରୀ ହେଉ ବା ଦଳେ ଶିକ୍ଷାରୀ ହୁଅନ୍ତିରେ ସାମାଜିକ ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଯୋଗଯୋଗ ଅଟେ ।
- (୩) ଏହା ଦଳେ ଶିକ୍ଷାରୀ ମଧ୍ୟରେ ପାରେସନ ପାରେସନ ଶିକ୍ଷାରୀ-ଶିକ୍ଷକ ସଂପର୍କ, ସାମାଜିକ ସଂପର୍କ, ସାମାଜିକ ସଂପର୍କ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅଧ୍ୟନ କରିବା ବିନିମୟ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଲଜ୍ଜାଶଳ ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଅଧ୍ୟନ ନିମତ୍ତ ପଥେଥେ ଉପରୋଗ୍ୟ ଅଟେ ।
- (୪) ଏହା ସାଧାରଣ ବା ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଏପରିକି ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସର ହ୍ରାତ୍ରାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପଢ଼ି ଅଟେ ।
- (୫) ଏହା ଦ୍ୱାରା ବେଳେବେଳେ କୌଣସି ଉପକରଣ ବା ଯେବେଳେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟନ କରାଯାଇପାରେ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ବୋଷତ୍ତୁ (Limitations of Observation) :

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଢ଼ିର ଯେଉଁ କେତେକ ଦୋଷତ୍ତୁ ରହିଛି ସେବୁନିକ ହେଲା –

- (୧) ଏହା ବେଳେବେଳେ ଆନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ ।
- (୨) ଶିକ୍ଷାରୀର ବାହ୍ୟ ଆଚରଣର ଅଧ୍ୟନ, ଏହାର ଲିପିବର୍ଣ୍ଣକରଣ ଓ ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ହୁଁ ଏକ କଷ୍ଟସାଧ ବ୍ୟାପର ଅଟେ ।
- (୩) ଏହା ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କର ସାମିତି ଆଚରଣକୁ ଅଧ୍ୟନ କରିଥାଏ ।
- (୪) ଏହା ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କର ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଆଚରଣ ଅଧ୍ୟନ ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇନଥାଏ ।
- (୫) ଏହା ଏକ ସମୟବ୍ୟେଦ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଏବଂ ଶିକ୍ଷାରୀର ଅଜ୍ଞାତରେ ଏହା କରାଯିବା ଏକ କଷ୍ଟସାଧ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ ।

(୫) ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ି (Experimentation Method)

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ବିଶ୍ୱାସୀୟତା, ବାଷ୍ପବତା, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା, ସିକିଳତା, ନିରାପଦତା, ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟତା ଓ ପୁନଃ ପରାକ୍ଷଣ ମୁଣ୍ଡିରୁ ଏକ ସପଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଢ଼ି ଭାବେ ମାନ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥାଏ । ଏହି ପରାକ୍ଷଣ ପଢ଼ି ମୁଖ୍ୟତଃ ପରାକ୍ଷଣ (Experimenter), ପରାକ୍ଷଣ ପାତ୍ର (Subject of Experiment), ପରାକ୍ଷଣ ଉପାଦକ (Experimental Variables) ଏବଂ ପରାକ୍ଷଣାଗାର (Laboratory)କୁ ନେଇ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ପରାକ୍ଷଣ

ପାଦିତ୍ୟ ରତ୍ନ ଏହି ଯଜମାନ ଉପରେ କଲାଙ୍ଗ ପରିଷକ୍ଷଣ ଆମ କାହାର
କାହାର କାହାର କାହାର !

ମନ୍ତ୍ରୀକାରୀ ପରିଚାଳନା (Essentials of Experimentation Method) :

ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଉପାଦାନ (Essentials of Experimental) ପାଇଁ ଏହାକିମ୍ ରେଖାଚିତ୍ର ଲାଗୁ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଛନ୍ତି ।

(१) प्राणीक विज्ञान दुर्भाग्य प्रक्रिया के लिए वास्तविकता और उचिती का रखता है। ऐसी प्रक्रियाएँ विवेचने के लिए विशेष विवरणों की आवश्यकता नहीं।

(9) ପରୀକ୍ଷା ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣ କରାଯାଏ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ପାତ୍ର (Subject of Experiment) ରାଖେ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣ କରାଯାଏ । ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଓ ଶୈଳିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶୈଳିକ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଦେବା କା ପ୍ରାଣ ଶବ୍ଦିତାକୁ ପାଇଁ ହେଉଥାଏ । ଏପରିପ୍ରେକ୍ଷଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶୈଳିକ ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ, ବିଭାଗ, ଭାଗାଂଶ, ଚନ୍ଦ୍ରା, ପାରା ଓ କୁରୁତ ଆଦି ରହିର ପରାମର୍ଶ କରାଯାଇଥାଏ । ପରମ୍ପରା ଶୈଳିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶୈଳିକ ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ କରାଯାଇଥାଏ ।

(g) ପରାମର୍ଶ କେତୁର ଏହି ନିର୍ବିଷ୍ଟ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ରଖାଯଦ (Variable) ମିଳେ ପ୍ରାରମ୍ଭିତ ନହୋଇ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅନ୍ୟ ଉତ୍ସାହକୁ ପ୍ରାରମ୍ଭ କରିଥାଏ ଏହି ଉତ୍ସାହକୁ ସଧାରନ ଉତ୍ସାହ (Independent Variable) କୁହୋଯାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୋଣାର୍କ ସମୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ସଧାରନ ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାନ୍ତିରେ ପ୍ରାରମ୍ଭିତ ହୋଇଥାଏ ଏହି ଉତ୍ସାହ ନିର୍ଭରଶବ୍ଦ ଉତ୍ସାହ (Dependent Variable) ଭାବେ ଅର୍ଥିତ କରାଯାଏ । ପରାମର୍ଶ ପଢ଼ିବା ବ୍ୟାକ କରେ ଯେଉଁ ବାଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଭରଶବ୍ଦ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରାରମ୍ଭିତ ହୋଇବା ସମ୍ଭାବନା ଆଏ ଏହି ଉତ୍ସାହ ବାଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହ (External Variable) ଭାବେ ପଢ଼ିବି ହୋଇଥାଏ । ପରାମର୍ଶ ସମୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଯଥାବଳୀ ଏହି ବାଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହ କା ଉତ୍ସାହକୁଟୁମ୍ବିକରେ ନିଯମିତ କରାଯାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ନଚରେ ପରାମର୍ଶର ଫଳାକ୍ଷୟ ପ୍ରାରମ୍ଭ ହୋଇବା ଯଥାବଳୀ ଆଏ । ରତ୍ନାରଜ୍ୟରୁ ଶିଶ୍ରୀମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାରମ୍ଭ ସେବାକଲ୍ପର ସାମାଜିକ ଉପରେ ଅଛି କି ନିମ୍ନ ଜୀବିତ ନିମ୍ନଲିଙ୍ଗ ରଜ୍ୟରେ କରାଯାଇଲେ ଏହି ପରାମର୍ଶରେ ବୃଦ୍ଧି ସାଧାନ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ସାମାଜିକ ନିର୍ଭରଶବ୍ଦ ଉତ୍ସାହ ଅଟେ । ପରାମର୍ଶ କରିଥିବା ସମୀକ୍ଷା କରାଯାଇବା ପାଇଁ ବୃଦ୍ଧି ଶୁଣ୍ଡରିକା ବିଷ୍ଣୁ ମହା ଦେବକୁ ଦେବୀ ଅତି ହେବାକୁ ବାହ୍ୟ ଉତ୍ସାହକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସାହରଣ । କରିବ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିଶ୍ରୀମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନମୁକ୍ତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣ ପାଇବିବି ହୋଇଯାଏ ।

- (୪) ପରାମାରାଗ (Laboratory) ହେବାକୁ ପରାମାରା ପରାମାରା ଅନ୍ୟ ଏକ ମୂଲ୍ୟ ରାପାଦାନ୍ତିରୀ ପରାମାରାଗ ପରାମାରା ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ଭାବନା ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ରାବେ ସଜାବେ ରଖୁ ରଖୁ ପ୍ରୟୋକଳନାନୁଯାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତତାର ଦରିଆର୍ଥି ।

ପ୍ରୟୋଗ ପରିକଳ୍ପନା (Experimentation Design) :

ଶୈଳିକ ମନୋର୍ଧ୍ୱାନ ଷେଷରେ ପରାକର ପରାକର ହେଉଥିଲା ଏକ ଦୈଜ୍ଞାନିକ ପରାକର ଯାହାକୁ କେତେକ ସ୍ଵାକ୍ଷରର ପରାକର ପରିବହନର ସହାୟତା ନେଇଥାଏ । ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଧରୁ କେତୋଟି ବିଶ୍ୱଯରେ ସମ୍ମାନ, ସୁଦିନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ।

(୧) ଏକ-ଗ୍ରୋସ୍‌ସୀ ପରିକଳ୍ପନା (One-Group Design) :

ସାଧାରଣତଃ ଏକ ଗୋଟା ପରିଚକ୍ରମ ମାତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଗୋଟା ବା ଦଳ ଉପରେ ପ୍ରେସର କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପରିଚକ୍ରମକୁ ଏକ ଗୋଟା ପର-ପରାକ୍ଷମ ପରିଚକ୍ରମ (One group Post test Design) ଏବଂ ଏକ ଗୋଟା ପୂର୍ବ ପରାକ୍ଷମ-ପର ପରାକ୍ଷମ ପରିଚକ୍ରମ (One group pre test-post test Design) ଭାବେ ଦୂର ପ୍ରକାଶରେ ଦିଲ୍ଲି କରାଯାଇଛନ୍ତି ।

ଏକ ଗୋଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଶାଣ-ପର ପରାଶାଣ ପରିଚଳନା ଏକ ଗୋଷା ପର ପରାଶାଣ ପରିଚଳନାଟାରୁ ଅଧିକ ଠିକ୍ ଓ ବିଜ୍ଞାନସହିତ ଅଟେ । ଏହି ପରିଚଳନା ଅନୁବାଦେ ଗୋଟିଏ ଗୋଷା ପରାଶାଣ ପାତ୍ରକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାରରୁ ମାପିବା ବା ଜୀବିତା ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥତ୍ତ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଯିର ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପାତ୍ରମାନକରି ବ୍ୟବହାରର ମାପି ଦୁଆରାର ପରାପରକରୁ ଦୂରମାନକରି ରାବେ ବିଜ୍ଞାନ କଲେ ପ୍ରଦାନ ଦେଖି ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାଶ ଅଛି ନା ନାହିଁ ସେ ସପରକରେ ବସି ରାବେ କାଣିଛେ । ଉଦାହରଣସୁଧା-ବନ୍ଦମା ଶ୍ରେଣୀ ଦଳେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥିକାତାରୁ ସାଧାରଣ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମାଜିକ ନିର୍ମିତ କରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆବିଷାର ପରିଦିଃ (Heuristic Method)ରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାବାନ କରାଯିବ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାଶାଣ କାରାପାଳ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ପଳାପଳ ଏବଂ ମୁକ୍ତ ପଳାପଳ ଉଦୟମଙ୍କୁ ଦୂରମାନ କରାଯିବ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଆବିଷାର ପରିଦିଃ ପରାଶାଣ ରହିଛି ନା ନାହିଁ ଏବଂ କେତେବେଳେ ରହିଛି ତାହା କାଣିଛେ । ତେବେବେ ଏହି ପରିଚଳନା ଶିକ୍ଷା ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ରାବେ ଆୟୁତି ଲାଗି କରାଯିଛି ।

(୨) ଯୁଗ୍ମ-ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିକଳ୍ପନା (Two-Group Design) :

ସୁରଗୋକ୍ଷା ପରିଜକଳା ପରାଶକ୍ତି ଦୂର୍ଭିକ୍ଷଣକୁ ଏକ ଗୋକ୍ଷା ପରିଜକଳା ଆପେକ୍ଷା ଆମ୍ବକ୍ କିଞ୍ଚାନନ୍ଦାନାନ୍ଦ ଓ ଜଳନ୍ଦ ଦୂର୍ଭିକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ପରିଜକଳାର ପ୍ରୟୋଗ ସମୟରେ ପରାଶକ୍ତି ପାତ୍ରକୁ ସମାନ ଦୂର୍ଭିକ୍ଷଣ ଦଳରେ ବିତ୍ତା କରାଯାଇଥାଏ ।

ପରାମର୍ଶ ଦିଲ୍ଲି ଏତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କାହାରୁ ଚାହେବା କହିଲା ଗ୍ରେ (L.R. Gay) କଲେଖ କରି, “ଏକ ପରାମର୍ଶ ଅଧ୍ୟନରେ

ପ୍ରାଣୀ ପରିଚିତ ଦୟା ଦେବକୁ ଯାଏ ଏଥି, ଆମ, ୨୦୧୮ (୧୦, ୩୩),
ଗର୍ବଶକ୍ତି ଅଛି କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାପନ ଉପରେ କାହାକାନୀ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରନ୍ତି ଏବା
ଏକ ବା ଏବାଧି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉପରେ ଥାବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକଷେତ୍ର କରନ୍ତି ।" ("In an experimental
study, the researcher manipulates at least one independent variable, controls other relevant
variables, and observes the effect on one or more dependent variables.") ।

ଏହି ପରାମର୍ଶ ପ୍ରତିକିର୍ଣ୍ଣ ଯଥାର୍ଥତା ସମ୍ବଲପରେ କଲିନ୍ସ୍ ଓ ଡେର (Collins and Drever) ମଧ୍ୟ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, “ପରାମର୍ଶର କୌଣସି କିମ୍ବା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକ ଅନେକିତି ଅଟେ ।” (Psychology without an experimental part is an anachronism.) ।

ମୋଟ୍ ମହିନର ଉପାଦାନ (Essentials of Experimentation Method) :

ପରାମ୍ରଦୀ ପରାମ୍ରଦୀ ପରାମ୍ରଦୀ ପରାମ୍ରଦୀ ପରାମ୍ରଦୀ ପରାମ୍ରଦୀ

- (୪) ପରାମ୍ରାଗର (Laboratory) ହେଉଛି ପରାମ୍ରାଗ ପରିଚିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ । ପରାମ୍ରାଗରେ ପରାମ୍ରାଗ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ପତ୍ତି ପରାମ୍ରାଗ ଉପକରଣରୁକୁ ଟିକ୍ ରାବେ ସଜାବ ରଖୁ ପ୍ରୟୋଗନା ମୂଳ୍ୟାୟୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏଇ ।

ପରୀକ୍ଷଣ ପରିକଳ୍ପନା (Experimentation Design) :

ଶେଷୀକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶୈଳୀରେ ପରାକର ପଢ଼ି ହେଉଥି ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଢ଼ି ଯାହାକି କେତେ ପ୍ରକାର ପରାକର ପଢ଼ିବାର ସହାୟତା ନେଇଥାଏ । ଏଠାରେ ଦିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବେଶେତି ବିଶ୍ୱାସରେ ସମ୍ୟକ, ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଲା ।

(୧) ଏକ-ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିକଳ୍ପନା (One-Group Design) :

ସାଧାରଣତଃ ଏକ ଗୋଟିଏ ପରିକଳନା ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୋଟା ବା ଦଳ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପରିକଳନାକୁ ଏକ ଗୋଟିଏ ପର-ପରାଶ୍ରଣ ପରିକଳନା (One group Post test design) ଏବଂ ଏକ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ବ-ପରାଶ୍ରଣ-ପର ପରାଶ୍ରଣ ପରିକଳନା (One group pre test-post test Design) ଭାବେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ବିଭିନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏକ ଗୋଟା ପର-ପରାଶଳ ପରିଚକ୍ଷଣ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଗୋଟା ଶିଖାରୀ ଦିଅଯାଇଥାବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତଥା ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିଚକ୍ଷଣ ସହିତ ପରାଶଳରେ ପରାଶଳରେ ଦେବେ । ଏହି ଶିଖାରୀଙ୍କ ପରାଶଳରେ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଦିନ ଅଛେ କେବେମିରେ ସେ ବୋନାକୁ ନାହିଁ ଅଧିକାଳୀଙ୍କ ବା ସମ୍ପଦ ବିଜ୍ଞାନକୁ ନିର୍ମିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ । ଏଥରୁ ଏକ ବିକାଶରେ ଉପନାମ ହେଉ ଯେ ଶିଖକଙ୍କ ପରାଶଳ ଦେବାର ପ୍ରାବାଦ ନିର୍ମିତ ଭାବେ ରହିଛି । ପରତୁ ଏହି ପରିଚକ୍ଷଣର ବୋଲ୍ଫଟ୍ ହେଉଛି ଯେ ଶିଖାରୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉବ୍ଧାପକ (Stimulus) ଅର୍ଥାତ୍ ବେରା (Treatment) ଦିଆଯିବା ପରେ ପରାଶଳ କରାଯାଇଅଛି, ପୂର୍ବରୁ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଏକ ଗୋଟା ପର-ପରାଶଳ ପରାଶଳର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତତ ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ପରାଶଳ କରାଯାଇଥାଏ ତା'ର ପରାଶଳ ହୁଏତ ପର ପରାଶଳରେ ପଡ଼ିଯାଗେ । ଏହି ଦସ୍ତଖତରୁ ଏହି ପରିଚକ୍ଷଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବରଳ, ସହଜ ଓ ଉପାଦେଶ ଅଣେ ।

ଏକ ଗୋଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାକରଣ-ପର ପରାକରଣ ପରିବହନ ଏକ ଗୋଟା ପର ପରାକରଣ ପରିବହନକୁ ଆଧୁନିକ ତିର ଓ ବିଜ୍ଞାନଶସ୍ତ୍ରର ଅନୁମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟା ପରାକରଣ ପାଇଁ କୁଣ୍ଡଳ ପୂର୍ବ ସ୍ୟାବହାରକୁ ମାପିବା ବା ଜୀବିତା ପରେ ପୁନଃ ସ୍ଥତା ସେବା ବା ଉଦ୍‌ଘାଟନକ ଦିଆଯିବ ଏବଂ ପରଚରା ସମୟରେ ପାତ୍ରମାନକର ସ୍ୟାବହାରକୁ ମାପି କୁଣ୍ଡଳର ପଲାପଳକୁ ତୁଳନାରୂପ ଭାବେ ବିଚାର କଲେ ପ୍ରଦର ସେବା ବା ଉଦ୍‌ଘାଟନକ ପ୍ରକାର ପୂର୍ବ ଆଶ୍ରମ ନା ନାହିଁ ସେ ସାଂପର୍କରେ ସଷ୍ଟ ରାବେ କଣିତିଛେ । ଉଦ୍ବାହନଶୈରୂପ-ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଦଳେ ଶିର୍ଷାର୍ଥତାରୁ ସାଧାରଣ ବିଜ୍ଞାନ ସମୟକୁ ସାପଳମାଳୀ ନିର୍ମିୟ କରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆବିଷ୍କାର ପରିଚି (Heuristic Method)ରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାନ କରାଯିବ । ପୁନଃ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଗାଢ଼ାଇ କରାଯାଇ ପ୍ରାସ୍ତ୍ର ପଲାପଳ ଏବଂ ପୂର୍ବ ପଲାପଳ ଉପରୟକୁ ତୁଳନା କରାଯିବ । ଏହା ଦାରା ଆବିଷ୍କାର ପରିଚିତି ପ୍ରତାପ କରିଛି ନା ନାହିଁ ଏବଂ କେତେବେଳେ କରିଛି ତାହା ଜଣିଛେ । ତେବେ ଏହି ପରିବହନକୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗବେଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଧୁନିକ ଭାବେ ଆଧୁନିକ ଲାଗ କରିଅଛି ।

(၆) မျှော်-ဂြော့၏ ပရိက္ခနာ (Two-Group Design) :

ପୁରୁଷୋତ୍ତା ପରିଚିକଳା ପରାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଟିଏ ଏକ ଗୋଟା ପରିଚିକଳା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଜଳାଶ୍ୱର ପରିଚିକଳା ଆଗେ । ଏହି ପରିଚିକଳାର ପ୍ରୟୋଗ ସମୟରେ ପରାକରଣ ପାଇଁ ସମାଜ ଦୂର ଦୂଲଗେ ଦିରିଛି କଲାପାଳାଯାଏ

ପରିଚିତ ଯଦି ଯଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକାରେ ଅଧିକାରେ ଅଧିକାରେ
କେବେ କୁହାଯାଇପାରେ ।

“ଏହି ପାଠ୍ୟରେ ପଢ଼ିବାର ସାମଗ୍ରୀର କଳିନ୍ୟ ଓ ତ୍ରୈତ୍ରୀ (Collins and Drever) ମଧ୍ୟ ଦେଇ କହିଛି,
“ପାଠ୍ୟରେ ଯୋଗ୍ୟ କିମ୍ବା ମନୋଚିକିତ୍ସା ଏକ ଅନେକିତ୍ୟ ଅଟେ ।” (Psychology without an experimental
part is an anachronism.) ।

ମହାକ୍ଷେତ୍ର ପରିଚିତ ଉପାଦାନ (Essentials of Experimentation Method) :

ପରାକ୍ରମ ପରିଚିତ ଜୀବିଧାରୀ (Essentialists) ପରାକ୍ରମ ପରିଚିତ ଯେଉଁ କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେବିଥିବା ଏହିକୁ ଉପରେ ସମ୍ମାନ ପୂର୍ବକ ଉପରେ ସମ୍ମାନ ପୂର୍ବକ କରାଗଲା ।

(୧) ପରାମର୍ଶ ପରିଚିତ ଦୂର୍ବଳ ପଥର ଆକାଶକାଣ୍ଡ ଓ ଖୁଲ୍ବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପାତ୍ର (Subject of Experiment) ରେଖିଆଥାଏ । ପରାମର୍ଶ ହୁଏ ପରାମର୍ଶ ପରିଚିତ ଦୂର୍ବଳ କିମିଟାର । ଏହିନିମତ ପରାମର୍ଶକାଣ୍ଡ ସମେଷ୍ଟ ଧାରଣା, ଆନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ଆବଶ୍ୟକ ସିଲିଂ ପରାମର୍ଶ ଶୈଖେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୂର୍ବଳ ଗ୍ରେଡ କିମିଟାର ।

(9) ପରାମର୍ଶ ପରିଚେତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାଣୀ ଉପରେ ପରାମର୍ଶ କରାଯାଏ ସେ ପରାମର୍ଶର ପାତ୍ର (Subject of Experiment) କାହାର ପରିଚେତ ହୋଇଥାଏ । ମନେବିଜ୍ଞାନ ଓ ଶୈକ୍ଷିକ ମନେବିଜ୍ଞାନ ଷେଷ୍ଟତରେ ପରାମର୍ଶର ପାତ୍ର ହେଉଥାବା ପ୍ରାଣୀ ବା ଜୀବିତାନ୍ତ୍ରିକାମାନେ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିଚେତ ମନେବିଜ୍ଞାନ ଷେଷ୍ଟରେ ମୂଁୟ, ବିଭାଗ, ବିଭାଗ, ୧୦୨୩, ପାରା ଓ କୁଳର ଅଧିକ ଉପରେ ପରାମର୍ଶ କରାଯାଇଥାଏ । ପରମ୍ପରା ଶୈକ୍ଷିକ ମନେବିଜ୍ଞାନ ଷେଷ୍ଟରେ ଜୀବିତାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ଶିଖି ସହ କୌଣସି ବାହିନୀଙ୍କ ଉପରେ ପରାମର୍ଶ କରାଯାଇଥାଏ ।

(7) ପରାମର୍ଶ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିପ୍ରେସର ଉପାଦକ (Variable) ନିଜେ ପ୍ରାବଳିତ ନହୋଇ ସଂକୁଳ ଅନ୍ୟ ଉପାଦକକୁ ପ୍ରାବଳିତ କରିଥାଏ ଯେହି ଉପାଦକକୁ ସାଧାନ ଉପାଦକ (Independent Variable) କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟପରିପ୍ରେସର ପରାମର୍ଶ ଦାଖଲେ ଯେହିଁ ଉପାଦକ ସାଧାନ ଉପାଦକ ଦାଖା ଗଣାଅପ୍ରେସ ପ୍ରାବଳିତ ହୋଇଥାଏ ଯେହିଁ ଉପାଦକ ନିର୍ଣ୍ଣାତ ଉପାଦକ (Dependent Variable) ଭାବେ ଅଚିହ୍ନ କରାଯାଏ । ପରାମର୍ଶ ପରିପ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଯେହିଁ ବାଯସ ଉପାଦକ ଦାଖା ନିର୍ଭରଶଳ ଉପାଦକ ପ୍ରାବଳିତ ହୋଇବା ସମ୍ଭାବନା ଆଏ ଏହି ଉପାଦକ ବାସ ଉପାଦକ (External Variable) ଲାଭେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । ପରାମର୍ଶ ସମୟରେ ଯଥାମର୍ମ ଏହି ବାଯସ ଉପାଦକ କା ଉପାଦକକୁଟିକରେ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ନରଚେ ପରାମର୍ଶର ଫଳାଫଳ ପ୍ରାବଳିତ ହୋଇବା ସମ୍ଭାବନା ଆଏ । ଉତ୍ତରାହ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଶିର୍ଷାମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାବଳକ ସେମାନଙ୍କର ବାପାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଛି କି ନିଜେ ଜିତିଗା ନିଯନ୍ତ୍ରଣ ଗରେଥିଲା କରାଗଲେ ଏହି ପରାମର୍ଶରେ ବୃଦ୍ଧି ସାଧାନ ଉପାଦକ ଏବଂ ସାଧାନଙ୍କ ନିର୍ଭରଶଳ ଉପାଦକ ଅଛେ । ପରାମର୍ଶ କରିଥିବା ସମୟରେ ବାହୀରୁ ପାଠିତ୍ତୁ ଶୁଣାଯିବା କିମ୍ବା ହତାର ଦେବତା ହେଉଥିଲା ବାଯସ ଉପାଦକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉପାଦକର । କରିବା ଏଥା ଦ୍ୱାରା ଶିର୍ଷାମାନଙ୍କ ସାଧାନଙ୍କ ଉପାଦକରେ ପରିଚିତ ହୋଇଲାମେ ।

- (୪) ପରାମାଣକାରୀ (Laboratory) ହେଉଛି ପରାମାଣ ପରିଚିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ମୂଳ୍ୟ ଉପାଦାନ । ପରାମାଣକାରୀଙ୍କ ଧାରାଯିଲେ ଆଜଣାକିବା ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ପର୍କ ପରାମାଣ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଠିକ୍ ଭାବେ ସଙ୍ଗାର କଷ୍ଟ ପ୍ରଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବହାର କରିଆନ୍ତି ।

ପ୍ରୟୋଗ ପରିକଳ୍ପନା (Experimentation Design) :

ଶୈକ୍ଷିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସେତୁରେ ପରାକ୍ରମ ପଢ଼ି ହେଉଛି ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଢ଼ି ଯାହାକି କେତେବେଳେ ପ୍ରକାଶଗତ ପରାକ୍ରମ ପରିଚକ୍ଷନାର ସହାୟତା ନେଇଥାଏ । ଏଠାରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଲେଖାତେ ବିଷୟରେ ସମ୍ମାନ, ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ ହୋଇଥାଏ ।

(e) ଏକ-ଗ୍ରୋସ୍‌ସୀ ପରିକଳ୍ପନା (One-Group Design) :

(c) ସାଧାରଣତଃ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିଚକ୍ଷନୀ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଦଳ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପରିଚକ୍ଷନୀରୁ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପର-ପରାଷ୍ଟ ପରିଚକ୍ଷନୀ (One group Post test Design) ଏବଂ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପୂର୍ବ ପରାଷ୍ଟ-ପର ପରାଷ୍ଟ ପରିଚକ୍ଷନୀ (One group pre test-post test Design) ଗାବେ ଦୂର ପ୍ରକାରରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟାଲୟରେ ।

ଏକ ଗୋଟିଏ ପର-ପରାକ୍ଷଣ ପରିଚକ୍ରମା ଅନୁକାରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ଅନ୍ୟନିତ ଭାବେ ଆସୁଛି ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ୟନିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅପକାଳିତା ସଂପର୍କରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ । ଏହି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା କିନ୍ତୁ ଦିନ ଅନ୍ତେ ଦେଖାଯାଇ ସେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ବା ସମସ୍ତେ ବିଦ୍ୟାଲୟକୁ ନିର୍ମିତ ଆସୁଛି । ଏହାରୁ ଏକ ବିଷୟରେ ଉପନାଟ ହେଲୁ ଯେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଦେବାର ପ୍ରାବାଦ ନିର୍ମିତ ଭାବେ ରହିଛି । ପରିବ୍ରା ଏହି ପରିଚକ୍ରମାର ଦୋଷାପ୍ରତି ହେଉଛି ଯେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କଙ୍କ ନିର୍ଭର ଭାବରେ (Stimulus) ଅର୍ଥାତ୍ ସେବା (Treatment) ଦିଆଯିବା ପରେ ପରାକ୍ଷା କରାଯାଇଛି, ପୂର୍ବରୁ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଏକ ଗୋଟିଏ ପର-ପରାକ୍ଷଣ ପରାମର୍ଶ ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ହେଉଛି ଯେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତ ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ପରାକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ ତା'ର ପ୍ରାବାଦ ହୁଏତେ ପର ପରାକ୍ଷାରେ ପଡ଼ିପାରେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହି ପରିଚକ୍ରମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଜଳ, ସହଜ ଓ ଉପାଦେଶ ଅଟେ ।

(୨) ଯୁଗ-ଗ୍ରୋଷ୍ଠୀ ପରିକଳ୍ପନା (Two-Group Design) :

ପୁରୁଷୋଷ୍ଠୀ ପରିଚକଳା ପରାମର୍ଶ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏକ ଗୋଟିଏ ପରିଚକଳନ ଆପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧ ଓ କଳାୟତ୍ତ ପରିଚକଳା ଥାଏଗ । ଏହି ପରିଚକଳନ ପ୍ରୟୋଗ ସମୟରେ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ବସାନ ଦୂର ଦୂରରେ ବିତ୍ତରୁ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଉଚ୍ଚ ଦଳ ଶିଖାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସାପଲାକ୍ ନିର୍ମିତ କଟାଯାଏ । ଏହି ଦଳ ଗଠନ ସମୟରେ ଶିଖାର୍ଥୀମାନଙ୍କର କୁଣ୍ଡଳୀ, ଶାରାରିକ ଦୂର୍ବଳ ଏବଂ ବୟବସ ଆଧି ସମାଜଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ଦିଶାଯାଇଥାଏ । ଦୂର୍ବଳ ସମାଜ ଦଳକୁ ଗୋଟିଏ ଦଳ (Experimental Group) ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦଳକୁ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ଦଳ (Controlled Group) ନାମରେ ନମିତ କଟାଯାଏ । ଏହାପରେ ପରାମରିତ ଦଳକୁ ଗୁରୁ କଥନ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ଦଳକୁ ପାଇଞ୍ଜିକ ପଢ଼ି ସହାୟତାରେ ରଖିଛାଏ । ଶିଖାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଦଳକୁ ପରାମରିତ କରି ଉଚିତାପରି ସାପଲାକ୍ କୁଣ୍ଡଳୀ କଟାଗଲା ପରେ ଯେହିଁ ଶିଖାର୍ଥୀମାନ ପଢ଼ି ରଖିବା ଏବଂ କେତେବ୍ୟବ୍ୟବ ସହି ଥିଲା ଅଛି ସିରାଗ୍ରହ ପଥରୁରେ ପଥରୁରେ । ଯଦି ପରାମରିତ ଦଳର ଲବଧିକାରୀ ଏବଂ ପରାମରିତ ନିର୍ମିତ ଏଥା ଗର୍ଭକଥନ ପଢ଼ି ହେବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଛି ବୋଲି ଧରିନିଆୟାଏ ।

(୩) ଆନର୍ଦ୍ର ପଦ୍ଧତି (Rotation Method) :

ସବୋପି ଏକିତି କୁହାଯାଗପାରେ ଯେ ପାଶକଣ ପଢ଼ିବିଲେ ଅନେକଙ୍କୁଷିତୀ ପରିଜଳନା ଚରିତାଲେ ମଧ୍ୟ ପାଶକଣ ସମାପ୍ତ, ଅର୍ଥ, ଶୁଣ, ପାଶକଣ ପାତ୍ରକର ପଢ଼ିବିଲେ ଏକାକିଳ ସିରାଗତ ଉପର ଜଣ୍ମିବି ବିଶ୍ୱଯକୁ ଦିବାରାଜୁ ନେଇ ପରିଜଳନା ମନୋଦେଖନ କରିବା ଛାତି ଯଦ୍ଵାରା ପାଶକଣ ପଢ଼ିବି ଯେଉଁରେ ସବକଟା ମିଥିଆୟ ଦୋଷି କିଳିଲା ଅକ୍ଷ୍ୟୁତ ହେବ ନାହିଁ

ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିର ସୋଧାନ (Steps of Experimentation Method) :

ପରାମର୍ଶ ପରିଚି ଏକ ମାନ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଚି ଭାବରେ ଯେଉଁ କେତେକ ସୋଧାନ ଦେଇ ଗଠିଗାଲି ହୋଇଥାଏ ସେବାରେ କହୁଳା —

- (୧) ସମସ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା (Statement of the Problem) : ପ୍ରଥମେ ପରାପର ସମସ୍ୟାଟିକୁ ଠିକ୍, ସଂପର୍କ ଏବଳକ ଭାଗୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ।

(୨) ଆନ୍ତରୁଳାନିକ ବିଷ୍ଣାବ ନିର୍ମାଣ (Formulation of Hypothesis) : ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଉପରେ ପଚାଶକ୍ତି ନିର୍ମିଷ ଅନ୍ତର୍ଭାବର ପାଇଥାଯି କରି କେତେବେଳେ ଏକାନ୍ତର୍ଗତ ବିଷ୍ଣାବ ନିର୍ମାଣ କରିବେ । ଏହାକୁ ପରାପର ସାଧାରଣତଃ

ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ଯୋଗ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାର (Declarative Form) ବା ନିଷ୍ଠଳ ପ୍ରକାର (Null Form) ବା ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରକାର (Question Form)ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଆନ୍ତି ।

- (၇) ସ୍ବାଧୀନ ଓ ନିର୍ଭରଶାଳ ଉପାଦକର ପରିବହନା କରିବା (Designing the Independent and Dependent Variables) : ପରାମର୍ଶ ଏହି ସୋଧାନରେ ସ୍ବାଧୀନ ଉପାଦକର ତାଙ୍କା କିମ୍ପରି ଗାବେ କରିବେ ଏବଂ ଏହା ଦ୍ୱାରା କି ପ୍ରକାଶର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମୁଁ ହେବ ତତ୍ତ୍ଵମନ୍ୟାୟ ପରିବହନା କରିବେ ।

(၈) ପରାମର୍ଶ ଅବସ୍ଥା ନିୟମଣ୍ଡା (Controlling the Conditions of Experiment) : ପରାମର୍ଶ ସମୟରେ ବାଧ୍ୟ ମୁଁ କୃତ୍ୟବୀ ଉପାଦକ ଓ ପରାମର୍ଶ ଅବସ୍ଥା ନିୟମିତ କରିବା ଉଚିତ ଯଦ୍ବାରା ପରାମର୍ଶ ଫଳାଳୟ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୋଇନାଥା । ଏହି ଦ୍ୱାରୀକୋର୍ଣ୍ଣ ପରାମର୍ଶ ଶିଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମାନ ଅବସ୍ଥା ଓ ସମାନ ସୁଯୋଗ ପ୍ରବାନ ଷେଷ୍ଟ୍ରେ ସେବନ ହେବା ଏକାତ୍ମ ଜଗର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ ।

(၉) ପରାମର୍ଶ ପରାମର୍ଶର ନିର୍ବାଚନ (Selection of Experimental Design) : ପରାମର୍ଶ ପରାମର୍ଶର ସୁପରିବାନା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ୟାର ପ୍ରକର୍ତ୍ତା ଓ ପ୍ରକାର, ପରାମର୍ଶର ଲମ୍ବା ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ପରାମର୍ଶ ପରିସ୍ଥିତି, ପରାମର୍ଶକର ସମ୍ପର୍କ ଓ ପରାମର୍ଶ ପାତ୍ରମାନଙ୍କର ପରିସ୍ଥିତି ଆଦିକୁ ବିବାହକୁ ନେଇ ପ୍ରଯୋକନୀୟ ପରିବହନାକୁ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(၁၀) ପରାମର୍ଶ ସଂପାଦନ (Conducting the Experiment) : ପରାମର୍ଶ ଏହି ସମ୍ପର୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପରେ ପରାମର୍ଶ ସଂପାଦନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଗେଇନେବା ସହିତ ଆବଶ୍ୟକମୁକ୍ତ ପ୍ରାୟ ଥିଲେ, ଫଳାଳୟ ଓ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଯତ୍ନ ସହାଯକ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବେ ।

(၁၁) ଫଳାଳୟକ ବିଶ୍ୱସଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ (Analysis & Interpretation of the Result) : ପରାମର୍ଶକ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ଓ ଫଳାଳୟକ ପାଇଥିବେ ତାର ବିଶ୍ୱସଣ ଆବଶ୍ୟକତାନ୍ୟାୟ ଭବିଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡାଳ୍କ ଓ ପରିମାଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିକୋର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏଇ । ଏହି ବିଶ୍ୱସଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ସମ୍ପର୍କେ ପରାମର୍ଶର ଭବେଶ୍ୟ ଓ ପରିବହନା ଆଦିକୁ ବିବାହକୁ ନିଆମ୍ଭାବ ରହିଛି । ଏଥେବେଳେ ଆବଶ୍ୟକମୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶ ପରିସ୍ଥିତା ପାଇତିର ସହାୟତା ନେବେ । ଏହାପରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରାଯାଇଥାଏ ।

(၁၂) ଫଳାଳୟ ମିଳାଇ ଦେଖ୍ବରା (Verifying the Results) : ପରାମର୍ଶକ ପରାମର୍ଶକୁ ପ୍ରାୟ ଫଳାଳୟକୁ ପ୍ରତିର ଆନୁମାନିକ ବିକାଶ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଖ୍ବରେ । ଏହି ମେଳକ ପରେ ପରାମର୍ଶକ ଅସିତ ଆନୁମାନିକ ସିରାତଗୁଡ଼ିକୁ ବାହ୍ୟ ଦେବେ ।

(၁၃) ସିଙ୍ଗାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଣ (Drawing Conclusion) : ପରାମର୍ଶକ ପରାମର୍ଶ ପରିବହି ଶେଷ ସୋଧାନରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟାପନ ଉତ୍ସବରେ କରି ଠିକ୍ ସିଙ୍ଗାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଣ କରିଥାଏଇ ।

- (୨) ପରାମର୍ଶ ପକାଇଲୁ ସମାନ ପରିପ୍ରକାର ବା ଅପସ୍ତ୍ରେ ମିଳାଇ ଦେଖିବା ନିମତ୍ତେ ପୂନଃ ପୁନଃପରାମର୍ଶ କରାଯାଇପାରେ ।
- (୩) ଏହାର ନିର୍ଣ୍ଣାତିତ ସିଦ୍ଧାତକୁ ଉପରୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଯୋଗ କରି ଏହାକୁ ସାରବଜନୀନ କରାଯାଇଥାଏ ।
- (୪) ଏହା ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁଯାୟୀ ଉପରୁକ୍ତ ନିଯମିତ କରି ଏକ ବୈଧ, ବିଶ୍ଵସନୀୟ ଓ ବନ୍ଦୁଷ୍ଟ ପକାଇଲୁ ଦେଖାଯାଏ ।
- (୫) ଏହା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ରିଟ୍ରେଟ୍ କରିନ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ସମାଧାର ପ୍ରକୃତ ବାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ଉପରୁକ୍ତ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସ୍ତରେ ଏକ ଉପାଦେୟ ପଢ଼ି ଅଟେ ।

ପରାମର୍ଶ ପଢ଼ିର ଦୋଷାଙ୍କୁ (Limitations of Experimentation Method) :

- ପରାମର୍ଶ ପଢ଼ିର ଯେଉଁ କେତେ ବୋଲିପୁଣ୍ଡିତ ରହିଛି ଦେଖୁଥିବ ହେଲା –
- (୧) ଏହି ପଢ଼ିର ବାଧ୍ୟ ଓ ଆର୍ଥିକ ଉପାଯକ ବା ଉତ୍ସାହକୁଟିକର ନିଯମର କରାଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଥିବାରୁ ଏହା ଏକ ବନ୍ଦୁଷ୍ଟ ପଢ଼ି ଅଟେ ।
- (୨) ଏହି ପଢ଼ିର ମଧ୍ୟମରେ ବିବତ୍ତି କୁକୁର ଓ ମୁଷା ରଳି ପ୍ରାଣୀନକ ଉପରେ ପରାମର୍ଶ କରାଯାଇ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ସିଦ୍ଧାତକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପରାପ୍ରେଷରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବାର ଯଥାଏତିର କେତେବୁବିର ରହିଛି ତାହା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନକାଟା ଅଟେ ।
- (୩) ଯେହେତୁ ମନ୍ତ୍ରିକା ବ୍ୟାଖ୍ୟାତା ଓ କଳବଞ୍ଚଳ ସେହେତୁ ଏକା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦଳ ଉପରେ ପୂନଃ ପୁନଃପରାମର୍ଶ କଲେ ଏହା ସମାନ ପକାଇଲୁ ପ୍ରଦାନ କରିନଥାଏ ଯାହାକି ପରାମର୍ଶ ବିଶ୍ଵସନୀୟତା ହୁଏ କରିଥାଏ ।
- (୪) ଏହା ମନ୍ତ୍ରିକା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେ ସମାଧାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇନଥାଏ ।
- (୫) ଏହା ଏକ ସମୟ, ଶ୍ରୀ ଓ ଅର୍ଥବ୍ୟାପ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।

(ଗ) ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ି

(Case Study Method)

ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ବିବହାରରୁ ଅନୁଧାନ କରିବାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର (Case Study Method) ବା ଜାବନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପଢ଼ିର (Case History Method) ଅନ୍ୟତମ ସ୍ଵାଚାନନ ପଢ଼ି ଯାହାକି ରିକିଯା ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷାରୀ ଶାରୀରିକ, ମାନ୍ୟକ, ଆବେଦିକ, ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ନୈତିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବେଳେବେଳେ ଶ୍ରେଣୀକଷ୍ଟରେ ବା ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାରେ କେତେକ ସମାଧାର ଦେଖାବେଳାଥାଏ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗବେଷକଙ୍କ ମନ୍ଦିରୁ ଅନେବାକୁ କରିଥାଏ । ସ୍ଵତରୀ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାରୀ ସମାଧାର କ'ଣ, ଏହାର ଜାରଣ ଜାଣିବା ଓ ଏହା ନିରାଳେର ପର୍ଯ୍ୟା ପାଇଁ ଉଦୟମ କରିବା ଆଦି ନିମତ୍ତେ ତାର ଜାବନ ପ୍ରଦାନର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାବଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷକ ବା ଗବେଷକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷାରୀ ବିଦ୍ୟାକଲୟରେ ନିଯମିତ ଉପରୁକ୍ତ ନହେବା, ପରାମର୍ଶରେ ଅଧିକ ଉପାଯ ଅବଳମ୍ବନ କରିବା, ଶ୍ରେଣୀ ପାଠ ପ୍ରତି ଆର୍ଥିକ ପ୍ରକାଶ ବିଦ୍ୟାକଲୟରୁ ପ୍ରଦାନ କରିବା, ଅନ୍ୟତଃ ଜିନିଶପତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସମାଧାର ଯାହାକି କେତେକ ଶିକ୍ଷାରୀଙ୍କଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ସ୍ଵତରୀ ଏହି ପରିଲକ୍ଷିତ ସମାଧାର ପଢ଼ରେ ଥରା ଜାରଣ ଜାଣିବା ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାରୀ ଜାବନର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆର୍ଥମାନ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବ୍ୟକ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଏହି ସମାଧାର ସମାଧାର ନିମତ୍ତେ ଉଦୟମ କରିଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିକ୍ଷାରୀର ଅତାର ଓ ବର୍ତମାନର ଜାବନ କାହାଣା ଓ ବ୍ୟବସା ସଂପର୍କରୀତ ନିଯମିତ ସ୍ଵତରୁ ସଂପର୍କ କରି ଉପରୁକ୍ତ କାବେ ଏହାକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ କାବାର ଶିକ୍ଷାରୀର ବ୍ୟକ୍ତିର ସମନ୍ଧରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପରିଚିତ ସପଦାତା ବ୍ୟବସା ବ୍ୟକ୍ତିର ରେଖା ବିଶ୍ଲେଷଣରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଶିକ୍ଷାରୀର ଏକ ସର୍ବାଜୀବନ ଦେଖାଯାଇ ହୋଇଥାଏ ।

ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର ସମାଧାର ସମାଧାର ସମାଧାର ଏକ ସାମାଜିକ ଏକକର ପରାମର୍ଶର ବା ଆବଶ୍ୟକ ଅଧ୍ୟୟନ ହାତରୁ ନିଆଯାଇଥାଏ । ଏକକଟି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି, ଏକ ସାମାଜିକ ଦଳ, ଏକ ପରିବାର, ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା ଏକ ଗୋଷା ହୋଇଥାଏ । ("The case study is undertaken to examine a social unit as a whole. The unit may be a person, a social group, a family, a social institution or a community.")

ଉତ୍ତମ ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics of Good Case Study Method) :

ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍ତମ ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର ଯେଉଁ କେତେ ବୋଲିବ କେତେ ବେଳେ ଉତ୍ତମ କରାଯାଇଥାଏ ।

- (୧) ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷୟରେ ଯଥାମୟର ସଂଗ୍ରହ ବିଧ୍ୟାବ୍ୟାପରେ ସ୍ଵତରୀ ଉତ୍ସାହ କରିବା ଉଚିତ ।
- (୨) ଆବଶ୍ୟକ ଉତ୍ସାହକୁ ବିଶ୍ଵାସଯୋଗ ଉପରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୩) ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର ନିମତ୍ତେ ଉପରୋଧୀୟ ସଂଗ୍ରହକୁ ବୈଧ ଓ ବିଶ୍ଵସନୀୟ ହେବା ଉଚିତ ।
- (୪) ଗବେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଦଷ୍ଟ, ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଉତ୍ସାହକୁ ବିଶ୍ଵାସଯୋଗ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୫) ଏହା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଶିକ୍ଷାରୀର ଲକ୍ଷଣ ବେଶ୍ୟ ସମାଧାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଏବଂ ଏହାର ସୁପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ନିରାକରଣ ପକ୍ଷୀ ସ୍ଥିର କରିବାରେ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ ।
- (୬) ଉତ୍ସାହ ସଂଗ୍ରହ କେତେବେଳେ ଆବଶ୍ୟକ ସମୟ ଓ ଶ୍ରୀ ଦିଆୟିବା ଉଚିତ ।
- (୭) ବ୍ୟକ୍ତି ବିଷୟରେ ଯଥାମୟର ସଂଗ୍ରହ ବ୍ୟକ୍ତିକ ଗୋପନୀୟ ରଖାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୮) ଗବେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ଧାରାବଳିକ ଓ ବନ୍ଦୁଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ ।
- (୯) ସଂଗ୍ରହକୁ ଉତ୍ସାହକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ନିମତ୍ତେ ଠିକ୍ କାବେ ଲୋକାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୧୦) ଏହି ପରିଚି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାସ୍ତୁତ ବିଷୟ ଉପରୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଶିକ୍ଷାରୀର ହିତ ସାଧୁତ ହେଲେ ସମ୍ପଦ ଉଦୟମ ସପଳ ହେବା ବୋଲି ଧରନିଆୟିବ ।

ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାରରେଦିବ ଉତ୍ସାହ (Types and Sources of Data) :

ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିର ନିମତ୍ତେ ଯେଉଁ କେତେକ ପ୍ରକାଶର ଉତ୍ସାହ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା—

- (୧) ପ୍ରାଥମିକ ଉତ୍ସାହ (Primary Data) : ଶିକ୍ଷାରୀ ସଂପର୍କରୀ ପ୍ରାଥମିକ ଉତ୍ସାହ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ସୁଦିନାତ୍ମିକ ହେଲା—

- (ক) শিশুর নাম, বয়স, জিন্দি ও শিশুর যোগাযোগ।

(খ) শিশুর পিতামাতা নাম, বয়স, শিশুর যোগাযোগ, বৃক্ষ, আয়, ভাগীরতিশীল বংশালী, পরিবারের অন্যান্য সদস্যের বংশালী, মানবিক ও আর্থিক স্থিতি ও পরিবারের প্রতিষ্ঠা জ্ঞান।

(গ) অতীত ইতিহাস (Past History) : শিশুর অতীত ইতিহাস যথমায় বিবরণ গর্ভবত্ত্বের মাঝার অবস্থা, শিশুর শেষবচনস্থলের তেজন, উচ্চতা ও অবস্থা, শিশুর জ্ঞানের ক্ষেত্রে উল্লেখযোগ্য ঘটনা, শিশুর শারীরিক, মানবিক, আবেগিক, আমাজিক অবস্থা, শিশুর বিদ্যু যাপন্ত্য, পিতামাতা ও পরিবারের অন্যান্যকার এভিজ ধূম বাংপর্জন, জন্মস্থান ও প্রদর্শন বাহ্যিক আবিষ্কার প্রতিষ্ঠানের কর্তৃত্ব।

(ঘ) বাস্তুপুরুষ অবস্থা (Present Condition) : শিশুর বাস্তুপুরুষ অবস্থা যের কেবেক দৃষ্টিকোণ অন্তর্ভুক্ত করে দেখুন্তি হোৱা –

(ক) শারীরিক তথ্য (Physical Data) : শিশুর তেজন, উচ্চতা, তাড়িক দ্বারা গোর ও স্বাস্থ্য প্রাপ্তির সূচনাপত্র ও বিদ্যু নিরাকরণ ব্যক্তিগত সূচনা পত্র।

(খ) মানবিক তথ্য (Mental Data) : শিশুর দৃষ্টিক্ষণ, যাধাৰণ বৈশিক শক্তি, সূচনা শক্তি, সমাজেয়েন শক্তি প্রয়োজন অন্যান্য মানবিক যাপন্ত্য বাংপর্জন সূচনা।

(গ) সামাজিক তথ্য (Social Data) : শিশুর গৃহ পরিবেশ, জন্ম স্থান পরিবেশ, সাজাবাসানামক এবং প্রাপ্তি, আমাজিক দ্বারা বিদ্যালয় ও সামাজিক আনন্দস্থানের চলিবার দৃঢ় ও যাপন্ত্য আদি বাংপর্জন সূচনা।

(ঘ) আবেগিক তথ্য (Emotional Data) : ভয়, উদ্বেগ, মেহ, ঘৃণা, বিশাদ ও প্রেমজনিত কারণ যথমায় সূচনা।

(ঙ) মনোবৃত্তি তথ্য (Attitude Data) : ব্যক্তিগত, সামাজিক, বৈশিষ্যিক ও স্বতন্ত্র মনোবৃত্তি বাংপর্জন সূচনা।

(চ) বিদ্যালয় কৃতিত্ব (School Achievement) : শ্রেণীরে নিচৰ যথালিতার স্থান, পাশ্চ, পেল, স্বতন্ত্র কৃতিত্ব, অন্যান্য বাং-পাঠ্যকুম কার্যালয়ৰ ক্ষেত্ৰে কৃতিত্ব ও অন্যান্য উপলব্ধ যথমায় সূচনা।

ଘରୀଣ ଅଧ୍ୟନ ସଂପର୍କରେ ଉଥର ପ୍ରାସି ନିମତ୍ତ ଦିନ୍ୟାକଲୟା ନାମଲେଖା ଖାତା, ପଞ୍ଜିକଳା ଖାତା, ଉପସ୍ଥିତି ଖାତା, ପିରାମାତାରୁ ଚତ୍ର, ଶିଳ୍ପ ଓ ପ୍ରମାଣଶିଳ୍ପକ ମଗମତ, ଭାତ୍ରରଙ୍କ ସୁନ୍ଦା ପତ୍ର, ବିଭିନ୍ନ ପରାକ୍ଷମ ପ୍ରଗତିପତ୍ର, ବିଭିନ୍ନ କୃତି ଓ କୃତିର ପ୍ରମାଣପତ୍ର, ସାହାକାର ବିବରଣୀ, ବୃକ୍ଷ, ସୁକଳା ଶର୍ତ୍ତ, ଅଭିକ୍ଷମତା, ବ୍ୟକ୍ତିର ଓ ମନୋଦୂରି ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ସାହାରୀ ପାଠୀରେ ପଲାପଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିବରଣୀ, ଦକ୍ଷାବିହିତ ଓ ପଡ଼େଶାକ ମଗମତ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପ୍ରଥିଅଏ । ଏହି ସମ୍ପର୍କ ଶିଶ୍ଯାର୍ଥୀ ପରିପରାକରଣ କରିବାକାରୀ ପତ୍ର ସହକାରେ ଶିକ୍ଷକ ବା ଗବେଷକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଘରୀଣ ଅଧ୍ୟନ ପଢ଼ିବି ଦ୍ୱାରାନ୍ତିକ କରିବା ଛାଇଛି ।

ଘଟଣା ଅଧ୍ୟନ ପଦ୍ଧତିର ସୋଧାନ (Steps of Case Study Method) :

ଘରୀଆ ଅଧ୍ୟନ ପର୍ଶତିରେ ଗଣେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ଯେଉଁ କେତେକ ଘୋପାନ ଦେଇ ଗତିଶାଳ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକ
ସଂପ୍ରଦାରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

- (୧) ପ୍ରଥମ ସୋଧାନରେ ଅନୁଧାନକାରୀ ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା (Statement of the purpose of the Case Study) କରିଥାଆଏ ଯାହାକି ତାଙ୍କ ପ୍ରଥ୍ୟେଷ ପର୍ଯ୍ୟାବେଶଣ ଓ ପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଭିତ୍ତିରେ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ଏହି ସୋଧାନରେ ଗବେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ଘଟଣା ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ (Data Collection) କରିବେ ଯାହାକି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପରେ ସ୍ଵତ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଥାବୁ ଆବଶ୍ୟକ ।

(୩) ଏହି ସୋଧାନରେ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତଥାବଳୀର ବିଶ୍ୱେଷଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ (Analysis and Interpretation of Data) କରାଯାଇଥାଏ ଯାହା ନିମିତ୍ତ ଅନୁଧାନକାରୀଧାନକର ପୂର୍ବ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଆବଶ୍ୟକତା ବ୍ୟାପାର ଦିଆଯାଇବାକାରୀ ।

(୪) ଏହି ସୋଧାନରେ ଗବେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ସଂଗୃହିତ ତଥାର ବିଶ୍ୱେଷଣ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ପରେ ସମସ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟତା କରି ଏହାର ସମ୍ପାଦନ ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରତିକରିତ ସେବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ଓ ପ୍ରୟୋଗ (Selection and Application of Remedial Treatment) କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଥାଏ ।

(୫) ଏହି ସୋଧାନରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନର ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସପଳଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ ଅନୁଧାନ ମୂଲ୍ୟାନ୍ୟନ (Follow-up Evaluation)ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ନୁହନ୍ତ ପ୍ରତିକାରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ ।

(୬) ଘଟଣା ଅଧ୍ୟୟନ ପଢ଼ିରେ ଶେଷ ବିବୃତି (Final Report) ପ୍ରଦାନ କରିବା ହଁ ଶେଷ ସୋଧାନ ଅଛେ । ଏହି ସୋଧାନରେ ସମସ୍ୟା ଓ ଏହାର ସମାଧାନ ସଂପର୍କୀୟ ସମସ୍ୟା ବିବୃତିପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସୋଧାନରେ ସିଦ୍ଧାଂତ ନିର୍ମିତ ପଥ ପରିଚୟ ହୋଇଥାଏ । ପଢବରୀ ସମସ୍ୟରେ ସମାନ ପରିଚ୍ଛିତରେ ଏହି ମିଳାଇତର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇବା ଅନ୍ୟତା କିମ୍ବା ସାଧନ ପାଇଁ ଜୀବଯମି କରାଯାଇଥାଏ ।

ଘଟଣା ଅଧ୍ୟନ ପଢ଼ିର ଗୁଣ (Merits of Case Study Method) :

ଘରଣା ଅଥୟନ ପଢ଼ିର ଯେଉଁ କେତେକ ଗୁଣ ରହିଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

- (৪) এছা শিশুর্থেকু অধ্যয়ন করিবা দ্বিতীয় শিশু প্রতিয়ারে শিশুকক্ষ সহায়ক হোকলথাএ।
 (৫) এছা এক ক্লিশুপ্যোগ্য পরিচি যাহাকি শিশুর্থেকু গোষ্ঠীক প্রচরণে অভিপ্রেতি করিবারে সহায়তা দেওকলথাএ।

ମେସା ପରିଚିତ ହୋଷ୍ଟଟି (Limitations of Case Study Method) :

ମନ୍ଦ୍ରା ମହାନିର ଯେଉଁ କେତେକ ଦୋଷତ୍ତି ରହିଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—

- (୧) ଏହି ପରିଚି ନିମ୍ନତେ ଶିଖାର୍ଥୀ ଗାବନର ପ୍ରତିଟି ଘଣେ ସମସ୍ୟାଯ ଦିଆଁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଏକ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ଆଚାର ।
 - (୨) ଏହି ପରିଚି ନିମ୍ନତେ ଶିଖାର୍ଥୀଠାରୁ ଯଦି କିମ୍ବା ଗାବେ ଓ ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଦିଆଁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇନାଥାରୁ ତାହେଲେ ଏହାର ବୈଧିତା ଓ ବିଶ୍ୱାସନାତର ହୃଦୟ ପାଇଥାଏ ।
 - (୩) ଏହି ପରିଚି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାସ୍ତୁତ ବିବାହକୁ ସମ୍ମ ଶିଖାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଯୋଗ କରିବାର ସଥାର୍ଥତା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନବାଜା ଅଛେ ।
 - (୪) ଏହି ପରିଚିରେ ଗବେଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ବିଶ୍ୱାସରୁ ଓ ବାକ୍ୟାକରଣ ସମୟରେ ଆହୁନିଷ୍ଠ ହେବାର ସମ୍ଭାବନାକୁ ଏତାର ବିଶ୍ୱାସନାପାରେ ।
 - (୫) ଏହା ଏକ ପାଇଁ ପ୍ରପଳ୍ୟା ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ ପାଇଁ ଥାଏ ।

ପରିଶେଷରେ ଏହିକି ଦ୍ୱାରା ଘାଗରେ ସେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଉଚ୍ଚତା ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିଜ୍ଞାନ ଭାବେ ସର୍ବଜନିବିତ ଯାହାର ପ୍ରଯୋଗ ଶିକ୍ଷାଶୈଳ୍ମୂରେ କାମାଇଅଛି । ଏହାର ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷାରେ ଶିକ୍ଷାଧାନ ପରିଚି, ପଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଶିକ୍ଷାଯତନ ଏପରିଚି ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗତ୍ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଣେ ଯେତେ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ତାହେରେ ଦେବେବେ ଶିକ୍ଷାନ ଶୈଳ୍ମୂରେ ସଫଳ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ସୁତାରୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏକାତ୍ମ ଅପରିହାୟ । ଏହାପରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ସମାଜୋକାନ୍ତୁ ବାଦ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଏହା ଏକ ଅବିନିଶ୍ଚିତ ବିଜ୍ଞାନ (Pure Science) ନୁହେଁ । ବାର୍ତ୍ତିର ମଧ୍ୟକାଳୀନ ଯୁଦ୍ଧ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର ବିଶେଷତାରେ ରିନ୍ ରିନ୍ ନାହିଁ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନଶାଳ ହୋଇଥାଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ଗଭେଷଣାଗତ ପଳାପଳ ସମାବସରବା ଠିକ୍ ଓ ଯାର୍ଥୀ ବେଳି କିମ୍ବାହେବ ନାହିଁ । ଏବଂ ଦ୍ୟାବୀତାର ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତହାରାମଶୁକ୍ରକର ଅନୁଧ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ସବଳ ଓ ସହଜ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ । ଏଥାରେ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ପରାଷାନ୍ତିରାକ୍ଷା କରି ଏହାର ବିଷାକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଧାନଙ୍କ ଶୈଳ୍ମୂରେ ବିନିଯୋଗ କରିବା ଯଥାର୍ଥ କେତେବୁଦ୍ଧି ରଖିଛି ତଥା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନଗ୍ରହୀ ଅଟେ । ବାର୍ତ୍ତିର ପାଠ୍ୟକ୍ୟ ନୁହେଁ ଏକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବା ମଧ୍ୟ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯାହାହେବନା କାହିଁକି ଯାପ୍ରାପ୍ତି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବା ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାଶୈଳ୍ମୂରେ ଏକ ମର୍ମଯାଦାପର୍ମଣ୍ଯ ପ୍ଲାନ ଅନ୍ଧକାର କରିଛି ବୋଲି କିମ୍ବାଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ (GROWTH AND DEVELOPMENT)

ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶର ଧାରାଣା, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶର ପ୍ରସ୍ତର, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥେଖ୍ୟ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶ ନିୟମ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶ କିଞ୍ଜିଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟାୟ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶ ପ୍ରାଚୀତି କରନ୍ତିବା କାରକ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ବିକାଶରେ ଶିକ୍ଷା କମିକା ।

ଜୀବନ ହିଁ ଏକ ପ୍ରାଚୀନମାନ ପ୍ରୋତ୍ସାହିକ ଜଳନ୍ଦୁ ଆମ୍ବାମ ହୋଇ ମୃଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗିତିଶାର ହୋଇଥାଏ । ସମୟ, ବଂଶପରିଣାମ, ପରିବର୍ତ୍ତନା ସମେତ କେବେଳ ଉପାଦାନର ଉପାଦାନ କୁଣ୍ଡ ଯେପରି ସାନ ଚାରାଟିଏ ବିଗାତ ଦୂରରେ ପରିଷର ହୋଇଥାଏ ଠିକ୍ ସେହିର ଆଖିର ସାନ ଶିଶୁକୁ କାଳ ବଢ଼ ମନିଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହିଅନ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୂଳରେ ରହିଛି ବୃକ୍ଷ ଓ କିବିକର ଅସାମ ଆଶାର୍ଦ୍ଦ ଯାହାକି ଗଲିଲା, ପ୍ରାଣ ଓ ମନିଷ କିମ୍ବା ସମୟ ସକାରମାନକ ପାଇଁ ଏକ ଧୂମରତ୍ୟ ବେଳୀ କୁହାଯାଇଥାଏ । ପରିଷ୍଱୍ର ଏହି ବୃକ୍ଷ ଓ କିବିକାଳ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ସବୁକର ପର୍ଯ୍ୟାୟ, କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ନିର୍ଭରଶାକ ଉପାଦାନର ଅବଦାନ ଓ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ସ୍ଵକାର ପରିପ୍ରେସର କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ହୋଇଥାଏ ନିଯମ ଏହା ସେ ଫଳଗତି ଦୂର ନାହିଁ, ଏକଥା କିବିକା ଆକ୍ରୋ ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରା ମୁଣ୍ଡରେ ସମୟ ସକାରମାନକ ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ ଓ କିବିକା କାଳେକାଳେ ରହିଥିଲା, ରହିଛି ଏବଂ ରହିବ ମଧ୍ୟ ।

ସାମ୍ପ୍ରଦିକ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାବିଧି ଓ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନାମନେ ଶିଖୁଣ୍ଡେହିତ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଶୁଭ୍ୱ ଦେବା ସହିତ ଶିଶୁର ସର୍ବବିଧି ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ସାଧାରଣବଦୀ ଚିତ୍ତ କରୁଛି । ସ୍ଵରଗାଂ ଶିଶୁ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ସୋଧାନାମ ବିଚାରକୁ ନେଇ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରସ୍ତୁତି, ଶିକ୍ଷାବାନ ପରିଚି ନିର୍ଣ୍ଣାଳୀନ, ପ୍ରସ୍ତର ବନନା ଓ ପାଠ୍ୟପରିଶରଣ ସ୍ଥିରକରଣ ଆବି ଶୈଶ୍ଵରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁର କରିବା ଉପରେ ଅଧିକ ଶୁଭ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶିଶୁ ବା ମନବ ଜାବନରେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ମହାପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ହିଁଛି ଯାହାକି ଅଧ୍ୟନା ଏକ ଆଲୋଚନାର ବିଶ୍ୟବର୍ଷ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ଧାରଣା (Concept of Growth and Development)

ସାଧାରଣତଃ କୁଣ୍ଡ ଓ କିଳାଶର ଧାରଣା ଏକ ଅର୍ଥବାଚ୍ୟ ପରି ପ୍ରାୟମାନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସହ ଏକାର୍ଥବୋଦ୍ଧାକ ନୁହେଁଛି । କୁଣ୍ଡ ଓ କିଳାଶର ଧାରଣା ପରିସରତାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଯାହା ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ପ୍ରଦୂର ସଂଜ୍ଞାରୁ ସଂଖ୍ୟାବେ ଲଗ୍ନପରିଚ୍ୟାଏ ।

କ୍ରୋ ଏବା କ୍ରୋ (Crow and Crow)—“ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତର୍ମୁଖ୍ୟ ଓ ଶାରାରିକ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ମୁକୁତେଥାଏ ଏବା ବିଜ୍ଞାନ ପାଇସ୍କିଂ ଉଦ୍‌ଘାଟକ ଦ୍ୱାରା ପରିଦୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ସହ ସମ୍ମୁଖ ଅଟେ ।” (Growth refers to structural and physiological changes and development is concerned with growth as well as those changes in behaviour which result from environmental stimulation.) ।

ପ୍ରାଙ୍ଗ (Frank)—“ଜୀବବୋଣ୍ଟାକୁ ବନ୍ଦରୂପିତ ହେବା ହେଉଛି ସାହାରି ଉଚ୍ଚତା ଓ ଲେନ ବୃଦ୍ଧିକୁ ବୁଝାଇଥାଏ, ମାତ୍ର ବିକାଶ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପଦ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ଵର୍ଗତାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନାକାରୀ ହେବା ହେଉଛି” (“Growth is the multiplication of cells, as growth in height and weight, while development refers to the change in organism as a whole.”)।

ପ୍ରତିକାରୀ (Hartford) — “ବେଳେ ଆମେ କେବଳ ବୃଦ୍ଧି କରି ଥିଲୁମୁଣ୍ଡ । ଏହା ବୈଶେଷିକ ଏହା ବୈଶେଷିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆମେ କୁଟୀର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ପାଇଲାମୁଣ୍ଡ । ବେଳେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ମୁହଁନ୍ଦ ଦରିଖାନ୍ତରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆମେ କୁଟୀର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ପାଇଲାମୁଣ୍ଡ ।” (“Development is not limited to growing larger. Instead, it consists of a progressive series of changes toward the goal of maturity. Development results in new characteristics and new abilities on the part of individual.”)

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ପ୍ରକଟି

(Nature of Growth and Development)

କୁଳ ଓ ବିଦେଶ ଜ୍ଞାନପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ କଲେ ଜ୍ଞାନପାଠ ଏହି କୁଳ ଓ ବିଦେଶ ଜ୍ଞାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର ଧରୀ ପାଇବା ଅନେକ ପାଇଁ ପରିଚ୍ୟାତ୍ମକ ଏହା ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଏହା ଏହାର ପାଇଁ ଯଥିରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମନ ଏହି ଧାରାଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାରୀ ପିମଙ୍ଗ ପାଇବା ପ୍ରାୟୁଷି (Nature) ବା ପରିଚ୍ୟାତ୍ମକ (Characteristic) ପରିଚ୍ୟାତ୍ମକ ଏହାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଗଲା ।

- (२) दृष्टि अनु गुणात्मक शब्दान्तर अंतर्गत वस्तुयाएँ। यहा आकर, जटिल, उचित और अवृत्ति विवरण देतायाएँ। इनमें चिकित्सकीय विवरण तिथिगति (Quantitative) विवरणसंकेत अंतर्गत होते।

(३) दृष्टि वै विवरण प्रकृत्यां एव आप्तिविवरण। यहां विवरण दृष्टि एव वृत्तिरूप एव वृत्तिविवरण होते।

(४) दृष्टि वै ग्रन्थीदेवताविवरण अहत।

(५) दृष्टि यथात् वाचान्तर चिकित्सनपृष्ठिक विवरणयामां अहत।

(६) दृष्टि वारा भूतानि धृति लक्षि रहते नहीं।

(७) दृष्टि प्रकृता दृष्टि दृष्टिरूप अनुसार भृति अत्रे येहौं भूतानि दृष्टि पृष्ठिया एव वृत्तिविवरण।

(८) दृष्टि पृष्ठिया मात्रा एव वेत्ति किन् जिन् योग्यान्वये जिन् किन् जिन् वृत्तिविवरण।

(९) वृत्ति प्रकृत्यां लिप्तानि वृत्तिगता प्रतिप्रयोगे दृष्टिरूप मात्रा एव वेत्ति किन् जिन् वृत्तिविवरण।

(१०) दृष्टि यथात् विवरण स्वरूप वृत्तिविवरण वा नवाचारविवरण।

(११) दृष्टि भूतानि वृत्तिविवरण एव प्रतिवेदन वारा प्रवादित वृत्तिविवरण।

କ୍ରମାବଳେ ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟଥିରେ ସାଧାରଣ ଶାତ୍ରୀକା କିମ୍ବା ଦେଖାଯିବ ପଦ୍ଧତି (Nature) କା ଦେଖିଲେ
(Characteristics) କହାଯାଇ ପାଇଲେ କାହାରୁଙ୍କାରୁ କହାଯାଇଲା ।

- (१) दिक्षाता वर्ग आधारित प्रमुखी योग्यता के साथ इसके अनुसार उपलब्ध आवश्यकताओं परिस्थिति का बहुत एक दर्शक है।

(२) दिक्षाता वर्ग के लिए, मानसिक, आदातिक, आचेतनिक, उन्नेतिक और आत्मातिक त्रैयों दिक्षाता वर्ग का एक पूर्ण विवरण होता है।

(३) दिक्षाता वर्ग का विवरण विभिन्न विषयों पर विवरण करने के लिए उपयोग किया जाता है।

ପ୍ରାଚୀନ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ମହାବିଦ୍ୟା

- (୪) ବିକାଶ ପ୍ରୁଣିତ ପରିପଦ୍ଧତା ଅନ୍ତିମ ଲିଖିତ ରହ ଛାଇଥାଏ ।
 - (୫) ବିକାଶ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଓ ମୁକ୍ତିରେ ପ୍ରୁଣିତ ଯତା ପରୀକ୍ଷାକାରୀଙ୍କରେ ନିଜ ଆନ୍ଦୋଳା ଅବଦୟକ ମୂର୍ଖେ ।
 - (୬) ବିକାଶ ହଁ ବୃଦ୍ଧି ପରି ପିଲା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିପଦ୍ଧତାଙ୍କର ମୂର୍ଖେ ।
 - (୭) ବେଳେକେ କେତେବେଳେ ବେଳେବେଳେ ଶାଶ୍ଵତ ବୃଦ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧ ଚାପାଇଲୁଥାଏ ତଥ ବିକାଶ ଅପର ଛାଇଥାଏ ।
 - (୮) କିମ୍ବା ବୈଶିଶ୍ବର ପରିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ବିକାଶର ଧାରା ଓ ବେଳା ଗିରି ଗିରି ହେଉଥାଏ ।
 - (୯) ବିକାଶ ପ୍ରୁଣିତକୁ ଦ୍ୱାରା ପରିଶାଳନା କରନ୍ତି ପରିପଦ୍ଧତି ପ୍ରାର୍ଥିତ କରିଥାଏ । ପରିଶାଳନା ପରିଶାଳନା ପରିପଦ୍ଧତି କରାଯାଇପାରିବେ ତଥ ପରିଶାଳନା ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟାକ୍ରିଯିତ ବିକାଶପାଇଦିଲୁ କିମ୍ବା କରାଯାଇପାରିବେ ।
 - (୧୦) କାହାଦେବ ବିକାଶ ପରିପଦ୍ଧତରେ ବିକାଶର ଧାରା, ବେଳା ଓ ବୃଦ୍ଧି ମଧ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଲିଙ୍ଗ ଦେଇଥାଏ ।

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିଜାଶା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥେଜ୍ୟ

(Difference between Growth and Development)

ଦୁଷ୍ଟ ଓ ବିକାଶର ଧାରଣା, ମାନ୍ସ ଓ ପ୍ରକୃତି ସଂରକ୍ଷଣ ଉଚ୍ଚମା କଲାପରେ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚମୀ ରହିଛି ତାହା ଜୀବଜଗନ୍ନ ପାଠରେ ଉଚ୍ଚମା କଲାପରେ ।

ଦାସବନ୍ଦ ଦୁଇ ଓ ଦିକ୍ଷାଶ ପରିଷର ସା ଦୟାମୂଳ ଅଛେ । ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପାଥିକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ମୁଣ୍ଡରେ ଥାଏ ଏହାମୁହଁ ପରିଷରଙ୍କ ଜୀବ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । ତେବେ ଜୀବନର ସମ୍ପର୍କରେ କେତେ ଯେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଘୋଷିତ କରିବାକୁ ପରିଚାରକ ଏକାଗ୍ରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଏକାଗ୍ରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା ।

- (୧) ଶାରିତିକ ବୃଦ୍ଧି (Physical Development)
 - (୨) ମନ୍ଦିରିକ ବିବାହ (Mental Development)
 - (୩) ଆନନ୍ଦତିକ ବିବାହ (Emotional Development)
 - (୪) ଗ୍ରାହକିକ ବିବାହ (Social Development)
 - (୫) କୋଣ୍ଡିଶନ ବିବାହ (Moral Development)

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶର ନିୟମ (Principles of Growth and Development)

ଶ୍ରୀ ପିତାମହ ଶାହେବ ମିମା ମହିନୀ ଲୋକିଙ୍ ସମ୍ପଦକୁ ଧ୍ୟାନରେ ଧ୍ୟାନରେ ଆବେଳା କରାଯା ।

- (୮) ବିକାଶ ବ୍ୟବହାର ଅଟେ (Development is Cyclic) : ସାଧାରଣ ବିକାଶ କେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଥାଏ ତ ଦେବରେ ଅବସ୍ଥାରେ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଦୂରତ ଦୂରି ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୁଣୁ ଶ୍ରୀ ହୋଇଥାଏ ଏହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ କୁଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ବିକାଶ ହେଉଥାଏ ବେଳେ ପ୍ରମାଣିତ ହିଏଥାଏ ।
- (୯) ବିକାଶ ସାଧାରଣ୍ୟ ବିଶେଷକୁ ଚିତ୍ତ କରେ (Development Proceeds from General to Special): ବିକାଶ ସାଧାରଣ୍ୟ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ ଚିତ୍ତ କରଇ ଯାହାକି ବିକାଶର ଅନ୍ୟତମ ନିଯମ ଅଟେ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଶ୍ରୀ ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟରେ ଅଣ୍ଟ ଫେରିବା ସମୟରେ ସେ ନିକର ଆଜୁଠି ନବବ୍ୟବ ହାତ ପାରୁଛି କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଏବଂ ଡିର୍ଜିଟ ରାଶର ବିକାଶ ପୂର୍ବରୁ ସେ ସାଧାରଣ ଲାଗେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତ ହିଏଥାଏ ।
- (୧୦) ବିକାଶର ଅଧିକାଂଶ ଲକ୍ଷଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନ୍ତିମ (Most of the Traits of Development are Correlated to Each Other) : କେତେବେଳେ ଶ୍ରୀର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଯହିତ ମାନସିକ ବିକାଶର ସହ ଯତ୍ଥ ପରିଲଙ୍ଘନ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି କେତେବେଳେ ଶେଷୁରେ ମାନସିକ ବିକାଶ ସହିତ ଆବେଳିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିକାଶର ମଧ୍ୟ ଯହିତ ରଖିଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ରାଶର ସାମ୍ପ୍ରଦୟବାନ ଓ ବକ୍ଷିଷ ଶ୍ରୀର ମାନସିକ ବିକାଶ ସାଧାରଣ ହୃଦୟ ରାଶରେ । ଅଧିକାଂଶ ପରିପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ ମାନସିକ ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ ଶ୍ରୀ ସାମାଜିକ ଓ ଆବେଳିକ ବିକାଶ ଦୂରି ହେଉ ଆଗରେ ଥାଏ । ପିର ଫେରିପାରି ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଲାଗ କରିନଥାଏ ଶ୍ରୀର ମାନସିକ ବିକାଶ ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ ରାଶର ବ୍ୟାପି ହୋଇନଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ ବିକାଶ ଲାଗ କରିନଥାଏ ଶ୍ରୀ ଆବେଳିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଫେରିପାରି ବିକାଶ ପରିପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ଯହିତ ରଖିଥାଏ । ଏହାର ମଧ୍ୟରେ ନିଜର କରିଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଶ୍ରୀ ଜେନ୍ବା କା ଶରୀର ହେବା ଏବଂ ପରଶରାର ପ୍ରାତି ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ କରମ ବାରି ଶ୍ରୀ ପରିବେଶନାରେ ବଢ଼େବେ ସେ ବିକାଶ ଦୂରି ଯୁଦ୍ଧକ ରହିବ ରହିବ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଜଣେ ଜୁହ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିକୁଳ ପରିବେଶନା ମଧ୍ୟରେ କରିଥାଏ ତାହା ବିକାଶ ସାମ୍ପ୍ରଦୟ ହୋଇନଥାଏ । ଏପରିକି ନାହିଁ ବାରି ଶ୍ରୀର ପରିବେଶନା ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ିବେ ସେ ମଧ୍ୟ ଉପରୁତ୍ତ ରାଶେ ବିକିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୂରିକୁଳ ଶ୍ରୀ କାବନରେ ପରିବେଶନାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରାତି ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୧) ବିକାଶ ଉଚ୍ଚ ପରିମାଣବ୍ୟବ ଓ ଗୁଣବ୍ୟବ ହୋଇଥାଏ (Development is Both Quantitative and Qualitative) : ବିକାଶ ଶ୍ରୀ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚ୍ଚ ପରିମାଣବ୍ୟବ ଓ ଗୁଣବ୍ୟବ ବିକାଶ ସହିତ ଦ୍ୱୟାକ୍ରମ ଅଟେ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଶ୍ରୀର ବଧ୍ୟାକ୍ରମ ଏଣ୍ଟ ଏଣ୍ଟ ରାଶର କରାଯାଇ ଆକାର ଓ ବିକିତ ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଦୂରି ଦ୍ୱୟାକ୍ରମ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ପ୍ରକାଶ ସହିତ ଶ୍ରୀର ବିକାଶ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସହିତ ତଥାର ମାନସିକ, ଆବେଳିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଫେରିପାରି ବିକାଶର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଏଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସହିତ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୨) ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବିକାଶ ମାତ୍ର ଅଧିକ ହୀନ୍ଦ୍ରୀ (Development Proceeds Rapidly during Early Life) : ବିକାଶ ଶ୍ରୀ ଆଧ୍ୟ ଜାବନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀଘ୍ର ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଗର୍ଭ ଧାରଣରୁ ଶ୍ରୀର ବନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଧାରଣ ଥିଲା କେବଳ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀର ଜେନ୍ବା ସାଥାରେ ପାଇବେ ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରୀ ଜନ୍ମ ଦୂରି ତିନି କର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ହୃଦୟ, ଜେନ୍ବା, ଏଣ୍ଟ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଅନ୍ତର୍ମୟକର ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି ଏହି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରୀର ମାନସିକ ଶ୍ରୀର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ସାଧାରଣ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୩) ବିକାଶଧାରାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିପର୍ଯ୍ୟ (There exists Individual Difference in Development Pattern) : ବିକାଶଧାରାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିପର୍ଯ୍ୟ ପରିଲଙ୍ଘନ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ବିକାଶର ଏକ ସାଧାରଣ ନିଯମ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରୀ ନିଜକୁ ହାତରେ ଶାରୀରିକ ମାନସିକ, ଆବେଳିକ ଓ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଶେଷୁରେ

- ଅନ୍ତର୍ଭବ କରିଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଏକା ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଲାମାନକ ମଧ୍ୟରେ ବିଏ ଗୋଟା କିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରାତିକାରି ଦୂରିପର୍ଯ୍ୟ ତ ବିଏ ସ୍ଵର୍ଗ ଦୂରିପର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୪) କିମ୍ବା କିମ୍ବା ଅନ୍ତର୍ବାର ବିକାଶ କିମ୍ବା କିମ୍ବା ହୋଇଥାଏ (Development Differs According to the Difference of Sex) : ବାତରରେ କିମ୍ବା ବିଶେଷରେ ବିକାଶ ଶେଷୁରେ କିମ୍ବା ପରିଲଙ୍ଘନ ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଏକା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଶେଷରେ କିମ୍ବା ମୁହଁରୁଦ୍ଧରାତିକାର ଦୂରି ଓ ବିକାଶ ସମାନ ହୋଇନଥାଏ । ସାଧାରଣରେ ବୌଦ୍ଧବିନାନ୍ଦ୍ରାତିକାର ଦୂରିର ସ୍ଵର୍ଗବିନାନ୍ଦ୍ରାତିକାର ମୁହଁରୁଦ୍ଧରାତିକାର ଦୂରିର ଅପେକ୍ଷାକୁ ଅଧିକ ଶାରିକି ଓ ମାନସିକ ବିକାଶ ଲାଗ କରିଥାଏ ।
- (୧୫) ବିକାଶ ଉଚ୍ଚ ପରଶରାର ପରିବର୍ତ୍ତନ (Development is the Product of Both Heredity and Environment) : ଶ୍ରୀର ବିକାଶ ଉଚ୍ଚରେ କରମ କାର୍ଯ୍ୟ ପରଶରାର ଓ ଶ୍ରୀ ବିକାଶର ପରିବର୍ତ୍ତନକାର ମିଳିତ ପରାବାବେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥାଏ । ଶ୍ରୀର ଦୂରି ଓ ବିକାଶ ପରିବର୍ତ୍ତନକାର ବାତର ବିଶେଷର ନିର୍ମାଣ କରିଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ-ଶ୍ରୀ ଜେନ୍ବା କା ଶରୀର ହେବା ଏବଂ ପରଶରାର ପ୍ରାତି ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦରଶବ୍ଦାପ୍ତ କରମ ବାରି ଶ୍ରୀ ପରିବେଶନାରେ ବଢ଼େବେ ସେ ବିକାଶ ଦୂରିର ଅଧିକର ରହିବ ରହିବ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଜଣେ ଜୁହ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିକୁଳ ପରିବେଶନା ମଧ୍ୟରେ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ନାହିଁ ବାରି ଶ୍ରୀ ପରିବେଶନା ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ିବେ ସେ ମଧ୍ୟ ଉପରୁତ୍ତ ରାଶେ ବିକିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୂରିକୁଳ ଶ୍ରୀ କାବନରେ ପରିବେଶନାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ଦୂରି ଅଧିକର ରହିବ ରହିବ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୬) ବିକାଶରୁ କରମୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଯାଇଥାରେ ନାହିଁ (Development cannot be Accelerated by Force) : ଶ୍ରୀ ଉପରୁତ୍ତ ପରିବେଶନା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁହଁରୁଦ୍ଧ୍ୟୋଗ ଓ ସେବା ପାଇଲେ ତା'ର ବିକାଶ ଆଶ୍ରମିଆ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ସେ ବିକାଶ ପ୍ରକାଶକୁ କରମୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରା କରିଥାଯାଇବାକୁ । ଯେହୁତୁ ବିକାଶଧାରା ଏକ ସମ୍ବନ୍ଧପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଏଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସହେଲେ ଏହାର କରମୁକ୍ତ ମନ୍ଦରୀ ଦ୍ୱାରା କରିଯାପରିବିବା ନାହିଁ ।
- (୧୭) ବିକାଶ ଶିକ୍ଷଣକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ (Development Influences Learning) : ଯେହି ଶ୍ରୀ ବିକାଶଧାରା ଦୂରିକୋଣରୁ ଯେତେ ବିକିତ ତା'ର ଶିକ୍ଷଣ ଲାଗ ସେତେ ଶାପ୍ରା ଓ ଜନ୍ମତ ହୋଇଥାଏ । ପରିବର୍ତ୍ତ ଯେହି ଜଣେ ଶ୍ରୀ ବିକାଶ ଲାଗ କରିନଥାଏ ତାହେଲେ ତାର ଶିକ୍ଷଣର ଧାରା ମନ୍ଦରୀ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୮) ବିକାଶ ପ୍ରୟୋଗ ନିମନ୍ତେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୋଇଥାଏ (Development is Helpful for Application) : ସାଧାରଣରେ ବ୍ୟକ୍ତି ତା'ର ଅଗ୍ରପ୍ରକାଶ ଅନ୍ତର୍ମୟକର ଦୂରି କରିବାକୁ କରିଥାଏ । ଏହା ଉତ୍ୟାବିନ୍ଦୁ ନେବା ସେ ବାତକ ଶେଷୁରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଧାରା ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Different Stages of Growth and Development)

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାର ଜନ୍ମ ଓ ମୃଦୁଲୀପଳ ବିହୂର ଯୋଗ କେଣଟି ହେଉଛି ଜୀବନ ଯାହାକି କେତୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବା ସୋଧନ ଦେଇ କିଣାକ ବୋଲାଇଥାଏ । ଏହି ସମ୍ପତ୍ତି ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ମରିଷ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ଭେଦ ଯାହାର ପରିବର୍ତ୍ତ ବିବାହ ସହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘରୀବ ଅଟେ । ଏହି ଜୀବନ ଓ ବିକାଶର ଧାରା ମାତୃଗର୍ଭ ଧରଣଠାରୁ ହେଲେ ଆଶ୍ରମ ବୋଲାଇଥାଏ । ସଧାରଣତଃ ମାତୃଗର୍ଭ ଧରଣଠାରୁ ଶିଶୁ ଜୀବିଷ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅଭିବାହିତ ସମୟବାମାକୁ ପ୍ରାକ୍-ଜନ୍ମବୟାହୀନୀ (Pre-natal Stage) ଭାବେ ଅଭିବାହିତ କରାଯାଇଥାଏ । ତାପରାଗେ ଶିଶୁର ବାହ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଜୀବନକାଳ ଜନ୍ମରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଲମ୍ବିଥାଏ । ଏଥାରୁ ଦୃଢ଼ିର ମନୋବିଜ୍ଞାନାମାନେ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶକୁ ପ୍ରାୟ ସାମଜିକ ଥିବା ଯେଉଁ କେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ଜାତା ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

ଜୋନ୍ସ (Jones)ଙ୍କ ମତରେ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

- (କ) ଶୈଶବବୟା (Infancy) : ଜନ୍ମରୁ ୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଖ) ବାଲାବୟା (Childhood) : ୫ ବର୍ଷରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଗ) ବୈଶବବୟା (Adolescence) : ୧୨ ବର୍ଷରୁ ୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଘ) ମୁଦ୍ରାବୟା (Adulthood) : ୧୮ ବର୍ଷରୁ ଜର୍ମ୍ମି

ରେସ (Ross)ଙ୍କ ମତରେ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

- (କ) ଶୈଶବବୟା (Infancy) : ୧ ବର୍ଷରୁ ମା ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଖ) ଆଧ୍ୟ ବାଲାବୟା (Early Childhood) : ମା ବର୍ଷରୁ ଅ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଗ) ଶେଷ ବାଲାବୟା (Late Childhood) : ଅ ବର୍ଷରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଘ) ବୈଶବବୟା (Adolescence) : ୧୨ ବର୍ଷରୁ ୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।

କୋଲେସ୍ନିକ (Kollesnic)ଙ୍କ ମତରେ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-

- (କ) ପ୍ରାକ୍-ଜନ୍ମବୟା (Pre-natal) : ଜୁମ୍ବ ସାଥୀରୁ ଜୁମ୍ବିଷ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଖ) ଜନ୍ମରୁ ପ୍ରାଥମିକ ଅବୟା (Neo-natal) : ମା ସ୍ଵାହରୁ ୪ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଗ) ଆଧ୍ୟ ଶୈଶବବୟା (Early Infancy) : ୧ ମା ୨ ମାତ୍ରରୁ ୧୫ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଘ) ଶେଷ ଶୈଶବବୟା (Late Infancy) : ୧୫ ମାତ୍ରରୁ ମାତ୍ର ମାସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଙ) ଆଧ୍ୟ ବାଲାବୟା (Early Childhood) : ୨.୫ ବର୍ଷରୁ ୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଚ) ମଧ୍ୟ ବାଲାବୟା (Middle Childhood) : ୫ ବର୍ଷରୁ ୧୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଛ) ଶେଷ ବାଲାବୟା (Late Childhood) : ୧୦ ବର୍ଷରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (କ) ଯୌବନବୟା (Adolescence) : ୧୨ ବର୍ଷରୁ ୨୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।

ହୁରଲ୍କ (Hurlock)ଙ୍କ ମତରେ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

- (କ) ପ୍ରାକ୍-ଜନ୍ମବୟା (Pre-natal) : ଜୁମ୍ବବସ୍ତ୍ରରୁ ଜୁମ୍ବିଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଖ) ଶୈଶବବୟା (Infancy) : ଜନ୍ମଠାରୁ ୨ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଗ) ବୟାଶ ଶୈଶବବୟା (Babyhood) : ୨ ସପ୍ତାହରୁ ୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଘ) ବାଲାବୟା (Childhood) : ୨ ବର୍ଷରୁ (କିମ୍ବା) ୧୮/୧୪ ବର୍ଷ (ପ୍ରାୟ) ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଙ) ଆଧ୍ୟ ବାଲାବୟା (Early Childhood) : ୨ ବର୍ଷରୁ ଅ ୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଘ) ଶେଷ ବା ପର ବାଲାବୟା (Late Childhood) : ଅ ବର୍ଷରୁ ୧୮/୧୪ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଚ) କୌଶୋବଦ୍ୟା ବା ମୁଦ୍ରାବୟା (Puberty or Adolescence) : ୧୮/୧୪ ବର୍ଷରୁ ୧୭/୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (ଦ) ପ୍ରୋତ୍ୱାବୟା (Adulthood) : ୧୮ ବର୍ଷରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (୧) ଆଧ୍ୟ ପ୍ରୋତ୍ୱାବୟା (Early Adulthood) : ୧୮ ବର୍ଷରୁ ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (୨) ମଧ୍ୟ ପ୍ରୋତ୍ୱାବୟା (Middle Adulthood) : ୪୦ ବର୍ଷରୁ ଗୁରୁତ୍ବରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
- (୩) ପର ପ୍ରୋତ୍ୱାବୟା (Late Adulthood) : ୬୦ ବର୍ଷରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।

ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବା ସୋଧନଗୁଡ଼ିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିବୋଣରୁ ଜିନ୍ନ କିନ୍ତୁ ତାବେ ଉପସ୍ଥିତ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟତ୍ତ ସାମଜିକ ମଧ୍ୟରେ ପରିଶର୍ଣ୍ଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେବେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ବିଚାରକୁ ନେଇ ସାଧାରଣତଃ ମରିଷ ଜୀବନ କାଳକୁ ଯେଉଁ କେବେଳ ପ୍ରମୁଖ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନ କରାଯାଇଛି ତାହା ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

(୧) ପ୍ରାକ୍-ଜନ୍ମବୟା (Pre-natal Stage) : ଜୁମ୍ବ ପ୍ରାୟଗୁଡ଼ିକ ଜୁମ୍ବିଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୨) ଶୈଶବବୟା (Infancy) : ଜନ୍ମଠାରୁ ୨/୩ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୩) ବାଲାବୟା (Childhood) : ୨/୩ ବର୍ଷରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୪) ଆଧ୍ୟ ବାଲାବୟା (Early Childhood) : ୨/୩ ବର୍ଷରୁ ଅ ୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୫) ଶେଷ ବାଲାବୟା (Late Childhood) : ୨ ବର୍ଷରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୬) କୌଶୋବଦ୍ୟା (Adolescence) : ୨ ବର୍ଷରୁ ପ୍ରାୟ ୧୮/୧୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,

(୭) ପ୍ରୋତ୍ୱାବୟା (Adulthood) : ୧୮/୨୦ ବର୍ଷରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ।

ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

(Features of Growth and Development)

ମାନକ ଜୀବନର ପର୍ଯ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୧ ଦୃଢ଼ି ଓ ବିକାଶର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Features)ଗୁଡ଼ିକ ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଗଲା -

- (୧) ପ୍ରାତି-ଜନ୍ମବସ୍ଥା (Pre-natal Stage) : ସାଧାରଣତଃ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାରିତାରୁ କିନ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ପ୍ରାତି-ଜନ୍ମବସ୍ଥା ଭାବେ ଅର୍ଥିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଖୁଣ୍ଡର ଶାରୀରିକ ଆକାରର ବୃଦ୍ଧି ଶାସ୍ତ୍ର ଗଠିତ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।
- (୨) ଶୈଶବବସ୍ଥା (Infancy) : ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁ ଜନ୍ମିତାରୁ ୧/୩ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିବହିତ କରୁଥିବା ସମୟବାଳୀ ଶୈଶବବସ୍ଥା କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଶିଶୁ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଦୂର ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ୨୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନସିକ, ଆବେଶିକ ବିକାଶର ଧାରା ସେବେତା ଦୂର ହୋଇନଥାଏ ।
- (୩) ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥା (Childhood) : ଏହି ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶିଶୁର ପ୍ରାୟ ୨/୩ ବର୍ଷ ହେବାରୀରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଛେ । ଏହି ପରିକୁ ଯେଉଁ ଦୂର ରାଗରେ ବିଭିନ୍ନ କରାଯାଇଥିବା ସେବୁଣ୍ଡର ହେଲା ।
- (୪) ଆୟ ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥା (Early Childhood) : ଶିଶୁର ଆୟ ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥା ୩ ବର୍ଷଠାରୁ ଏ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟବାଳୀରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଶିଶୁର ଶାରୀରିକ ବିକାଶର ଗଠ ଆଶ୍ଵସିତ ଅଟେ । ଶିଶୁ ଖାରା, ଚାଲିବା ଓ ଲଥା କରିବା ସମେତ ସାନ ପାନ କରିବା ଓ ଗପ ମନେ ରଖିପାରେ । ସେ ସାଙ୍ଗହୋଇ ଖେଳିବାରୁ ଜଳ ପାରିବା ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗଯାଥୀ ଦଳ ଗଠନ କରିଥାଏ । ଶିଶୁ ପରିବର୍ଷମ ସହିତ ଦିଲ୍ଲିକୁ ଖାପଖୁଅର କରିବାକୁ ଧାରେଧାରେ ଶକ୍ତି ସମ୍ମାନ କରିବାର ପ୍ରୟାୟ କରିଥାଏ ।
- (୫) ଶେଷ ବା ପର ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥା (Late Childhood) : ଶିଶୁର ପର ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥାର ସମୟସୀମା ଏ ବର୍ଷ ୧୨ ବର୍ଷ ଅଟେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ୟାକ୍ଲାସ୍‌ରେ ଶାରୀରିକ ମାନସିକ, ଆବେଶିକ, ସାମାଜିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଭାଷାଗତ ବିକାଶ ଆଦି ପରିଲକ୍ଷଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥାରେ ସାଙ୍ଗଯାଥୀ ଦଳ ଗଠନ କରିଥାଏ ।
- (୬) କେଶୋରବସ୍ଥା (Adolescence) : ବାଲ୍ୟବବସ୍ଥାରୁ ୧୨/୧୩ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବାବେଳେ କେଶୋରବସ୍ଥା ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ବିକାଶ ଶୈଶବରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭିଭାବିତ ଲାଭ କରିଥାଏ । ସେମାନେ ସମୟବାଳୀରୁ ସହ ସାଧାରଣ କରିବା, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆବଶ୍ୟକ ବନ୍ଦର୍ବାହି ହେବା, ସାମାଜିକ ଦାସିତକୁ ସଂପାଦନ କରିବା ଓ ଆବେଶିକ ଶରୀରକାମରେ ସମ୍ମାନିତ କରିବା କାହାରାକୁ ସହ ସାଧାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଯୋବନାବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦେଇ ଗଠ କରିଥାଏ ।
- (୭) ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା (Adulthood) : ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅନ୍ତର୍ମାନ ଯାହାକି ୧୩/୧୦ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ମୃଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଶାଳନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିକାଶ ଶୈଶବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିପଦ୍ଧତି ଲାକନ୍ଦିପାନ, ସାମାଜିକ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂସାଧନ, ଆବେଶିକ ଜୀବନ ସାମାନ୍ୟ, ସାମାଜିକ ଜୀବନଯାପନ, ସାତାନ ସହିତ ଏହି ସଂସ୍କୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକି ସହ ସଂସ୍କୃତ ସାହାନି ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାରେ କେତେକ ପ୍ରମାଣେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବେ

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରକ

(Factors Influencing Growth and Development)

ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶକୁ ଯେଉଁ କେତେକ କାରକ ବା ବିଷୟ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ସେମାନେ ପ୍ରତିମୂଳକ କରାଯାଇବା ।

- (୧) ପୁଣ୍ଡିକ ଖାଦ୍ୟ (Nutritious Food) : ଶିଶୁର ଉପସୂତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପୁଣ୍ଡିକ ଖାଦ୍ୟ ଏକାତ ଅପରିହାୟ୍ୟ । ଏହାର ଅଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଶୈଶବରେ ସାଧାରିତ ଉନ୍ନତି ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇନଥାଏ । ଅନ୍ୟୟକ୍ଷରେ ଏହି ସୁଷ୍ମେନ ଆଦ୍ୟର ଅଭାବ ହେବୁ ଶିଶୁର ଗୋପ ପ୍ରତିରେଖକ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ପାଏ ସାଥୀ ଶିଶୁ ବିଭିନ୍ନ ଗୋପରେ ଆଜ୍ଞାତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ପୁଣ୍ଡିକ ଖାଦ୍ୟର ହେବୁ ହିଁ ଶିଶୁର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ବହୁବୀବେ ପ୍ରତିହିତ ହୋଇଥାଏ ।

- (୨) ମୂଳ ବାସ୍ୟ (Fresh Air) : ସୁମ୍ବୁ ଜୀବନ ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ମୁକ୍ତ ବାସ୍ୟର ଉପରେ ମୁକ୍ତ ବାସ୍ୟ ସେବନରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସହିତ ଉପସୂତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଲାଭ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

- (୩) ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ (Sunlight) : ଜୀବନଧାରଣ ଶୈଶବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ସମ୍ଭାବିତ ଶିଶୁର ଉପସୂତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ପାଇ ନାହିଁ ଗା'ର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ପ୍ରତିହିତ ହୁଏ । ସମ୍ଭାବିତ ଶିଶୁର ଶାରୀରିକ ଅନ୍ତର୍ମାନ ତିକ୍ରି ରହେ ନାହିଁ ତାହେଲେ ଏହା ଶିଶୁର ମାନସିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିକାଶ ଶୈଶବରେ ବାଧା ମୁକ୍ତି କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଶିଶୁର ଉପସୂତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ପରିମାଣର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ବୋଲି ବିନା ଦିଧାରେ କୁହାଯାଇପାରେ ।

- (୪) ଅତସ୍ତାବୀ ଗ୍ରହୀ (Endocrine Glands) : ମନୁଷ୍ୟର ଶରାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅତସ୍ତାବୀ ଗ୍ରହୀରୁ ଆବଶ୍ୟକ ପରିମାଣର ରସ କ୍ଷରଣ ହେଲେ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଉପସୂତ୍ର ଭାବେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥରେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଘଟିଲେ ଶିଶୁ ବା କ୍ଷରିକ ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଉପସୂତ୍ର ଭାବେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ସରଣସବ୍ରପ୍ତି—ମଣିଷ ଶରାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପୋଷକ ଗ୍ରହୀ (Pituitary Gland)ଗ୍ରହିକୁ ହର୍ମୋନ୍ (Hormone) ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିମାଣର କ୍ଷରିତ ହେଲେ ଏହା ଶରାର ଅଣପ୍ରେଜ୍ଞଗ୍ରହିକ ଆଶାତୀତ ଭାବେ ବିକାଶକାମ ଅଭସା ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟକ୍ଷରେ ଥାଇମ୍ସ ଗ୍ରହୀ (Thymus Gland) ଯଦି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହର୍ମୋନ କ୍ଷରଣ କରେ ତାହେଲେ ଶିଶୁ ବୋଲା ହେବା ସହିତ ମଣିଷର ଶାରୀରିକ ଓ ମନସିକ ବିକାଶର ହାର ମୁହଁର ହୋଇଥାଏ । ତିକ୍ରି ସେହିପରି ମଣିଷର ଉପଗଳ ଗ୍ରହୀ (Parathyroid Gland) ଏବଂ ଗଲଗ୍ରହୀ (Thyroid Gland) ମଣିଷର ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ଏତ୍ତବ୍ୟକ୍ତାତ ଜନନ ଗ୍ରହୀ(Sex Gland)ରୁ ଅନୁକ ରସ କ୍ଷରଣ ହେଲେ ମଣିଷର ଯୋନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଲକ୍ଷଣଗ୍ରହିକର ପରିପ୍ରକାଶ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟକ୍ଷରେ ଯଦି ଜନନ ଗ୍ରହୀ କ୍ଷରିତ ରକ୍ତ ପରିମାଣ ହ୍ରାସ ପାଏ ତେବେ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ଯୋନ ଲକ୍ଷଣଗ୍ରହିକର ପରିପ୍ରକାଶ ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ ବିଲମ୍ବ ହୋଇଥାଏ ।

- (৪) **লিঙ্গ প্রভেদ (Sex Difference)** : শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ তা'র লিঙ্গত প্রভেদ দ্বারা প্রভাবিত হোল্থাএ। যথাগতে শেষ বাল্যকালী ও চেইশেরা বস্ত্রে বালিকামানে বালকমানকালীর উভয় ও তেজ দৃষ্টির অপেক্ষাকৃত অধিক হোল্থাআচি। এপরিহি বালিকামানকালীর মানবিক স্বাস্থ্যে মধ্য ঘনবস্তু বালকমানকালীর অধিক হোল্থাএ। যথাগতেও বালিকামানে বালকমানকাল অপেক্ষা বর্ষে দুর্বলতা পূর্ণ যৌন পরিপক্ষা লাভ করিথাআচি। এখনোইতি বালিকামানে মুখ্যত মানবিক বিকাশ, ভাষা শিখা ও কল্পনা বিকাশ দৃষ্টির মনবস্তু বালকমানক অপেক্ষা আগুন্ত রহিথাআচি।
- (৫) **বর্ণত পার্থক্য (Racial Difference)** : দৃষ্টি ও বিকাশ বর্ণত পার্থক্য দ্বারা কেতেকাংশের প্রভাবিত হোল্থাএ। উভারণশৰূপ-বর্ণত পার্থক্য হেতু আন্তর্জায় ও নিত্রো এবং জলরণযায় শেষের মানকালীর শারারিক দৃষ্টি, মানবিক বিকাশ, আবেচিক বিকাশ ও সামাজিক বিকাশ ভিন্ন ভিন্ন হোল্থাএ।
- (৬) **ঘাস্তিগত পার্থক্য (Cultural Difference)** : ভিন্ন ভিন্ন ধার্যাত্ত্ব আবিধু পিলামানক মধ্যে দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে ভিন্নতা পরিলক্ষিত হোল্থাকি যাহাকি গবেষণাদ্বিতীয় অঞ্চ। ধার্যা ধার্যাত্ত্ব আবিধু পিলামানে অন্তর্ভুক্ত ধার্যাত্ত্ব আবিধু পিলামানক দুর্বলতার, বালিকাশা, পরিষ্কার পরিষ্কারতা, জাশা ও বহনশালতা এপরিক মানবিক বিকাশ দৃষ্টির আগুন্ত বোলি গবেষণামানে মত ঘোষণা করিছে। ধার্যা শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে ধার্যাত্ত্ব পার্থক্য প্রভাব রহিষ্ঠি বোলি ইচ্ছা ক্ষেত্রে ঘোষণা করিয়া করিপারে।
- (৭) **শিশুকন্তুর কুম (Birth Order of the Child)** : যথাগতে পরিবারের প্রথম শিশু অপেক্ষা পরবর্তী ঘোষণের ক্ষেত্রে শিশুমানকাল শারারিক, মানবিক, আবেচিক, সামাজিক ও ভাষাগত বিকাশ কুতুচর হোল্থাএ। কারণ পরবর্তী ঘোষণের ক্ষেত্রে শিশুমানকালে বড় ভাইরণশামানক ঘোষণা কুতুচর প্রভাব প্রভাব করিয়া ক্ষেত্রে প্রভাব করিয়া করিপারে।
- (৮) **শারারিক ব্যায়াম ও বিশ্রাম (Physical Exercise and Rest)** : শারারিক ব্যায়াম, ক্রুতা ক্ষেত্রে, আসন ও প্রাণ্যাম দ্বারা শিশুর উপযুক্ত শারারিক বিকাশ ধার্যাত্ত্ব হোল্থাএ। আবশ্যকপূর্বে বিশ্রাম নেবা দ্বারা শিশু শারারিক দৃষ্টি ও মানবিক অন্তর্ভুক্ত মুক্তি লাভ করে। এই দৃষ্টিকোষার বিভাগ কলে শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে শারারিক ব্যায়াম ও বিশ্রাম পূর্বৰ্পূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ করিথাএ।
- (৯) **আঘাত ও রোগ (Injury and Disease)** : মাতৃগর্ভের শিশু অক্ষমান কলাবেলে যদি মাঝে কোর্ণি শারারিক ও মানবিক আঘাত বা নির্যাতনের শিকার হুঁত তাহেলে গর্ভস্থ শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ বাধ্যাপ্ত হুঁত। এতদ্ব্যতীত শিশু ক্ষেত্রে যদি কোর্ণি দুর্বলশাব্দিকতা ঘোষণা করিয়ে বিকাশ ও মানবিক আঘাতের শাকার হুঁত তাহেলে মধ্য তা'র দৃষ্টি ও বিকাশ প্রতিকৃত হোল্থাএ। এখনোইতি কিভিন্ন গোণ মধ্য শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশের ধারাকু দুর্বলতা মন্তব্য কৃত করিথাএ।

- (১১) **বংশগুণ (Heredity)** : শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে বংশগুণ এক মুখ্য ভূমিকা গ্রহণ করিথাএ। শিশুর শারারিক গঠন, আকৃতি ঘোষণ কেতেক অভিন্নত শক্তি, মানবিক স্বাস্থ্য, দৃষ্টি, জ্ঞান, কলা, কৌশল ও মনোবিজ্ঞান রেখার মানবিক স্বাস্থ্যে মধ্য ঘনবস্তু বালকমানকালীর অধিক হোল্থাএ। এপরিহি বালিকামানে বালকমানক অপেক্ষা বর্ষে দুর্বলতা পূর্ণ যৌন পরিপক্ষা লাভ করিথাআচি। এখনোইতি বালিকামানে মুখ্যত মানবিক বিকাশ, ভাষা শিখা ও কল্পনা বিকাশ দৃষ্টির মনবস্তু বালকমানক অপেক্ষা আগুন্ত রহিথাআচি।
- (১২) **পরিবেশনা (Environment)** : শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশকু পরিবেশনা ক্ষেত্রে প্রভাবিত করিথাএ। উভয় ও অনুকূল পরিবেশনা দ্বারা শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ জন্মপূর্ব জাবে ধার্যাত্ত্ব হোল্থাএ। পরিকু পরিবেশনা যদি উভয় ও অনুকূল হোল্থান্ত তেবে শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশের বাধ্যাপ্ত হোল্থাএ।
- (১৩) **বুদ্ধি (Intelligence)** : শিশুর মানবিক, আবেচিক, সামাজিক ও নেটিক বিকাশ আদি উপরে বুদ্ধির প্রভাব রহিষ্ঠি বোলি মনোবিজ্ঞানামানে মত দেখছে। যেহেঁ শিশু যেতে ধার্যাত্ত্বপর্য বে বিকাশ দৃষ্টির ঘোষণা করিয়ে দেখে। এতদ্ব্যতীত যেহেঁ শিশু যেতে নির্দেশিকা যে ঘোষণা করিপারে নাহি'।
- (১৪) **পরিপক্ষতা ও শিক্ষণ (Maturation and Learning)** : শিশুর শারারিক ও দেহিক পরিপক্ষতা আবিধু ঘে বালিকা, বোল্ডিকা ও কথা জিহিকা জিহি কেতেক কার্যকলাপ করিবাকু স্বাস্থ্য হোল্থাএ। এতদ্ব্যতীত শিশুর কেতেক ধৰ্ম ব্যবহারের বিকাশ মধ্য ঘনবস্তু হোল্থাএ। পরিকু শিশু শারারিক পরিপক্ষতা লাভ করিবা পূর্ণ ক্ষেত্রে ধৰ্ম ব্যবহারে ধৰ্ম ক্ষেত্রে মধ্য ঘে নাচিবা, শেল্কিকা ও পাহাড় করিবা জিহি কার্য ধাপাদান করিপারে নাহি'। এখনোইতি শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ হে শিক্ষণ ও ক্ষেত্রে পরিপক্ষতা আগুন্ত হোল্থাএ। শিশুর পরিপক্ষতা আবিধু বহিত যদি তাকু জন্মপূর্ব শিক্ষণ যোগার দিআয়া তাহেলে তা'র দৃষ্টি ও বিকাশ অংকুর অধিক ঘনবস্তু হোল্থাএ। পুরুতা শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে পরিপক্ষতা ও শিক্ষণ ঘনন্তি প্রভাব হুঁ পূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ করিথাএ বোলি কহিলে অভুতি হোক নাহি'।
- (১৫) **অভিপ্রেতণা (Motivation)** : অভিপ্রেতণা শিশু মনের আগুন্ত ও জন্মপূর্ব মৃষ্টি করিথাএ যাহাকি তাকু কেতেক কার্য্য, অভ্যাস গঠন ও আচরণ প্রদর্শন নির্মানে উভারণ করিথাএ। এইভাবে জাবে অভিপ্রেতণা শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশকু কেতেকাংশের মধ্য প্রভাবিত করিথাএ।

দৃষ্টি ও বিকাশের শিক্ষার ভূমিকা

(Role of Education in Growth and Development)

বাস্তবকরে শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশ ক্ষেত্রে শিক্ষার ভূমিকা অভিত মহলপূর্ণ অঞ্চে যাহাকি শিক্ষণ ও অভিবাদকমানক দ্বারা ধাপাদি হোল্থাএ। শিক্ষক ও অভিবাদকমানক দ্বারা যেহেঁ কেতেক মুহূরপূর্ণ ভূমিকা অভিবাদকমানক দ্বারা ধাপাদি হোল্থাএ। শিশুর দৃষ্টি ও বিকাশের প্রক্রিয়া এতারে উল্লেখ করাগলা।

- (१) ସୁଧାରଣା ଜଗତର ସୁରୂପ (Importance of Freedom) : ଶିକ୍ଷୁ ଶାରୀରିକ ଜୀବନରେ ଏହା ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ସୁଧାରଣା କରି ବିଭିନ୍ନ ରକ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାକଲେ ଏହା ସୁରୂପ ମିଳିବା ସୁଧାରଣା ସୁରୂପ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାର ଦୃଢ଼ ବିବାହ ବା ପରିବହ୍ୟ ଏବଂ ଚାହେଇ ।

(୨) ଅନୁଭୂତି ପାଠ୍ୟବିଭାଗ ସୃଜନ (Creation of Conducive Environment) : ଶିକ୍ଷୁ ଦୃଢ଼ ଓ ବିଦ୍ୟା ପଞ୍ଜିଯଣ ଅନୁଭୂତି ବିବାହ ପରିବହ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବନ ଶିଖିବା ଓ ଅଭିଭାବକମାନେ ଶିକ୍ଷୁ ସୁରୂପ ରହି ଅନୁଭୂତି ପାଠ୍ୟବିଭାଗ ସୃଜନ ପାଇଁ ରୂପ୍ୟ ବିବାହ ରହିଛି ।

(୩) ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଠ୍ୟ ଉପରେ ସୁରୂପ (Importance on Individual Difference) : ବିଦ୍ୟାକଲେ ଅନୁଭୂତି ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆହୁତି, ବୁଦ୍ଧି, ମନୋବିଜ୍ଞାନ, ମାନ୍ୟତା ପାଠ୍ୟ ଓ ଶାରୀରିକ ଜୀବନରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟର ପରିବହ୍ୟ ଉପରେ ଅନୁଭୂତି ପିଲାମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟାକଲେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟକୁ ବିବାହରେ ନେଇ ବିଦ୍ୟାକଲେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟକୁ ବିବାହରେ ଆବ୍ୟନମ କରିବା କାହାରେ କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ।

(୪) ସାରଥୀ ଅନୁଯାୟୀ କର୍ତ୍ତା (Work according to Capacity) : ଶିଖି ଓ ଅଭିଭାବକମାନେ ଶିକ୍ଷୁ ସାରଥୀ ଅନୁଯାୟୀ କର୍ତ୍ତା ଓ ମାନ୍ୟତା ଆଶା କରିବା ରହିଛି । ଯଦି ଶିକ୍ଷୁପାଇଁ ଶିଖି ଓ ଅଭିଭାବକମାନେ ମାତ୍ର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନ୍ୟକାରୀ ସାରଥୀଙ୍କୁ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଶା କରି ତାହାରେ ତା ମନ୍ଦରେ ଦେଖିବା ରାଜ ଓ ରାଜ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତିବାର ବିଦ୍ୟାକଲେ ଶିଖି ଏହା ସୁରୂପ ଅଭିଭାବକମାନେ ଶିକ୍ଷୁପାଇଁ ସାରଥୀ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଓ ଏହା ଅଧିକାର କରିବାକୁ ହାତରୁ ନେଇ କରିବା ରହିଛି ।

(୫) ଶିଖି ଓ ପିଲାମାନଙ୍କ ମର୍ମର ଆବରଣ (Polished Behaviour of Teachers and Parents) : ଶିକ୍ଷୁ ପ୍ରତି ଶିଖି ଓ ପିଲାମାନଙ୍କ ଆବରଣ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ରୂପିତାଙ୍କୁ ଓ ମର୍ମର ହେବା ରହିଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷୁ ଅନୁଭୂତିର ଲାଭ କରିବା ହେଉଛି ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟର ପଥରେ ଯାହାକୁ ତା'ର ଦୃଢ଼ ଓ ବିବାହରୁ ଦରାନ୍ତରେ କରିଥାଏ ।

(୬) ଅଭିନ୍ଦିତ ଶିଖିର ସମ୍ମାନ (Respect of Innate Potentials) : ଶିଖି ଓ ଅଭିଭାବକମାନେ ଶିକ୍ଷୁ ଅଭିନ୍ଦିତ ଶିଖିର ଜନ୍ମଦିନରେ ଏହାର ଦେଖିବା ରହିଛି । ଏଥପାଇଁ ଶିଖି ଓ ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷୁ ଦିକ୍ଷିତ ବୁଦ୍ଧିମୂଳ୍ୟାବଳୀ ଯୋଗଦିନେ ଏକାକି ଜନ୍ମଦିନ ଅଟେ ଯଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷୁ ଦୃଢ଼ ଓ ବିବାହ ବିପର୍ଯ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଦେଖାଇଥାଏ ।

ଶୈଶବାବସ୍ତ୍ରା ଏବଂ କୌଣସିରାବସ୍ତ୍ରାର ବିଭିନ୍ନ

କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାଶର ସ୍ଵରୂପ

CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT DURING CHILDHOOD AND ADOLESCENCE IN DIFFERENT AREAS

ଶେଷବାଦସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିବାଶ, ଶେଷବାଦସ୍ଥା ନିମତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟବାଦସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିବାଶ, ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟବାଦସ୍ଥା ନିମତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, କୌଣସିବାଦସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିବାଶ, କୌଣସିବାଦସ୍ଥା ନିମତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ପ୍ରୌଢ଼ବାଦସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିବାଶ, ପ୍ରୌଢ଼ବାଦସ୍ଥା ନିମତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ଶାରୀରିକ ବିବାଶକୁ ପ୍ରାବିଦିତ କରୁଥା କାରବ ।

ଶାର୍ତ୍ତିର ଅଳ୍ପକୁଣ୍ଡ ଓ ବିକାଶ ଦିଇଲେ ସାଧାରଣ ଶାର୍ତ୍ତିର ବାୟ ଓ ଆମ୍ବରାଜା ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଦୁଆରାଯାଇ । ମୁଖୀଙ୍କା ଏହି ଶାର୍ତ୍ତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶିଥୁ ବା ଦକ୍ଷିଣ ରଜତ, କେନ, ରତ୍ନ ଯେବେଳା ପ୍ରକ୍ରିୟା, ପରିଚିତି, କ୍ରମ ମୁଣ୍ଡ, ମାୟାପେଣ୍ଟ, ସ୍ଵାୟତ୍ତ ମନୋର, ମର୍ତ୍ତିଷ, କେତେ, କନନ ଶହିରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଗ୍ରପ୍ରତିକାଳ କନନର ଅଳ୍ପକୁଣ୍ଡ ଓ ବିକାଶକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାଏ । ବାହୁ ଜୀବନର ବିରିଦ୍ଧ ପ୍ରଯୋଗ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାର୍ତ୍ତିର କ୍ରମବିକାଶ ଦାର୍ଢିତ ହୋଇଥାଏ । ବାହୁର ଶାର୍ତ୍ତିର କ୍ରମବିକାଶ ଦିଇଲି ତର ମନ୍ଦିରିକ, ଆବେଦିତ ଓ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଆଦିର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଫେବ୍ରେ ଏହି ଶାର୍ତ୍ତିର କ୍ରମବିକାଶ ବିବରିବୁ ନେଇ ଶିଖ ମନନବିଶ୍ଵାନୀ ଓ ଶିଖବିଭାଗୀ ଶିଖର ମୁଦ୍ରା ପ୍ରମାଣ ଦିଲିଛି ଯଥାପି ରଜ୍ୟପ୍ରେସନ ଅଟେ ।

ଶୈଶବାବସ୍ତ୍ରରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ (Physical Development in Infancy Stage)

ଶ୍ରୀ କୁମିଳ ହେବାତାରୁ ଦୂରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସମୟାମାବୁ ଶୈଶବବ୍ୟାଙ୍ଗ ଲାବେ ଅର୍ଥିତ କରାଯାଏ । ତେବେ ଶ୍ରୀ ଶୈଶବବ୍ୟାଙ୍ଗରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶକୁ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବୀ ଶା'ର ପ୍ରାତଃ-କଳ୍ପିତବ୍ୟା (Pre-natal Stage) ସାରଜରେ ଥାବାର ମୁଢ଼ଳ ପ୍ରଦାନର ଯେତାର୍ଥକୁ ଏହା ଦିଆଯାଇଲାପାରେ । ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଦୂରବର୍ଷ ଓ ନାରୀର ପଳିପ୍ରଦ ସାରଜ ହେଉ ମାତ୍ରରେ ଶ୍ରୀ କୁମାର କରିଥାଏ । ମାତ୍ରକରେ ଗଣ୍ଠଯାର ସମୟରେ ତିନିବୋଷ (Fertilized Egg) ଗଠିତ ହେବା ସତ୍ୟ ଯାଏ ଏହା ଧାରେଖାରେ ବିକଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କୋଣର ବିକାଶ ଫଳରେ ତଥା କୁମାର ପୂର୍ବ ମନ୍ଦିର ଶୈଶବବ୍ୟାଙ୍ଗ ଧାରି କରିବାର ପାଇଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଥାବାର ସମୟରେ ଦୂରି ଦୃଷ୍ଟି ଦୂରି ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ରହିଲା ମଧ୍ୟ ଏହାର ଆଖ୍ୟାରୀରାଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ଲାବେ ପରିଥିବା । ପ୍ରଥମ ସ୍ପୃହରେ ଏହି ତିନିବୋଷ କୁଣ୍ଡ (Embryo) ନମ୍ବର ନାମିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ରକରେ ଗର୍ଭ ଆଶର ପ୍ରାଣିକ ଆଠିକ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ସାମାବୁ ଆମିତବ୍ୟା (Embryonic Stage) ଲାବେ ଅର୍ଥିତ କରାଯାଏ । ମାତ୍ରକରେ ନମ୍ବର ସ୍ପୃହାତରୁ ଶ୍ରୀ କୁମିଳ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟାମାବୁ ମୃତ୍ୟୁ ହୃଦୟବ୍ୟାଙ୍ଗ (Fatal Stage) ଦୂରାଯାଏ । ଏହିପରି ଜୀବରେ କୁମରପ୍ରତି ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ୨୮୦ ଦିନ ପରେ କୁମିଳ ହେବାର ଶୈଶବବ୍ୟାଙ୍ଗ କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀ କୁମାର ଶୈଶବବ୍ୟାଙ୍ଗ ଓ କାହିଁ ପରିବେଶନାରେ

ବିଶ୍ୱ ବହୁତାବେ ପ୍ରଗାଢ଼ିତ କରିଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ମାଆର ଉଚନ ଯଦ୍ବ ଓ ସେବାର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଗ୍ରହୁତ ଦିଆଇଛି ।

ମାତ୍ରକରୁ ଶୁଣିଷ ହୋ ପରେ ଶିଶୁ ଜେଳ ସାଧାରଣତଃ ଏ ପାଇଅନ୍ତରୁ ପାଇଅନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଏ ମାତ୍ରକ
ଉପାଦା ହୋଇବେଳେ କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତରେ ଥିଲା ଜେଳର ଦୂରଗ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଚେବେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରେ ଶିଶୁ ଜେଳ ସମ୍ପର୍କ
ଜେଳର ଶିଶୁଙ୍କ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଶେଷ ବେଳକୁ ଶିଶୁ ଜେଳ ୧୯୯୨ ଟଙ୍କ ପାଇଅନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଦୂରଗ୍ରାୟ
ବେଳକୁ ଶିଶୁ ଜେଳ ପ୍ରମାଣ ୨୫ ପାଇଅନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କ ଶିଶୁଙ୍କ ଭବତା ସାଧାରଣତଃ ୧୮/୧୦ ଟଙ୍କ
ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ଶିଶୁ ଭବତା ୨୮ ଟଙ୍କ ହୋଇଥାଏ । ଦୂରବର୍ଷ ହେଲା ବେଳକୁ ଶିଶୁଙ୍କ ଭବତା କହି ମାତ୍ର
ଉପରେ ପରାଇଥାଏ ।

ଶ୍ରୀ କୁନ୍ତ ହେବାମାତ୍ରେ ତର ଦର୍ଶନେହିୟ ବିଶେଷ ଗାବେ କାର୍ଯ୍ୟକଣ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଏହି ଶୈଶବାପ୍ରତ୍ୟେ
ଶ୍ରୀମତୀ, କହିପାରେ, ଖାଲୀ ଖାଲୀପାରେ ଓ ରାଜର ବାଧା ମଧ୍ୟ ବିପିପାରେ । ପ୍ରାୟ ୭ ମାସରୁ ୧୨ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ
ମହାରାଜଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଣ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ନଦିକାଳ ଶ୍ରୀରୂପ ଦୁର୍ବି ସମେଦନା ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ସମେଦନା ଅପେକ୍ଷା ଅନୁ
ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରୀ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଣ୍ଡା, ପିତା ଓ ମିଠା ଆହି ସ୍ଵାଦ କରିପାରେ । ଶ୍ରୀ ୨/୩ ମାସରେ ଉପାସନା ହେବା
ବଳକୁ ସ୍ଵର୍ଗ ହେବା ମଧ୍ୟରେ ଭାରାଯ, ଶାକକାଳ ଓ ସର୍ଷ ଅନୁକୂଳ କରିବାକୁ ସମ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ଅଧିକ ଗରାନ କିମ୍ବା ଶାକ
ହେବେ ଶ୍ରୀ କଷ ଅନୁକୂଳ କରିବା ସହିତ କୁହନ କରେ । ସମ୍ମକୁମେ ପରଶାପ୍ତ୍ର ଉଦ୍‌ବିକଳ ଉପର୍ତ୍ତିତିରେ ପ୍ରତିଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ
କରିବା କୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିବି ଶ୍ରୀରୂପ କୌଣସି ବିଦେଶ ଆରିଲେ ସେ ଆଖି ବୁଝିବିଏ ଓ ହାତଗୋଟି ହଳାକରବା କିମ୍ବା
ଦିଇବା ।

ଶୈଶବାବସ୍ଥରେ ଶିଶୁ ମୂଳ ଓ ଶୁଣ୍ଡ ମାସପରେ ସମୁଦ୍ର କୁମଣ କିଳାର ଘଟିଆଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁ ଅଞ୍ଚଳଜଳନା ଶତର କିଳାର ଧାରାକୁଣିକ ଗାନ୍ଧରେ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଶୈଶବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଣ୍ଡ ଏକତ ଦେବକ କରିପାରେ । ଦୂର ମାସର ଶିଶୁ ଅଞ୍ଚଳଜଳ ଦେଖାଇଲାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁଙ୍କ ଧ ମାସ ହେବାବେଳେ ତାର ଧରି କିଳାରେ ସେ ବିଯାପର । ଶିଶୁ ଓ ମାସ ହେଲା ବେଳେ ସେ କିଳା ରଣବେଶର ଆକର୍ଷଣ୍ୟ ଖେଳନାକୁ ଦେଖୁ ହସ୍ତପଦାତି ଢାଳନା କରେ । ଶିଶୁ ଓ ମାସରେ ଉପାନ୍ତ ହେବାବେଳେ ସେ ଏକୁଚିତ୍ତା ବସିବାକୁ ଦେଖେ କରେ । ଶିଶୁ ୧୦ ମାସରେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଥାଏ, ଶିଶୁ ୧୧ ମାସ ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଅଳକମଳର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ଦେଖା କରେ । ସେ ୧୨ ମାସ ବେଳେ ଗେବୁଳ ଗୋକ ଆବି ଧରି ଠିଆୟୁଷ । ଶିଶୁ ୧୪/୧୫ ମାସ ବେଳେ ତିଳେ କିଳାର ଘଟିଆଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେ କିଳିର, କମ୍ପୁ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ହୋଇଥାଏ । ସେବୁଛିଲୁ ଧରିବା ଓ ସେବୁଛିଲେ ଏକତ ଶୈଶବା ଦୀର୍ଘ ଶିଶୁଙ୍କ ମାସପରେ କୁମଣ ଦୃଢ଼ ଓ ଶରୀରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଶିଶୁ ଦାତ ନଥୀଏ । ପରେ ଏହି ଅନ୍ଧାରେ ଚାର ଦାତ ଛଠି । ଏହା ଦାତା ସେ ଖାଦ୍ୟପାଦାଟି ଖାଇବା ଶିଖେ । ଶିଶୁ ୨ କର୍ତ୍ତର ହେବା କେଳିବୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଖାଲି ଥିଲା ଯେତିଥିଲା । ଏବେଳେ ତିବିରିକିରିବାରେ ଏହା ଦାତାଙ୍କୁ ଆଶିଷ ଦିଲା ।

ପରିପାଳନ କ୍ରିୟା ଓ ସାମ୍ପରିକ କ୍ଷମଣିକା ଶକ୍ତିଯକ୍ଷର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଶୈଶବବାସ୍ତ୍ଵର ଶେଷ ବେଳକୁ ଶିଶୁ ସାଧାନ ଗାବେ ଖେଳକାରୀ ଘର୍ଷଣ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରକରଣେ ଶୈଶବକାଳସରେ ଶିଶୁ ଶାରାତିକ ଦୃଢ଼ ଦୂର ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ମତ ଜପାନୀଙ୍କ କବାଯାଇପାରେ ।
ପରକୁ ଏହି ଶାରାତିକ ଓ ଦେବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ବ୍ୟାପିଗଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଲିଙ୍ଗିତ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍ଵ୍ୟତାଟ ଶିଶୁର
ଶାରାତିକ କିଳାର୍ ଚାନ୍ଦାର ଓ ପରିବେଶର ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦନାରେ ପରାବିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଶୈଶବାବସ୍ତ୍ରୀ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଥଳନା (Educational Implications for Infancy Stage)

ଶୈଶବକଷ୍ଟାରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉପରେ ଅଧିକ ମୁହଁର ଦିଆଯିବା ଛାଇଛି ସେହାକୁ ହେଲା—

- (୯) ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ, ଉପଥେରୀଆ, ହୁଣ୍ଡାବାଶ, ଧନୁଷ୍ଠକାର, ମିଳିଲା, ହାତପୁଟେ, ପେଲିଓ, ଗାପରେତ୍ର ଦାତ ଗୋବ, ନାଳ, କାନ ଓ ଗଲାଜିତ ଗୋରା ଏବଂ ଯାହୁ କାହିଁକିଅଛିଆ ଆଦି ରାଜି ଗୋବରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତଚ ପିତାମାତା ଯତ୍ନବାନ ହେବା ସହିତ ଡାକ୍ତର ବା ସ୍ଥାଯ୍ୟକାରୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷକ ଦାରା ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରତିଷେଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କରୁଯିବା ଆଦିଶକ୍ତି ।

(୧୦) ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଶାରାକିତ ଅଭିଭୂତି ଓ ସୁମୁଗ ନିମନ୍ତଚ ପିତାମାତା ବିଭିନ୍ନ ଶୋଟ ଶୋଟ କାମ କରାଇ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାର୍ଗ ଦେଖା କରିବା ଉଚ୍ଚିତ ।

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ

(Physical Development in Early Childhood Stage)

ଶିଶୁ ଥାଏ ବାଲ୍ୟକସ୍ତ୍ର ଦୂର ଦର୍ଶନ ରୂ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଇଛା ବର୍ଣ୍ଣରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁର ଶାରାକିଳ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ହାର ଶୈଶବକସ୍ତ୍ର ପଠାଇୟ ଧାରେଧାରେ ମୁଗ୍ଜ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଦୂରକିଳ ହାର ଦୂର ହୋଇଥାଏ । ଏହିକୁ ମୁଖୀ ମଳକ ରଚିବେ ମୁଁ । ଶୈଶବକସ୍ତ୍ର ପଠାଇୟ ତିବର୍ତ୍ତ ବେଳକୁ ଯୁଦ୍ଧ ହାତାମି ଉଚିତ ନାହିଁ ଇତ୍ତାପାଇୟା ବେଳେ ଜେଳନ ନାମ ପାଇସନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପଢ଼ି ହେଲାକିଲ ଉଚିତ ଏହା ଜେଳ ପୁଅଳାକାନ୍ତ ଦୂରକାରେ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁଙ୍କ ଗ ବର୍ଷ ହେଲା ବେଳକୁ ତାର ମୁଁ ମାସପରିମା ଅପେକ୍ଷା ମୁକ୍ତ ନାଁ ସପେଶାକୁଣ୍ଡିକ ଶାର ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥାଏ ।

ଆଖି ବାଲ୍ୟକସ୍ତ୍ର ଶେଷ ବେଳକୁ ଶିଶୁର ଉଚିତ ପ୍ରାୟ ୧ ମିଟର ହୋଇଥାବା ବେଳେ ତାର ଜେଳ ପ୍ରାୟ ୧୦

ଆମ୍ କଲାମାଦସ୍ତ୍ର ଶେଷ କେଳିବା ଶିଶୁ ଉଚାପାଦ ପ୍ରାୟ ୧ ମିଟର ହୋଇଥାଏ ବେଳେ ତାର ଜେନ ପ୍ରାୟ ୨୦ କିଲୋଗ୍ରାମ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କଥାରେ ସିଲାମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବୋଡ଼ିକା, କୁଣ୍ଡିକା, ଡେଙ୍କିକା, ଖେଳାଖେଳି କରିବା ଓ କୌଣସି କିମ୍ବାପ୍ରତି ପୋତାବିରୀ ଭାବ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିମ୍ବା ହୁଅଛି । ଏହି ସମୟରେ ଶିଶୁ ସହା ହାର ଫୂର୍ତ୍ତପଦ୍ଧତି କରିଥାଏ ଏବଂ ଗ୍ରାହକାଙ୍କ୍ଷା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ବଢିଗାଲେ । ଶିଶୁ ମନ୍ତ୍ରିଷର ସ୍ଵାକ୍ଷରିତ୍ୱରେ ପ୍ରାୟ ସ୍ଵାକ୍ଷର ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଏହି କଥାରେ ସିଲାମାନେ ସ୍ଵାଧାନ ଭାବେ ଦାଖ ଘଟିବା, ଖୋଲ୍ଯ ଖାଇବା, ପୋକାଙ୍କ ପିଣ୍ଡିକା, ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡିକା, ଖେଳନା ଧରି ଖେଳିବା ଜୀବ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ମା ବିକାଶାୟାଏ । ଶିଶୁ ଧାରେ ଧାରେ ଅସ୍ତ୍ର, ମାଧ୍ୟମପଦ୍ଧତି ଅଧିକ ବନ୍ଦିଷ ଏବଂ ସ୍ଵାକ୍ଷର ଓ ରହିଥିବା ସ୍ଵାକ୍ଷର ଅଧିକ ସର୍ବିକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଶରାଗର ଅନ୍ତିମଜ୍ଞା ପରିପଦ ହୁଏ । ଶିଶୁ ଏହି ବିଷୟରେ ଅପ୍ରତ୍ୟାମାପ୍ତିକୁ ନିଯମଣ କରିଥାଏ । ଏପରିବି ଶିଶୁ ସିଲାଦ ଓ କଲାକରେ ଲେଖିବା, ପେନସିଲରେ ଗାର କାଟିବା ଓ କିନ୍ତୁ ଆର୍ଦ୍ଦା କିମ୍ବା କରିବାକୁ ସମ୍ମା ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ତାର ହର୍ଷ ଓ ଅନ୍ତିମ କଲାକା ନିଯମଣରେ ଉଚାହାରଣ କରିବାକାମାପରେ ।

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Early Childhood)

- (୧) **ଆମ୍ ବାଲ୍ୟକସ୍ତ୍ରରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିୟୁ ଯେଉଁ କେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଥଳନା ଉପରେ ଧାନ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ସେହୁଳିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାବେ ଛୋଖେ ଜଳାଇଲା ।**

(୧) **ଆମ୍ ବାଲ୍ୟକସ୍ତ୍ରରେ ଶିଶୁଙ୍କରେ ପ୍ରାକ୍-ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସମ୍ମ ବେଳାଥାବିତି । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବେଳାନଳକର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ନିମ୍ନେ ଦିରିନ୍ଦ୍ର ଖେଳ କଥରେ, ବ୍ୟାଯାମ, କୌଣ୍ଡକୋତି ଓ ଯୋଗାନ ଆବିଧ ସ୍ଵଭବକୁ ଜଳାଇଲା ଉଚିତ ।**

- (၅) ଆଖ୍ୟ କାଳୀମାନ୍ଦ୍ରସ୍ତ୍ର ଶିଶୁମାନେ ସମବ୍ୟାପ ପୂର୍ଣ୍ଣାଂଶ୍ଚ ସାମାଜିକାମନ୍ଦ୍ର ଏହିତ ଖେଳିବାକୁ ଜଳ ପାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟି ପିତାମାତାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ଖେଳିବାକୁ ସୁଧ୍ୟାଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୬) ଏହି ସମୟରେ ସୁଧ୍ୟାମାନେ ଦିଅର୍ଥିଲି ଖୋଲାକୁ ନେଇ ଖେଳିବା, ବାଟି ଖେଳିବା ଓ ଲୁଚ୍କାକିଲି ଖେଳ ଖେଳିବା ପାଇଁ ଜଳ ପାଇଥିବା କେବେ ଟିକ୍ଟମାନେ ପୃତି ଖୋଲ, ବାଲିଘର ଖୋଲ, ସହ୍ରଦୀରେ ଭାରତାରେ ଓ ଫୁଲମାନ କରିବା ରାଜି କେତେ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିବାକୁ ଜଳ ପାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ପିତାମାତାମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏହି ସୁଧ୍ୟାଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।

(୭) ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୁଝରେ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ବରିତା କାମ, ଗଛରେ ପାଣି ଦେବା, ଘର ସଲେବିବା, ବହି ସଜ୍ଜି ରଖିବା ଓ ଘର ସପା ରଖିବା ଆଦି କାହିଁମରେ ନିଯମିତ କଲେ ସେମାନକର ଶାରିକ ସୁନ୍ଦରତା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିମିମିତେ ଉଚିତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଉପାହିତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୮) ସ୍ଵର୍ଗ ଶାରିକି ଅତିରିକ୍ଷି ନିଯମରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେବ, ହାତ, ମୁଖ, ମୁଣ୍ଡ, ନଶ, ଦାତ ଆଦି ସପା ରଖିବା, ନିୟମିତ ସ୍ଵାନ କରିବା, ପୋକାକ୍ଷେତ୍ର ସପା ରଖିବା, ଯଥାସ୍ଥାନରେ ମଳମୂଳ ଢାଗ କରିବା, ମୁଣ୍ଡ କୁଞ୍ଚିତବା ଓ ଯଥାନ୍ୟରେ ଗୋଳକ କରିବା ରାଜି ଅନେକ ଉଚିତ ଅଭ୍ୟାସ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଷେଡ୍‌ରେ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅଭ୍ୟାସ ଯତନକାରୀ ହେବା ଉଚିତ ।

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ (Physical Development in Late Childhood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ବାଳକବାଲିକାମନଙ୍କର ୨ ବର୍ଷ ସମୟ ଆମାଦୁ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାଦୟ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶେଷ ବାଲ୍ୟାଦୟ୍ୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା, ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ, ଦେହିକ ଶତ୍ରୁ, ଛାତ୍ର ପାଇଁ ଧର୍ମପଦ ଶାରୀରିକ ଆମାଦୁ ଏବଂ ଅଳ୍ପପ୍ରମାଣର ଗଲାକୁ ଶତ୍ରୁ ବିକାଶ ଘଟିଆଏ । ପରିଦ୍ୱା ଏହି ସମୟରେ ବାଲିକାମନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ବୃଦ୍ଧି ହାର ବାଲକମାନଙ୍କ ଭୁଲନାରେ ଅନେକାଙ୍କୁଠ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୂର୍ଦେଖେଣ୍ଟୁ ୧୨୦୧୩ ବର୍ଷ କଥୟ ବାଲିକାମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତାରେ ବଡ଼ ଦେଖାଯାଏଟି । ସାଧାରଣତଃ ବାଲିକାମାନେ ୧୧ ବର୍ଷାରୁ ଏବଂ ବାଲକମାନେ ୧୨ ବର୍ଷାରୁ କଥୟରେ କା ପୌର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଇଁଶ କରିଆଥାଏ । ତେବେ ୧୨ ବର୍ଷ ଦେବକୁ ବାଲକବାଲିକାମନଙ୍କର ହାରାହାରି ଉଚ୍ଚତା ୫୫ ଲିଟର ଏବଂ ଦ୍ଵାରାହାରି ଲେଜ୍ ପ୍ରାୟ ୧୫ ପାଇଁଶର ୧୦୦ ପାଇଁଶ ମଧ୍ୟରେ ରହିଆଏ ।

ଶେଷ ବାଲକାମ୍ପୁରେ ବାଳକବାଲିକାମନଙ୍କର ହାତ, ଗୋଡ଼ ଓ ଅଞ୍ଚ ଅବସନ୍ନ ଦୃଢ଼ ପଢ଼ିଥାଏ । ବାଲକମାନଙ୍କର କଣ ଓରିଆ, ଜଳ ସୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଗୋଡ଼ ଓ ଦିବିନୀ ମାଟେପଣା ଶତ ଦେବା ଆଶମ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବୟବରେ ବାଲକମାନଙ୍କର କଣ ଅନ୍ଧାରିଆ, ଜଳ ଓରିଆ ଦେବା ସହିତ ଚିଲିବାର ଛା ପରିବର୍ତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଶତର ଅନ୍ତିମ ସଫର ଆକର ଧାରୋପେ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଶତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଦେହର ମାଟେପଣା ସ୍ମୃତିର ଦୃଢ଼ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏ କର୍ଷଣ କର୍ଷ ନିୟମ ମଧ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦୂରତ୍ବ ଦର୍ଶିପଢ଼ି ନୂତନ ଦର ଉଠିଥାଏ ଯାହାକି ସ୍ମୃତି ଦାତ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟମ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରାପୁବୟତ୍ଵ ବାଲକବାଲିକାମାନଙ୍କର ଦାତ ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ହୋଇଥାଏ ।

ଶେଷବାଲ୍ୟରେ ମୁଖମେଳକ ଆକୃତି ବଢ଼ି ବୟାସରେ ଅବସ୍ଥାରେ ପୂଣ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଖମେଳ
ଦିକ୍ଷତ ହେବା ସହିତ ଶରୀର ଅନୁମାନରେ ନାଳ ଲମ୍ବା ହୁଏ । ଏହି ବୟାସରେ ଗ୍ରହିଣୀରେ କର୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଘଟିଥାଏ ।
ବାଲକବାଲିକାମାନେ ଏହି ବୟାସରେ ଦେଖିଯାଇବା, ଶୁଣିଯାଇବା, ଆମ୍ବାର କିମ୍ବାଇବା, ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞାତ ଲାଗୁ କରିବା
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ କର୍ମଶଳା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ବାଲକବାଲିକାମାନଙ୍କର ଦୂର୍ୟ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଥାଏ । ଏହି
ବୟାସରେ ପଦ, କଚିତବନ୍ଧ, କାନ୍ତି ଓ ସର୍ବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶେଷ-ବାଲ୍ୟବାଲ୍ୟରେ ଲିକାମାନେ ବୋହିଦିବ,
କୋରରେ କୋରେ ଦିକ୍ଷକୁ ପରି ଧରିବା, ଖେଳିବା ଓ ଦୂରକୁ କୋରେ କଷ୍ଟ ପିଣ୍ଡିବା ରଙ୍ଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକ ସମ୍ପର୍କ
ହୋଇଥାଏ । ପରିବାର ଏହି ସମ୍ପର୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାନକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାଲକବାଲିକାମାନେ ବାଲିକାମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶକ୍ତି
ପରିଦିବ ଦେଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ବାଲକବାଲିକାମାନେ ଶାରାରିକ କ୍ଷିପ୍ରତିକାରି ଓ ଅଜ୍ଞାପ୍ରତ୍ୟେଷ ସାଧାଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ
ବାଲିକାମାନଙ୍କଠାରୀ ଅଧିକ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଦେଖାରେ ଥୁବା ସମାନ ଗ୍ରାନ୍ଡି (Duct Gland) ଏବଂ ନାଲିକିବିହାନ ଗ୍ରାନ୍ଡି (Ductless Gland) ଦୂର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟନା ଦେଖାଯାଇଛି ଅତି କ୍ଷରଣ ଖୁବ୍ ଏବଂ ତେବେକୁ ପ୍ରୋବନ୍ଧରେ ଅଚି କ୍ଷରଣ ଥୁବା ଏବଂ କ୍ଷରଣ ଆଚି କ୍ଷରଣ ହେଲେ ମୁଖ୍ୟମଙ୍କ ଅଧିକ କେତେକ ଦେଖାଯାଏ । ଏହିବୁଦ୍ଧି ଗ୍ରାନ୍ଡି ଅତି କ୍ଷରଣ ବା ଅଚି କ୍ଷରଣ ହେଲେ ଶାରୀରିକ ସମାନା ଦୂର୍ବି କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ନାଲିକିବିହାନ ଗ୍ରାନ୍ଡି ଭିତରେ ଆଗମନିତଃ (Thymus), ଥ୍ୟରନ୍ (Thyru), ପାରାଥ୍ୟାରୋଇଡ୍ (Parathyroid) ଓ ଅଟ୍ରିନାଲ୍ (Adrenal) ଗ୍ରାନ୍ଡି ଥାଏ । ଆହୁତିକାରୀ ଗ୍ରାନ୍ଡି ଦୂର୍ବି ଭାବା ଅଚି ଯାହାକି ବ୍ୟାହ ଓ ଆଖ୍ୟାତରଣା ଭାବା ଭାବେ ପରିଚିତ ଥାଏ । ବ୍ୟାହ ଆଖ୍ୟାତରି ରିଷ କେତେକ ନାମରେ ନାମିତି ଥାଏ ଯାହାକି ପୁରୁଷକୁଟି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସମାଯକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରିଷ କମ୍ କ୍ଷରଣ ହେଲେ ବାଲକମାନଙ୍କର ନିଶ୍ଚ ଓ ଦାଢ଼ି ଜଣେ ନାହିଁ । ଯଦି ବାଲିକାମାନଙ୍କ ପ୍ରେତରେ ଏହା ଅଧିକ ହେଲେ ଦେଇବ ଗାନ୍ଧାରୀ ନିଗାମ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଗ୍ରାନ୍ଡି କରିଥାଏ । ବାଲକ ଓ ବାଲିକାମାନଙ୍କର ଜଳନ ଗ୍ରାନ୍ଡି ହରମୋହା, କ୍ଷରିତ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଯୋଗିଲାଲଶର୍କୁରି ପ୍ରକାଶ ଥାଏ । ତେବେ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଏହି ଯୌନ ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ବିକିତ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବାଲକବାଲିକା ଏକାଠି ଖେଳକୁଟ୍ଟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଦୁଶ୍ମାନେବେ କିମିଥାାନ୍ତି ।

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Late-Childhood Stage)

ସାଧାରଣଟି ଶେଷ କାଳ୍ୟବିଷ୍ଣୁ ପାଇଁ ଯେଉଁ କେତେବେଳୀ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉପରେ ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ସେବାକୁ ସମର୍ଜନ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇଲା ।

- (1) ଶେଷ ବାଲାଦସ୍ତ୍ରରେ ବାଳକବଳିକାମାନେ ଖେଳିବୁବରେ ଅଧିକ ସମୟ ବିତରିଥାବୁ ଦୃଷ୍ଟିୟୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକ ଶତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଇଥାଏ । ବେଶୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଧିକ ସାମ୍ପ୍ରଦୟ ପୂର୍ବିକର ଜ୍ଞାନ୍ୟ ଓ ପାଳାଯି ଯୋଗାଣଦେବା ଏକାତ୍ମ କ୍ରମା ଅଟେ ।

(2) ବାଳକବଳିକାମାନଙ୍କ ସମୟ ଅନ୍ତର୍ପ୍ରାଣୀ ସ୍ଥାପନକାଳୀ ଓ ମାଧ୍ୟମେଧ୍ୟର ସ୍ଥର୍ଦ୍ଦିତକା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାରୟର କର୍ତ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷଣ ବିଭିନ୍ନ ଖେଳିକାରୀତିରେ ବରିଚା କାମ, ନୃତ୍ୟାଚର ଆୟୋଜନ, ଚିତ୍ରାଳ୍ପନ, କାଳକାମ, କୁରାକୁରା, ସୁତାଳକା, ହିତି ବନ୍ଦେଶ ଓ ବିଲେଶ ରଚି ବିଭିନ୍ନ ସହ-ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟବିକାଳୁ ହାତକୁ ନେବା ଉଚିତ ।

- (୩) ପିଲାମାଳିକର ଉଚ୍ଚତା ସାଥୀ ନିମତ୍ତ ତୁମ୍ଭାବିକ ସାଥୀ ପରାସ ସମେତ ମାଗଣୀ ସାଥୀ ସେବା ଯୋଗାଇଦେବା ନିମତ୍ତ ବିଦ୍ୟାଲୟ କର୍ତ୍ତୃପତ୍ର ଏବଂ ସାଥୀ ବିଭାଗୀୟ କର୍ତ୍ତୃପତ୍ର ଦ୍ଵାରା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୪) ବାଳକବାଲିକାମାନେ ଏହି ବୟବରେ ପ୍ରାୟ ସାକ୍ଷିମାନୀ ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚତା ଉଚ୍ଚତା ପିଲାମାଳିକର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ମାନ ନାହା ଓ ସମ୍ମାନ ମର୍ମାତା ଦେବା ବିଶ୍ଵରେ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସହାୟ ହେବା ଉଚିତ ।

(୫) ଶାରୀରିକ ଅଭିଭବ ଓ ସ୍ଵରୂପା ନିମତ୍ତ ବାଳକବାଲିକାମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ସାଥୀ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ବିରାମ ଖେଳ କଥରେ ପାଇଁ ଉପାଦିତ କରିବା ଉଚିତ । ଅଥ୍ୟକରିତ ଆବଶ୍ୟକ ଖେଳ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦ୍ଵାରା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୬) ସାଧାରଣତଃ ବାଳକବାଲିକାମାନଙ୍କଠାରେ ଯୌନ ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାବା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣୀ ସେମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ଘଟିଥାଏ ଯୋଗୀ ସେବାମେ ମାନ୍ୟକିଞ୍ଚି ପ୍ରକାଶରେ ବିଚିତ୍ରିତ ହେବା ସହିତ ଅନେକ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ବନ୍ଧାନ ହୋଇଥାଏନ୍ତି । ଏହି ଯୌନ ଲକ୍ଷଣ ବିକାଶ ସମୟସୟା ବୋଲ୍ଦିକିଲୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ପାଦନ ନିମତ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଶ୍ୱରେ ସରଳ ଭାବେ ଦୁଷ୍ଟାବ୍ଦୀରେ ସେମାନଙ୍କର ସହେଲ ଓ ଉଚ୍ଚ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଯାଇ ଉଚିତ । ସୁଚରା ଏଥ୍ୟପ୍ରତି ସମତେ ଯୋଗାଇଦେବା

କେଣ୍ଟରାବସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ (Physical Development in Adolescence Stage)

ସାଧାରଣତଃ କିଶୋଗାବସ୍ଥା ୧ ୨ କର୍ଷ ରୂ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ୧୮ ମୁଦ୍ରା ୨ କର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ବୌକାରିବାସ୍ଥାକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ କରିଥାଏ । ଯେତେବେଳେ କିଶୋଗାକିଶୋଗାମାନେ କିଶୋଗାବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ଥଙ୍କ କରନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଶାରାଗିଳ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଭାଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଗୁନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତରେ କିଶୋଗାବସ୍ଥା ହଁ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଓ କିଶୋଗ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ ଅଟେ । କିଶୋଗାବସ୍ଥାର ପ୍ରାଚିନ୍ତିକ ସମୟରେ କିଶୋଗକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା, ଉଚ୍ଚକ, ଉଚ୍ଚିତ୍ତ, ମାଂପ୍ୟପରିଶ୍ରାଣ ଓ ଅନ୍ୟାୟ ଆର୍ଯ୍ୟକାଣ ଓ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁତରୁକୁ କର ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ କିଶୋଗାମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଏବଂ କିଶୋଗାମାନଙ୍କଠାରେ ନାନାସ୍ଵରୂପ ଲକ୍ଷଣରୁକ୍ତି ପକ୍ଷକାର ପାଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କିଶୋଗାମାନଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ନିଶ୍ଚ, ବାଢ଼ି, ଦେହ ଓ କଷରେ ପତଳୀ କେବେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କିଶୋଗାବସ୍ଥାରେ କିଶୋଗକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ବୌନ ଲକ୍ଷଣରୁକ୍ତି ଘରୁରୁ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କିଶୋଗାମାନଙ୍କ ଯୌନଦେଶ ବିସ୍ତର ଦ୍ୱୟା ପରମ୍ପରା କଷ ଦୂରନାରେ କଟିଦେଶ ମୁସ୍ତ ହୋବାପ୍ରେ ସେମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଗୁରୁତବର ହୋଇଥାଏ । ଏହି କିଶୋଗାବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ଥଙ୍କ କଳାପରେ କିଶୋଗାମାନେ ଅକ୍ଷୟ ଶକ୍ତି ଅଧିକାରୀ ହେବା ସହିତ କିଶୋଗାମାନେ ରତ୍ନମଣି ହେବାଇଥାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣ କୋକାରିବସ୍ଥା ହଁ ସୁରଜମାନକ ପାଇଁ ପରା ଜାଗରିପ ପରିଚିତ ହେଲା ପୂର୍ବ ଉତ୍ତରିଂକ ଦେଖେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରୁଥିଲା ଏବଂ ସୁରକ୍ଷକମାନକ ପାଇଁ ପରାଗାର ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ପାରିଛାତ ଡୋକାର କମ୍ପ ବୋଲି କିମିଲି ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ହେବାର ନିଯମ ଏବଂ ସୁରକ୍ଷକମାନକ ପାଇଁ ପରାଗାର ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ପାରିଛାତ ଡୋକାର କମ୍ପ ବୋଲି କିମିଲି ଅଭ୍ୟୁକ୍ତ ହେବା ନାହିଁ । ଉତ୍ତର ସୁରକ୍ଷକମୁହୂରତମାନେ ଶେଷ କିଶୋଗାବସ୍ଥାରେ ମିଳନ ପ୍ରୟାସ ହୋଇଥାଏ । ଆଶ୍ରମେ ଥାଏ ଆଶ୍ୟ ସୁନେଇ ସମ୍ମ । ତେଣୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କିଶୋଗକିଶୋଗାମାନେ

ଯୋଜନାର ସମ୍ପଦକୁ ବିଶେଷ କୁଳ କରି ବିଧିବୁନ୍ଦୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ଏହି ଜଗନ୍ମହିଳାଶା ଓ ମନୀନ ପ୍ରଥାବା କିଶୋରବିଶେଷାମାନେ ପାଇଅଛି କଣନ ଓ ନାଟିଭିଯମ ହେଉ କିମ୍ବା ଯୋଜନାବିଧାପ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନିମିତ୍ତ ନିଲେ କିମ୍ବା ଉପାୟବୁନ୍ଦୁ କିମ୍ବା ଅବଳମ୍ବନ କରିଥାଏନ୍ତି । ଆର କେତେକ ବିଷାକ୍ତ ମନୋକାବାଦିକ ହେଉଥାଏନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ କେତେକ ଯୁଦ୍ଧକୁଷବୁନ୍ଦୁତାମାନେ ଯୋଜନାବିଧାପ ପୂର୍ବ ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେବି କିମ୍ବା ଅପ୍ରକାଶ ଘଟାଯଥାଏନ୍ତି । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଏକାକାଶ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକୁଷବୁନ୍ଦୁତାମାନଙ୍କ ଅଶ୍ୟ ଶତର ସୁମାରୀକରଣ କରାଯିବା ବିଶେଷ ଭବ୍ୟମାନ କାରାଯିବା ଭାବିତ । ଏହି ସମସ୍ୟରେ କିଶୋରମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ ସ୍ଵର ସୁକାମଳ ଓ ମଧ୍ୟ ହେବାବେଳେ କିଶୋରମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଉଥାଏ । ଏହି ଦୟାପରେ କିଶୋରବିଶେଷାମାନେ ନିଲୁବ ସ୍ବାକ୍ଷର ଅନ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିବାନ ହୋଇଥାଏନ୍ତି ।

ପ୍ରକୃତରେ ଜୀଶୋଭିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା, ଅପାଞ୍ଚଳ୍ୟବସ୍ଥାକ୍ରିଯଲ ବୁଝି, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌନ ପ୍ରାସି, ଗୋଟିଏ ଉଦ୍‌ବେଳୀ, ଶାରୀରିକ ଆସାପ ଶିଖି, ବେଳେବେଳେ ବିଶ୍ଵାଦ ଭାବର ଉଦ୍‌ଦେଶ ଓ ସୁନ୍ଦର ସ୍ବପ୍ନ ପ୍ରାବାଦ ଉଦ୍‌ଦେଶ କେତେବେଳେବୁନ୍ଦୁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟ ଲାଭେ ପ୍ରତ୍ୟାଧିତ କରେ । ଏହି ସମୟ ଦୁଃଖିକ୍ଷାମାନଙ୍କୁ ବିଚାରକୁ ନିଆମାନ ଯୁଗରେଣେ ଦୁଃଖିକ୍ଷା “ଯୋଜନୋମୁଖୀ ଅବସ୍ଥା ହେଉଛି କାହିଁ ଓ ପ୍ରଭାବର ସମୟ” (“Adolescence is the period of stress and strain”) ।

କେଶୋରାବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଵଚନା

(Educational Implications for Adolescence Stage)

କେଣେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ମନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାରୁ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିଖରଚ
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉପରେ ଧାନ ଦିଆଯିବା ଆଶ୍ରୟକ ସେବକି ସମ୍ଭବରେ ଏଠାରେ ଆଜ୍ଞାନକୁ କରାଯା ।

- (୧) କିଶୋରକିଶୋରାମନଙ୍କ ଶାରାରିକ ବିଜାଣ, ଶାରାରିକ ସାର୍ଥ୍ଯ ଓ ଶାରାରିକ ସୁମୁଖ ଦୃଷ୍ଟିକୌଣସୁ ସେମାନଙ୍କ
ପିତାମାତାଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ଚରିମାନର ସୁମୁଖ ଖାଦ୍ୟ ପାନୀୟ ଯୋଗାରିବେଳେ ଉଚିତ ।
 - (୨) ବିଦ୍ୟାଲୟରେ କିଶୋରକିଶୋରାମନଙ୍କ ଶାରାରିକ ସାର୍ଥ୍ଯ ସୁମୁଖକରଣ ସମେତ ଅନ୍ତର୍ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓ
ମାଧ୍ୟମପରାମାର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ କ୍ରାତ୍ର କରିବାର ଯୋଗାଏନ, ପ୍ରାଣୀଧାରା, ବ୍ୟାଯାମ, ନୃତ୍ୟ, ଗାନ୍ଧ, ଅଭିନୟ,
ଜୀବାଯ ସେବା ଯୋଜନା, ଜୀବିତ ସମର ଶିଖାର୍ଥୀ ବହିନୀ ଓ ବାଲଚର ସଂସ୍କରଣ କରି ବହୁମୁଖୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁଳମର
ଆୟୋଜନ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୩) ଯୌବନକବ୍ୟାପରେ ପଦାର୍ଥ କରିଥିବା କିଶୋରକିଶୋରାମନଙ୍କ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ବୌନ ସୟତ୍ତାରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦାନ
କରିବା ନିମନ୍ତେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଶରାର ବିଜ୍ଞାନ, ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଜୀବ ବିଜ୍ଞାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପରିଚିତ
କରାଯିବା ଉଚିତ ।
 - (୪) କିଶୋରକିଶୋରାମନଙ୍କ ଶୋଭାବା, ବିଭିନ୍ନ ଓ ରେଣ୍ଡିଶିଭାର କ୍ରାତ୍ର କିମ୍ପରି ହେବା ଉଚିତ ତାହା ସମନ୍ଧରେ
ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶିଖି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନିଚେର ସେମାନଙ୍କ ମେରୁଦଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରୀ
ଦେବାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୫) ଯୌବନକବ୍ୟାପରେ ପଦାର୍ଥ କରିଥିବା କିଶୋରକିଶୋରାମନଙ୍କର ଯୋଗାରିକାଶକ୍ତି ସୁମାରୀକରଣ କରି
ସେମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟାତ୍, ଅଭିନୟ, ଚିତ୍ରକଳ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପଠନ, ସାହିତ୍ୟକ୍ରମ, ଜୀବିନୀ ଓ ଗାନ୍ଧି

ଲେଖାଲେଖ୍ନ ରତ୍ନାଦି ଭକ୍ତି ସୁଜନଶାଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ କାର୍ଯ୍ୟକା ଉଚିତ ଯଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ପଥକ୍ରମ ହୁଅଛି ନାହିଁ ।

- (୭) ଯୌଦିନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଦୂରା କିଶୋରକିଶୋରାମାନଙ୍କର ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳ୍ୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି, ମାସପେଶା ବୃଦ୍ଧି ଓ ସୁତାରୂପେ ଗଢ଼ ସାଗଳନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କିଲା ଓ ସୂତା କନାର ପୋଶାକ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ତ୍ରରେ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ (Physical Development in Adulthood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରୋକାବନ୍ୟ ସୁକଳାବସ୍ଥା ପରେ ମଣିଷ ଜାବନରେ ୨୯ ବର୍ଷ ପରିବାରୁ ଆଗେ ହେଲି ୪୦ ନର୍ଶେର ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହାପରେ ମଣିଷ ଜାବନ ବର୍ଷକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଆବ୍ଲାସ ଆବ୍ଲାସ ମତି କରିଥାଏ । ତେବେବେ ପ୍ରୋକାବନ୍ୟରେ ଶାରୀରିକ କିମ୍ବା ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରୋକାବରେ କୌଣସି ଆଖ୍ୟାତିଆ ପରିବର୍କର ଦେଖାଇବା ନାହିଁ । କାଳର ସୁକଳାବସ୍ଥା ଶେଷ କେବଳ ଶାରୀରିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶାର୍ଷ ସାମାନ୍ୟ ଉପରେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର କେବେଳେ ଶୈତାନର ଉପରୁପୁ ଖାଦ୍ୟ, କଞ୍ଚାଗ ଓ ମାନୁଷଙ୍କ ଶାର୍ତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଦୃଷ୍ଟି ପାଇଥାଏ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଣ୍ୟ କୌଣସି ଅନ୍ତର୍ପରାଗର ଅଭିଭିରଣ୍ଡର ଓ ଆହୁତିଗତ ପରିବର୍କର ପରିଷ୍କାର ଦୂର୍ବଳ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରୋକାବନାରେ ବୈବାହିକ ଜାବନ ଯାପନ କରୁଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାନେ ସୁକଳାବସ୍ଥା ପରି ଯୋଗାଇଲାକା ହୋଇଥାଏ । ସେମାନେ ସାଂସାରିକ ଜଞ୍ଜଳି ଭିତରେ ଛାନ୍ଦି ହୋଇଯାଉଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ଜାବନର ଶାତ ଜିନି ସ୍ଵର୍ଗପର୍ଦ୍ଦ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଥଳନା

(Educational Implications for Adulthood Stage)

ପ୍ରୋକାବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—

- (୧) ପ୍ରୋକ୍ତିବାନ୍ଧୁରେ ଶାରୀରିକ ଦୂଷିତ ସେହିରେ ବିଶେଷ କିମ୍ବା ପ୍ରିକର୍ବନ୍ଧ ଦେଖାନଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଶାରୀରିକ ସ୍ଥିତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥାସମୟରେ ନିଯମିତ ପୁଣିକର ଖାଦ୍ୟ ଓ ପାନୀୟର ସ୍ଵଭାବକ୍ଷତ କରାଯିବା ଉଚିତ ।
 - (୨) ପ୍ରୋକ୍ତିବାନ୍ଧୁ ସ୍ଵପ୍ନ ଗତିକେ ନିମନ୍ତେ ଉପର୍ଯ୍ୟାଳୁ ବିଜ୍ଞାନ ଦେବାର ମ୍ୟବଲ୍ଲୁ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୩) ପ୍ରୋକ୍ତିବାନ୍ଧୁ ନିଯମିତ ଶାରୀରିକ ଲାର୍ଥ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାଯାମ ଆବି ସହ ନିଜକୁ ସାମିଳ କରିବା ଉଚିତ ।
 - (୪) ପ୍ରୋକ୍ତିବାନ୍ଧୁରେ ବ୍ୟାକ୍ରିମାନେ ନିରୋଧ ରହିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ମାନସିକ ଅଶାପି, ମାନସିକ ଦ୍ୱଦ୍ୱ ଓ ଉରେଜନାରୁ ନିଜକୁ ଦୂରେଇ ରଖିବା ଏକାତ୍ମ ଜୟନ୍ତା ଅଣେ ।
 - (୫) ପ୍ରୋକ୍ତିବାନ୍ଧୁରେ ଶାରୀରିକ ସ୍ଵପ୍ନର ପାଇଁ ମାନସିକ ସ୍ଵପ୍ନର ଆଣିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ ବାହୁ ତାର ମାନସିକ ଶାପି ପାଇଁ କିମ୍ବା ବାହିନୀରେ, କର୍ମି ଗଢ଼ ଲେଖାଲେଖି କରିବା, ଉଦ୍ୟାନ କର୍ମ କରିବା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆଲୋଚନା କରିବା ଓ ଶୁଣିବା ଜଳି ଲାର୍ଥ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କଲେ ସେ ତା'ର ସୁପଳ ଲାଭ ଜରିଥାଏ ।

- (८) **पूर्णिक खाद्य (Nutritious Food) :** शिशु वा बायक रजपत्र शारातिक दृष्टि निमित्त पूर्णिक खाद्य एकात्म अपरिहार्य। पूर्णिक रजपत्र शाद्यम् आवाद रजाव रेतु शारातिक दृष्टि सरब होलगनथाएः। एयदिनि पूर्णिमा शाद्यम् आवाद रेतु शारातिक रोगा प्रिष्ठेष्ठ शक्ति द्वारा प्राप्ताद्य यस्तारा चिन्तन रोग आकृत्या करिथाएः। एमा प्राप्तवेग शारातिक दृष्टि रजपत्र राजा वा राजित रोगानथाएः।

(९) **वर्षंगत पार्श्वेभ्यः (Racial Difference) :** शिशु वा बायक शारातिक दृष्टि अनेकाशंगरे वर्षंगत पार्श्वेभ्यः द्वारा प्राप्तिर्विद्धि होलथाएः। इवाजगतश्वरूप—वर्षंगत पार्श्वेभ्यः रेतु आप्तिकामा वा निम्नोऽपि एव इवरोगाय शेषाजागानकर शारातिक दृष्टि शेष्ठरे चिन्ता प्रिष्ठेष्ठ रोगानथाएः।

(१०) **आरातिक व्यायाम ओ दिश्मान (Physical Exercise and Rest) :** वाधारणेत शिशु वा बायक्तिमाने शारातिक व्यायाम, लूटाकवरत, आवन ओ प्राणायाम इत्यादि किंवा द्वारा वेतानकर शारातिक दिकाश यथेष्ठित रावे वा राजित रोगानथाएः। आवश्यक्त्वये दिश्मान नेवा द्वारा शिशु वा बायक शारातिक दृष्टिर्विद्धि लावे जले। एवं दृष्टिर्विद्धिरुपी दिकाश कले ज्ञायाद ये शिशु वा बायक शारातिक दिकाश शारातिक व्यायाम, खेळकवरत, आवन, प्राणायाम ओ दिश्माना आवि द्वारा बहुतावे प्राप्तिर्विद्धि होलथाएः।

(११) **आराति ओ रोग (Injury and Diseases) :** मात्र गत्तरे शिशु अन्वस्थान कलावेशे यदि माआ कोषेषि शारातिक आवाद ओ निर्यातानार शिकाय दूष राहाने गत्तर्ष्व शिशुर शारातिक दृष्टि वाधाप्राप्त होलगनथाएः। एतदेव्यात्त शिशु दृष्टिराहात कला परे यदि कोषेषि दूर्देशावशेत शारातिक दृष्टिर्व आघातप्राप्त दूष राहेने राव शारातिक दृष्टि प्रतिरुद्ध रोगानथाएः। अन्यप्रवरेषे चिन्तन रोग मध्य शिशु वा बायक शारातिक दृष्टिर्व दृष्टिर्व राहाते निम्नर ओ प्रतिरुद्ध करिथाएः।

(१२) **जलवायान रुपराव (Effect of Climate) :** दूषावार चेतेक शुक्लर जलवायान अन्य प्रानक जलवायानार घृणक रोगानथाएः। शारातिक दृष्टि शेष्ठरे जलवायान रुपरुद्धर्ष्व रूपीका ग्रहण करिथाएः। जलवायान रुपरुद्धर्ष्व शारातिक दृष्टि चिन्ता दृष्टि रोगानथाएः। जलवायान रुपरुद्धर्ष्व शारातिक दृष्टि रोगानथाएः।

(१३) **शारातिक दृष्टि रेत्तरे एवि एवनष्ट कारकत्तुद्विक शुक्लरुपरुद्धर्ष्व रूपीका ग्रहण करिथाआति बोलि कहिले अद्युति रह नाहि।**

प्रिष्ठेष्ठरे एतिक दूषावायपारे ये दृष्टिर्व शुक्लर दिकाश जहिले राव शारातिक, मानसिक, आवेदिक, मालिक ओ निषिक आवि दिगर रजन्ति राधनकू है दूषावायपारे। शुक्लर शिशु वा बायक निमित्त शारातिक दिकाश निषिक एवं दृष्टिर्व शुक्लरुपरुद्धर्ष्व अचे। चेष्टु रेत्तरन शारातिक दिकाश निमित्त रेत्तरन प्रिष्ठेष्ठ शमेत रितानात, शिष्क, श जलपूर्षक एपरिहार्य निषिक शिशु वा बायक्तिमाने यदि एवि दिगरे प्रदानन दूषुति राहेने शिशु वा बायक शारातिक दिकाश निषिक रुपरुद्धर्ष्व एवोष्टकनक होव, एथरे चित्ते रेत्तरे एवेहर अवकाश नाहि।

କୈଶୋରାବ୍ୟା ନିମତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା

(Educational Implications for Adolescence Stage)

ଦେଖିଲୁବୁରୁ ଯେଣଁ କେବେଳ ଶିଖାଗତ ମୁହନା ଉପରେ ଅଧିକ ଧାର ଦିଆଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ସେମାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକାକିର୍ତ୍ତ ଚାରାଗାନ୍ତ !

ପ୍ରୋତ୍କାବସ୍ଥାରେ ସାମାଜିକ ବିକାଶ (Social Development in Adulthood Stage)

ପ୍ରୋତ୍ସହ ହେଲେ ଯୋଗାନ୍ତରୁ ଏହି ଅବଧି ଯାହାକି ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ଚିରିବରକୁ କରିଥାଏ । ଏହି କମ୍ବରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଜୀବନ ପ୍ରକାର ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଉପରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲାମୁଁ ।

ଯାମାଜିକ ଓ ଦୈତ୍ୟକିଳ ଲାବନରେ ପଥାରୀଙ୍କ କରିଥାଏଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରୋକ୍ଷମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ ସମୟ ସାମାଜିକ ମୁକ୍ତି ଓ ଦର୍ଶକର ଅଧିକରା ହେଉଥାଏଅଛି । ସେମାନେ ସାମାଜିକ ଦିକ୍ଷିତି ପରିଚ୍ଛିତ ସହିତ ଆୟୁଷ୍ମାନ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ପଦ ହେଉଥାଏଅଛି । ସେମାନେ ଦିକ୍ଷିତି ସାମାଜିକ, ବୌଦ୍ଧକିଳ, ସାହିତ୍ୟକ ଓ ସେବାନ୍ତୁଷ୍ଠାନମୁକ୍ତିକ ସହିତ ନିଜକୁ ସ୍ଥାପିତ କରିବା ସହିତ ନିଜକ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରତିପରି ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏଅଛି । ସେମାନେ ପାଇକିଳିକ ଲାବନରେ ସଫଳତା ପାଇଁ ଜନକାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏଅଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସମସ୍ତକର ଆଦରଗ ପାଇଁ ହେଉଥାଏଅଛି । କେନେକେନେରେ କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଜକୁ ଆୟୁଷ୍ମାଜିକ, ବୈଷ୍ଣଵ ଓ ସମାଜକିଳରେଖା କରି ଗଢ଼ିଗୋପି ସମ୍ବାଦ ସେମାନଙ୍କୁ ସମାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଦିଲ୍ଲିନ୍ଦ୍ରମାଦା ଭାବେ ଭାବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ହେଉଥାଏ । ଏହିଜଳ ବାଜିକାନେ ସମାଜ ପାଇଁ ସମାଜ ମୁଖ୍ୟ କରି ସାମାଜିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠକାଳୀ ଅନେକଥାବାରିଦ୍ବୀପାଇଁ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ

ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Adulthood Stage)

ପ୍ରୋକ୍ତକଷ୍ଟ ନିମତେ ସେଇ କେବେଳ ଶୁଣ୍ଠିଦୂଷଣ ଶିକ୍ଷାଗତ ପୂରଜା ଛାଇଁ ସେବୁଳିଙ୍କ ହେଲା —

- (୧) ସାଧାରଣତା ପ୍ରୋକ୍ତାଗାନେ ପରିବାରର ଦିନିଆ ଦିନ କରିଥାଏଇ । ଅନ୍ୟଧରେ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଛାଇଁ ଦୃଢ଼ିଗତ ଯେଉଁରେ ଅକ୍ଷୟାନ କରିଥାଏଇ । ତେଣୁ ସେମାନେ ପରିବାର, ଗାର୍ଥୀଗଣ୍ଡ ଓ ଯାତ୍ରପରେବେଳେନାନିକର ଶୁଣ୍ଠିଦୂଷଣ ଓ ଜଗବାରିଗେ ନିଜକୁ ସାମିଳ କରି ଯଥାସମବ ସାହ୍ୟାୟ ସହଯୋଗ କରିବା ଉଚିତ ।
- (୨) କରିନ୍ତି ସମୟରେ ସମାଜର ବିବିନ୍ନ ଧର୍ମାୟ, ସଂୟୁକ୍ତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆବି ମେତ୍ର ସବ ସଂସ୍କରଣ କର୍ମରେ ନିଜକୁ ସାମିଳ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯାହାକି ସାମାଜିକ ପ୍ରତିକିଳ କର୍ତ୍ତାବାରେ ସାହ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ ।
- (୩) ପ୍ରୋକ୍ତାଗପ୍ରାଣ ବାନ୍ଧି କିନ୍ତୁ ମୁଦ୍ରିତାଗର ନିକାଶ ପାଇଁ ଜନାମ କରିବା ଉଚିତ ଯଦ୍ବାରା ସେ ସାମାଜିକ ପ୍ରତିକିଳ ଯେଉଁରେ ନିଜକୁ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଜପାପ୍ରାଣ କରିଥାଏ ।
- (୪) ପ୍ରତୋକ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନକ ଓ ସମାଜ ସେବାକୁ ନିଜର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୋକ ଭାବି ଦେବୁଯାଏ ନିଜକୁ ନିଯୋଜିତ କରିବା ଉଚିତ ।
- (୫) ମୁଦ୍ରିତର ସେବାକୁ ଜଳା ପ୍ରୋକ୍ତ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ନିମତେ ପରିବାର, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ନିଷ୍ଠ ସେବେତୁ ସେମାନେ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନିଜକୁ ନିଜେ ନିଜିବା ଏକାତ ଲଜ୍ଜା ଅଟେ ।

ସାମାଜିକ ବିକାଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରକ (Factors Affecting Social Development)

(१) वाश्वानी (Heredity): प्रकृतरे वाश्वानी वाश्वानी के वास्तुका विकास के द्वारा उत्पन्न होता है। वाश्वानी के अधिकारी वाश्वानी के विकास के द्वारा उत्पन्न होता है। वाश्वानी के अधिकारी वाश्वानी के विकास के द्वारा उत्पन्न होता है।

- (9) **ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ (Health) :** ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେତେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟବାନ ସେମାନେ ସମାଜରେ ସେବେ ହସ୍ତିଷ୍ଠିତ, ବନ୍ଦନାବାନ୍ଦୀ ଓ ମେଲାପା ସମାଜର ହେବା ସହିତ ସମାଜର ହିତ ସାଧନ ଦିଗରେ ପ୍ରତିକାଳୀନ ହୋଇଥାଏଟି । ଅନ୍ୟପରିଚାରରେ ଦୂରକ୍ଷଣ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସମାଜରେ ବିଭକ୍ତି କାରା ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେତୁ ସମାଜରେ ସମାଜୀକରଣ ହୋଇବାରେ ସେତେବେ ସମ୍ମନ ହୋଇ ନଥାଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିବାହ କରେ ଜୀବାଧ୍ୟ ଯେ ସାମାଜିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ହୁଏ ଏକ ବିରାଟ କାରକ ଭାବେ ଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ହୋଇଥାଏ ବେଳି କହିଲେ କିମ୍ବା କୁଳ ହେବ ନାହିଁ ।

(10) **ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିକାଶ (Intellectual Development) :** ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଉତ୍ସବ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶରୂପ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସାମାଜିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପାଦ ମିଳେବ ଜଳିବା ସହିତ ସମାଜରେ ନିଜ ନିକ୍ଷେତ୍ର ଜୀବନ ସାମାଜିକ ମର୍ମିତ ଭାବେ ଉପପ୍ରକାଶିତ ନକିବାରେ ବହୁବାବେ ସମ୍ମନ ହୋଇଥାଏଟି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କୁଳୀଯାଇପାରେ ଯେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

(11) **ଆବେଦିକ ବିକାଶ (Emotional Development) :** ପ୍ରକୃତେ ଉତ୍ସବ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସବ ଆବେଦିକ ବିକାଶର ଆଦିଶାଖବା ବହୁବାବେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେତେ ସବୁକିମ୍ବି ନିମିତ୍ତିକ୍ଷଣ ଆବେଦିକ ସମ୍ପର୍କ ସେମାନେ ସମାଜରେ ସେତେ ସହିତ ସମାଜୀକିତ ଓ ଶୁଣ୍ଡକିମ୍ବି ହୋଇ ଚକିଥାଏଟି ବୋଲି ବିନା ଦ୍ୱାରା ସାକାଶ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆବେଦିକ ବିକାଶ ହୁଏ ସାମାଜିକ ବିକାଶର ଅନ୍ୟମନ୍ତ୍ର ଭାବକ ବୋଲି କହିଲି କିମ୍ବା ଅସୁଧା ନାହିଁ ।

(12) **ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭେଦ (Sex Difference) :** ସାମାଜିକ ବିକାଶର ଅନ୍ୟତମ ଭାବକ ଲିଙ୍ଗ ଅଟେ ଯାହାକି ସାମାଜିକ ବିକାଶରୁ ବହୁବାବେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ବାଜିକା ବା ନିରାମାନେ ବାଲକ ବା ପ୍ରତ୍ୟନିଷାମନ ତୁଳନାରେ ଅଥିକ ସେମିମାୟ, କର୍ତ୍ତ୍ତମାମାୟ ଓ ସହନଶାଳା ହେବା ସହିତ ସମାଜ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇଥାଏଟି । ପରିବ୍ରାତ ବାଲକ ବା ପ୍ରତ୍ୟନିଷାମନ ସାଧାରଣତଃ ଅହାବାପନ୍ତ, ସ୍ଥାପିତ ଓ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ହୋଇଥାଏଟି ଯାହାକି ସେମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିନାୟ ସୁର୍ବୀ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ସାମାଜିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭେଦ ହୁଏ ପ୍ରକାଶିତ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

(13) **ସଂସ୍କରିତ (Culture) :** ସାଧାରଣତଃ ସଂସ୍କରିତ ସମାଜର ଚାଲିକଣା, ଗତିନାଟି, କିଶ୍ମାସ, ଭାବଧାରା, ପୂଜାବିଧ୍ୟ ସହିତ୍ୟ, ପ୍ଲାଟଫ୍ରେମ୍, ଲୋକାଚାର ଓ ଲୋକଜଳା ପ୍ରକାଶିତ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ କରିଥାଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଂସ୍କରିତ ପରିବେଶରେ ଉତ୍ସବରେ ସେମାନେ ସେତେ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ପରିବେଶରେ ସାମାଜିକ ପରିବେଶରେ ଯେତେ ସର୍କାରୀ ଓ ନିମ୍ନାମାନର ସେମାନେ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେତେ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଅଟେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବହୁବାବେ ସାମାଜିକ ବିକାଶକୁ ବେଳି ଭାବେ ପ୍ରାର୍ଥିତ କରିଥାଏ ।

- (୧) ଭାଷା (Language) : ବାଷପରିଚାର ଭାଷା ହଁ ଅଞ୍ଚିତବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀ ମାଧ୍ୟମ ଅଟେ ଯାଦାଗା ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଚିତ୍ର ଓ ବାବନାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ସାମାଜିକ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାରେ ସମାଜରେ ସମାଜ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଵତଃରା ଭାଷା ହଁ ସାମାଜିକ ବିକାଶର ଅନ୍ୟତମ କାଳକ ଅଟେ ଯାହାକି ସାମାଜିକ ବିକାଶକୁ ବହୁତାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

(୨) ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା (Financial Condition) : ସାମାଜିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆର୍ଥିକବାବସ୍ଥା ଅଧିକ ମହିରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ପରିବାର କରିଥାଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକବାବସ୍ଥା ଯେତେ ସହିତ ସେମାନେ ପଡ଼ିବା, ଲେଖିବା, ଦେଖି ବିଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ ଜୀବନା, ଦେଖିବିଦେଶ ସିଦ୍ଧା, ବିଜନ୍ମ ପୂର୍ବ ପରିଶରେ ଆଶଶ୍ରୀର୍ଥ କରିବା ଓ ବିଜନ୍ମ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମିଲ ହୋଇ ଚାଲି ସୁଧାରେ ଲାଭ କରିଥାଏତି ଯାହାକି ସେବାକୁ ସାମାଜିକ ବିକାଶର ଧାରାକୁ ଆଗେ ନେଇଥାଏ । ପରିବ୍ରତ ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଯେତେ ଦୂର୍ବଳ ସେମାନେ ନିଜି କିନ୍ତୁ ମାନ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନାଟ ଜୀବିବା ଏହିତ ବିଜନ୍ମ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମିଲ କରିପାରି ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିକାଶ କଲେ ଜ୍ଞାନାୟ ଯେ ଆର୍ଥିକବାବସ୍ଥା ହଁ ସାମାଜିକ ବିକାଶର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରାରମ୍ଭଜାଳୀ କାଳକ ଅଟେ ଯାହାକି ସାମାଜିକ ବିକାଶକୁ ବହୁତାବେ ପ୍ରାରମ୍ଭ କରିଥାଏ ।

(୩) ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁ (Family and Friends) : ଏକଥା ପତ୍ର ଯେ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସାମାଜିକବିକାଶର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପରିବାର, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ, ପଢ଼େଣା ଓ ସାଂଗ୍ସାଧାନାରେ ମହିରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ପ୍ରଦଶ କରିଥାଏଇ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପରିବାର, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ, ପଢ଼େଣା ଓ ସାଂଗ୍ସାଧାନାରେ ଯେତେ ଉତ୍ସବ ସବାବୁପଦ୍ଧତି, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧୁ ଓ ମେଲାପାରେ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ବିକାଶ ସେତେ ଉନ୍ନତ ଓ ଉତ୍ସବ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି କହିବା ଯାଏଥା ହେବ ।

(୪) ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନ (Educational Institution) : ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନ ହଁ ସମାଜର ଏକ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିକୃତ ସମ୍ବନ୍ଧ । ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନରେ ବିଜନ୍ମ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ସଂପାଦ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନକୁ ଚାଲିଛିଲା, ଆଚାରବ୍ୟବହାର, ସାମାଜିକ ନାତିନୟମ, ମେନ୍ଟିକ ଓ ଗରିତ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ସମାଜ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ସମାଜ ସେବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରମାଣ କରାଯାଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ପଦରେ ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନେ ସମାଜରେ ସମୟୋଜିତ ହୋଇ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିକାଶ କଲେ ଜ୍ଞାନାୟ ଯେ ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନ ଶିକ୍ଷାକୁନ୍ତ୍ସାନ ଜୀବନରେ ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଅଣ୍ଟିବା ଦିଗରେ ମହିରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ପ୍ରଦଶ କରିଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ କିମ୍ବା ଭୂମି ହେବ ନାହିଁ ।

ପରିଶେଷରେ ଏତିକୁ କୁହାୟାଗପାରେ ଯେ ଶିଶୁ ବା ଦ୍ୟନ୍ତିର ସାମାଜିକ ବିକାଶ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୂର୍ଧ୍ଵ ବିକାଶ ପରି ଅପ୍ରତିକୁଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ତେଣୁ ପିତାମାତା, ଆମ୍ବାୟସକଳ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶିଶୁ ବା ଦ୍ୟନ୍ତିର ସାମାଜିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଜିମ୍ବାନୀକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ଏକାତ୍ମ ଜଗନ୍ମରା ଥିଲା । ଏହାପଳଗେ ଶିଶୁ ବା ଦ୍ୟନ୍ତି ସାମାଜିକ କଣେ ଜଣେ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ଏକାତ୍ମ ଜଗନ୍ମରା ଥିଲା । ଏହାପରି ପାଇଁ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବା ଏକାତ୍ମ ଜଗନ୍ମରା ଥିଲା ।

ଆବେଗିକ ବିକାଶ (EMOTIONAL DEVELOPMENT)

କାନ୍ତରେ ସାରଣ ପାଇଁ ଚାଲିଗ ଯେଉଁଥି ସତ୍ୟ ବାବନ ପାଇଁ ଆବେଶ ଠିକ୍ ସେହିକି ସତ୍ୟ ବୋଲି କହିବାରେ ଛାଇ ଅସୁଧିଆ ନାହିଁ । ଏହିକି ବାବନ ନିର୍ମିତ ଯାଇଥି ଆବେଶ ସହ ଦ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ । ପ୍ରତିକି ମାନବ ଜୀବନରେ ଆବେଶର ପ୍ଲାନ ରହିଛି ଏଥା ପ୍ରତିକି ମାନବ ଜୀବନ ଆବେଶର ଜୀବନରେ ରହି ହୋଇପାଇଛି । କେତେବେଳେ ଏହା ମାନସ ରାଜ୍ୟରେ ଗରିବିଷ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦର ଦ୍ୟାପାର କେତେବେଳେ ଏହା ଜୀବନ ଆକାଶକୁ ବିଶ୍ଵାଦର କଳିବାଦଳରେ ଆହୁବିଦ କରିଥାଏ । ପ୍ରକାଶରେ ଜୀବନରେ ଆବେଶରୁହିଛି ଯେପରି ନିଆରା ଠିକ୍ ହେଇପିଲି ଏହୁତ୍ତିକ ଦେହ, ମନ ଓ ଆଚରଣଙ୍କୁ ନିଆରା ରାତ୍ରେ ପ୍ରାଣିତ କରିଥାଏ ବୋଲି କିମ୍ବା କିମ୍ବା ମୁଖ ହେବ ନାହିଁ ।

ସୁନ୍ଦରମଧ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀ ତେର୍ପାର୍ଟ୍ (Descartes) ମଣିଷ ଜୀବନରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିସ୍ମୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଘୃଣା, କଳାମ, ଆନନ୍ଦ ଓ ହୃଦୟ ଉପରେ ଉପରେ ମୌଳିକ ଆବେଗ ରହିଛି ବୋଲି ମତ ଉପସ୍ଥିତନ କରିଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ମାନବ ଜୀବନରେ ଆବେଗ ଏକ ନିର୍ଭିତ୍ତ ସତ୍ୟ ସେହେତୁ ଏହାକିମ ସୁନ୍ଦରକୁ ଆବେ ଏହାର ଦିଆଯାଇଲାପାରେ । ସୁଚରାମ ଶିଶୁ କା ମାନବର ଏହି ଆବେଗକୁ ଉପରେ ଉପରେ ବିକାଶ ଓ ସୁନ୍ଦରତଃ କରିବାରେ ପରିବାର, ବିଦ୍ୟାକୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମାଜିକ ପରିବେଶମା ମହିମାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏଇବା ପ୍ରଥମ କରିଛି ।

ଆବେଗର ଅର୍ଥ ଓ ସଂଜ୍ଞା (Meaning and Definitions of Emotion)

ଆବେଳକୁ ଭାଗାରେ ଉପରେ (Emotion) କୁହାଯାଏ । ଏହା ମୂଳ ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ ଉପରେ (Emovere) ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଯାହାର ଅର୍ଥ ଉଚାରିତ ହେବା । ସେତାଙ୍କ ଆବେଳକୁ ପ୍ରାଣ ବା ମାନବ ବିଶେଷର ଏକ ଉଚାରିତ ଅବସ୍ଥା ବେଳି କୁହାଯାଇପାରେ । ଆବେଳ ହଁ ପ୍ରାଣ ବା ମାନବ ଏବଂ ଉଚାରିତ ଅବସ୍ଥା ଯାହାକୁ ଶାରୀରରେ ଉଚାରି କାହାୟ ଏବଂ ଆଧ୍ୟତ୍ମିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଶୀର୍ବାଦ । ଏହା କିନ୍ତୁ ଆବେଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଜୀବାଧାର ଭାବରେ କାହାୟ କରିଥାଏ । ଆବେଳ ହେଉଛି ଅନୁଭବର ଏକ ତାତ୍ତ୍ଵ ଅବସ୍ଥା ବୋଲି ଅନେକ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀ ମତ ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ।

ସାଧାରଣଟି ଆବେଗ ମୁଁଥିର ମୁଁଥିର କରଣ ହେଉଛି ତଥାପି ଯାହାକି ଉଦ୍‌ଦୟ ବାହ୍ୟ-ଉଦ୍ଦୟାପକ ଓ ଅନ୍ତଃ-ଉଦ୍ଦୟାପକଙ୍କ ଉଚ୍ଚତାକୁ କରିଥାଏ । ସାଧାରଣଟି ବ୍ୟକ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ, ଘଣତା, ବାହ୍ୟ ପରିଷ୍ଠିତ ଆବି ବାହ୍ୟ ରହାପକ ରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏଇ

ଏହି ଲୁଣ ଶ୍ରୀ, ମନୋଦୂରି, କାମନା, ବାସନା, ଆଶ୍ରୁ, ଆଦ୍ୱୋଧ, ଆନୁମିତିଷ ଅବି ଅପ୍ରା-ଉଦ୍ବାପକ ଜାବେ ଅଗ୍ରିତ ହୋଇଥାଏଇ । ଏହି ସମୟ ଉଦ୍ବାପକ ଜପଣ୍ଠି ଓ ତାଙ୍କର ଜପରେ ଆବେଳର ସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରବଳା ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଏପରିକି ଉଦ୍ବାପକର ଅନୁପ୍ରତିରୋଧ ଆବେଳର ଅବଦମନ ବା ହ୍ରାସ ଘଟିଥାଏ । ତେବେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ବାପକ ପ୍ରାଣ ବା ମାନବଠାରେ ଏକ ବା ଏକମୁଖ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଆବେଳ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବାକୁ ସମ୍ମ ହୋଇପାରେ ।

ଆବେଦନ ଅର୍ଥ ସଂପର୍କରେ ଅଧିକ ଜାଣିବା ନିମାତେ ଯେଉଁ କେତେକ ସଂଜ୍ଞା ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଇଛି ସେମୁଢ଼ିଳ
ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଗଲା ।

ଆର.୧୯. ଉଚ୍ଚତା (R.S. Woodworth) — “ଆକାଶ ଏକ ଜାଗର ଗତିଶାଳ ବା ଉତ୍ଥାପିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟକ ଅଛେ । ଏହା ହୁଏ ମୀଘପଦ୍ଧା ଓ ଗ୍ରଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଚ୍ଛେ ।” (“Emotion is a moved or stirred up state of an organism. It is disturbed muscular and glandular activity.”) ।

ଗେଟସ (Gates)— “ଆବେଦନିକ ଏପର ଏକ ଅବସ୍ଥା ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗତିଶାଳ ଓ ରାଗେଜିଟ ହୋଇଥାଏ ।”
("Emotions are episodes in which the individual is moved or excited.") !

ହୋସତିଗ (Hoffding)—“ଆବେଦ ହୁଁ ଅନୁଭବର ଆକଷିକ ଉଚ୍ଚେକିତ ଅବସ୍ଥା ଯାହାକି କିମ୍ବା ସମୟ ପାଇଁ ମନକୁ ବିହୁବି କରିଥାଏ !” (“Emotion as a sudden boiling up of feeling which, for a time over-whelms the mind.”) ।

పి.టి.యంగ్ (P.T.Young) — “ఆగేగ హీ శాచిర ఉబ మనషుకితా అనుశ్రుతి బ్యాబలార, ఏచెటన అస్కిల్డా ఓ ఆర్థికరాణ ప్రద్వికితి కార్బోకారిటార ఏక ప్రకల ఉదిగెన అగే !” (Emotion is an acute disturbance of the body, psychological in origin, involving behaviour, conscious experience and visceral functioning.) |

କିମ୍ବାଲ୍ ଯୁଂ (Kimball Young)—“ଆବେଦା ହେଉଛି ଜୀବର ଏକ ଭାଗେତି ମନ୍ତ୍ରାଧିକ ଅବସ୍ଥା ଯାହାକି କେତେବେଳେ ବିଶ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହେଉଥାଣା ଶାରୀରିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗିନ୍ତି ଏବଂ ଶରୀରାଳା ଅନୁଭବ ଦାରୀ ଜୀବାପିତ୍ୟାଏ ।” (“Emotion is the aroused psychological state of the organism marked by increased bodily activity and strong feelings directed to some subjects.”) ।

ଇ. ଡଫ୍ଯୁ (E. Duffy) — “ଆବେଦନ ଅଭିପ୍ରେଣାର ଏକ ଥାର୍ମିକେଷ୍ଟ, କାରଣ ଉଚ୍ଚ ଆବେଦନ ଓ ଅଭିପ୍ରେଣ ଶବ୍ଦ ଏକା ଲାଟିନ ଶବ୍ଦ “ଇମୋବର”ରୁ ଉଚ୍ଚତ ଯାହାର ଅର୍ଥ ପ୍ରଶାନ୍ତ କରିବା, ଉଚାଚିତ କରିବା ବା ଗତିଶୀଳ କରିବା ।” (“Emotion is a part of motivation because both the terms emotion and motivation have been derived from the same Latin word “Emovere” which means to stir up, excite or move.”) |

ଡକ୍ଟର. ମ୍ୟାକଡ୍ଗାଲ (W. McDougall)—“ଆବେଗ ହେ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ଥିତି ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ପ୍ରକଳ୍ପିତ
ହୁଏ କୌଣସିକିତ୍ତା ବାଥା କରିଥାଏ ।” (“Emotion is the mode up experience that accompanies the
working instinctive impulse.”) ।

ମ୍ୟାକୁତୁଳାର ବାଚିଗି ୧୪ ଗୋଟି ସହଜାତ ପ୍ରକୃତି ରହିଛି ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆବେଶ ଏହି ପ୍ରକୃତର ପଳାପଳ ବେଳେ ମତ ଦେବାଇଛି । ତେବେ ମନୀଷଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ୍ତୁ ଯେଉଁ ୧୪ ଗୋଟି ମୌଳିକ ପ୍ରକୃତି ନିଯମିତ କଳିଆୟ ସେବାତ୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ଏବଂ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ନାହାରା ।

ପ୍ରୁଣି (Instincts)	ଜ୍ଞାନିତ ଆବେଗ (Related Emotions)
୧ ପଲାଦନ (Escape)	ଭୟ (Fear)
୨ ସୁହ (Combat)	ଲୋପ (Anger)
୩ ପୁରୀ (Repulsion)	ଦିରିତି (Disgust)
୪ ପେତୁଳ (Paternal)	ମେହ (Love)
୫ ଆଦେନନ (Appeal)	ଦେଖିନ୍ (Distress)
୬ ଶୈକ୍ଷଣିକ (Sex)	କମେରାତା (Lust)
୭ ଚାର୍ଯ୍ୟତା (Curiosity)	ଦିସ୍ମୟ (Wonder)
୮ ଅନୁକାରୀତି (Submission)	ଆନ୍ତୁବାନନ (Negative Self-feeling)
୯ ଅନୁପ୍ରତିକ୍ଷା (Self-assertion)	ଆନ୍ତୁଭାନେନ (Positive Self-feeling)
୧୦ ହେଠଳ ବା ପ୍ରେତ (Herd Instinct)	ନିର୍ଜନତା (Loneliness)
୧୧ ଖାଦ୍ୟ (Food)	ଶୁଦ୍ଧି (Appetite)
୧୨ ଅଛନ୍ତି ବା ସଂଗ୍ରହ (Acquisition)	ସହିତପନ ଭାବ (Ownership)
୧୩ ନିର୍ମାଣ (Construction)	ମୁଖନାଳାବ (Feeling of Creativeness)
୧୪ ହୃଦୟ (Laughing)	ଉପରୋଗ (Amusement)

ଆବେଗର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics of Emotion)

- ଆବେଗ ଅର୍ଥ ଓ ସାମାଜିକ ଚର୍ଚା କାପରେ ଏହାର ଯେଉଁ କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ (Characteristics) ବା ପ୍ରକାର (Nature) ଦିଇଛି ସେବୁନିକ ସଂପର୍କରେ ଏଠାଗେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଯାଇଲା ।
- (୧) ଆବେଗର ଅନୁକୂଳପ୍ରକାର କେତେକ ପ୍ରକାର ସହ ସମ୍ପତ୍ତ ଅଛେ ।
 - (୨) ଆବେଗ ଏବଂ ଅନୁକୂଳ ସାଧାରଣତା ବାନ୍ଧିତ ଅଛେ ।
 - (୩) ଆବେଗ ଅନୁକୂଳ ଅପରା କରିବାର ଅଛେ ।
 - (୪) ଆବେଗ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅବସ୍ଥା ଯଥାକ୍ଷରଣରେ ଉପେକ୍ଷା, ଉବ୍ଦିଷ୍ଟତା ଓ ଅନ୍ତିକରତା ସୁଷ୍ଟି କରେ ।
 - (୫) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆବେଗ କେତେକ ଏବଂ ମନସ୍ଥିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଥାଏ । କ୍ରୋଧରେ ମୁଖମାନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହନ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉପ୍ରୟାତି ଉପିକର୍ତ୍ତନ ଏହାର ଉପାଦାନ ଅଛେ ।
 - (୬) ଆବେଗ ଶିଶୁ ଦ୍ୱାରା ପରିପାଦିତ ଏପରିଚିତ ପରିମାନକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି କରେ ।
 - (୭) ଆବେଗର ପ୍ରକାର ଉପରେ ଯଶସ୍ଵୀ ବା ଦାର୍ଢ଼୍ୟୀ ହୋଇଥାଏ ।

- (୮) ଆବେଗ ମାନବ ଜୀବନର ମୁଣ୍ଡ ଓ ବିକାଶର ଦିରିନ୍ ପରିମାନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ ।
- (୯) ଆବେଗ ଏକ ସାମାଜିକ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ ।
- (୧୦) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆବେଗ ଗୋଟିଏ ଅନୁଭବ ସହିତ ବିଚିତ୍ର ଅଟେ ।
- (୧୧) ଜଣେ ବାନ୍ଧିତ ଆବେଗ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବାନ୍ଧିତ ଆବେଗ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୨) ଆବେଗ ଏକ ମିଶ୍ର ପ୍ରକାର ଅଟେ । ଏହା ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରତିକ୍ରିଯା (Thyroid Gland), ପାରାଥ୍ୟାରୋଇଡ୍ ଗ୍ରାନ୍ଡ୍ (Parathyroid Gland), ପିଟ୍ୟୁସାରୀ ଗ୍ରାନ୍ଡ୍ (Pituitary Gland), ଆର୍ଡ୍ରେନାଲ ଗ୍ରାନ୍ଡ୍ (Adrenal Gland), ଗୋନାଟ୍ସେ ଗ୍ରାନ୍ଡ୍ (Gonads Gland) କିମ୍ବା ନାଲିବହନ ଗ୍ରାନ୍ଡ୍ କ୍ଷରଣ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୩) କୋଣେ ଆବେଗକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି, ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଯତନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରଙ୍କାରେ ।
- (୧୪) ଆବେଗ ଉପରେ କର୍ମ୍ୟକାରୀ ଉପାଦାନ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଅନ୍ତିର ଓ ବିଚିତ୍ର ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୫) ଆବେଗ ସାଧାରଣତା ସକାରାତ୍ର ବା ନକାରାତ୍ର ଅନୁଭବ ସହ ଜିନ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ ।
- (୧୬) ଆବେଗ ହୀଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଶକ୍ତି ଗତିଶୀଳତା ଅଟେ ।
- (୧୭) ମୌଳିକ ଆବେଗକ ପ୍ରକାଶ ହୀଁ ଜନ୍ମିତ ଅଟେ ।
- (୧୮) ଲାଭ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଷିତିରେ ନିଜକୁ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରିଲେ ଆବେଗ ବିଶେଷ କିନ୍ତି ପ୍ରତିକ୍ରିଯା ମୁଣ୍ଡ କରିପାରେ ନାହିଁ ।
- (୧୯) ଆବେଗକ ପରିପ୍ରକାଶକୁ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ ।
- (୨୦) ଆବେଗକ ପରିପ୍ରକାଶକୁ ପରିପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି କରିପାରେ ।

ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟାରେ ଆବେଗର ବିକାଶ (Emotional Development during Infancy Stage)

ସାଧାରଣତା ଶିଶୁର ଜନ୍ମତାରୁ ଓ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟ ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟାରେ ଶିଶୁର ବିଶ୍ୱାସରେ ମୁଖ୍ୟ ସେହି, ଯମ ଓ ହୋଧ କିମ୍ବା ଆବେଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁର ଆବେଗର ବିଶେଷତା ଅନୁକୂଳରେ ବିନ୍ଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପରିମାତ୍ର ଉପାଦାନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁର କୌଣସି ଏକ ନିର୍ବିଶ୍ଵାସ କରି ମୁଖ୍ୟ ଭାବେ ଦେଖାବିବ ନାହିଁ । ଶିଶୁ ଯମ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ପରିଷିତିରେ ଯମ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗାରେ ବ୍ୟାପାର କରିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଶିଶୁ ମନରେ ଯମ କିମ୍ବା ଭୂଷିତ ମଧ୍ୟ ଯମ ନାହିଁ । ଜନ୍ମରୁ ମା ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁ ବିଶ୍ୱାସ ବ୍ୟକ୍ତାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । ଶିଶୁରୁ ମା ମଧ୍ୟ ହେଲାବେଳେ ତାତୀରେ କ୍ଲୋଶ ଓ ଅନ୍ତର ଏବଂ ଏମା ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁରୁ କ୍ଲୋଶ କରିଥାଏ । ଶିଶୁରୁ ୧୨ ମାସର ହେଲାବେଳେ ସେ ଯମ, ବିଚିତ୍ର, କ୍ଲୋଶ, ଅନ୍ତର, ଅନୁଭବ ଓ ପ୍ରେମ ଆବଶ୍ୟକ ଆବେଗର ବିଶେଷରୀ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁରୁ ୧୮ ମାସର ହେଲାବେଳେ ଯମ, ବିଚିତ୍ର, କ୍ଲୋଶ, ଅନ୍ତର, ପ୍ରେମ ଓ ବିରକ୍ତି ଉପରେ ଶିଶୁ ଯମ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ପରିଷିତି ଦେଖିଲେ ବିହାର କରିଥାଏ ବା କାହିଁଥାଏ । ଅନ୍ୟପରମେ ଶିଶୁ ଗାନ୍ଧିଜିଲ୍ ବିଶେଷ ପିଣ୍ଡାର୍ଟିଜି କରେ ଓ ବେଳେବେଳେ ବାଗରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗେଷଙ୍କୁ କାନ୍ଦୁପକାର ।

ଶୈଶବାବସ୍ଥା ନିମକ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୁଚନା (Educational Implications for Infancy Stage)

ଶେଷବାଚସ୍ତ୍ର ଆବେଳାକୁଡ଼ିକ ନିଯମିତ କରିବା ନମତେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ରହିଛି ପ୍ରେସ୍‌ଟ୍ରେନିଂ
ପାଇଁ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

- (୧) ଟେଲିଫୋନକୁ ରେଣ୍ଡର କିମ୍ବା ଶିଶୁ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରିବା ଦିଗରେ ପିତାମାତା ଓ ଆହ୍ଵାୟସ୍ବଳନମାନ ରହିବା କରିବା ଉଚ୍ଚତା ଯିବୁ ଆମେ ଅନୁଭବ କରେ । ସବୁ ଶିଶୁର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ପିତାମାତା ଓ ପିତାବାର ସଦ୍ୟମାନରେ ଦେଖେ ନକରି ତେବେ ଶିଶୁ ବିଭାବୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେଲା ବିଷୟକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲକ୍ଷଣକୁ ଶିଶୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କାବନର ପ୍ରୟୋଗକୁ କେତେକାଂଶରେ ପ୍ରାପ୍ତି କରିଥାଏ ।
 - (୨) ଶିଶୁ ବୋଲିଏ ଜାପାକ ପ୍ରତି ଯଦି ରାଯ ପ୍ରକାଶ କରେ ତେବେ ପିତାମାତା ଓ ଆହ୍ଵାୟସ୍ବଳନ ଏହି ରୂପ କରିବା ପାଇଁ ଦେଖେ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୩) ଶିଶୁର ଆଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ନହେଲେ ସେ କୌଣସି ଓ ବିଭାବୀ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଶିଶୁର ଆବଶ୍ୟକ ପୂରଣ କିମ୍ବା ରାଯ କୌଣସି ନିଯମିତ ପାଇଁ ପିତାମାତା ଓ ଆହ୍ଵାୟସ୍ବଳନମାନେ ଉଦୟମ କରିବା ଉଚ୍ଚତା ।
 - (୪) ଶିଶୁ ଅନୁଭବରୁ ପୋରାଥା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ତା ସମ୍ପର୍କରେ ପିତାମାତା ଓ ଆହ୍ଵାୟସ୍ବଳନମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅବଶ୍ୟକ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୫) ପିତାରରେ ସରକାରୀପତ୍ରରେ ପିତାମାତା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ପକ୍ଷପାତିତା ନାଟିକୁ ପ୍ରକାଶ ଦେଇ ଉଚ୍ଚତା ନୁହେଁ । କାରଣ ପକ୍ଷପାତିତା ନାଟି ଶିଶୁ ମନରେ ଛର୍ଷା, ଘୁଣା ଓ ବିରୋଧ ରାବ ଜୀବନର ବିଶ୍ୱାସ ଯାହାକି ଆବେ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନୁହେଁ ।

ଆବ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଆବେଗିକ ବିକାଶ (Emotional Development during Early Childhood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁ ୨ ବର୍ଷରେ କର୍ଷମ ମଧ୍ୟରେ ଉପାଦାନ ହେବା ସମୟ ସାମାଜିକ ଆଧ୍ୟ ବାଲଯାଚାରୀ ଲାବେ ଶୁଣୁ
କଳାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁ କୋଣେଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣର କୁତ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ସେ ସେହି ପରିମାଣ
ଆବଶ୍ୟକ ଲାଗ କରିଥାଏ । ଆବେଦନ ହେବା ଏହି ବସନ୍ତରେ ଶିଶୁଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉପାଦାନ ଓ ପ୍ରେମ
ଯୋଗରାତ୍ମକ ଆବେଦନ ଅନୁଭୂତି ଅନୁଭୂତି ଆନନ୍ଦମୂଳକ କରିଥାଏ । ଏହି ବସନ୍ତରେ ଶିଶୁଙ୍କ ଧାରା
ଓ ବୋଧନାତ୍ମିକ କିମ୍ବା ଘଟିଥାଏ । ଆବେଦନ ହେବା ଶିଶୁ ସାମାଜିକ ଆନନ୍ଦମୂଳକ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ
ହୋଇ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁଙ୍କ ଲାଭ, କ୍ଷେତ୍ର, ରକ୍ଷା, ସେହି ଓ ପ୍ରେମ ଆଦି କିମ୍ବା ଆନନ୍ଦମୂଳକ
ମୁଖ୍ୟମତ୍ତ୍ଵରେ ବହୁ ଲାବେ ପ୍ରାରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ପରିବାର ଏହି ଆବେଦନକିମ୍ବା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଗୁଡ଼ିକ କଣ୍ଠସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇଥାଏ
ଜନାବାଦିଗୁରୁଙ୍କ-ଶିଶୁଙ୍କ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ମୁକ୍ତ ହେଲେ ସେ ହାତାର ରାଜୀବାନ ଏବଂ ଶୁଣୁ କମ୍ଳ ସମ୍ମନ ମଧ୍ୟ
ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବୃଦ୍ଧିକୋଣାରୁ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବଦ୍ୟା ନିମକ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Early Childhood Stage)

ଆଧ୍ୟ କାଳୀମାଦସ୍ତାରେ ଶିଶୁ ନିମାତେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ପୂର୍ବନା ରହିଛି ସେବୁଡ଼ିକ ସମର୍ପଣ ଏବାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଗଲା ।

- (୧) ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥରେ ଉପନାତ ବାଳକବାଚିକାମଙ୍କୁ ଏକ ଉପମ ଓ ସ୍ଵର୍ଗ ପାଇବାରିକ ବାଳାବଦଣ ଯୋଗାଇବେବା ଉଚିତ ଯଦୀରା ସେମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଆବେଳିକ ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ।
 - (୨) ଏହି ବନ୍ୟସର ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାକୁର୍ଯ୍ୟ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ସ୍ମୃତି ଓ ଶୁଣ୍ଡଳିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଯଦୀରା ପିଲାମାନ ଆବେଳିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥିରିତି ହୋଇ ବଢ଼ାଇଲେ ।
 - (୩) ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥରେ ପିଲାମାନେ ବିକାଶା ଓ ଆଛ୍ରାୟସ୍ଵର୍କଙ୍କ ଏପରିକି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସେସ୍ଥ, ଶ୍ରୀରା ଓ ସହଯୋଗ ମନୋଭାବ ଦ୍ୱାରା ଲାଜନ ପାଇନ ହେବା ଉଚିତ । ସୟି ପିଲାମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ସେସ୍ଥ, ଶ୍ରୀରା ଓ ସହଯୋଗରୁ ଦ୍ୱାରା ଦୁଇତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ କିରୋଧାତ୍ମକ ମନୋଭାବ ବା ବୈରାଗ୍ୟକରନ ମନୋଭାବର ବିକାଶ ଘଟିଥା । ଏହାପରିଲେ ପିଲାମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧିତ ଆବେଳାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଆନ୍ତି ।
 - (୪) ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା କିରିନ୍ତି ଅନୁରୂପ ପ୍ରତିକାର ଉନ୍ନେଷ ନିମିତ୍ତ ବିଦ୍ୟାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା କିରିନ୍ତି ସହ-ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କର୍ମ୍ୟାବଳୀକୁଟିକ୍ରିତ ଦ୍ୱାରାନ୍ତି ବଚାରିବା ଏକାତ ଜରୁରୀ ଅଟେ ।
 - (୫) ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦୋଷକୁଟିକ୍ରିତ ସ୍ୱାଧୀନିବା ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ସକାରାତ୍ମକ ଭାବେ ଦୁଇତି ଦୋଷକୁଟିକ୍ରିତ ଦ୍ୱାରା ଜରୁରି ଉଚିତ । ସୟି ପିଲାମାନଙ୍କର ଦୋଷକୁଟି ନିମିତ୍ତ କଲୋର ଦସ୍ତ ଓ ଶାନ୍ତି ଦିଆଯାଏ ତେବେ ସେମାନେ ପ୍ରତିକିଞ୍ଚାପାରାୟନ ହେବା ସିହିତ ବିତ୍ତନ୍ତ ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିଆନ୍ତି ଯାହାକି ଆମ୍ବୋ ସ୍ଥିତାନ୍ତ ଦୁଇହେ ।

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଆବେଗିକ ବିକାଶ (Emotional Development during Late Childhood Stage)

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଥବନା (Educational Implications for Late Childhood Stage)

କେତେ ଦିନାମନ୍ତରେ ବିଜ୍ଞାନକରୁ ଯୁଗର ଆମ୍ବାଦିନରେ କରାଗଲା ।

କେଣ୍ଠୋରାଦସ୍ୱାରେ ଆବେରିକ ବିଜାଗ

(Emotional Development during Adolescence Stage)

"(Adolescence is the period of stress and strain)" ବୋଲି କୁହାୟାଇଥାଏ । ଏହି ବନ୍ଦସରେ କିଶୋରକିଶୋରାମଳକର ମନ, କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆଚରଣ କରଇରେ ସର୍ବଦା ଅସ୍ତିତ୍ବରେ ପ୍ଲାନ୍କଷ ପାଇଥାଏ । ଏହି ବନ୍ଦସରେ କିଶୋର ଏହା କିଶୋରାମାନେ ମିଳନ ପ୍ରାୟାବା ହୋଇଥାଏଥି ଯଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଯେତୀ ରହୁଳାନାର ତରଙ୍ଗ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାରେ କେବେକ ଷେରୁରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ହୃଦୟରେଣ୍ଟମୁଣ୍ଡ (Masturbation) ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଯୌନ ଲିଂପାକୁ ନିରାପଦ କରିଥାଏତି । ଆୟୁରି ଅନେକ ଷେରୁରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ବିଶିଳିଙ୍ଗ ପ୍ରାତି (Hetero-Sexuality) ର ମୁଖ୍ୟମୁଖ୍ୟୋଗ ନାପାର ସମିଳିଙ୍ଗ ପ୍ରାତି (Homo-Sexuality)ରୁ ଆଧିର ନେଇଥାଏତି । ଯଦି ଏଥରେ କୌଣସି ଆମାଜିକ କଳକାରୀ ଓ ଦିବୋଧ ଭାବ ଦେଖ୍ୟାଏ ତାହେରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ବିଶବସ୍ତ୍ର ଓ ଦିନରୀଖ ଜାବସର୍ପର୍ଷ ହୋଇଥିବୁଟି । କେବେବେଳେ କେବେକ ଷେରୁରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ଆମାଜିକ କାହା ବଜନରୁ ନିଜକୁ ଦୂରେବେଳା ପାଇଁ ପକାଯନ ଦୟା ଅବଳମ୍ବନ କରିଥାଏତି । ଆଏ କେବେକ ଷେରୁରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ଆମାଜିକ କଳକାରୀ ମୁଣ୍ଡ କରୁଥାବା ଆୟୁଷ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ମନୀଳି ବିଶେଷତା ରାଖୁଥିବା ପାଇଁ ହେବୀ କରିବାକୁ ପାଇଁ ନାହିଁ । କେବେବେଳେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ଯେତାକାମାକୁ ପୂର୍ବ କରିବାରେ ଅବଶ୍ୟ ହେବାରୁ ଆହୁତତ୍ୟ କରି ଦୁଃଖର ପରାମର୍ଶ ଗପାଇବାକୁ ତ୍ରୈୟ ମହିମାଏତି । କେବେକ ଷେରୁରେ କିଶୋର ଓ କିଶୋରାମାନେ ଏକବେଳପା ପ୍ରମାଣର କଷବରୀ ହୋଇଥାଏତି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ହେବୀ ଷେରୁରେ ବିପକତା ପାଇଁ ଅଭ୍ୟକ ବିଶବସ୍ତ୍ର ହୋଇପଡ଼ି ଅଥବା କେବେବେଳେ ସେମାନେ ହେବୀ, ଆହୁତତ୍ୟ ବା ଧର୍ଷଣ କରି ଦୂର୍ଘତା ଗପାଇବାକୁ ପହାରି ନାହିଁ । ଏହି ସମ୍ପର୍କ ପରିସ୍ଥିତି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ କିଶୋରକିଶୋରାମଳକରୀରେ ଫ୍ରେଣ୍, ମେହ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ, କ୍ରୂଧ ଓ ବିଶାଦ ଭାବ ରହି ଆବେଦନ୍ତବ୍ରତ ଦାକ୍ତା ଓ ଶକ୍ତିଶାଳ ହୋଇଥାଏତି ।

ଅନ୍ତର୍ଗତ କିଣେଇଶୋଗାନକର ପୁଷ୍ଟ ଓ ଖାଦ୍ୟକା, ମୁହଁ ଉବାନାନା, ଅନ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରତିକା ଓ ଆରକୁ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉବାନାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରତିକା ରାଜୀ ଲାଭ କରାଯାଏ ତେବେ ସେବାନେ ଶିକ୍ଷା, ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଦ୍ୟା, ବିଜ୍ଞାନ, ପତ୍ରିକା, ଦୟାପୂର୍ବତ୍ତି, ହାତା, କଳା ଓ ନୂତନୀଧାରା ଆଦି କିମ୍ବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶାରୀ ସାମାନ୍ୟ ପାଇଁ ଶତର ଦେବେ କରିଥାଏନ୍ତି । କିଣେଇଶୋଗାନେ ଘ୍ୟାନପୂର୍ବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରେ ଅନୁରତ ଆନନ୍ଦରେ ଉପ୍ରକାଶ ହୁଅଛି । ଏତାରେ ଦେବେକ କିଣେଇଶୋଗାନେ ନିକଷ ସାଧନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିପକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁନ୍ଦପ୍ରୟାସ କରି ରଖିଥାଏନ୍ତି । ଦେବେକ ନିକଷ ପ୍ରତିକା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିପକ ହେଲେ ସେବାନେ ନିରାଶ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ପ୍ରକୃତରେ କିମ୍ବା ରାଜୀ ଗଲେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆନନ୍ଦ, ପ୍ରେମ, ସ୍ଵେଚ୍ଛା, ଉତ୍ସବ, କ୍ଷେତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଦୁଃଖ ଜଳି ଆବେଳାରୁକ୍ତି ପ୍ରାୟକଣ ଅଧିକ ପ୍ରତିକା, ଚାତ୍ର ଓ ପ୍ରତିକିମ୍ବାର୍ଥରେ ହୋଇଥାଏ ।

କେଣ୍ଠାରାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଥଳନା

(Educational Implications for Adolescence Stage)

କେଣେବୁରୁସ୍ତ ଯେଉଁ କେବେ ଜିଗାର ଦୂରା ନପରେ ଅଛି କୁହୁ ଦ୍ୟାମିବା ରଚିବ ସେବୁକି ହୋଲା—
 (୧) କିଶୋରକିଶୋରାମାନଙ୍କର ମଳକୁରାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପିତାମାତା, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକନ ଓ ଜିଜକାନେ ସେମାନଙ୍କ
 ପ୍ରତି ଦ୍ୱୟ, ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ଅଦ୍ଵିତୀ ଆବରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷାବୃତ୍ତି ଖାଣେପନ କଲେ
 ସେମାନେ ଉପରୁ ମାର୍ଗର ପରିଚାଳିତ ହୋଇପାରିବେ ।

ଶିକ୍ଷା ନିମତ୍ତିକ ରିଚିହ୍ନି

- (୧) ସାଧାରଣତଃ ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନେ ପୁରୁଷ, ସାମାଜିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଅନୁମୋଦନ ପ୍ରିୟ ଅଚିତ୍ତ । ସୁରକ୍ଷା ଅଭିଭବ ଓ ଶିକ୍ଷାନେ ଏହି ଆଖାଶ ଓ ଅଭିନାଶକ ସମାଜ ଦେବା ଦିଗରେ ସୁରକ୍ଷାକାନ ଦେବା ରିଚିହ୍ନି ।
- (୨) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ବାହୀରତ ପାର୍ଟ୍‌ଜୀବୁ ବିଚାରକୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ଉନ୍ନେଷ୍ଟ ନିମତ୍ତ ବିବାହସ, ମହାରାଜୀବ୍ୟାଳୟ ପ୍ଲଟରେ ବନ୍ଦୁବିଧ ପାଠ୍‌କ୍ରମ ଓ ସହ-ପାଠ୍‌କ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ବିବାହସ, ନିମତ୍ତ ଶିଶ୍ଵ କର୍ତ୍ତ୍ତୁପଥ ଓ ଶିଶ୍ଵକମାନେ ଉପର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୩) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୁ ଓ ଦଶତ ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନଙ୍କର ଥିବା ଅଭିନାଶକ୍ରିୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ରିଚିହ୍ନି । ନିମତ୍ତ ଯଥୋତ୍ତ୍ମତ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ଶୈତାନେ ଅଭିବାକ ଓ ଶିଶ୍ଵକମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ କରିବା ରିଚିହ୍ନି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସେମାନେ ଜୀବନର ଅଭିନାଶକ୍ରିୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ବିପଳ ହୋଇ ହାତେହାର ହୋଇପଢିବେ ।
- (୪) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ, ଦିଶାଦ ଓ ବିପଳତାର କାରଣ ଅଧ୍ୟନ କରି ତାହାର ଦୂରାକଷ୍ଟ ନିମତ୍ତ ପରମ୍ପରା ମାର୍ଗବର୍ଣ୍ଣନ ବିଶ୍ଵାସ କରିବା ଏବା ଉପରୁବା ଅଟେ ।
- (୫) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ଚୌକ ଓ କାମଳାକାଶର ଆବେଗକୁ ସ୍ମୃତାର୍ଥକରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖ, ସହିତ୍ୟ ପୁଷ୍ଟି, ବିଜ୍ଞାନ ପରାକରିବାକୁ, କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କିମ୍ବା, ପ୍ରତ୍ୱରୁଷ ପାଠ, ଚିତ୍ରକଳ, ମୃଦୁ ଓ ସଂଗାର ପରିବେଶର ଏବଂ ସାମୁହିକ ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ଞାନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ରିଚିହ୍ନି ।
- (୬) ସାଧାରଣତଃ ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନେ ସ୍ଵାଧାରିତ ପୁରୁଷ ଓ ଆଧୁଧାରା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁନ୍ୟ ଅଚିତ୍ତ । ସୁରକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା ରିଚିହ୍ନି ।
- (୭) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କର ଆବେଗକ୍ରିୟାକରଣ ସ୍ଵକିଯତାର ନିମତ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ମହାସୁରମାନ ବାବା ପରମାର୍ଥ ତର୍ହୀ, ଦେଶପ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ ଉପାର୍କରଣ ଉପର୍ଦ୍ଵାପନ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁତ୍ତିକର ତର୍ହୀ ଓ ସାମାଜିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସହାଯ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଉଚି ବିଜ୍ଞାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ନିଯମାବିତ କରିବା ରିଚିହ୍ନି ।
- (୮) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ସାମାଜିକ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟକର ଓ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ଯାପନ ଏପରିକି ସାମାଜିକ ଜୀବନଯାପନ ସହାୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବା ସହିତ ବିଶ୍ଵାଳିତ ଚୌକ ଜୀବନର କୁପରିଣିତ ସଂପର୍କ ଦୁଃଖ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର ମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳନା କରିବା ଯାହା ସମ୍ପଦ ଉପର୍ଦ୍ଵାପନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- (୯) ଜିଶୋକିଶୋଗାମାନଙ୍କ ଆକ୍ଷଣ୍ଟକୁ ଜ୍ଞାନ କୁର୍ବାନ୍ତିକ ପ୍ରତିଭା ପ୍ରତିକରଣ ପ୍ରକାର ସ୍ଵର୍ଗ ନିମତ୍ତ ଗଢିବାର ମନୋଭାବ ଓ ଅନୁପରିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଶିଶ୍ଵନୁଷ୍ଠାନରେ ସ୍ଥାପନ ଶାସନର ବ୍ୟକ୍ତିକରଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ଆବେଗିକ ବିକାଶ (Emotional Development during Adulthood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ବର୍ତ୍ତକୁ ୨୧ ବର୍ଷ ହେବା ପରାମର୍ଶ ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ରେପନାତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଯାହାକି ଜିଶୋଗାମାନଙ୍କ ପରକାରୀ ଜୀବନର ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିଷରକୁ ବିବାହରେ ଏହି ଆଖାଶ ଓ ପ୍ରତିଭାର ଅଭିନାଶକ ସମାଜ ରିଚିହ୍ନି । ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ସାଧାରଣତଃ ଆବେଗକ୍ରିୟାକରଣ ପରିପ୍ରକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାମାଜିକ ଦୁଷ୍ଟିକୋଣକୁ ବିଚାରି ନେଇ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପୁରୁଷରେ ଭୟ, କ୍ଲୋଧ, ଲିର୍ଜ, ସେହ ଓ ପ୍ରେମ ଆବେଗର ବଶବର୍ତ୍ତା ହୋଇଥାଏ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଏହାକୁ ଅଧିକାରୀ ଶୈତାନ ନିଯମରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ବିଜ୍ଞାନକୁ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଏବଂ ସାମାଜିକ କଲ୍ୟାଣମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସାମାଜିକ କରି ସମାଜରେ ଏକ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆବେଗ ବାହିନୀ ପାଇଁ ଦେବା କରିଥାଏ । ଅଧିକାରୀ ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ପରିଷିତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନିଜପାଇୟାର ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ସମାଜରେ ସ୍ମୃତିମୂଳକ ଏବଂ ସ୍ମୃତିଯୋଗ କରିବାର ପାଇଁ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁ ନିମତ୍ତ ଶିକ୍ଷାଗତ ମୂଳନାମ (Educational Implications for Adulthood Stage)

ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁ ନିମତ୍ତ ଯେଉଁ କେବେଳ ଶିକ୍ଷାଗତ ସ୍ଵଚନା ଉପରେ ଅଧିକ ଧାର ବିଆଯିବା ଉଚିତ ସେବୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ ଉପରୁଷର ବିବାହରୀ ।

- (୧) ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସମୟକୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ଶୈକ୍ଷଣିକ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସମୟ ବୋଲି ବୁଝାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ସମ୍ବୂଧ ବିବାହ ବିଷ ଅଧ୍ୟକମଣଶ୍ଳେଷିତ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଉପରି ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ଶିକ୍ଷାର ଅଭ୍ୟଗତି ନିମତ୍ତ ଉପରୁଷ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ସେମାନକ ଆବେଗକୁ ସ୍ମୃତିକରଣ କରିବା ରିଚିହ୍ନି ।
- (୨) ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜକୁ କୌଣସି ଏକ ବୃକ୍ଷିତ ଶୈତାନ ହେବେ ଅଧିକ ନିମତ୍ତ ବିବାହ ସାଧନ ହୋଇଥାଏ ।
- (୩) ଏହି ବୟସରେ ପ୍ରୌଢ଼ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ଵାଧାର ଜାବେ ନିଜକୁ ବ୍ୟକ୍ତ ନିଜବାକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରସାଦ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ପିତାମାତା, ଆହ୍ୟାସ୍ଵଦନ, ଅଧ୍ୟକମଣଶ୍ଳେଷିତ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଓ ସମ୍ବୂଧ କରୁଥିବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ମନୋବାବ ପ୍ରତି ସତ୍ୱରେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏବଂ ମନୋବାବ ପ୍ରତି ସତ୍ୱରେ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ବିକାଶ ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ।
- (୪) ଏହି ଅବଶ୍ୟକ ପ୍ରୌଢ଼ମାନେ ମୁଖ୍ୟମତଃ ଅଭ୍ୟଧିକ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ କ୍ଲୋଧ, ଆଶା, ସ୍ଵର୍ଗରେ ଅଧିକାରୀ ପାଇଁ ଲଜ୍ଜା, ଦୂରକ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରାରମ୍ଭକ ଏବଂ ମାତ୍ରାଧର ଆବେଗମୂଳକ ସାମାଜିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ ରାଜି କରି କାରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାରମ୍ଭିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରୌଢ଼ମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅସ୍ଵାଧିକ ପରିଷିତିରୁ ଦୂରର ରହିବାର ଉପର୍ଦ୍ଵାପନ କରିଯିବା ରିଚିହ୍ନି ।
- (୫) ପ୍ରୌଢ଼ବିଷ୍ଣୁ ଉପନାତ ହେଲାପରେ କେବଳ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରୌଢ଼ମାନଙ୍କର ପାଇଁବେଶ, ଦାମର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବେଶ ପରିଷିତି ରହିବା ରିଚିହ୍ନି । ପ୍ରୌଢ଼ମାନଙ୍କୁ ଏହି ସ୍ମୃତିକିଳିତ ହୋଇପାରିଲେ ପ୍ରୌଢ଼ମାନଙ୍କର ଆବେଗମୂଳକ ସ୍ମୃତିକିଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଛା ଏହିତ୍ୟା

କେତେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବେଗ (Some Important Emotions)

(e) ପ୍ରେସ (Affection) :

ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିରାଳୀ ପରିହାତି ଦିନକ ଆବେଳାଶୁଭ୍ରତ ମଧ୍ୟରେ ସେଇ ହେଉଥି ଅନ୍ୟତମ ସକାରାତ୍ମକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯାଇଥି ଅବଶ୍ୟକ ହେଲା ଏବଂ ଦିନାଜପନାମ୍ବାରେ । ସେଇ ଦିନା ଛାକନ ଅର୍ଥାତ୍ ଓ ନିରାପଦ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରୀ ମା କୁଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠପତି ଗୋଟିଏର ବାହି ହୋଇଥାଏ । ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଶ୍ରୀ ସେହିଦିବି ପରିବେଶରେ ଉଚିତ ହେବାର ପାଇଁ ଏହି ଏହି ପିଲାଟା ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ କରିବାର ଅବଶ୍ୟକ କରିଛି । ତେବେ ଶ୍ରୀ ନିଜକୁ ଅବସାଧ ନାହିଁ । ଏହିରେ ଏହି ସେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପିଲାଟା, ଆଦ୍ୟାସ୍ଵକଳ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପାଷପାତିତା ନାହିଁ ଅବଶ୍ୟକ ହେବାର ଦେଖିବା ଶ୍ରୀ ହତ୍ୟାକାର ହୋଇପାରିଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀ ଶର୍ଷା ଓ ହୋଇ ରଖି ଆବେଳାର ବନ୍ଦରୀ ହୋଇ ଦିତ୍ତରେ । ବାତମୁହଁ ଅବଶ୍ୟକ ପ୍ରତ୍ୟେକ କରେ ଯାହାର ଅଶ୍ୱି ସୃଜନା ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟପରିଶରେ ଅତ୍ୟାତ୍ମକ ସେଇ ମଧ୍ୟ ଶିଳ୍ପିତିତ କରିଥାଏ । ମୁହଁନ୍ତି ସେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୈଖିରେ ପିଲାଟା, ଆଦ୍ୟାସ୍ଵକଳ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଜପ୍ୟସ୍ତ ସବୁକଳ କରିଲେ ଶ୍ରୀମତୀ ଦିବିତ୍ରୀ ରଖିଥିଲା ।

(୨) ଆନନ୍ଦ (Pleasure/Joy) :

ଆଜିର ହେଉଥି ସକାଳରୁ ଆବେଦନ ଯାହା ବାଟିଲେବ କାହାନ ନିର୍ବାସ, ନିଃସମ୍ପଦ ଓ ନୈତିକାନ୍ତରିକ ହୋଇଥାଏ । ଶ୍ରୀ ମା ପଞ୍ଚ ଦିନରେ କୁଣ୍ଡଳରେ ସମ୍ପଦରେ ବିନ୍ଦମ ଓ ଅଧୀ ଅବଶ୍ୟକ କୁଣ୍ଡଳ କେତେବେ ଆମୋଦବାୟକ ପରିଷ୍କାର ହେଲା ହେଲା ଏକ ଆବେଦନ ବସନ୍ତ କରିଥାଏ । ଯଥାଗତ ପିଲାମାଳା ହେଲେବେ ପେଣିବା, ମେହିକୁଣ୍ଡଳ ଲାଗ କରିବା, ସାଙ୍ଗସାଥୀ ଗାହଣରେ ଦୂର୍ଲିପ୍ତି କେତେବେ ନୂତନ ଫୁଲ ପରିଷ୍କାର କରିବା, ପରାମାରେ ସମ୍ପଦରେ ଲାଗ, ନୂତନ ବସ ପରିଧାନ କରିବା, ନୂତନଶାର୍କ ଓ ଅଭିନନ୍ଦ ହେଲେବେ କରି ଦିନିବୁ ଅନୁଭବାୟକ ପରିଷ୍କାର ହେଲା ହେଲା ନିର୍ମାଣ ଆମୋଦବାୟକ କରିଥାଏ । ପିଲା ବା ବନମାଳା କେତେବେ ଅବେଦନ ପ୍ରକାରର କରିଥାଏ । ଶ୍ରୀ ମା ପଞ୍ଚମାନ୍ତରେ ଖୁବି ଓ ଆମୁଶିତ ହେଲେ ସେମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାଧନ କରି ଥିଲା ଏହା ସମ୍ପଦରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବକିଧ କିଳାରୀ ସାହୁରୀ ଆମୋଦବାୟକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟେ ଉପରେ ଘର୍ଷଣ ଘର୍ଷଣ ହେଲା ହେଲା ।

(၅) ဇမ (Fear)

ଭୟ ଏକା ଏକ ନିକାରାକୁ ଆବେଶ ଯାହାକି ଅନ୍ଧକାର, ସର୍ପ, ଅଶ୍ଵି ଓ ମାତ୍ର ଜଳ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭବାପକ ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ମନରେ ଉଚ୍ଚେ ହୋଇଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଶିଶୁ ନିରାପାଦା ବୋଧର ଆଗାମ ଅନ୍ଧକାର କରେ ସେତେବେଳେ ସେ ଘରରାତ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ମନରେ ଭୟ ମୁଁ ହେଲେ ସେ ଭୟ ମୁଁ କରୁଥାବା ଉପାୟକାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂରାଗ ଦୂରେର ନିମ୍ନ । ସାପରକଣ ଶିଶୁ କିନ୍ତୁ କାହାକୁ, ସରାସ୍ପ, ଭୟକର ଶର, କପର କଳକୁ ପରିଯିବା, ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଘରକର ପରାର୍ଥ ଓ ଚିତ୍ର, ମାତ୍ର କିନ୍ତୁ ଶାରୀରିକ ଦ୍ୱାରା ଅପରିଚିତ କୁଳ ବ୍ୟାକ୍ରୂପ ଶୈଖିକୀ କିମ୍ବା କେତେକ ପରିଚିତର ସମ୍ବ୍ଲାଙ୍ଗନ ହେଲେ ସେ ଘରର ବାହୀଥାଏ ବା ଅଭିଭାବରେ ବା ସେ ସ୍ଥାନ ପରିବାର କରିବାକୁ ଦେଖା କରିଥାଏ । ପରିନ୍ଦ ଏହି ଭୟ ମୁଁ ଶିଶୁକାର ପରିଚିତରେ ଯଦି ତା ପାଖରେ କେବି ଆଦ୍ୟବସନ୍ନ ଆଶାକୀ ଭାବରେ ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୟ କରିନଥାଏ । ଶିଶୁକାର ଅନ୍ଧକାର ଭୟ ମୁଁ ହେଲେ ତାର ବିକାଶ ପ୍ରତିବହ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଯଦି ଶିଶୁ କାନ୍ଦା ଭୟ କରେ ନାହିଁ ତେବେ ସେ ଶିଶୁକାର ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ନାହିଁ । ପରିନ୍ଦ ଭୟ ହେଲୁ ଶିଶୁ ଭୟ ମୁଁ ଶିଶୁକାର ଉପାୟକାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂରାଗ ରଖିବାକୁ ଚାଷ୍ଟା କରେ । ଭୟ ହେଲୁ ପିଲାମାନେ କୁଳାର୍ଥୀରୁ ନିକଳୁ ଦୂରେର ରଖିଥାଏନ୍ତି । ଭୟ ହେଲୁ ଶିଶୁର ଆଚରଣ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ସେ ଆଦ୍ୟବସନ୍ନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ଶିଶୁମାନରେ ଭୟ ହେଲୁ ଅଧ୍ୟନରେ ନାହିଁ ଧରିବା ଏହିତ ରଖିବାକୁ ପାଇଁ ନିକଳୁ ଗିରିଥାଏନ୍ତି । ପିଲାମାନା, ଶିଶୁର ଓ ସମାଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଚିମାନଙ୍କୁ ଭୟ କରୁଥାବା ପିଲାମାନେ ଦେଖାଗାଏ ହୃଦୟ ନାହିଁ । ଏଥେହିତ ସେମାନେ ଭରନ ମାର୍ଗରେ ପରିଚିତି ହେବାପାଇଁ ଆପ୍ରାଣ ଉପରେ କରି ସପରି ବ୍ୟକ୍ତିବରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ପିଲାମାନା ଓ ଶିଶୁକାରାନେ ପିଲାମାନୁ ଭୟ ମୁଁ ଶିଶୁକାର ବ୍ୟକ୍ତି, କଷ୍ଟ, କଷ୍ଟ ଓ ପଣ୍ଡା ସହ ବାରମାର ପରିଚିତ କରାବା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ମନରେ ଭୟ ଦୂରାକରଣ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ମନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୟ ମୁଁ ଶିଶୁକାର ଭବାପକ ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଶ୍ଵାସା ଭୟକୁ ଆଶ୍ଵାସନା ଓ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ଦୂର କରାଯାଇପାରେ । ପିଲାମାନେ ଅତ୍ୟକ୍ରମ ଘୟାଗାତ ହେଲେ ସେମାନକର ବିକାଶ ବାଧାପ୍ରାୟ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେମାନେ ଦେଖାଗାଏ ହୋଇଥାଏ । ମୁଢ଼ରା ଭୟ କରି ଆବେଶ ପକ୍ଷକୁଳ ରକ୍ଷା କରାଯିବା ଏକାକ ଆବଶ୍ୟକ ବେଳି ମତ ଉପରୁପାନ କରାଯାଇପାରେ ।

(୪) ଲୁହ (Anger) :

କ୍ଷେତ୍ର ହେଉଥିଲା ନକାରାତ୍ମକ ଅବେଳା ଯାହାକୁ ଶିଶୁଦୀର୍ଘ ଦୂର୍ବଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏଥିବା କାହାରୁଙ୍କେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ବାହୀରାବାସୀରେ ଶିଶୁ ଜିଲ୍ଲା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପରିଷ୍କାର ପରିଯାଚିକରିଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ଆପାତ ବା ଶାରୀରିକ ଓ ମାନ୍ୟବିକ ଦୟତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚତାରେ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଗୋଟିଏ ମରିବା, କାମୁକିବା, ପାଠି କରି ଚିତ୍ର ଉଠିବା, ବାଟ କାନ୍ଦିବା, ବାଟେଇ ହେବା ଓ ଅଭିନାସ କରିବା କିମ୍ବା ଆଚରଣ ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧନ ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇ ପକାଶ କରିଥାଏ । ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରକଷତତ ହେବା ଓ ଅଭିନାସ କରିବା କିମ୍ବା ଆଚରଣ ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧନ ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇଥାଏ କ୍ଷେତ୍ରକଷତରେ ଅନ୍ୟକୁ ଆପାତ କରିବା, ମରିବା ଓ ପରିଦ୍ଵା ଏପରିଦ୍ଵା ହେଲୁଁ କରିବା କିମ୍ବା ଶୃଙ୍ଖଳା ଅପରାଧ ଘରାଳକୁ ପ୍ରାସାଦକୁ ହେଲେ ଅନ୍ୟକୁ ଆପାତ କରିବା, ମରିବା ଓ ପରିଦ୍ଵା ଏପରିଦ୍ଵା ହେଲୁଁ କରିବା କିମ୍ବା ସାମାଜିକ ଅଧିକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ଵାସିତ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ଅଧିକ୍ଷେତ୍ର, କୁଷଙ୍ଗ ସବୁ ବାଧା ହେବା, ପରାମର୍ଶକାରୀ । କ୍ଷେତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଗର ସାମ୍ବ୍ୟ, ବିଶ୍ଵାସିତ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ଅଧିକ୍ଷେତ୍ର, କୁଷଙ୍ଗ ସବୁ ବାଧା ହେବା, ଅଭାବ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅନନ୍ତରର ପ୍ରାବାଳ, ଅନ୍ୟାୟ ଅନ୍ତିମିଶ୍ରପର୍ଦ୍ଦ ପରିଦ୍ଵାତି, ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆପାତ ପାପ୍ରି ଓ ହତୀକା ମନୋରାବ ସର୍ବରୂପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରାଗେ ବାଧା ମୁଣ୍ଡ କରି କେତେକ ପରିଦ୍ଵାତି ହେଲୁଁ ଶିଶୁ ବା କାନ୍ଦିବାରେ ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରକୃତରେ କ୍ଲୋଧ ହଁ ମଣିଷର ପଚନ ଶତ୍ରୁ । ବ୍ୟାକ୍ କ୍ଲୋଧନଳରେ ଜର୍ଜିଟ ହୋଇ ଯେବେଳିଏ ଅପ୍ରାପ୍ରକିରଣ ପରିପ୍ରକାଶ ଦେଖିଲୁ ଦୃଷ୍ଟି କରିପାରେ । ସୁଚିତା ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କ୍ଲୋଧ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ଉଦ୍‌ୟତକାରୀ ଦୂରେର ରଖିବା ପାଇଁ କେବେ ପରିପ୍ରକାଶ ଦେଖିଲୁ ଦୃଷ୍ଟି କରିପାରେ । ସୁଚିତା ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସର୍ବାପରି କରାଯିବା ଛାଡ଼ିବା । କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦବାସକ କାର୍ଯ୍ୟକୁଳମରଣ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିଯୋଜିତ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପିତାମାତା, ସାହ୍ୟାଥୀ ଓ ଶିକ୍ଷଣକାନେ ଉଚିତ ପରାମର୍ଶ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଖୁ କା ବ୍ୟକ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତରୁ ପ୍ରଗତିରେ କରିବା ପାଇଁ ଦେଇ
କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିଖେଇମାନଙ୍କୁ ପାଠ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତର କେବୁ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ସଂଗ୍ରହିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କର୍ତ୍ତା ଓ
ବିଜ୍ଞାନ ସାହଚରଣକାରୀ ନିଯୋଜିତ କଲେ ଏହା ସେମାନଙ୍କୁ ମାର୍ଜିତ ଓ ଶୁଣ୍ଡଳିତ କରିବାରେ
ଯହାଏକ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଵର୍ଗରେ ପିଲାନିଦୟ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏଁ ଶିଖର କ୍ଷୋଧିବ୍ୟକ୍ତ ପରମ ଶିଦ୍ଧକୁ ଦୂର କରିବା ନିଯନ୍ତ୍ରେ
ନିରାମାତା, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ଶିକ୍ଷଣକାନେ ସାହମା, ଉପଦେଶ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ପରାମର୍ଶର ସହାୟତା ନେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୪) ଲିର୍ଷା (Jealousy) :

ଶ୍ରୀ ହଁ ପାଞ୍ଚ ଜଳ ନିଁ ରଖି ଏକ ମାତ୍ରକ ଓ ନକ୍ଷାରୁକୁ ଆବେଗ ଯାହାକ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟୁତିର ସର୍ବାଜାଗା
ଦିକାର ଶେଷେରେ ବଧା ସୃଷ୍ଟି ରଖିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ସେହିଶ୍ରୀର ଅଭାବ, ସେହିଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପକ୍ଷାପତିତା ନାହିଁ,
ଆନ୍ତରିକରାନ୍ତରେ ଆଏ ଅଧିକା, ପରଶ୍ରୀକାରତା, କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟର ସଫଳତା ପାଇଶରେ ନିଜର ବିପକ୍ଷତା,
ହିନ୍ଦମାନା, ପ୍ରତ୍ୱଦିଵିଜ୍ଞ ଭାବ, ପ୍ରେସ ଓ ରହାର, ଅନ୍ୟାନ୍ୟକର ଅପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷିତ ଅଭରଣ ଓ ଆଶେଷ ଏପରିକି ଥିଲା
ପରିବହଣ ରଖି ଅନେକ କାରଣଙ୍କ ଶିଶୁ ବା ଲୋକ ଦୂର୍ଦୟରେ ଶର୍ଶାରାବ ଉଦ୍ଦେଶ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟୁତି
ନିଜର ଦେବ୍ତା ପାଇଁ ଦେଖା ନକରି ଅମ୍ବ ପ୍ରତିଦିନର ପ୍ରକୃତ ଶତ ସାଧନ ପାଇଁ ମନେମନେ ଯୋଜନା କରିଥାଏ ଯାହାକ
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ନୁହେଁ । ଏପରି ଶର୍ଶା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାରିତ ହୋଇ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟୁତିମାନେ ଯେକୋଣି ପ୍ରକାରର ଅପାରିତର
ନିଜମାନ ପରିଚିତ ସୃଷ୍ଟି କରି କେପାରି । ସୁରାଯା ପିରାମାନ, ଆହ୍ଵାସକଳ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆବସର
ପ୍ରେହିଶ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦମାନ୍ୟତା ଭାବ ଓ ପରଶ୍ରୀକାରତା ଭାବର ଦୂରାକରଣ ପାଇଁ ଯତ୍ନବାନ
ହଜା ଆବଶ୍ୟକ । ଶର୍ଶ ରଖି ଏକ କୁହୁଦିଶା ଆବେଦନ ସୁନ୍ଦରିତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଆନ୍ତରିକର
ପରିବହଣରେ ଆଶ୍ରମର କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାପନ ପ୍ରମାନ କରିବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ସକାରାବୁକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ
ରଖି ପାଇଁ ରେମନ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପରେ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟୁତିମାନଙ୍କର ବ୍ୟୁତିଦ୍ଵରା ବିକାଶ ଓ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ବେଳକରୁ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ଆବେଗିକ ବିକାଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରକ Factors Affecting Emotional Development)

ବାହ୍ୟରେ ସିଂ ଶୁଣି ବା ମୁଣ୍ଡାଳକ ଆବେଗ ଯୋଗେତି ସୁନ୍ଦିଷ୍ଟନ ଓ ଉଚମ ମାର୍ଗାଙ୍କରଣ କରାନୟାଏ
ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଆବେଗିକ ବିକାଶ ଉପରୁ କାବେ ସମ୍ବ ହୋଇନଥାଏ । ଏଥା ଫଳରେ ସେମାନେ ଅଧିକ
ଜୀବିତ ବା ଝୋକାରା ବା ନୈତିକ ମନୋଭାବର୍ଥି ହୋଇଥାଏ ଯାହାକୁ ଉଚ୍ଚ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ
ମୁହଁର୍ହେ । ତେବେ ଆବେଗିକ ବିକାଶ ଉପରୁ ଯେଉଁ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବିଷୟ ଉଣାଥିଲୁକେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ
ଏହିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାକୁ ଉପରୁଷ କରାଇଲା ।

e) **ଆଶ୍ରମ୍ବୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହି (Endocrine Glands)**: ଶରୀରରେ କିମନ୍ଦକ ମତରେ ଆମ ଶରୀରରେ ଥାଇଗଲେ
 (Thyroid) ଗ୍ରହି, ପାରାଇରିଡ୍‌ଏଡ୍ (Parathyroid) ଗ୍ରହି, ଆଡ୍ରେନାଲ୍ (Adrenal) ଗ୍ରହି, ଗୋନ୍ (Gonads)
 ଗ୍ରହି, ଅଙ୍ଗାଶ (Pancreas) ଗ୍ରହି ଓ ପିଟିହାରି (Pituitary) ଗ୍ରହି ଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରହିଙ୍କ ଶରୀରର ଆବଶ୍ୟକତା
 ଅନୁଯାୟୀ ରସ କ୍ଷଣ କରିଥାଏଇ ଯାହାକି ଆମର ଆବେଳିର ବିକାଶକୁ ଠିକ୍ ଭାବେ ଆଗେଇନେଇଥାଏ ।
 ତେବେ ଏହି ରସ କ୍ଷଣ ବାର୍ଷିକ ଉପରୁଷ ପରିମାଣ ଥାଏପାଇଁ କୋଣାର୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର

ଅଧିକ ବା କମ ରାଶ ସରଣୀ ଶରୀର, ମନ ଓ ଆବେଦନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ହିତକାରକ ନୁହଁ । ପ୍ରକାରରେ କହିବାକୁ ରାଶ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରାହକଙ୍କର ରାଶ ସରଣକିତ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଆବେଳୀକ ବିକାଶରୁ ଜାଣାଧୂଳକେ ପ୍ରଭାବିତ କର୍ତ୍ତାଧୀନ ବୋଲି କିମ୍ବା ଅର୍ଥମୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

- (9) **জন্ম ক্রম (Birth order) :** পাধারণত শিশুমানে যেরে জন্ম কৃম অনুযায়া রূপিষ্ঠ হোলাথারি ঘোনানকুর আবেগিক বিকাশ ঘেরি জন্ম কৃম অনুযায়া সম্বর হোলাথার। শিশুমানক মধ্যে ঘোহ, আনন্দ, ভয়, ক্রোধ ও শির্ষ জলি গুরুত্বপূর্ণ আবেগগুচি ঘোনানকুর জন্ম কৃম অনুযায়া জিন জিন হোলাথার বোলি বিচিন্ত গবেষণার পলাপলকু স্বষ্ট হোলাছি।

(১০) **বুদ্ধি (Intelligence) :** পাধারণত ইচ বুদ্ধিষ্পন্থ শিশু বা ব্যক্তিমানে স্বত্ব বুদ্ধিষ্পন্থ শিশু বা ব্যক্তিমানক ভূলকারে বিজী পরিবেশ ধৰিত খাপশুভাল কথাবার্গা হোবা ও পঞ্চপুত্র আবরণ প্রদর্শন করিবারে অধিক ঘৰ্ম্ম অচেতি। প্রকৃতের অধিক বুদ্ধিমান শিশু বা ব্যক্তিমানকুর আবেগিক বিকাশ প্রয়োচিত ঘৰ্ম্ম হোলাথার যাহাকি স্বত্ব শিশু বা ব্যক্তিমানক পরিপ্রেক্ষারে ঘৰ্ম্ম হোলানথার বোলি কহিলে কিছি ভুল হোব নাহি।

(১১) **বৃক্ষ স্বাস্থ্য (Weak Health) :** পাধারণত দুর্বল স্বাস্থ্যপুত্র ও রোগগুপ্ত শিশু বা ব্যক্তিমানে স্বপ্ন মানসিক অবস্থার অভিকারা নুহুচি বোলি কৃহায়াজপারে। ভয় শারাকিক অবস্থা ও মানসিক অভিস্থা রুক নথকা শিশু বা ব্যক্তিমানকুর আবেগিক বিকাশ ঘমুটিত রাবে হোলানথার বোলি কৃহায়াজপারে।

(১২) **ক্লার্টি (Fatigue) :** বাপ্তবৰে ক্লার্টি হৈ আবেগিক বিকাশক বহুবাবে প্রারবিত করিথাএ। যেতেবেকে শিশু বা ব্যক্তিমানে শারাকিক ও মানসিক দৃষ্টি অধিক ক্লার্ট হোলাপড়তি ঘেতেবেকে ঘেমানক মধ্যে নকারামুক আবেগগুচি অধিক ক্ষতিশালা হোবা ধৰিত ঘেমানকু বিকৃত ও পথক্ষে করিপকাতি যাহাকি আকো স্বৃহশায় নুহোঁ। এই দৃষ্টিকোশকু কৃহায়াজপারে যে ঘমণ্ডকুর ঘমুটিত আবেগিক বিকাশ নিমতে আবশ্যিক দিক্ষামুর আবশ্যিকতা রহিছি বোলি কৃহায়াজপারে।

(১৩) **কার্য্যর ঘমায় (Time of Work) :** পাধারণত যেরে ঘমায়রে যেরে কার্য্য ঠি রাবে ঘমাদন হোবা কথা তাহা যদি ঘমায় নহেলা তাহেলে ঘেরি ঘংপুত্র শিশু বা ব্যক্তিমানে অধিক নেরাশাবাদা বা ক্লোধা বা দৃষ্টি আশায় হোলাথারি। তেক্ষণ প্রত্যেক শিশু বা ব্যক্তি ঠি ঘমায়রে নির্বিচিত কার্য্য শেষ করিবা পাইঁ আশায় হোলাথারি। যদি ঘেমানকুর এই কার্য্য ঘমাদন আশা যথা ঘমায়রে পূরণ হোলাথার তেবে ঘেমানে অধিক আনন্দিত হোলাথারি। এই ঘমায় কথাকু বিচারকু নেলে জলায়াব যে যথা ঘমায়রে কার্য্য ঘমাদন জলি ক্লারক আবেগিক বিকাশকু উচিতাখনেক প্রভৱিত করিথাএ বোলি কৃহায়াজপারে।

(১৪) **পিচামাক মনোবৃকি (Attitude of Parents) :** যদি পিচামাতা দথা অভিভাবকমানে ঘেমানক ঘমানকুরভিত্তিমানক প্রতি ধার্য্যমুক কলতোৰ বা অভ্যন্তুক কেোছল মনোবৃকি পোশণ করতি তাহেলে ঘেরি পিলামানে আবেগ দৃষ্টি বুঝিলিত হোলাপড়তি বোলি বিচিন্ত গবেষণালক্ষ পলাপলকু প্রমাণিত হোলাসুচি।

(ଗ) ପରିବେଶ (Environment): ସାଧାରଣତଃ ଶୁଣୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ବକ୍ଷାଶ ସେମାନଙ୍କର ପରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ଉପରେ ନିର୍ଭରସାଂଗ ଅଟେ । ଯେଉଁ ଶୁଣୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପରିବେଶ ଯେତେବେଳୁ ପ୍ରତିବ୍ୟୁତ ସେମାନେ ଆବେଦ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେତେବେଳୁ ବିଶ୍ଵାଙ୍ଗିତ ବା କ୍ଷୋଧ ବା ନୈଜୀକାଣାମାନ ଅଟେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ ଭାରା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବେଶରୁ ଅସିଥିବା ଶୁଣୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଆବେଦ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବେଶ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଓ ସୁପ୍ରେ ବୋଲି ବିରିତ୍ତ ଗଦେଷ୍ଟରା ଫଳାଫଳରୁ ଜଳାପଦ୍ଧତି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିକାଶ ଲାଭ କରାଯାଏ ଯେ ଆବେଦିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ଗୁଡ଼ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

(୯) ସାଜ୍ଞୀତା ଦକ ସର୍ବର୍ଗ (Peer Group Relationship): ଆବେଦିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାଜ୍ଞୀତାମାନକର୍ତ୍ତା ସହିତ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କୁଣ୍ଡଳିକା ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସାଜ୍ଞୀତା ଦକ ଯେତେ ଜଳ ଓ ବ୍ୟାପକ ନାଗାରକ ସହିତ ହେଲେ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆବେଦିକ ଓ ସାଜ୍ଞୀତିକ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସେତେ ଶୁଭ୍ରତ୍ତିତି, ଶାତ ଓ ଘୋରାର୍ଥାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଚାର୍ଯ୍ୟ ବୈଳି ବିଶ୍ଵ ଦ୍ୱାରା କୁହାଯାଇଗାରେ । ତେବେଣୁ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନକର୍ତ୍ତା ସକାରାତ୍ମକ ଆବେଦିକ ବିକାଶ ନିମାତେ ସାଜ୍ଞୀତାମାନକର୍ତ୍ତା ଉପରି ସହିତ କୁରୁତୁଷୁଷୁ ବାରକକୁ ଏହାର ବିଶ୍ଵାସ ନ ପାରେ ।

(୧୦) ଶୈକ୍ଷିକ ବାଚାବରଣ (Educational Atmosphere) : ସାଧାରଣତଃ ଶୈକ୍ଷିକ ବାଚାବରଣ ବ୍ୟାକୁମାଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ, ଶିକ୍ଷାରୀ ସମ୍ପର୍କ, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ, ପାଠ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରମାଣାଳୀ, ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟକରଣର ସଂବହାର, ଶିକ୍ଷାକୁଣ୍ଡଳରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ସଂ-ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ବାର୍ଯ୍ୟାବକ୍ରା ଭାବ୍ୟାବକ୍ରା ଆଯୋଜନ ପ୍ରତିକିଳ ଅନୁଭୂତି କଲିଥାଏ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାକୁଣ୍ଡଳର ବାଚାବରଣ ଯେତେବେଳେ ଶୈକ୍ଷିକ, ଶୁଣ୍ଡଳିତ ଓ ଅନୁଭୂତି ସେହି ଶିକ୍ଷାକୁଣ୍ଡଳର ଶିକ୍ଷାରୀମାନେ ସେତେବେଳେ ଉଭୟ ଆଚାରମୟୁ ଓ ଶୁଣ୍ଡଳିତ ଅଚାର । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ କୁହାଯାଇପାରେ ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ଶୈକ୍ଷିକ ବାଚାବରଣ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷାରୀମାନଙ୍କ ଆବେଗିତ ଓ ସାମାଜିକ ବିଦ୍ୟାର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ସଫେଦ୍ରା ପଥେଶ୍ଵର ଭାବେ ତିର୍ମାର୍ଜନରେ ଆଗେ ନେଇଥାଏ ଯଥାକି ସମ୍ପର୍କ ସୁହାଶ୍ୟ ବୋଲି କହିଲେ ଅନୁଭୂତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହି ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରକାଶକାଙ୍କ୍ଷା କାଳକୃତିକୁ ଶିଖୁ ବା ବ୍ୟାକିନୀକର ଆବେଳିକ ବିକାଶକୁ ଉଣାଥାଏଇ ପ୍ରକାରିତ କରିଥାଏ । ଚର୍ଚା ଏ ଦିଗରେ ପ୍ରଗାମା, ଅର୍ଥାବକ, ଆୟାମସ୍ଵର୍ଗନ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଆବେଳିକ ବିକାଶ ଶୈଛ୍ରତେ ଭାନ୍ତି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ବେଳେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ ହେବ ନାହିଁ ।

ପରିଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାୟାଙ୍ଗାରେ ଯେ ସିଂହ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଆବେଦନ ସୁନିୟନଶ ଓ ଉଚନ ମାର୍ଗକରଣ କରାଯାଏ ତେବେ ସେମାନେ ଅଧିକ ବିଶ୍ଵାସିତ ବା ସେବାଙ୍ଗାର ବା ନୈତାଣ୍ୟ ମନୋଭାବସଂପର୍କ ହୋଇପାଇଁ ଯାହାକାରୀ ଆବେ ବୃଦ୍ଧାଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଥାପଳଗେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଭିତ୍ତି ସୁଷମ ବିକାଶ ସମ୍ବ ହୋଇନାଥାଏ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ଆବେଦନକୁ ବୁନିୟାଇଛି ଓ ସ୍ଵାର୍ଗାଳକଣ କରାରେ ପିତାମାତା, ଆଖ୍ୟାୟବକନ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରୟାୟ ଜାଣି ନିଜିଲେ ସେମାନେ ନିଜର ସର୍ବଦ୍ଵିଧ ବିକାଶ ସହିତ ଦେଶର ହିତ ସାଧନରେ ସାହାଯକ ହୋଇପାରିବେ ବୋଲି କୁହାୟାଙ୍ଗାରେ ।

ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (INTELLECTUAL DEVELOPMENT)

ଶୈଶବାବ୍ୟରେ ବୋର୍ଡିଙ୍ ବିକାଶ, ଶୈଶବାବ୍ୟ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବ୍ୟରେ ବୋର୍ଡିଙ୍ ବିକାଶ, ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବ୍ୟ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବ୍ୟରେ ବୋର୍ଡିଙ୍ ବିକାଶ, ଶେଷ କାଳୀବ୍ୟ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ପ୍ରୋତ୍ସାହନରେ ବୋର୍ଡିଙ୍ ବିକାଶ, ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା, ସିଆଜେକ ଝାମାମୁକ ବିକାଶ ତଥା ପିଆଜେକ ତଥା ସିଆଜେକ ତଥା ସିଆଜେକ ଧାରଣା, ସିଆଜେକ କିମା, ଝାମାମୁକ ବିକାଶର ଅର, ସିଆଜେକ ତଥା ମୂଳ୍ୟାଯନ, ଝାମାମୁକ ବିକାଶ ତଥା ଶିକ୍ଷାଗତ ମୁଦ୍ରା, ଝାମାମୁକ ବିକାଶରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର ଓ କର୍ଜବ୍ୟ ।

ସାଧାରଣତଃ ଭ୍ୟକ୍ଷିତ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ (Intellectual Development) ବା ମାନସିକ ବିକାଶ (Mental Development) କହିଲେ ତାର ଜ୍ଞାନାବ୍ୟୁ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ବୋକ୍ଷିକ ବା ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରଗତିଶାଳ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଝୁମ୍ଲାଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ଓ ମାନସିକ ବିକାଶର ଏକାର୍ଥୀବେଳ ପଦ ବୋଲି କହିବାରେ କିମ୍ବା ଅସ୍ପର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାହିଁ । ବୋକ୍ଷିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଏକ ମନ୍ୟାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ ପରିଚିତ ଅଟେ । ଜେ.ବି. ବୁର୍ଡର (J.B. Brundren) ର ମନ୍ୟରେ “ଏକ ସାଧାରଣ କେତେକ ପଥର ସହିତ ଧର୍ମପ୍ରକାଶ ସାମର୍ଥ୍ୟ ହଁ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ଅଟେ ।” (“Intellectual development is the capacity to deal with several choices at the same time.”) । ପ୍ରବୃତ୍ତରେ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ହେଉଛି ମାନସିକ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟର ବିକାଶ ଯାହାକି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତତ ପରିବେଶର ମଧ୍ୟରେ ଖାପୁଶ୍ଵାର କଲିବାରେ ସହାୟ କରିଥାଏ । ଏହି ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍ସମାନକୁ (Sensation), ପ୍ରଥମସେପଳବଧ (Perception), କିମ୍ବା (Imagination), ମୁଗ୍ଧତା (Recall) ଏବଂ ପରେମ୍ ଗଠନ (Concept formation) ରହି ବୋକ୍ଷିକ ବା ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସଂଗ୍ରହିତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟମ୍ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶର କୁଣ୍ଡର କ୍ରମିକାଶ (Growth of Intelligence), ଭାଷାର ବିକାଶ (Development of Language), ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିକାଶ (Development of Concept) ଏବଂ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନକିତ ଶକ୍ତି ବିକାଶ (Development of Ability in Solving Problem) ଭାବରେ ବିକାଶ କରାଯାଏ । ମୋଟାଗେମ୍ ଭାବେ କିମ୍ବା କୁ ଗଲେ ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ମନୋଯୋଗ ହେବା, ପ୍ରଥମ ଉପରକ୍ଷା କରିବା, ନିରାଶର କରିବା, ଗଣନ କରିବା, କହନ କରିବା, ଚିତ୍ର କରିବା, ବୋଧ ଶକ୍ତି, ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କରିବା, ମୁଗ୍ଧତା କରିବା, ବିକାଶ କରିବା, ସର୍ଜଳା କରିବା ଓ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ଜାଣି କରି କେତେକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ବନ୍ୟା ଦୃଢ଼ି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ସମ୍ପତ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବୁଝି ପାଏ । କିମ୍ବା ବର୍ଷବ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ସମ୍ପତ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଧାରେଧାରେ ହ୍ୟାତ ପାଇଥାଏ । ତେବେ ବନ୍ୟା ଦୃଢ଼ି ହେବେ ପ୍ରକାଶରେ ଆନ ଓ ଫେପଶ୍ରତ୍ତିର ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଡର ପାଇଥାଏ । ଶିଶୁର ବୋକ୍ଷିକ ଜ୍ଞାନର ଏତେ କିମ୍ବା ଯେ କାହା ଅଧ୍ୟନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଶିଶୁର ବୋକ୍ଷିକ ବିକାଶ ବର୍ଗମୁଖୀ ଓ ପରିବେଶନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାବାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଶିଶୁ ଉପର ବଂଶଶ୍ରୀ ଓ ପରିବେଶନା ପ୍ରାବା କେତେଦ୍ୱାରା ରହିଛି ତାହା କହିବା ସବୁପରା ନୁହେଁ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବନ୍ୟା ଦୃଢ଼ି ଅନୁଯାୟରେ

ଶ୍ରୀ ଶାରାକିଳ ଶ୍ରୀବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ବେଳେ ସମାଜ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥା ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରୁଦ୍ୟମ ଚାହା ମଧ୍ୟ କହିଛବ ନାହିଁ । ସର୍ବପରି ଏହିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଜ୍ଞାନ ଏକ ଜଟିଲ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାହାର ଅଧ୍ୟଯନ ଏଥାରୁ ଉଚନ୍ନ ଗନେଷଣାର ଅପ୍ରେସ ଜଣେ ବୈକି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏଥାପରେ ମଧ୍ୟ ଜାବନନ୍ଦ କେବେ ପୂର୍ବାଗ୍ରେ ଶ୍ରୀ ବାହିକ ବିଜ୍ଞାନ ବେଳେତୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାରିତ ହୋଇଥାଏ ସେ ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ କେବେଳେ ଗବେଷଣାଳକ୍ଷ୍ୟ ଉଥ ଉପାସନ କରାଗଲା ।

ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (Intellectual Development in Infancy Stage)

ଶୈଶବାବସ୍ଥା ନିମକ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Infancy Stage)

ଶ୍ରୀମତୀ ଶୈଶବାବସ୍ମା କେଳେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଉପରେ ଅଧିକ ଧାରା ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ସେବନ୍ତିକ

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (Intellectual Development in Early Childhood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ଆୟ ବଳ୍ୟାଶ୍ଵରୀ ୨ କର୍ଷ୍ଣୁ ଏ କର୍ଷ୍ଣ ସମ୍ପର୍କ ସାମା ମଧ୍ୟରେ ସାମିତି ହୋଇଥାଏ । ଆୟ ବଳ୍ୟାଶ୍ଵରୀ ଶିଖର ବୋଲିକି ବିକାଶର ହାର ଦ୍ରୁତଗତରେ ସାଧୁ ହୁଏ । ଶିଶୁ ପ୍ରତିବେଶର ନୂଆ ମୁଦ୍ରା କଥା ଶିଖ କରିଥାଏ । ବିକିରି କରିବା ପରାମର୍ଶ ରେ ତା ର କୋତୁହଳ ପ୍ରସି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେ କ'ଣ, କହିବି, କିମ୍ବ ଓ କିପରି କହି ଅନେକ ପ୍ରତିକିରିତ ପାଇନାମର୍ମ । ଏପରି ଏହାର ଉଚ୍ଚର ପାଇବା ପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଶିଶୁ ଲାଗି କରନାମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ । ସେ କଥେର ଖେଳ ଓ କଥେର ବିକାଶରେ ମାତ୍ର । ବାପ, ଭାଇୟ, ବିଂହ ଏପରି ପରା ଗାଲକର କାହାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଗୁ ପାଏ ଏବଂ ଏହି କାହାଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ପରେ କହିପାରେ । ଏହି ସମୟ ଲକ୍ଷଣମାନ ଶିଶୁ କୁରିର ବିକାଶର ଧାରା ଦ୍ରୁତ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରେ ।

ଆଧୁନିକ ବାଲକଙ୍କରେ ଶିଖି ଶୂନ୍ୟ ଓ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିର୍ମିତ କରିଥାଏ । ମୁଣଗ ଶକ୍ତିର ବିକାଶର ଧାରା ଆଚରଣ ପ୍ରଶର ହୋଇଥାଏ । ସେ କିନ୍ତୁ ପାର୍ଥକ, ବନ୍ଧୁ, ପ୍ରାଣୀ ଓ ଜୀବର କୌଣସି କଥା ଓ ଘଟଣାର ମନେ ରଖିପାରେ । ସେ ଯଥ ରଖି ଶୂନ୍ୟବାଦ ଆଧୁନିକ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସହିତ ଏହାକୁ ପୁନଃପ୍ରଦରଶ କରି ସମ୍ବନ୍ଧ ଭାବେ କହିପାରେ ଯାହାକୁ ଶିଖିବା ସୁଧାର କରିଥାଏ ।

ଆମ୍ କାଳାବସ୍ଥରେ କୌଣସି ବିକାଶ ହୁମନ୍ୟ ଭାବେ ନିରବିଦ୍ୟ ଭାବେ ଗଠିଶାଳ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶ୍ୱମାନେ ସ୍ଵତ୍ତ୍ଵ ଛାଇଯାଇଲୁଛି (Sensation) ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିବନ୍ଦିତ ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜାତ ଲାଭ କରିଥାଏନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଶିଶ୍ୱମାନେ ନିଜର ଆଖ୍ୟ, କାନ, ନିକ, ଚିତ୍ତ ଓ ଚର୍ଚ ଥାବି ଯଦି ଉପରେ ଭାବା ଅଭିଜାତ ଓ ଶିଶ୍ୱମାନ କରିଥାଏନ୍ତି । ଶିଶ୍ୱ ଗର୍ଭରେ ଉପରିବଳ ହେବା ବେଳକୁ ସେ ଦିନରେ କୁଷ୍ଣ ଆକାଶ, ପ୍ରକାଶ, ଆୟୁର୍ତ୍ତ ଓ ଗଠନ ଉପରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିପାରେ ଯାହାକି ଶିଶ୍ୱମାନ ପ୍ରତ୍ୟେ (Concept) ଗଠନରେ ସହାଯକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କହିଯାଉଛିକର ତଳିମା ଉପରେ ମୁହଁ ଦିଆଯିବା ହେଲିଛି ।

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବିଷ୍ଵାର ଶିଳ୍ପ ପତିକେନ୍ଦ୍ରିୟମାତ୍ରରେ ଥରୁ ଦିଜିଟିପଦାର୍ଥ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିଯାଇଛି । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ହୁକନା କରିବାର ଶକ୍ତି ଲାଭ କରେ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ବା ଧାରଣା (Concept) ଗଠନ ହୁଏ

କ୍ଷେତ୍ରାନୁଷ୍ଠାନିକତା (Sensation) ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ (Perception) ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ଓ ବ୍ୟୁତିରୁ ଏହି କରେ, ଆୟୁଷା କରେ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵାନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାଏ । ଏହି ପୂର୍ବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତ୍ୟେ ଗଠନରେ ଉପରେ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣଶବ୍ଦରୂପ—ଶିଶୁ ପ୍ରଥମେପୁଅଥେମେ ଗାଇ, ବାହୁରା, ଶବ୍ଦ, ବଳକ ଓ ଡିଢ଼ା ଲାଭଦିକୁ ଗାଇ ବେଳି ହୋଇଥାଏ । ପରିବର୍ତ୍ତ ପରେ ନିଜକୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବଳରେ ତାର ଧାରଣା ସମ୍ବନ୍ଧ ହେବା ପରେ ଶିଶୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାବ୍ଦରେ ରଖିଥାଏ ।

ଆମ କାଳରୁକୁଣ୍ଡରେ ଶିଶୁ ପୂର୍ଣ୍ଣପାଦୀ ଶରୀର, ଭାଙ୍ଗାଗତ ଆମ ଓ କାଳକୁଣ୍ଡ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେବ ଅଞ୍ଚଳି କରିଥାଏ । ସେ ୨ ହର୍ଷ କେଳକୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ବସଳ ବାଲ୍ଯ କହିପାରେ । ଉନିବର୍ଷ ବେଳକୁଣ୍ଡ ଶିଶୁ କାଳରେ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପଦ ବ୍ୟକ୍ତାର
ଜଳା ଚିରବର୍ଷ କେଳକୁ ଆବେଗବକଣ୍ଠ ଦେବ କଥା କହେ । ପାଞ୍ଚ ହର୍ଷ ବେଳକୁଣ୍ଡ ଶିଶୁଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟରେ ସବୁ ତାବେ ସବୁ
ଯା ହୁଅପାରେ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ବଢ଼ିଲା କଥା ଉପର୍ଯ୍ୟାନ କରେ ।

ଆମ ବାଲୀବସ୍ତୁରେ ଶିଶୁର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନକିଳିଟି ଶତିର ବିକାଶ ପଢ଼ିଥାଏ । ସେ ଗୋଟି ଛୋଟ ସରଳ ସମସ୍ୟାର ଦ୍ୱାରା କଣିକିଥା । ସେ ଖେଳନା ବା ନିଷେଳାବୁଝୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାବେ ସଜାତି ରଖିବା, ଖାତା ବହି ସଜାତି ରଖିବା, ପ୍ରାୟାଶ୍ୱାର୍ତ୍ତ ଫଳିତ ରଖିବା, କଳମ କାଗଜ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବା କିମ୍ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଏଥୁଥିତ ଏହି କବୟାବରେ ଶିଶୁ ସୂଚନା ଶତି ବିକାଶ ହେବାର ମୂଳ୍ୟା ପଢ଼ିଥାଏ । ତେଣୁ ସେ ବିରିଦ୍ଧ ଖେଳନାକୁ ତାଙ୍କ ଓ ଏହାକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ଦେଖି କିମ୍ବା ଏହିପରିବି ଏହିପରିବ କିମ୍ବା କିମ୍ବା ହୋଇଛି ଆଦି ପ୍ରଶ୍ନ ଶିଶୁର ମନକୁ ଆଯୋଦିତ କିମ୍ବା ଏମାନୋମେଟି ଜଗରେ ଦୂରୀବ୍ୟାପାରେ ଯେ ବାଲୀବସ୍ତୁରେ ଶିଶୁର ବୌକି ବିକାଶର ଧାରା ବେଶ ଶାପ୍ର ହୋଇଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ ଅଭିଭୂତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Early Childhood Stage)

ଆଦ୍ୟ ବାଲ୍ୟକଷ୍ମୀରେ ଯେଉଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୁଚନା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ସେମନ୍ତଙ୍କ ସମର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଟ ବିବାହାଳା ।

- (୧) ଶିଶ୍ରୁତ ମାନସିକ ବିଜାଗା ନିମିତ୍ତ ଘରେ ଉପସୂଚ ପରିବେଶ ଓ ସୁନ୍ଦିଧା ସୁଯୋଗର ବନୋକଷ୍ଟ କରିବା ଏକାଟ ଜରୁରା ଅଟେ ।
 - (୨) ଆମ୍ ବାଲ୍ୟାବାସ୍ତ୍ରେ ଶିଶ୍ରୁତ କୌତୁଳ୍ୟକଣଶତ ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରିଚିଥାଏ । ତେଣୁ ବୃଦ୍ଧରେ ପିତାମାତା ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଶିକ୍ଷଣମାନେ ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉଚ୍ଚ ପାଇଁ ପରିଚାର ଏବଂ ସରଳ ଭାବେ ଦୁଃଖ ସେବାକରବ ସହେଲୀ ଦୂର କରିବା ବିଜାଗେ ଉପର ହେବା ଉଚିତ ।
 - (୩) ଶିଶ୍ରୁତ ଆଗ୍ରହକ ପ୍ରିୟକାଶ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉଚ୍ଚତିତ କରିବା ଉଚିତ ଆଗ୍ରହ କରୁଣାଙ୍ଗେ ଶିଶ୍ରୁତ ଆପଣାଙ୍କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷଣାଳୀର ପ୍ରତି ଅଧିକ ମନୋଯୋଗ ହୋଇଥାଏ ।
 - (୪) କଳନାରୁ ଭାବାନୀ ମୁଣ୍ଡ ଝୁଏ ଏବଂ ଭାବାନାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଶିଶ୍ରୁତ ମନ ବଳାଇଥାଏ । ତେଣୁ କଳନାର ପରିସରକୁ ଆନ୍ତର୍ଭୂତ ବ୍ୟାପକ କରାଯିବା ଉଚିତ ଯାହାକି ବୌଦ୍ଧିକ ବିଜାଗର ମୂଳଦୂଆ ବୋଲି କହିବାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ବ ହେବ ନାହିଁ ।

- (୪) ଶିଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନକାଳୀ କାଣ୍ଡେ ଓ ଏଥାରୁ କାହିଁବାକୁ କେଷା କରେ । ଏଥାହାଟି ସେ ପିତାମାତା ଓ ଶିଳ୍ପକୁ ଅବେଳା ବୋଲୁଛି ପ୍ରସା ପରାଗି ବେଳେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକାଳାପରେ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିଚାରି ରହ ପୁରୁଷ ନବଜାତ ଏହି ବାର୍ତ୍ତାକାଳ ପାଇଁ ସବରାଦୂକ ମନୋକାବ ପୋଷଣ କରିବା ଉଚିତ ଯଥାରା ରାତ୍ରିକାଳ ଶୁଭ୍ରାତା ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଉଥାଏ ।

(୫) ପିତାମାନଙ୍କୁ ତିତା ଶୁଭ୍ର ଏବଂ ଦୂରୀ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସମସ୍ୟା ସମ୍ବାଧାନମୂଳକ ଖେଳ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗାଏ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥା ଦୀର୍ଘ କିମ୍ବା ସମ୍ବାଧାନ ପାଇଁ ତିତା କରିବାକୁ ସ୍ଵପ୍ନ୍ୟୋଗ ପାରଥାଏ ।

(୬) ପରିପ୍ରେସ୍ରୁଟିକ ସମ୍ମିଳନ କିମ୍ବା ମନ ନଥରେ ପ୍ରତ୍ୟେ (Concept) ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୋର୍ପ୍ସ୍ କିମ୍ବା ବାର୍ତ୍ତା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଯନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟ ସଂପର୍କ ରଖା ପାଇଁ କିମ୍ବା ଦେବା ସିଦ୍ଧି କରିବି ପ୍ରତ୍ୟେକୁ ଉପରୁତ୍ତ ଉପରୁତ୍ତ ଦେବା ନିମାନ୍ତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ରଖ୍ୟମ କରିବା ଉଚିତ ।

(୭) ପିତାମାନଙ୍କ ବାର ଶୁଭ୍ର ଓ ରାତ୍ରି ଶାକାନାର ପରିବାସା ବୃଦ୍ଧି ନିମାନ୍ତ ପିତାମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟାକ୍ରିତ ଭବିତାରେ, ବ୍ୟାକ୍ରିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ଗାତ୍ର ବୋଲିବା ଓ ଠିକ୍ ଭାବେ ପାତ୍ରିତ୍ୟମାନୀ ରାଶା ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଆତି ରଖି ବିରିତି ପଦକଷେପ ଉପରେ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଧାର ଦେବା ଏକାକ୍ରମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (Intellectual Development in Late Childhood Stage)

ସାଧାରଣତଃ ଶେଷ ବଳ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଏ ବର୍ଷରୁ ଆମର ହାରୀ ୧୨ ବର୍ଷରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କିମ୍ବା
ବିଜ୍ଞାନାନ୍ଦ ବିଜ୍ଞାନାନ୍ଦମୂଳକ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ବୌଦ୍ଧିକ ବିଜ୍ଞାନର ପରିଷର ବ୍ୟାପକ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଯେହି
ଅଭିଭାଗାନ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ଲାଗ କରିଥାଏ ସେ ତାହାର ବସନ୍ତର କରିଥାଏ । ବସନ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲେ ଏହା ହୁଏ ପାଇଥାଏ । ଏହି
ଅବସ୍ଥରେ ଶିଶୁ ଦୂର ପଞ୍ଚଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ରାବେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାରେ ନାହିଁ । ଫର୍ତ୍ତ
ଏହି ଶେଷ ବଳ୍ୟାବୁଦ୍ଧିରେ ତିକା କରିବା, ସମ୍ବାଧାର ସମ୍ବାଧାର କରିବା, ପାଠ୍ୟରୁ ପ୍ରତି ମନ୍ୟୋଗୀ ହେବା ରଖାଯାଦି କରି
ବୌଦ୍ଧ ଦୂରାଗାନ୍ତ ବିଶେଷ ରାବେ ଦୂର ପରିଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ବାଲକବାଚିକାନାନ୍ଦ କୋଣୀ ବିଶ୍ୱଯବସ୍ତୁ ଦିମ୍ବ
ଦୂରବୋଧରେ ମନେ ରଖିଥାଏ । ଏହାରେ ମଧ୍ୟ ବାଲକବାଚିକାନାନ୍ଦ ପ୍ରୟୁଷଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଉପରିବର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ଦେଖିବା
ଏମାନ୍ଦ ଆକ୍ରମିତ ମନୋକାରକ ହୁଏ ପରିଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମିଳାନାନ୍ଦ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଷ୍ଟ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟବଳାପରିଷି
ଅଧିକ ସମୟ ପାଇଁ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ ।

ଶେଷ ବାଲାକସ୍ତ୍ରରେ ବଳକବଳିକମାନେ ଅଗ୍ରିଷ୍ଟର ଓ ଆଗ୍ରହ ବଳରେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବାରେ ସମ୍ମାନ ହୋଇଥାଏନ୍ତି । ଏହି ଅକ୍ଷୟରେ ସେମାନେ ଦୂରିତ ଦୂରିତାବୁ ବିଚାର ପାଇଁ ଯୋଗ ହୋଇଥାଏନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୂରିତ କଥିଣାଶୀଳ ଦୂରିତସ୍ଵର୍ତ୍ତ ସେହି ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଅଣି ପରିବେଳେନା ସବୁ ସଂପର୍କ ଝୁପନ କରିବାକୁ ସମ୍ମାନ ହୋଇଥାଏନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୂରିତ କଥିଣାଶୀଳ ଦୂରିତସ୍ଵର୍ତ୍ତ ହୋଇଛି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ପାଇଁ ପରିମାଣ ଦେଇଥାଏନ୍ତି ।

ଶେଷ କାଳ୍ୟାବଦ୍ୟାରେ ପିଲାମନଙ୍କ ସୁତ୍ତିଯୁକ୍ତ ଚିତ୍ର କରିବାର ସାର୍ଥୀୟ ବୃତ୍ତ ପାଇଥାଏ । ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୱବତ୍ତ ହୃଦୟପ୍ରେତ ଜଳ ଶୁଣି ରୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନୋବଳ ଦୃଢ଼ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଶିର୍କାରୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଵକଳନଶାଳା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହିବାକୁ ଜଳ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ସମୟାବାମା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଲ୍ଲାଙ୍କ ଗ୍ରମଶିଖି

ପ୍ରତିକି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆନନ୍ଦକୋଶ ଶିଖିବା, ବିରିବା କାହା ଓ ପାହାଡ଼ ଦଢ଼ିବା ଜଳି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ଲୁହ ପରାମାଣିତ କରିବାକୁ ପାଦାରଣତଃ ଦେଖିଲେବ କାମୀଁ, ବିତ୍ତାକଳ, ରଷାବଢ଼ା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମନ ଉପରାମାଣିତ ।

ଏହି ବୟସରେ ରାଜକବିକାଳାନେ ଅଧିକ ଶର, ବାତା ଆମ ଓ କାଳ ଶ୍ଵର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଦୟାପରେ ପିଲାମାନେ ଶର୍କୁହିତୀ ବିଭିନ୍ନ ପରିଷ୍ଠିତିର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ବେଶ ଭାବେ ଚାଲିବା ଓ ଚାଲିବାରେ ଦଶ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅଧିକ ହେବନାହିଁ ।

ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମକ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Late Childhood Stage)

ଶେଷ ବାର୍ଯ୍ୟାମସ୍ତ୍ରୀର ଯେଉଁ କେତେ ଶିଖାଗତ ସୂଚନା ଉପରେ ପିତାମାରା ଓ ଶିକ୍ଷକମଣ୍ଡଲୀ ଧାନ ଦେବା ଉଚିତ ହେବିଛି ଉପରେ ଏଠାରେ ଆଲୋକପାତ୍ର କରାଗଲା ।

- (୧) ଶେଷ ବାଲ୍ୟାକସ୍ତ୍ରାରେ ବାଳକବାଳିକାମନ୍ଦଳ ସେମାନଙ୍କ ସରକ ଓ ଆସ୍ରା ଅନୁୟାୟୀ ଚିତ୍ରାକ୍ଷର, ସଂଗାତ କାନ, ବାଳକିଟିକେଟ ସଂଗ୍ରହ, ବିରିନ୍ଦୁ ପଥର ସଂଗ୍ରହ, ସିରିହାସିକ ଚିତ୍ର ସଂଗ୍ରହ ଓ ମାନିତ୍ର ଅଙ୍ଗର ଜଳ ବିରିନ୍ଦୁ ସହ-ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟାବଳାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କରିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମଣ୍ଡଳୀ ଭବ୍ୟମ କରିବା ଉଚିତ ।

(୨) ପିଲାମାନଙ୍କର କ୍ଲାବ୍, ନୃତ୍ୟ, ସଂଗାତ, ଅଭିନୟ, ଚିତ୍ରକଳା ଓ କାଠକାମ ଆଦି ଜଳି କାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ବିରିନ୍ଦୁ ଅନ୍ତର୍ଭିତ୍ତି ସାମାନ୍ୟର ପରିପ୍ରକାଶ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୩) ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଶିକ୍ଷାର୍ଥାମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଗଠନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସେମାନଙ୍କୁ ବିରିନ୍ଦୁ ନମ୍ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ କାମ, ବାର୍ଷିଶାପତିଆ କାମ, ଚାଲକପ୍ରତ କାମ, ସିଲେଜ କାମ, କାଳକଟା କାମ ଓ ଭୂଲୀ ସାହାରିତାରେ ରହିଦେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ହାତେକୁ ନିଆୟିବା ଉଚିତ ।

(୪) ପିଲାମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟକୁ ବିସ୍ତୃତ କରିବା ନିମ୍ନଲିଖିତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିରିନ୍ଦୁ ଭ୍ରମଣ କାହାଣା, ଦୁଃଖାୟିକ ଓ ଗୋମାଞ୍ଚକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗତିଭୂତିକ ସେମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଆବଶ୍ୟକ ।

(୫) ଶିକ୍ଷାର୍ଥାମାନଙ୍କୁ ବିରିନ୍ଦୁ ଜାବନକେହିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରୟାସ କରି ରଖିବା ଉଚିତ ।

(୬) ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବାୟସ ପରିବେଶ ସଂପର୍କରେ ଆଣିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗ୍ରହ ବିକାଶ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିରିନ୍ଦୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ, ଦିଅନ ମେଲା, ବିରିନ୍ଦୁ ପ୍ରହର୍ଷନୀୟ, ଚିତ୍ରାଙ୍କନା ଓ ଦର୍ଶନାୟ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନର ସୁବ୍ରତୋବିଷ୍ଟ କରିବା ଏକାତ ଜଗ୍ରା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୭) ବାଲକବାଳିକାମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ବିକାଶ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋରାଜ୍ୟ ସ୍ମୃତି କରିବା ନିମ୍ନଲିଖିତ ପିତାମାତା ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ପତ୍ରପ୍ରତିକା ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଭବ୍ୟମ ଜଳି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

କେଣୋଗାବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (Intellectual Development in Adolescence Stage)

କେବେ ଏହି ସମୟରେ ସପଳ ପ୍ରେମାନ୍ତରେ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରାଯି ଏବଂ ପ୍ରେମ ବ୍ୟାପାରରେ ଅସଫଳ ହିଁତୋରିଶୋଭାନ୍ତରେ ବିଷାଦ ମନୋଭାବାପନ୍ଥ ଓ ନୈତିକାଶାବିମୁକ୍ତ ହୋଇଥାଆଏ ।

ଏହି ଅନ୍ଧାରେ କେତେ ଦିନୀଆପର କିଶୋରକିଳିଶାଖାମଣେ ଜୁଡ଼ା, କଲା, ସାହିତ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟ କହିବା, କାଳିତା, ଚିତ୍ରକଳା, ଆଗନ୍ତୁ କଲା, ନୂତ୍ରାଗତ ଓ ଉତ୍ତରିକ୍ଷା ଆଦି ଯେହାରେ ନିଜି ପ୍ରତିକାର ଦିକାରୀ ପାଇଁ ପଥେବିତ ଉଦୟମ ହୁଏ ଉତ୍ତରିକ୍ଷା ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତକୁ ବାଧାରେ ଜଣେ ପ୍ରତିକାରି ଭାବେ ଗଢ଼ିଲେଖିଥାଏ ।

କେଣ୍ଟାରାବଦ୍ୟ ନିମତ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Adolescence Stage)

- କିଶୋରାବଦ୍ୟାରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ଯୌବନୀମୁଖୀ ବସନ୍ତର ପରାହିଥିବା ଦୂର୍ଲିଙ୍ଗାରୁ ଦେଖାଇଲା ପାଇଁ କେବେଳା ଶିଥାପତ ମୁଢ଼ା ଉପରେ ଶୁଭ୍ର ଦିଅବିରା ଉଚିତ ମେସଟିକ ସମୟରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଇଲା ।

 - (୧) କିଶୋରାବଦ୍ୟାରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନଙ୍କର ତିତନ ଶତ୍ରୁ, କଜନା ଶତ୍ରୁ, ତରକା ଶତ୍ରୁ, ବିରାଶ ଶତ୍ରୁ ଓ ସୃତି ଶତ୍ରୁ ଆଣି ଜଳି ମାନୀଯିବା ଶତ୍ରୁକିମ୍ବାର ବିକାଶ ନିମ୍ନେ ଦିବ୍ୟାଳୟ, ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଏପରିକି ବିଶ୍ୱଵିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଭୂତିରେ ବିରିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରତିଯେତୀ, ଆଗୋଦନ ତତ୍ତ୍ଵ, ବିଜ୍ଞାନମେଳା, ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ପ୍ରତିବାଦିକ ମୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପର୍ଯ୍ୟାନକ ମୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକୁରାତ ଆୟୋଜନ କରାଯିବା ଉଚିତ ।
 - (୨) କିଶୋରକିଶୋରାମାନଙ୍କର ଅତିରିକ୍ତ ସାମାର୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ଵଜଳାଶ୍ରିର ବିକାଶ ପାଇଁ ବିରିଦ୍ଧ ଦୂର୍ଲିଙ୍ଗାତ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, ଅଭିନୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, ଚିତ୍ରକଳା ଓ ଚିତ୍ରକଳା କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, ବାଧ୍ୟପରମ୍ପରାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, କାବ୍ୟ କବିତା ଓ ସହିତ୍ୟ ଚନନ ସମୟାଧ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତିବିଦ୍ୟାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକୁମର ବହୋବିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟାନିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୩) ଶ୍ରେଣ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିରେ ଏହି କବ୍ୟର କିଶୋରାବଦ୍ୟାକାଳ ପାଇଁ ଜନ୍ମତ ମାନର ଶିକ୍ଷାବାନ, ପାଠ୍ୟ ଉପକରଣର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଆବୁଦ୍ୟତିକଣ କିଶୋରାପ୍ୟୋଗା ଶିକ୍ଷାବାନ, ବିରିଦ୍ଧ ପରାକିରାଣାମୂଳକ ଶିକ୍ଷାବାନ ରକ୍ତ ଶିକ୍ଷାବାନ ପରିଚିତ୍କୁ ଶିକ୍ଷାବାନେ ଅନୁସରଣ କରିବା ଏକାତ କରୁଣା ଆପେ ।
 - (୪) ଏହି କବ୍ୟର କିଶୋରକିଶୋରାମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିବାଦେ, ଆଦ୍ୟପ୍ରତିକଷାବାଦେ ଓ ଆଦ୍ୟପ୍ରସାଦବାଦେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି କାବେ ଆୟ ଆଣିବା ଉଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପରେ ଉପାଦାନ, ଆଦ୍ୟପ୍ରସବକଣ ଓ ଶିକ୍ଷାକାମେ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏଥା ଦାରା ସେମାନେ ଆଦ୍ୟଦତ୍ୟା କରିବା ଉଚିତ ବିଶ୍ୱାସିକିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବେ ନାହିଁ ଯାକି ମୁହଁହୀୟ ଆପେ ।
 - (୫) କିଶୋରାବଦ୍ୟାରେ କିଶୋରକିଶୋରାମାନେ ଯୌବନୀପ୍ରେ ବେଳେଥା ଦୂର୍ଲିଙ୍ଗ ସେମାନଙ୍କ ଅବାକ୍ଷତ ଯୌବନ ଆଚରଣକୁ ଦୂରେଇବେଳା ନିମ୍ନେ ସେମାନଙ୍କ ମହାପ୍ରସବକାଳ ଜାହାନା ପାଠ, ନୃତ୍ୟ ସାଂକର କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ, ସହିତ୍ୟ ସୃତି ଓ କୈଜୁକିନିକ ଦୃଶ୍ୟଭାବା କିଶୋରକନିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାନ ଏପରିକି ଜ୍ଞାନା କଥରେ ଆଣି କାର୍ଯ୍ୟକୁମରର ନିଯୋଜିତ କରିବା ପାଇଁ ଉପାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷାକାମେ କ୍ରୂଣା ହେବା ଉଚିତ ପରିବାର ସେମାନ ଯୌବନିକାଷ ଓ କାମାକାଷ ଶ୍ରେଣ୍ୟରେ ନିଜିକୁ ନିଯୁଷିତ କରି ସ୍ଵର୍ଗିତ ନିର୍ମିଷିତ ମାନ ହେବାକୁ ବାର୍ଷି ଦେବେ ।

ପ୍ରୋତ୍ସାହନାରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ (Intellectual Development in Adulthood Stage)

ପ୍ରୋତ୍ତବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା (Educational Implications for Adulthood Stage)

ପ୍ରୋକାଶକୁ ଯେଉଁ କେବଳ ଶିଖାଗତ ମୂଳନା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ସେବୁକି ହେଲା -

- (୧) ପ୍ରୋକାଶକୁ ଦୂର୍ଭାସ୍ତ ଶିଖାଗତିଶାଳାକର କୌଣସି କିବାଶ ଚରଣ ସାମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଓ ପ୍ରୋକାଶକୁ ବିଶେଷ କିଛି ମାନ୍ୟିକ କିବାଶ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ପରିନ୍ଦ ପ୍ରୋକାଶନେ ଯେତେବେଳେ କିରିଦ୍ଧ ସମ୍ବାଦ ଜୀବଜୀବନ ହୋଇଥାଏଇ ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଏହାର ସମାଧାନ ନିମିତ୍ତ ପୂର୍ବର୍ଜିନ୍ ଅଭିଭାବ ଓ କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ କିବାଶ କୁ ସଫର୍ଥ ହୋଇଥାଏଇ । ଏହାରେ ମଧ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଶୈଖ୍ୟ ସପଦକା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଚିନି ପ୍ରମାନକର ବ୍ୟକ୍ତିଶୀଳ କରାଯିବା ଉଚିତ ।
- (୨) ପ୍ରୋକାଶକୁ ପ୍ରୋକାଶନେ ସାମାନ୍ୟିକ କାନ୍ଦା ଦିବାରଥକା ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସେମାନେ ଯେଉଁ ମୂଆ ମୂଆ ସାମାନ୍ୟ ଅଭିଭାବ ଲାଭ କିମ୍ବାଆର୍ଥ ତାହାର ଯେମାନେ ମୁଣ୍ଡିକି ଆସୁଥାର ସମ୍ବାଦର ସମାଧାନ କିରିବାରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏଇ । ଏହି ସମୟରେ କିନ୍ତୁ ଅଭିଭାବ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷନର ପ୍ରୋକାଶନେ ଅନେକ କିଛି ଶିକ୍ଷା କିମ୍ବା ଜୀବନଙ୍କେ ଅସ୍ଵର୍ଗତ କରିଥାଏଇ । ଏହାରେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକମୁକ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପଦେଶନ ଓ ପରାମର୍ଶ ଦେବାର କମ୍ବେଶ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ।

ପିଆଜେଙ୍କ ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ଵ (PIAGET'S THEORY OF COGNITIVE DEVELOPMENT)

“ଶ୍ରୀରାଜା ଓ କାନ୍ତାରୀ, ୧୯୨୪” (“The Language and Thought of the Child, 1924”), “ଶ୍ରୀମାନଙ୍କଳୀରେ ଦୂରିର ଉତ୍ତର, ୧୯୪୮” (The Origin of Intelligence in Children, 1948) ଏବଂ “ଶ୍ରୀରାଜର ଚର୍ଚାକାର ଆମ୍ବେ ଅଭିଭୂତ, ୧୯୬୪” (“The Early Growth of Logic in the Child, 1964”) ସାରା ମୁଖ୍ୟାବାରେ ଚହଳ ପରାମର୍ଶ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କୁ ଆଣି ଦେଲଥିଲା ଅଳ୍ପରୁ ଶ୍ରୀରା ଓ ସମ୍ମାନ। ସେ ୧୯୮୦ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୩ ଜାରିଖାରେ ଶେଷିତ୍ୟାବ୍ଦୀ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତରୁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କୃତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କେ ସେ ସମ୍ବାଦପଦା ଅବିଷ୍ଵରଣାୟ ହୋଇଗଲିଛନ୍ତି ଓ ମୁଗ୍ଧଗ୍ୟରେ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ।

પિઆજેન્સ તત્ત્વ (Piaget's Theory)

ପ୍ରଖ୍ୟାତମା ମନେବିଜ୍ଞାନୀ ଜିନି ସିଆଜେଳ ମତରେ ଜ୍ଞାନାଳୁକ ଦିକାଶ ମୁଖ୍ୟତଃ
ମାନସିକ ବୋକିକ ବିକାଶକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୂତ କରଇଲା । ଏଥା ସାଧାରଣତଃ ଜ୍ଞାନାଳୁକ, ଚରଣଶା
ଶ୍ରୀ, ଜନନୀ ଶ୍ରୀ, ମୃତୀ ଶ୍ରୀ, ଚିତ୍ତନ ଶ୍ରୀ, ବିଚାରବେଶ ଓ ରାଜ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଆଦି ଜିନି
ମାନସିକ କ୍ରିୟାତ୍ମକତା ଅନ୍ତର୍ଭୂତ କରିଥାଏ । ତାହା ମତରେ ଶିଶୁର ଜ୍ଞାନାଳୁକ ବିକାଶ, ଶାରୀରିକ
ବିକାଶ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦଂସଗୁଣ, ପରିପରକତା ଓ ପରିବେଶର ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥାଏ ।
ଶିଶୁ ସମାଜକୁଳେ ପରିବେଶ ସହିତ ଯୋଗସ୍ଥିତ ରାଜ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ପ୍ରକାଶର ସମସ୍ୟା ସାଧାରଣ
ଦିଗରେ ଆଗେଇଥାଏ । ତେବେ ବିଆଜେ ଶିଶୁର ଜ୍ଞାନାଳୁକ ଦିକାଶ ସମସ୍ୟର ଯେଉଁ
ମୂଳଭାବ ମୁଦ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ତାହା ତାଙ୍କର ଗବେଷଣାଳକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ
ପ୍ରଥାୟବେଦିତ । ତେବେ ସିଆଜେଳ ଜ୍ଞାନାଳୁକ ଦିକାଶ ତର୍ଫୁ ସାରା ଯୁଧ୍ୟବାରେ ଢେର ଭାବେ
ଯାଏନ ହୋଇଥାଏ ଦେବୀ ଜିନିଲେ ଅଥ୍ୟକ୍ଷମ ହେବ ନାହିଁ ।

ଜନ୍ମ ପିଆଜେ
(୧୯୯୫-୧୯୮୦)

ପିଆଜେଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵର ମୌଳିକ ଧାରଣା (Basic Concept of Piaget's Theory)

ପିଆକେ ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ବିକାଶର ବିକିନ୍ଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କିମ୍ବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପ୍ରକର୍ଷ ହେଲାଏକ ମୌଳିକ ଧାରଣା ସାପର୍କରେ ସମ୍ୟକ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ଉପିତ୍ତ ସେବୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଏଠାରେ ଆଲୋକପାତ୍ର ବିବରଣୀ ।

(୧) ପ୍ରତିକଳନ ଓ ଏକାକରଣ (Substitution and Integration) :

ସାଧାରଣୀୟ ପ୍ରତିକଳନ (Substitution) କହିଲେ ଅନ୍ଦବଦ୍ଧ ପ୍ରକିଯା ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକିଯା କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅମ୍ବ ପ୍ରକଳନରେ କହିଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରକିଯା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଶୁ ଚାର ସ୍ଵର୍ଗ ପରିପଦ ଧାରଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଖି ପରିପଦ ଧାରଣା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିଥାଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରତିକଳନ ପ୍ରକିଯା ବେଳେ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଶିଶୁ ହୃଦୟରେ ସର୍ବପୂର୍ବାନ୍ତ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଘଣତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରଣା ସୁର୍ବୀ ହୋଇଥାଏ । ପରିଷ୍ଠ ପରେ ଜୀବନକୁ କିବାକାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ସେ ସେହି ବନ୍ଧୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଘଣତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନୂତନ ଧାରଣାକୁ ଆବଶ୍ୟକ କରେଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁଙ୍କ ସୁର୍ବୀ ଧାରଣା ବିବିଧାୟ ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ଧାରଣା ସୁର୍ବୀ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକିଯା ପ୍ରତିକଳନ କୁହାଯାଏ । କାହାର ପରିବେଳେରେ ଶିଶୁ ମେହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ପାଇଁ ପରିବେଳେରେ ନାମା ମେହିଁ ହୋଇଥାଏ ବେଳେ କହିଲେ ଅଭାବ ହେବନାହାଁ ।

(୧) ଅନୁର୍ତ୍ତମ ଓ ସମୟୋଜନ (Assimilation and Accommodation) :

(୨) ପରିଚିତ ଶିଖୁ ମୂଳ ବା ପରିଚିତ ସାଧ୍ୟ ପରିଚିତ ସହି ଶାଖାଶ୍ଵରାଚ କଲିବା ପାଇଁ କେବ୍ର କରିଥାଏ । ଶିଖୁ ଏହି ମୂଳ ଦେଖିବା ବା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଅନୁଭାବ ହେଉ ସେ ତାର ପୂର୍ବ ଜୀବନ ଓ ଅଭିଭାବର ସାଧ୍ୟ ନେଇ ମୂଳର ପରିଚିତ ମୂଳଙ୍କା ଉଚିତ ବା ବିଶ୍ୱାସ ଆଧାର କଲିବା ପାଇଁ କେବ୍ର କରିଥାଏ । ଶିଖୁ ତାର ପୂର୍ବ ଧାରଣା ବା ପୂର୍ବ ବ୍ୟବହାରର ପରିଚିତ କିମ୍ବା ଯଦି ଆଶ୍ୱରାଚ କଲିଲା ତେବେ ତାହାର ଅର୍ଥଶବ୍ଦ (Assimilation) କୁହାଯାଏ । କାଣା ପୂର୍ବ ଜୀବନ ଓ କରିବା ସେ କିମ୍ବା ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥଶବ୍ଦ କରିନେଇବାକି ।

ସାଧାରଣ ବନ୍ଦଯାତ୍ରାଳୟ (Accommodation) ହେଉଛି ଏପରି ଏକ ପ୍ରକିଯା ଯଦାରା ଶିଶୁ ନିଜର ପୂର୍ବାଳୀ, ଅଭିଭାବ ବା ଆଚରଣ ପରିପ୍ରକାଶ ବା ସମ୍ବାଦ ଅନୁଯାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନୂତନ ଜୀବିନ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଆଚରଣ ମାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟରେ ପରିପ୍ରକାଶ ମୁଦ୍ରିତ ବା ସମ୍ବାଦ ଏବା ସାଧାରଣ ବରିତୀଥାରେ ଶିଶୁ କେବେ ଆଚରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ତେବେ ନୂତନ ପରିପ୍ରକାଶ ବା ସମ୍ବାଦାରେ ଶିଶୁ କେବେ ଆଚରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ।

ଶ୍ରୀ ପାତାଳକ କିବାଶ ଶେଷରେ ଯିଆଏ ମୁଖ୍ୟମତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିକଳିନ ଏବଂ ଏକାକରଣ, ଆତର୍ଗର୍ହଣ ଏବଂ ସମୟୋଜନ କରି ଦୂରତି ପ୍ରତିକଳିତ ଉତ୍ସବ ମୁଦ୍ରଣ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ମତ ପ୍ରତାଙ୍ଗା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁର ଆନନ୍ଦକ କିବାଶ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ଅଛି ଯିଥାରେ ଦିନି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସବ ଉପରେ ।

પિઆજેન્સ એક્મા (Piaget's Skima)

ଶ୍ଵାସକୁ ବିଜ୍ଞାପନ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଶିଖୁ ମନରେ ଦା'ର ଚତୁର୍ଥୀଶ୍ଵର ଥାବା ବ୍ୟକ୍ତି, ପଶୁପତୀ, ବୟସ୍ତ ଏବଂ ଘର୍ତ୍ତନା ପଣ୍ଡା ଯଥରେ ତା ମନରେ ସତଃ ସମ୍ବନ୍ଧ ଧାରଣା ସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ଶିଖୁ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମିତିରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଚରଣ ଦେଖାଇଥାଏ । ଶିଖୁର ଏହି ପ୍ରାତିରେ ନିକଷ ଧାରଣା ଓ ଆଚରଣର ଧାରାକୁ ଉପାଇଁ ସିମା (Skima) ଲମ୍ବରେ ନାହିଁ କରିଛି । ଶିଖୁ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ପରିମିତ ସାମାଜିକ କିଳାଧାରୀ ଏବଂ ଦଦନ୍ତୁମାରୀ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ସିମା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । ଶିଖୁ କୌଣସି କିମ୍ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠିତା, କୌଣସି କିମ୍ବା ଧ୍ୱନିତା ଏବଂ ନିକଷାକାର କରିବା ଆଦି ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । ଶିଖୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବରେ ବୋଲି କୁମାରପାଇବାରେ ଏଥାକରଣରେ ସିମାକୁଟିକ ଏକା ପ୍ରକାରର ନୁହୁନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ପରବର୍ତ୍ତରୁ ମୁଥ୍କ ପୃଥକ ଅଟେ । ତେବେ ଶିଖୁ ବାହ୍ୟ ଜଗତ ସହିତ ସଂବିଳି ହୋଇବାକେ ଯେଉଁ ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ ତାହା ବିଜ୍ଞାପନ ସଂଗଠିତ ଏକଙ୍କ ଗ୍ରାମେ ପରିପରିଷର ହୋଇଥାଏ ।

ଶିଶୁ ଏହି ସ୍ଥାନ ଗଠନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଶେଷତା ବସୁନ୍ଧା ହଁ ଆଜିମ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁର ବୟବ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥାନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ ଯଥିରା ଶିଶୁର ଛାତ୍ରାଳ୍ପକ ବିକାଶର ଅର ସଥ ବାଣି ହୋଇପାରେ । ଏହାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ପିଆକେ ଜୀବାଳ୍ପକ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ପର ପାଇଁ ହାତାଳିର ବୟବର ଯାଥା ବିଶ୍ୱରେ ସଥ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Stages of Cognitive Development)

ପିଆକେଳ ମନୀମୁଦ୍ରାରେ ଝାଲାଙ୍କ ବିକାଶକ ଯେଉଁ ଚାରିଗୋଡ଼ି ପ୍ରମୁଖ ପର୍ଯ୍ୟାଏ ବା ଷ୍ଟରରେ ବିଜିନ୍ଦୁ କରାଯାଇଅଛି ସେହିକି ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ମୁଦ୍ରଣ ଆଗୋଚନ କରାଗଲା ।

ଯେବୁଷ୍ଟ ସ୍ଵାପନ ହୋଇଥାଏ ।

- (ঘ) দৃষ্টি উপর্যুক্ত—চূর্ণ উপর্যুক্ত বসন্তায়। মাসার আমন হোল ১২-১৩ মাসবর শেষ হোলাথা। এই বসন্তে শিশু পুরুষপোকা পরিবেশনা মধ্যে থাকা বিচিন্তা বহুজীবু পাইকা পাই ছাড়ায় জীবিত ও অশ্বাধারণ থাকা বাধাবিশু মুক্তিবিলা করিথাএ। এই বসন্তে শিশু বেগবাকু ভাবে কেতেক কাষ জীবিত থাকে। এখা দুর্মা শিশু বিচিন্তা বহুজীবু পৃথকাকৃতা করিবা এবং চিনিবার দশভা দৃষ্টি পাইথা যদিগুলি তাজ আনন্দকু বিকাশ কিম্বা অনুভূতি গঠিথাএ।

(ঙ) পঞ্চ উপর্যুক্ত—শিশু কানিমাস হোলা পরামু অতৰ মাস হোবা পর্যাপ্ত বসন্তায় পঞ্চ উপর্যুক্ত অঙ্গুরু অগে। এই উপর্যুক্ত বেগ শিশু বহু ও কার্য মধ্যে বসন্তবু স্থাপন করিবাকু দৃষ্টি হোলাথা। এই বসন্তে বেগ কোর্তু খেলনা ও বহু পাইকে একান্ত নিচাপাশা করি দেবে। তা মনের অনুভূতিয়া কাব জেতেক হোলাথা যাহাকি তাকু বিচিন্তা বহুজীবু রূপ, রং ও ওকন আবি জীবিকা প্রয়াস করাথাএ। জ্বানবরণে শিশু বাহ্য পরিবেশের বিচিন্তা প্রতিক্রিয়া কাণিকা পাই তার দৃষ্টি জীব ও অভিজ্ঞতা পাথের কিম্বা। এই পর্যাপ্ত বেগ বেগেলেকে কেতেক বহু বিজ্ঞাপোড়া করিথাএ। এই বসন্তে শিশু যেনেও আনন্দকু বিকাশ গঠিথাএ তাহাহি প্রযত্ন-প্রমাদ শিশুশা তৈরি অনুযায়া বাগতি হোলাথা।

(ঁ) ষষ্ঠ উপর্যুক্ত—আনন্দকু বিকাশ ক্ষম উপর্যুক্ত অতৰ মাসার আমন হোলা বিদ্রো মাসবর শেষ হোলাথা। এই বসন্তে শিশু অনুভূক্তি (Imitation) দুর্মা শিশুবার করিথাএ। এপরিকি শিশু অঙ্গুরু দুর্মা মধ্য শিশুবার করিথাএ যাহাকি তাকু বিচিন্তা শার্য নিয়ন্তা ও বিচিন্তা বাধাবিশুকু দুর্মা করিবার বসন্তায় হোলাথা।

(୨) ପ୍ରାକ୍-ସଂହିତାଦ୍ଵାରା ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Pre-operational Stage) (୨ ବର୍ଷଠାରୁ ୩ ବର୍ଷ):

ଶ୍ରୀରାଜ ଆନନ୍ଦକ ବିଜାକାରୀ ଦୂଷିତ ପ୍ଲାଟ-ଦ୍ୱାରା ଉଚିତ ପର୍ଯ୍ୟାମ ଦୂର କର୍ତ୍ତାତ୍ମା ଆମ ହୋଇ ଥାଏ ବର୍ଷରେ ସମ୍ମାନିତ ହୁଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାମରେ ଶ୍ରୀ ନିଜିକୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵୀପ କରନେ ପ୍ଲାଟରେ ଯେଉଁ ଏକ ଧରଣାମାନଙ୍କୁ ସମାଜାଧାର କରିବା ପାଇଁ ଯଥାବଧି ଦେଖା କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀ ଦୁଇକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ତାରିକ୍ଷେ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵୀପିକ୍ (Ego-centric) ହୋଇଥାଏ । ତା ମନରେ କୌଣସି ଦେଖି, ଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଘର୍ତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ଜାଗ ଦୂର ତାହାରେ ସେ ଲିଳ କୋଲି ଧରିବେଳେ ଥାଏ । ସେ ନିଜରେ ଧାରଣା ଅନୁଯାୟୀ ବସୁଳୁ ହେବେ ଏହା ଦନ୍ତକୁଳୀଯା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ତା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ହୋଇଥାଏ ଧାରଣା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ଏହା ଅନୁଯାୟୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ଦୟାପୁରୀ ସେଇ ସମାଜ ଧାରଣା ଆଶିଥିବେ ବୋଲି ସେ ଭାବିଥାଏ । ସେ ବିକିନ୍ତ ଦୟା ଦ୍ୱାରା ଏହା ଅନୁଯାୟୀ ବିଜାକାରଣା କରିବାରେ କେତେକ କୁଳ କରିଥାଏ । ସେ ତା ମାଆ ଜାଗି ସବୁ ସାମାଜିକ ମା' ବୋଲି ଭାବିଥାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ ।

ଜୀବଦ୍ୱାରରେ ଶିଶୁ ମନରେ ସର୍ବତ୍ଥିକାଦ (Animism) ଚିଠିଆଗାର କିବାଶ ପଢ଼ିଥାଏ ବୋଲି ପିଆକେ ମାତ୍ର ଦେବକାରୀ । ଶିଶୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଦି କୌଣସି ବୁଦ୍ଧିଯାଏ ଦା ଜାତିଶାଳା ହୋଇଥାଏ ସେ ଏହାକୁ ଜୀବନ ବୋଲି ଭାବିଥାଏ । ଜିବନରେଇମୁହୂପ୍-ସଦି ଶିଶୁ ମନର ଗାନ୍ଧି ଜାତିଶାଳା ହେବା ଦେଖେ ତେବେ ସେ ମନର ଗାନ୍ଧିକୁ ଜୀବନ ବୋଲି ଭାବିଥାଏ ।

ଶ୍ରୀ ଚାରିବନ୍ଧୁ ସାହେବଙ୍କ ପାଦମଣି ଜୀବନର ତଥା ଆଧୁନିକ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧମୁକ୍ତ ଚିତ୍ତର ସରି
(Intuitive Stage) ର ଜୀବନର ଘଟିଥାଏ । ବିଜିନ୍ ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଘରଣା ସଂପର୍କରେ ତାର ଧାରଣା (Concept) ରେ ଦିନଢି
ପରିଷିଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ବସ୍ତୁର ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଲାଗୁ ଭାବେ ବୁଝିନଥାଏ । ସେ ବର୍ଣ୍ଣକରନ ଷେଷତାରେ
ପାଇଗଲା ହୋଇନଥାଏ । ତା ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧିଷ୍ଠିଳାଙ୍କ ତିତାଧାରାର ବିକାଶ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଶିଶୁର ପ୍ରତ୍ୟେ
ବେଳଭ୍ୟ (Perception) ର ଉତ୍ସର୍ଗ ସାଥର ହୋଇନଥାଏ ବୋଲି ପିଆଇଁ ମତ ଉପାସନା କରିଛନ୍ତି । ଏହାପରିଲାଗେ ସେ
ଏ କୋଣର ବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ଉପରେ ହେଁ ଅଖଳ ଚିତ୍ତ କରିଥାଏ । ଶିଶୁର ଏହି ତିତାଧାରା ମୁଖ୍ୟରେ ଭବେଶମାର
ପରିଚି “ସାରଣୀ ସମସ୍ୟା” (Conservation Problem) ନାମକ ଏକ ଧାରଣାକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିଲେ ।
ଉତ୍ସର୍ଗବ୍ୟବ୍ୟବ-ସିଦ୍ଧ ଦୂରେ ଏକ ପ୍ରକାରର କାତ୍ପାତ୍ରରେ ସମ ପରିମାଣର ପାଣି ରଖି ଶିଶୁକୁ କମ୍ ବା ବେଶା ପାଣି କଥା
ପରିଚି ସେ ଏକ ମାତ୍ରାର ପାଣି ଅଛି ବୋଲି ଉଚର ଦେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧ ଗୋଟିଏ ସବୁ ଉଚା କାଚ ପାତ୍ର ଏବଂ ମୋରା
ନାମ କାହା ପାତ୍ରରେ ସମ ପରିମାଣରେ ପାଣି ରଖି ଶିଶୁକୁ କମ୍ ବା ବେଶା ପାଣି କଥା
ପରିଶ୍ରମ କରାଯାଏ ତାହେଲେ ସେ ସବୁ
କୁଳ ପାତ୍ରରେ ଅଖଳ ପାଣି ଅଛି ବୋଲି ଉଚର ଦେଇଥାଏ ।

ଏହି ପ୍ଲାଟ-ଦ୍ୱାରା କୁଳ ପର୍ଯ୍ୟାପନ ପ୍ରଥମାର୍ଜନରେ ଶିଶୁର ଭାଷାଜୀବନର ବିକାଶ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇଥାଏ । ସେ ଅଧିକ କାବେ ନିର୍ମାଣ ଶିଖି କରିପାରେ ଓ ସଂକଳନ କରିପାରେ ମଧ୍ୟ । ଏପରିକି କେହି ନଶିଖାଳଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁ ଅନେକ ଶର୍ଷ ଓ ଭାଷା ଆଶ୍ରମ କରିବାକୁ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଥାଏ । ପରିବ୍ରାଷ ସେ କୋଣିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଅର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କରିବା ଏବଂ କୋଣିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଦିପକାଳ ଉପରେ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଲିକା ନିମିତ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇନଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାପନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଶିଶୁର ଭାଷା ଓ ଶର୍ଷ ଜ୍ଞାନ ହିସ୍ବ ଗାବେ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥାଏ ।

(୩) ବାଟ୍ରବଧର୍ମୀ ସଂକ୍ଲିଯାତ୍ମକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Concrete Operational Stage) (୭ ବର୍ଷଠାରୁ ୧୨ ବର୍ଷ) :

ବାରକର୍ମା ସଂକୁଳୀତିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପାଇଲୁ କର୍ଷଣ ରୂ ଆମର ହୋଇ ବାଗ କର୍ଷଣରେ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବୟସରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କର୍ମିକ କାର୍ଯ୍ୟକଲାପ ସହ ସାଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ ହେବାଳୁ ପରିଧ କରିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଶିଶୁର ଚିତ୍ତାଭାବ ବାପ୍ରଭବତୀ ଭାବରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁର ଚିତ୍ତାଭାବ କାହିଁକି କୁଣ୍ଡ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଲାପ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟାୟେଇତ ହୋଇଥାଏ । ସୁନ୍ଦରଙ୍ଗତି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁର ଅନ୍ଧାକେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋକାବର ହୃଦ ପଢିଥାଏ । ସେ ସାମାଜିକ ଭାବଧାରା ଜନ୍ମିତି ହୋଇଥାଏ । ବାହ୍ୟକଳତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶିଶୁର ଧାରଣା ପରିମାଳିତ ଓ ବ୍ୟାପକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଶିଶୁ ଧାରଣା, ଜୀବ ତଥା ଅନୁଭୂତି ଭାବରେ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ।

ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଶିଶୁ ଜାଗତିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କରଣ, କ୍ଲାମନ୍ୟରେ ଏହାର ସଜ୍ଜିକଣା କରିବା ଜାଗି ସମାର୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଶିଶୁ ଏହି ଦିନରେ ନିଜ ପରିବେଶରେ ଥିବା ବାନ୍ତି, ବନ୍ଧୁ ଓ ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ବୁଝିବାକୁ ସମାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଜୀବଶତ୍ରୁକୁ ସଂକ୍ଷତମା ଦୂର୍ବ୍ୟାପିରିଆୟ । ଏହା ଦାରୀ ବନ୍ଧୁ ଆକାର, ଆୟତନ ଓ ଜୀବ ପାଇଁ ପରିମାଣ ଅନିଯୁ ଦୂର୍ବ୍ୟାପିରିଆୟ । ସମାଜିକାରୀ ଚକ୍ର ପଦାର୍ଥୀ ବିଭିନ୍ନ ଆୟତନର କାତରଙ୍ଗ ରଖି ଶିଶୁର କାହାରେ ଦୂର୍ବ୍ୟାପିରିଆୟ ପଢାଇଲେ ସେ ସମାଜ ପରିମାଣର ବୋଲି କହିଥାଏ । ଏହି ସମାଯରେ ଶିଶୁ ଗାଣିଟିକ ସମାଜାବାଦ ଧ୍ୟାନର ମାତ୍ର ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଏପରିକି ଶିଶୁ ଦିନିନ୍ଦି ପ୍ରକାରର ସମାଜୀବୀ ସମାଜାନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟାୟ କାହିଁ ରଖିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଶିଶୁ ସମାଜୀବୀ ସମାଜାନରେ ଶିଶୁର ବାପ୍ତବ ବା ମୂର୍ଖ (Concrete) ଦିଅ୍ୟ ବିପଳ ହେଲେ ସେ ଆକାଶର ବା ଅନ୍ତର୍ଗତ (Abstract) ଚିତ୍ତର ସହାୟତା ନେଇଥାଏ । ଶିଶୁ ଏହି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିତ୍ତର ଦାରୀ କେତେକ ସମାଜୀବୀ ସମାଜାନର ବାବ୍ଦି ଜୀବିତରେ ଶିଶୁ ଜୀବନାତ୍ମକ ବିକାଶ ଦୃଶ୍ୟ ଏକ ସ୍ଵତତ୍ତ୍ଵ ଆସନ ଲାଭ କରିଥାଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

(୪) ଯାଥିବୁ ସଂରକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟାୟ (Formal Operation Stage) (୧୦) ପରିମାଣ ପରିବାର ଜୀବନ :

ଯାଥିବୁ ସଂରକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବାବଦ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଗଠି କରିଥାଏ । ପରିବାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଜୀବନକ ବିବାହର ଏବଂ ଚିତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅଟେ ଯାହାକି ମୁଖ୍ୟ ବାବଦ କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ କେଣେବାବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ପରିପରକର ଶର୍ତ୍ତ ସାଥୀର ପରିପରକାର ପରିପରିଥାଏ । ଏହି ଚିତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମାନ୍ୟବିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସର୍ବକଳ ରକ୍ଷଣ କରେ । କିମ୍ବା କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ କିମ୍ବା ମଧ୍ୟବାବୀ ଏବଂ ପରିପରକାର ପାଇଁ ଅର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ ଏବଂ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥରେ ଚିତ୍ତ ପରିପରକାର ସେମାନେ ଆଗେଲାପାରି । ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତି, ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ପରିପରକାର ଅନୁକାନ (Hypothesis) ଗଠନ ବା ଜକ୍ଷନ କରିବାକୁ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପରିପରକାର ବାବ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟକାର ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ କରିବାରି । ଏହି ପରିପରକାର ସେମାନେ କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି କରିବାକୁ ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଥାଏ । ସେମାନେ ନିରକ୍ଷଣ ଏବଂ ଉତ୍ତରିକା ବାବଦ କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ ପରିପରକାର ପରିପରକାର ସାଧାରଣ କରିବାର ସାମାନ୍ୟ ଲାଗୁ କରିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କାରେ କାହାପରକାର ପରିପରକାର ହୁଏ । ଏହି କାହାପରକାର ଯୋଗୁ ସେମାନଙ୍କ ମନର ଅନେକ ବିଭାଗ ଆସିଥାଏ । ସୁତରାଗୁ ବାପକାକୁ ଦୂରେ ରଖି କର୍ଯ୍ୟ କରେ କାହିଁ ସୁରକ୍ଷଣର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଏହି କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି କିମ୍ବାକାଳୀକାରୀର ଜୀବନରେ ଅନୁଭୂତି ହେବ ନାହିଁ ।

ପିଆଜେକ୍ ତତ୍ତ୍ଵର ମୂଲ୍ୟାନ୍ତନ (Evaluation of Piaget's Theory)

ବିଦ୍ୟାଜୀବ ଆନନ୍ଦକ ବିଶ୍ୱାସ ପର୍ବତ ତୁ ତାଙ୍କ ମିଳାଇ ଉପରେ ଦାର୍ଢିବର୍ଷ ଧରି କହାଯାଇଥିବା
ଗଦବ୍ସାରା ଥୁବୁପାଇ ସୁନ୍ଦର ଯାହାକି ଏହି ଜୀବନ୍ତ ତଥା ସର୍ବଜନ ପ୍ରୁଣାୟ ଚରିତ ମାନ୍ୟବା ଲାଗ କରିଅଛି । ଏହି ତୁଙ୍ଗ
ନିର୍ଯ୍ୟାୟ ଧୂତ ବିଖ୍ୟାତ ମନୋଭିଜ୍ଞାନୀ ବୃଦ୍ଧରଙ୍କ ଆନନ୍ଦକ ବିଜ୍ଞାନୀ ସମ୍ମାନୀୟ ଚରିତ ପଥେଷ ସାମାଜିକ୍ୟ ରହିଛି ଯାହାକି
ପିଆଜ୍ଞୋ ଅଧିକ ଧର୍ମନ୍ତର ପ୍ରମାଣ କରିଅଛି । ଏପରିକି ଗ୍ରେଗୋରି ମଧ୍ୟ ପିଆଜ୍ଞୋ ପ୍ରମାଣାଳୀ ଅବଳମ୍ବନ କରି ଶିଶ୍ରମାନଙ୍କା
ବୁଝି ପରାମର୍ଶ ଶିଶ୍ରମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରେସର କରିଅଛି ଯାହାକି ବିଦ୍ୟାଜୀବ ଚରିତ ମହାନ୍ତିକ ଅଧିକ ରାବେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରେ ।

ଯିଆଜେ ନିଳାପ ତଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ କଣି ଶିଖିଲୁ ଅନୁଭବ ଗାନନୀ, ଆବାଞ୍ଚଳ ଗାନନୀ ଓ ଧାରଣାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷାଳୀ ହେବା
ପୂର୍ବରୁ କୁଳ ସମାଜ ଗାନେ ପ୍ରତିକଷ ଉପଲବ୍ଧ ଓ ଅର୍ଥିତା ହସାର କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ମତ ଉପପ୍ରାପନ କରିଛି ।
ସଥାରେଣେ ଦର୍ଶିତ ଓ ଅବହିତ ଦ୍ରୋଣ ପିଲାମାକରଣ ଜ୍ଞାନ ଓ ଅର୍ଥିତା ଦ୍ୟାପକ ହୋଇନାଥାଏ । ଏପରିକି ସେମାନେ
ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିକଷ ଉପଲବ୍ଧ ଷେଷତର ପଢ଼ଇରେ ଆମାରି । ସଥାରେଣେ ଶିକ୍ଷକାଳୀରେ ଶ୍ରେଣୀକଷଣରେ ଦେଇଥାବା ଗାନନୀ ୫୦୦
ପାଠୀପ୍ରତିକଳିତ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଜ୍ଞାନକୁ ସହିତରେ ବୁଝିପାରିଛି ମହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ପାଠୀପାଠୀ ଓ କୌଣସି ବିକାଶ
ଷେଷତରେ ଏତୋଜଳକ ଅର୍ପିତ ଲାଗ କରିପାରିଛି ମହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଶିକ୍ଷକାଳୀରେ ଶ୍ରେଣୀକଷଣରେ କାଣନ୍ତି, ଦ୍ୱାରା
ପଠନ ଓ ଗୋଟିଏ ପଠାଇଣ ସମୟର ପାଠୀବ୍ରାତ ଉପରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଳ ଗୁରୁତ୍ୱ ନଦେଶ୍ଵର ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପାଠୀବ୍ରାତ ବାପକାଳୀ
ପ୍ରତିକଷ ଅନୁଭୂତି ଅର୍ଜନ ନିମିତ୍ତେ ସ୍ଥିରାବ୍ୟାପକ ପ୍ରତାନ କରିବା ଉପରେ କୌଣସି ପିଲାଜେ ମତ ଦେବାଇଛି । ଏପରିକି
ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସାଥାର ଚିତ୍ତର ବିକାଶ ନିର୍ମିତ ସମୟ ପ୍ରକାଶର ଜବାବଦୀ ଏକାତ ଜଗନ୍ନା ଆଗେ । ଏହାପରିନାରେ
ପିଲାମାକରଣ ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିଜାପୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟରେ କେତେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ପିଥାରେ ଗଭେଷଣା ପ୍ରାଣିକୁ ନେଇ ବାହୁ ସମାଜୋଚନ କରିଛି ଯେମାଙ୍କ ମରତର ପିଥାରେ ତାଙ୍କ ଗଭେଷଣା ପ୍ରାଣିକୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଶ୍ୟକ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିନାହାଁର ଯାହାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉଚ୍ଚତର ଗଭେଷଣା ନିମ୍ନତର ପଥ ପରିସ୍ଥିତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଜ୍ଞାନାତ୍ମକ ବିକାଶ ତତ୍ତ୍ଵର ଶିକ୍ଷାଗତ ଗୁରୁତ୍ୱ (Educational Significance of Cognitive Development Theory)

ପାଞ୍ଚିକ ସମୟରେ ପିଆଜେକ ଆନନ୍ଦକ ବିକାଶ ସମ୍ଭାୟ ତୁରି ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି ଯାହାର ସର୍ବଧିକ ତ୍ରିଭାଗ ଉପଯୋଗିତାକୁ ଅସ୍ଵାକାର କରାଯାଇନାପାରେ । ପିଆଜେକ ବାଷପବର୍ଧମା ତୁରି ପେଣ୍ଠି କେବେଳ ଶିକ୍ଷାଗତ ଗୁରୁତ୍ୱ ଏବଂ ଯୋଗ ରହିଛି ସେବୁକି ସମ୍ପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କାଗଳା ।

- (୧) ଶିଶୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କମ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ତାର ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶ ନିମତ୍ତ ଆନ୍ତର୍ଗୂପ ପାଠ୍ୟଶବ୍ଦୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଅନୁସ୍ତତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ପିଆଜେକ ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଣାଳୀ ପାରମ୍ପରାକି ଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଣାଳୀରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉପଯୋଗୀ ଓ ପ୍ରାକବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ ।

(୨) ଶିକ୍ଷକମାନ ଶିକ୍ଷାନାଳ୍ପକ ପୂର୍ବରୁ ଶୈଶବ ତାର୍ଯ୍ୟ, ବିକାଶର ନିୟମ, ଶିଶୁ ଚିତ୍ରଧାରାର ଗଠନ ଓ ଶିଶୁର ସାମାଜିକ ପରିବେଶନା ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିଜ୍ଞାନକୁ ନେଇ ଶିକ୍ଷାନାଳ୍ପକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁଳା ହେଲେ ଶିକ୍ଷାନାଳ୍ପକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ରୂପ ନେଇପାରିବ ।

(୩) ପିଆଜେ ଶିଶୁ ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶର ଯେଉଁ ଚାରିଗୋଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି ସେହି ସମ୍ପଦ ପର୍ଯ୍ୟାୟଶୁଦ୍ଧିକ ଶିଶୁ ବାବନରେ ଗେଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆୟଥାଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେହି ପର୍ଯ୍ୟାୟଶୁଦ୍ଧିକୁ ବିଜ୍ଞାନକୁ ନେଇ ଶିଶୁ ବିକାଶ ଅଭିଜ୍ଞାତକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ନିମତ୍ତ ରିଟର୍ନ୍‌ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

(୪) ଶିଶୁର ବୁଦ୍ଧି, ବୟସ, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ତାର ପରିବେଶକୁ ଶିଶୁକାନ୍ତିକ ଶିକ୍ଷାନାଳ୍ପକ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଉତ୍ସର୍ଗ ହେବା ଉଚିତ ।

(୫) ବିଦ୍ୟାକଥରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ନିମତ୍ତ ଆବୋଦ ଓ ଅବରୋଦ ଶିକ୍ଷାନାଳ୍ପକ ଅନୁସ୍ତତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୬) ବିଦ୍ୟାକଥରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶକୁ ଆଗେଇନେବା ନିମତ୍ତ ବିଚିନ୍ତି ସ୍ଵଜନାଳ୍ପକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନର ସୁବରନୀୟ କରାଯିବା ସହିତ ନୃତ୍ୟ, ସଂଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ଅଭିନ୍ୟାନ ଓ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ ।

(୭) ଦରିଦ୍ର ଓ ଅବହେଳିତ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଚିକିତ୍ସା ବଦୋବକ୍ଷ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୮) କିଶୋରକିଶୋରମାନଙ୍କର ଶାରାରିକ ବିକାଶକୁ ଆଗେଇନେବା ନିମତ୍ତ ବିଦ୍ୟାକଥରେ ଶରାର ଚର୍ଚା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁମାରୁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯିବା ଉଚିତ । କାରଣ ସୁମ୍ଭୁ ଶରାରରେ ହୁଁ ସୁମ୍ଭୁ ଜ୍ଞାନାଳ୍ପକ ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧ ହେଲାଥାଏ ।

(୯) କିଶୋରକିଶୋରମାନାନ୍ତରେ ବୟସ ଓ ବୃଦ୍ଧି ବିକାଶର ପ୍ରାକବିଜ୍ଞାନ ହେତୁ ଯୌନ ସମସ୍ୟାରେ ବିକିତ ହେଉଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବେଳୀକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଣିବା ନିମତ୍ତ ବିଦ୍ୟାକଥରେ ଯୌନ ଶିକ୍ଷା, ଫେନ୍ଟିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାକବିଜ୍ଞାନ ସୁବରନୀୟ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶିକ୍ଷାର ମନସ୍ତବ୍ଧିକ ଉଚ୍ଚିତ୍ତମି

(୧୦) ବିଦ୍ୟାକର୍ତ୍ତର ଶିକ୍ଷାନିକର ଅତିରିକ୍ତ ଆଶିରା ଓ ଆନାହୁକ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ପାଠୀଗରର ସୁନ୍ଦରତା ଅନୁଭବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ, ବିନିନ୍ଦ ସମାଜିକ ଓ ସଂ-ପାଠୀକୁମ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କରାଯାଇଥାଏ ଏବାର ତୁମ୍ଭା ଅଟେ ।

ଶାନ୍ତିକ ବିକାଶରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ବ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

(Duties and Responsibilities of Teachers in Cognitive Development)

- ପିଆଜେକ ମନ୍ଦିରରେ ଶିଶୁ ଆନାହୁକ ବିକାଶ ଗଠିଗେଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଦେବ ସଂଗ୍ରହିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ତଦନ୍ତମାତ୍ରା ଶିକ୍ଷକାନ୍ତ ଫେରେ ବିନିନ୍ଦ ଓ ମୂରିକା ତୁମ୍ଭାର ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ସେବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ସମ୍ଭବରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।
- (୧) ଶିଶୁ ବୈଶିକ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଅନୁଭବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବା ବିଗରେ ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ କ୍ରତୀ ହେବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ।
 - (୨) ଶିକ୍ଷକାନ୍ତ ଅନୁଭବ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁ (Learning through Imitation) ଉପରେ ଶୁଭ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ହେବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ସମାଜିକ ମୁଣ୍ଡ, ଉତ୍ସାହ ଗଠନ ଏବଂ ରାଶାଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୩) ଶିଶୁକର ଶିଶୁ ମନୋଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବାଯାଇଥାଏ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ ମୁଦ୍ରିତ ଉପର ଦେବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ।
 - (୪) ଶିକ୍ଷାନିକର ଶାନ୍ତିକ ବିକାଶ ସଧାରଣତ କରନ୍ତାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କୌଣସାବଲ୍ୟର ଶେଷ ହେବୁ ପ୍ରଯ୍ୟ ଶେଷ ଓ ଶାର୍ଣ୍ଣ ସମାଜ ପରିଷାର ଆଖରେ ରଖି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକାଶର ଭାବରେ ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୫) ଶିର୍ତ୍ତାମନଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗାବେ ଆନ ଆହରଣ ପାଇଁ ବାଧ କରାଯିବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଆଗୋଚା, ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା, ସମାଲୋଚନା, କର୍କ ଏବଂ ବିତର୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଆନ ଅର୍ଥନ ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ।
 - (୬) ବାହ୍ୟ ପରିବଶକୁ ବିନିନ୍ଦ କରୁଣ୍ଟ, ଯଶଶା ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବାଧ୍ୟକ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛାଧର୍ମୀ ବିତନ ସହିତ ଅଭ୍ୟନ୍ତ କରାଇବା ବିଗରେ ଶିକ୍ଷକାନ୍ତ କ୍ରତୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୭) ଶିଶୁକ ଓ ଶିଶୁକାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗାବେ ଆନ ପ୍ରଦାନ ନିମିତ୍ତ ଅନୁଭବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସ୍ଵର୍ଗ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୮) ଶ୍ରେଣ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧି, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପୁରୋକ ଅନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟକ ଆନ ଓ ଅନୁଭୂତି ମାଧ୍ୟମରେ ଶିଶୁ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
 - (୯) ଶିର୍ତ୍ତାମନଙ୍କ ଯେଉଁଳି କାବେ ସ୍ଵତଃସ୍ଵତ ଗାବେ ବିନିନ୍ଦ ବିଶ୍ୟ ନିଜେ ଶିକ୍ଷା କରିପାରିବେ ଏବଂ ବିନିନ୍ଦ ବିନିନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମାଧାନ କରିବାରେ ନିଜେ ନିଜେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିବେ ସେଥିପୁଣ୍ଯ ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ଧାନ ଦେବା ଏବାର ତୁମ୍ଭା ଅଟେ ।
 - (୧୦) ଛାତ୍ରାତ୍ମାନିକର ଆନାହୁକ ବିକାଶର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷାନିକ କରାଯିବା ସହିତ ମୂଲ୍ୟାଯନ ଏପରି ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେଉଁଳି ଏହା ଶିର୍ତ୍ତାମନଙ୍କର ବୋଧ୍ୟାନ ପରିମାପ ସମେତ ପାଠୀବିଷୟବସ୍ଥର ମୁଣ୍ଡକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମୁଦ୍ରି ହୋଇପାରିବ ସେ ବିଗରେ ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଉଚ୍ଚିତ୍ତ ।

ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରେ ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ

ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବା କାରଣ (Factor Affecting Intellectual Development)

ବୌଦ୍ଧିକ ବା ମନ୍ଦିରକୁ ଯେଉଁ କେତେକ କାରଣ ବନ୍ଦୂରାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଆଏ ତନ୍ଦିଥିରୁ ଏଠାରେ କେତେକ ବା ବିଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

- (୧) ବର୍ଷିତ୍ତା : ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଶେଷରେ କର୍ମଶାଖା ପ୍ରଭାବିତ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ସାଧାରଣତ ଉଚ୍ଚ ଓ ମାନ୍ୟକ ଶକ୍ତିବନ୍ଦନ ଶିଶୁମାନେ ଜନ୍ମ ନେଇଥାଏ ପିତାମାତାର ପ୍ରଭାବିତ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଅନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ନାତ ବା ମନ୍ଦିରକ ଶକ୍ତିବନ୍ଦନ ପିତାମାତାକର ସମାନସଂତ୍ରମାନେ ନାତ ବାହି ବା ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତିବନ୍ଦନ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି କେତେକ ଗବେଷଣାମୂଳକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି କେତେକ ଗବେଷଣାମୂଳକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି କେତେକ ଗବେଷଣାମୂଳକ ନାହିଁ ।
- (୨) ପରିବେଶରେ : ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଦେବରେ ପାରିବାରିକ, ସାମାଜିକ, ଆବେଳିକ, ବୈଚିକ, ବିଦ୍ୟାଲୟର ଓ ବୈଚିକ ପରିବେଶରେ ଅନେକାଶରେ ଦ୍ୟାୟା ଅଟେ । ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅନୁଭୂତି ତାର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ସେପେ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅନୁଭୂତି ତାର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ସେପେ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି ବୈଚିକ ଗବେଷଣାମୂଳକ ନାହିଁ ।
- (୩) ବ୍ୟକ୍ତି (Intelligence) : ପ୍ରାଚିତରେ ବ୍ୟକ୍ତି କରି ଏକ ପ୍ରାଚାବଶାଳା ମନ୍ଦିରକ ସାମାର୍ଥ୍ୟ ହେଁ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଶେଷରେ କରୁଥିବା ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ସାହାର ବ୍ୟକ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରଭାବ ତା'ର ମନ୍ଦିରକ ବିକାଶ ସେପେ ବୌଦ୍ଧିକ ବୋଲି କେତେକ ଭୂମିକା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟପରେ ସଥ ବ୍ୟକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମାନ୍ୟକ ବିକାଶ ଶେଷରେ ସେପେ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି କେତେକ ଭୂମିକା ନାହିଁ ।
- (୪) ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ (Endocrine Glands) : ମନ୍ଦିର୍ୟ ଶାରାର ମଧ୍ୟରେ ଥରା କେତେକ ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ ରଖି ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ କରିଥାଏ ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ ରଖିଥାଏ ।
- (୫) ଆପାତ, ଗୋଗ ଓ ମାନ୍ୟକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (Injury, Disease and Mental Agony) : ସାଧାରଣତ ଯେତ୍ରାକେ କୌଣସି ଦ୍ୱୀପରେ ଶାରାର ମଧ୍ୟରେ ଥରା କେତେକ ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ ରଖି ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ଯଦି କିଏ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଗୋଗର ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ ରଖି ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ ।
- (୬) ଆପାତ, ଗୋଗ ଓ ମାନ୍ୟକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (Injury, Disease and Mental Agony) : ସାଧାରଣତ ଯେତ୍ରାକେ କୌଣସି ଦ୍ୱୀପରେ ଶାରାର ମଧ୍ୟରେ ଥରା କେତେକ ଅନ୍ୟବାବ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟ ରଖି ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ଯଦି କିଏ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଗୋଗର ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ । ଏପରିକି ଯଦି କିଏ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଗୋଗର ଶିକ୍ଷକମାନ୍ତ ପରିବଶରେ ଆପାତ କରିଥାଏ ।
- (୭) ପରିଶେଷରେ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ କାରକମୁଦ୍ରିତ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶକୁ ବନ୍ଦୂରାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ । ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶକୁ ବନ୍ଦୂରାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ ।

ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

A. କ୍ରିଯ୍ୟାତ୍ମକ ପୂରଣ କର ।

- ୧ | ଦିନ୍ୟ ହେଉଛି ଏଥୁକେ _____ ଧର୍ମରୂ ଅଳ୍ପାଣ୍ଟିକ୍ |

୨ | “ଶିଖ ହେ ଅନ୍ତର୍ଭାବର ଆହ୍ଵାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୩ | “ଶିଖ ବନ୍ଦା ବନ୍ଦା ଏବଂ ଚକିତ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୪ | “ଶିଖରୁ ବିଜ୍ଞାନୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ହେ ଶିଖ ଆହ୍ଵାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୫ | ଏର୍ଯ୍ୟବେଳେ _____ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ପ୍ରସାଦଗାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

୬ | “ବାନ୍ଦାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନ୍ତଃପାଦ ବରିଥାଏ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୭ | “ନିରାକାଶ ଦେଖି ବାନ୍ଦାର ଏବଂ ବାନ୍ଦାରପର୍ମା ବିଜ୍ଞାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୮ | ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବାନ୍ଦାର ପରିବାରରେ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ଦାତ୍ତୁ ଆହ୍ଵାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୯ | ଦେଖିଲ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିଖିବ ଦ୍ୱାରା ଏବଂ ବାନ୍ଦାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉପରିକିରଣ ଆହ୍ଵାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୧୦ | “ଦେଖିଲ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଦେଖିଲ ପରିପ୍ରକାଶ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଆହ୍ଵାନ” ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୧୧ | କରିପାର ଦେଖିବ ଏବଂ ଶାଖାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ _____ ଦୟାପାଏ ।

୧୨ | କରିପାର କାହାରେ _____ ଏବଂ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ଧାରାରେ ଏବଂ କାହାରେ ।

୧୩ | ଅଧିକାରୀ ପରିପର୍ଵତ ବାନ୍ଦାର ରୂପ ପରିଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାରା ଏବଂ କାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ _____ ଦୟାପାଏ ।

୧୪ | କରିପାର କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ _____ ଦୟାପାଏ ।

୧୫ | “ବାନ୍ଦାରାଙ୍ଗାନ୍ତରେ ଦୟାପାର ଦେଖା ହେ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଏବଂ କାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ _____ ଦୟାପାଏ, ମାତ୍ର ବିବାହ ପ୍ରାଣ କରିବାର ଏବଂ କାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ କ୍ଷୁଦ୍ରବ୍ୟାକ ଦେଖି ବୋଲି _____ ବହିଥୁବେ ।

୧୬ | ଦ୍ୱାରା _____ ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ବାନ୍ଦାରିନ୍ଦ୍ରିୟ ପରେ ।

୧୭ | ପରିଦ୍ୱାରା ହେ _____ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ।

୧୮ | ବିବାହ ଏବଂ ବାନ୍ଦାରିନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ _____ ପ୍ରକାଶ ପରେ ।

୧୯ | ବିବାହ ପ୍ରକାଶ _____ ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ଏବଂ ପରେ ।

୨୦ | ଅଧିକାରୀଙ୍କ ରୂପ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ପ୍ରକାଶ ଏବଂ କାହାରେ _____ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ବନାଇଲା ।

୨୧ | କାହାରେ କର୍ତ୍ତା ଏବଂ କାହାରେ ପ୍ରକାଶିତ _____ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ।

୨୨ | କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ _____ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ।

୨୩ | କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ _____ ଏବଂ କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ ।

୨୪ | କାହାରେ ଏବଂ କାହାରେ _____ ଏବଂ କାହାରେ ।

- ୧୫ | ଶିଖୁ ପରିଚିତ ପ୍ରାୟ ଏ ମାତ୍ରୁ _____ ମାଥ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟମଣ ହୋଇଥାଏ ।

୧୬ | ଶିଖୁ ଜଳକ, ଅକଳ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୟାଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ _____ ବିବାହ କରୁଥାଏ ।

୧୭ | ଶିଖୁ _____ ମାଥରେ ଉପରୀତ ହେଲା ପରେ ସେ ଏବୁଦ୍ଧିଆ ବିବାହକୁ ଦେବ କରେ ।

୧୮ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ _____ ମାଥରେ ଶୁଣୁଡ଼ିବାକୁ ଆଶ୍ରମ କରେ ।

୧୯ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ _____ ବର୍ଷ ହେଲା ଦେବକୁ ସେ ସ୍ଥାନ ଭାବେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରହରଣ କରିଥାଏ ।

୨୦ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ _____ ବାବାଙ୍କ ପ୍ରାଚିବିତ କରୁଥିଲୁ ଏକ _____ ବା ବିଷୟ ଅଛେ ।

୨୧ | ଶିଖୁ ସର୍ବପୂର୍ବମନ ତାର _____ କୁ ତିର୍ଯ୍ୟ ପରିଥାଏ ।

୨୨ | “ଯମାତିବ ଧରନ ଶେଷୁଗେ ପରିପଦିତା ହେ ଯମାତିକ ବିବାହ” ବୋଲି _____ କହିଥିଲି ।

୨୩ | “ଆମେ ସମାଜକ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବିବାହ କରିଲେ କେବେ ରଜନୀବେ ନିରଦ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବଢ଼ିବାର ଦଶକଳ ପ୍ରାୟ ହେବାର ଦୂରୀଥାଏ” ବୋଲି _____ କହିଥିଲି ।

୨୪ | ଶିଖୁ _____ ମାଥ ହେଲା ଦେବକୁ ସେ କାରିଗର୍ଯ୍ୟ ବିଲ୍ଲୁଗେ ମାଆ ଓ ଗାପ ଗତାବିଲ୍ଲ କରିଥାଏ ।

୨୫ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ବୁ _____ ମାଥ ହେଲା ଦେବକୁ ସେ ଦର୍ଶନରେ ଦିକ ପ୍ରତିନିଧି ଯିତିପ ଜେବିବାର ରଜ ପରାଥାଏ ।

୨୬ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ _____ ବର୍ଷ ହେଲା ପରେ ସେ ସମୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଦୂରକର୍ମ କରା କରିଥାଏ ।

୨୭ | ଶିଖୁ ସମାଜକ ବିବାହ ଧାରା ବା ସମାଜିକାବରଣ ପ୍ରକିଳ୍ପ ସର୍ବପୂର୍ବମନ _____ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଗେ ହୋଇଥାଏ ।

୨୮ | ମହାଶ୍ରମାମାତ୍ରନ _____ ପର୍ମାଣ୍ବୁ “ଦବ ଗଠନ” ଦବ୍ୟ ବହିଅଥାବି ।

୨୯ | ଶିଖୁ ପ୍ରାୟ ପରିବାର ଏବଂ ଏହା ପରେ _____ ପରିବେଶରୁ ସମାଜିକାବରଣ ପ୍ରକିଳ୍ପରେ ସମିଲ ହୋଇଥାଏ ।

୩୦ | “ମର୍ମିଷ ଏବଂ ସମାଜିକ ପ୍ରଣାଳୀ” ବୋଲି _____ କହିଥିଲାର ।

୩୧ | ଅବେଳା (ରଜନୀବ) ହେ ମୂଳ କାରିତାକ ରଜ _____ ରୁ ଜାହାନ ଅଛେ ।

୩୨ | “ଅବେଳା ଏବଂ ରଜନୀବ ପରିଶାଳା ବା ରଜନୀବ ହେଲା ଅବସ୍ଥା ଅଛେ । ଏହା ହେ ମାୟବିଜ୍ଞାନ ଓ ମୁକ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାହୀ ଅଛେ” ବୋଲି _____ କହିଥିଲି ।

୩୩ | “ଅବେଳା ହେ ଅନୁଭବ ଆକିନ୍ଦିକ ରଜନୀବର ଅବସ୍ଥା ପରାଦି ବିକି ସମୟ ପାଇଁ ମନ୍ଦରୁ ବିଦ୍ୟବ୍ଦିତ କରିଥାଏ” ବୋଲି _____ କହିଥିଲି ।

୩୪ | ମର୍ମିଷ ରଜର କୋଟି ପ୍ରାୟ ରହିଥି ଦେଖି _____ କହିଥି ।

୩୫ | ଦୁଇ ପ୍ରାୟକିରଣ ଅବେଳାରେ _____ ଅଛେ ।

୩୬ | ପ୍ରାୟକିରଣ ପ୍ରାୟକିରଣ ଅବେଳାରେ _____ ଅଛେ ।

୩୭ | ବୋଲିରୁକ ପ୍ରାୟକିରଣ ଅବେଳାରେ _____ ଅଛେ ।

୩୮ | ଜଳ ପ୍ରାୟକିରଣ ଅବେଳାରେ _____ ଅଛେ ।

୩୯ | ମର୍ମିଷ ପ୍ରାୟକିରଣ ଅବେଳାରେ _____ ଅଛେ ।

ଶିକ୍ଷାର ମନ୍ୟାବ୍ଦୀକ ଭିତ୍ତି

- ୪୦। ଶିଶୁ ଜୀବୁ _____ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରିହିପୁ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଏ ।
 ୪୧। ବୋଲିକ ବିକାଶ ହେଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକ _____ ବ୍ୟାପା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।
 ୪୨। ଗାନ୍ଧାର ବିକାଶ ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର _____ ବିକାଶର ଏକ ଅତିର୍କୃତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଟେ ।
 ୪୩। ତିତା କରିବା, ଜଳନୀ ଉଚିତବା ଓ ନିରାଶର କରିବା ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର _____ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ
 ହୋଇଥାଏ ।
 ୪୪। ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚିତବା କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା _____ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।
 ୪୫। ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିକାଶ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା _____ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।
 ୪୬। ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସମୟାବାନ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା _____ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।
 ୪୭। “ଶିଶୁମଳକାରେ ଦୂରୀର ଉପରେ” ସ୍ଵାପନ୍ତି _____ ରଚନା କରିଥିଲେ ।
 ୪୮। ଜିନ ପିଆଜେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିଶୁ _____ ବିକାଶ ଉପରେ ନିଜୀବ ଦୟା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ ।
 ୪୯। ଜିନ ପିଆଜେ ଶିଶୁ ଆନନ୍ଦକ ବିକାଶକୁ _____ ଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିତରି କରିଥିଲେ ।
 ୫୦। ବାପରଧୀର ସମ୍ମାନକ ପର୍ଯ୍ୟାୟଟି _____ ବର୍ଷଠାରୁ ବାର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

୧. ବିଦ୍ୟ, ୨. ଶିକ୍ଷାଗାର୍ଥୀ, ୩. ସ୍ଥାନ ଶିକ୍ଷାକାରୀ, ୪. ଜୀବ ଜୀବନ, ୫. ଉଚ୍ଚିତିହାରମ ଉପରେ, ୬. ସିନଗର,
 ୭. ଧୂର୍ବଲତା, ୮. ଗାନ୍ଧିଜୀନ୍, ୯. ବିପନ୍ନତା, ୧୦. ହୃଦୀ, ୧୧. ଦୃଷ୍ଟି, ୧୨. ବୃକ୍ଷ, ୧୩. ପ୍ରାଣ, ୧୪. ବିକାଶ,
 ୧୫. ପ୍ରାକ୍, ୧୬. ବିକାଶ, ୧୭. ଦୃଷ୍ଟି, ୧୮. ନିରବିନ୍ଦୁ, ୧୯. ପରିପଦ୍ଧତା, ୨୦. ପ୍ରାକ୍ ଜନ୍ମାବସ୍ଥା, ୨୧. ଗ୍ରୂପ,
 ୨୨. ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜୀବନାବସ୍ଥା, ୨୩. ୨୮୦, ୨୪. ୧୪୦, ୨୫. ୨୧, ୨୬. ଶାରୀରିକ, ୨୭. ଗ୍ରୂପ, ୨୮. ୨୮୦, ୨୯.
 ୨୦. ଗ୍ରୂପ, ୨୧. ମାତ୍ରା, ୨୨. ଉତ୍ସିଷ୍ଟକାରୀ, ୨୩. ସାମାଜିକ, ୨୪. ପାଇଁ, ୨୫. ୨୧,
 ୨୬. ୨୭. ଗ୍ରୂପ, ୨୮. ପାଇଁଶିଶୁ, ୨୯. ବିଦ୍ୟାକାରୀ, ୩୦. ଆନିଷ୍ଟୋଟର, ୩୧. ଲାଗୋରର,
 ୩୨. ଆର୍ଥିକ, ୩୩. ଉତ୍ସିଷ୍ଟକାରୀ, ୩୪. ହୋପଟିକ୍, ୩୫. ମାନ୍ୟାବ୍ଦୀକ, ୩୬. ଆନିଷ୍ଟୋଟର,
 ୩୭. ବିଶ୍ୱସ, ୩୮. ସ୍ଥାନୀୟ, ୩୯. ସ୍ଥାନକାରୀ, ୪୦. ଭିନ୍ନ, ୪୧. ଲାଗୋର, ୪୨. ବୋଲିକ,
 ୪୩. ବୋଲିକ, ୪୪. ବୋଲିକ, ୪୫. ବୋଲିକ, ୪୬. ଜିନ ପିଆଜେ, ୪୭. ଆନିଷ୍ଟୀକ, ୪୮. ଆନିଷ୍ଟୀକ, ୪୯. ଭାବ, ୫୦. ଭାବ, ୫୧.

B. ଗୋଟିଏ ଶାଖରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲେଖ ।

- ୧। ସଂସ୍କରତ ଜୀବରେ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ କେହିଁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଜୀବତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨। “ସାରକର” ଶାଖର ଅର୍ଥ କ’ଣ ଅଟେ ?
 ୩। “ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଅନୁଭୂତି ଓ ଧ୍ୟବାନର ଏକ ବାପରଧୀର ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ” ବୋଲି କି କହିଥିଲେ ?
 ୪। ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗଶାଳା କେହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥାଏ ?
 ୫। ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରୟୋଗଶାଳା କେହିଁ ସମ୍ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥାଏ ?
 ୬। “ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ହେଁ ଶିକ୍ଷାର ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ” ବୋଲି କିଏ କହିଥିଲେ ?

- ୭। “ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଏକ ଶାଖା ବିଶେଷ ଯାହାକି ଶିକ୍ଷଣ ଓ ଶିକ୍ଷାବାନ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ”
 ବୋଲି କିଏ କହିଛନ୍ତି ?
 ୮। “ଶୈଖିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରାମାଣିକ ରିହିପୁଷ୍ଟର ଅଟେ” ବୋଲି କିଏ କହିଥିଲେ ?
 ୯। ବହିର ଦ୍ୱାରା ଲେଜଣାରବା ହେଁ କେହିଁ ବ୍ୟବହାରର ଅର୍ଥରୂପ ଅଟେ ?
 ୧୦। ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଜଳନା କରିବା ହେଁ କେହିଁ ବ୍ୟବହାରର ଅର୍ଥରୂପ ଅଟେ ?
 ୧୧। ସାଧାରଣତଃ ଶାରୀ ଓ ତାହାର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟୋଙ୍କୁଣ୍ଡିକର ଜେନ, ଜଳନା ଓ ଆକାରର କ୍ରମ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ କ’ଣ
 କୁଣ୍ଡାଏ ?
 ୧୨। “ଶୁଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟୋଙ୍କର ଏକ ଶାରୀକ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ସ୍ମୃତିକେଥାଏ ଏବଂ ବିକାଶ ପାରିପାର୍ଶ୍ଵ ଉଦ୍ବାପନ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ
 ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ” ବୋଲି କିଏ କହିଛନ୍ତି ?
 ୧୩। ଦୃଷ୍ଟି କେହିଁ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ ଅଟେ ?
 ୧୪। ଦୃଷ୍ଟି କାହିଁ ପ୍ରକ୍ରିୟା କ’ଣ ଅଟେ ?
 ୧୫। ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟା କ’ଣ ଆଧିକା ସହିତ ବୟ ହୋଇଥାଏ ?
 ୧୬। ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁ ଜନ୍ମଠାରୁ ୨/୩ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ଅନ୍ତିକାହିଁ କରୁଥିବା ସମୟ ସାମାଜିକ କେହିଁ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ଅର୍ଥରୂପ
 କରାଯାଏ ?
 ୧୭। ଜୋନସକ ମତାନୁସାରେ ଲେଜୋଗାବସ୍ଥା ୧ ୨ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ପରିବାୟ ହୋଇଥାଏ ?
 ୧୮। କୋଲେମୁକ୍କ ମତାନୁସାରେ ଯୋଗନାବସ୍ଥା ୧ ୨ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ପରିବାୟ ହୋଇଥାଏ ?
 ୧୯। ହଜଲକଳ ମତାନୁସାରେ ଆବ୍ୟ କାଲାବସ୍ଥା ୨ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ପରିବାୟ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୦। ବିଶ୍ୱସ ଓ ପରିବେଶନୀ ମନୀଷର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବିକାଶ ପ୍ରାବାହିତ କରୁଥିବା ଗୋଟିଏ କ’ଣ ଅଟେ ?
 ୨୧। ଜନ୍ମ ସମ୍ଭାବରେ ଶିଶୁର ହାତାହାରି ଜେନ କେତେ ପାଇଁ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୨। ଜନ୍ମ ସମ୍ଭାବରେ ଶିଶୁର ହାତାହାରି ଉଚିତବା କେତେ ଉଚିତ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୩। ସାଧାରଣ ଲୋକର ଦୃଷ୍ଟିଯିବ୍ୟ ଏକ ମନୀଷରେ କେତେ ଥର ସହନ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୪। ଶିଶୁର କେତେ ମାସ ହୋଇ ବେଳକୁ ରଜବେଦିଙ୍ଗା ଖେଳନାରୁ ଦେଖି ହୃଦୟପଦାଦି ଜଳନା କରେ ।
 ୨୫। ଶିଶୁର କେତେ ମାସ ବେଳକୁ ବେଳୁଳ, ଗୋଟି ଓ କାହିଁ ଧରି ଧରି ବେଳୁଳ କେତେ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୬। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ବେଳୁଳ କେତେ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୭। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?
 ୨୮। “ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୨୯। “ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୦। “ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୧। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୨। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୩। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୪। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୫। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୬। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୭। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୮। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୩୯। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୦। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୧। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୨। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୩। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୪। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୫। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୬। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୭। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୮। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୪୯। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୦। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୧। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୨। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୩। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୪। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୫। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୬। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୭। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୮। ଶିଶୁର କେତେ ମଧ୍ୟରେ ବେଳକୁ ନିଜେ କାହାରେ ?” ମିରତ ହୋଇଥାଏ ?
 ୫୯। ଶିଶୁର କ

- ୩୩ | “ଜଣକ ଓ ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ ସହିତ ଉଲମ ରାବେ କଳାର ଦଶତ ଅଞ୍ଜନ ହିଁ ସାମାଜିକ ବିକାଶ” ବୋଲି କିଏ ବହିଛନ୍ତି ?
- ୩୪ | ଶିଶୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶାସା ଦାର ବରିନ୍ଦୁ ସାମାଜିକ ପରିବେଶନାରେ ନିଜକୁ ଖାପର୍କୁଆର କଳାର ନେବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଇଥାଏ ତାହାକୁ କେଉଁ ବିକାଶ ଦୂହାଯାଏ ?
- ୩୫ | ଶିଶୁ ମୂରି ହେବାର କେଉଁ ମାତ୍ରରେ ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ ହସରେ ପ୍ରାବିତ ହୋଇ ହେଥାଏ ?
- ୩୬ | ଶିଶୁରୁ ପ୍ରାମା କେତେ ମାତ୍ର ହୋଇ ସେ ପରିଚିତ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲେ କାହେ ନାହିଁ ?
- ୩୭ | ଶିଶୁରୁ ପ୍ରାମା କେତେ ମାତ୍ର ହୋଇ ପରିଚିତ ହୋଇ ସେ କିମ୍ବା ଅନୁଭବରୀ କରିପାରେ ?
- ୩୮ | ଶିଶୁ ମୂରି ବର୍ଷରୁ କିମ୍ବା ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ଜାତି କରିଥାଏ ?
- ୩୯ | ସାଧାରଣରେ କାଳକାଳିବାହାନେ କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ କଳା ନେବୁଦ୍ଧ ନେବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥାଏଇ ?
- ୪୦ | ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ସାମାଜିକବାବରଣ ବରିବା ନିମାତେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବରିନ୍ଦୁ ପ୍ରକାରର କେଉଁ ଲାର୍ଯ୍ୟାବକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟକ କରାଯାଇଥାଏ ?
- ୪୧ | ମନୁଷ୍ୟ ଜାଗନ୍ନରେ ବିଶ୍ୱ, ସ୍ଵେଚ୍ଛା, କାମନା, ଆନନ୍ଦ ଓ ଦୁଃଖ ବାକି କିନ୍ତୁ ଗୋଟି ଆବେଗ ରହିଛି ବୋଲି କିଏ ନାହିଁ ବହିଛନ୍ତି ?
- ୪୨ | “ଆବେଦନ୍ତିକ ଏହି ଏକ ଅବସ୍ଥା ଯେଉଁଥରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଗିରିଶାଳ ଓ ଉରେଚିତ ହୋଇଥାଏ” ବୋଲି କିଏ ନାହିଁ ବହିଛନ୍ତି ?
- ୪୩ | “ଆବେଦନ୍ତିକ ଏହି ଏକ ଅବସ୍ଥା ଯେଉଁଥରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବାକାରା ଅନ୍ତର୍ଭିତ ବାବହାର, ସବେଦନ ଅଭିଷ୍ଠତା ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରାଣ ପ୍ରକାରିତି କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାର ଏବଂ ପ୍ରବଳ ବର୍ଦ୍ଧନ ଅଟେ” ବୋଲି କିଏ ବହିଛନ୍ତି ?
- ୪୪ | ମାବନ୍ଦୁରୀଙ୍କ ମତରେ ବ୍ୟକ୍ତିର କେତେ ଗୋଟି ଏହକାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିଛି ?
- ୪୫ | ପଳାଯନ ପ୍ରୁଦ୍ଧିକିନ୍ତ ଆବେଗଟି କ’ଣ ଅଟେ ?
- ୪୬ | ମୁଖ ପ୍ରୁଦ୍ଧିକିନ୍ତ ଆବେଗଟି କ’ଣ ଅଟେ ?
- ୪୭ | ଆବେଦନ ପ୍ରୁଦ୍ଧିକିନ୍ତ ଆବେଗଟି କ’ଣ ଅଟେ ?
- ୪୮ | ହୀଏ ପ୍ରୁଦ୍ଧିକିନ୍ତ ଆବେଗଟି କ’ଣ ଅଟେ ?
- ୪୯ | ଆନନ୍ଦ ହିଁ ଏକ ସାଧାରଣ କ’ଣ ଅଟେ ?
- ୫୦ | “ଏବା ସମୟରେ ବେଳେକ ପ୍ରସାଦ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସାମର୍ଥ୍ୟ ହିଁ ବୋଲିକ ବିକାଶ ଅଟେ” ବୋଲି କିଏ ବହିଛନ୍ତି ?
- ୫୧ | ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ଵରଣ ବରିବାର ପ୍ରକାଶ କେଉଁ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମବ ହୋଇଥାଏ ?
- ୫୨ | ଶିଶୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସର୍ବତା କଳାର ପ୍ରକାଶ କେଉଁ ବିକାଶ ପାଇଁ ସମବ ହୋଇଥାଏ ?
- ୫୩ | ଜିନ୍ ପିଆଜେ କେଉଁ ଦେଶରେ କିନ୍ତୁକିନ୍ତୁ କରିଥିଲେ ?
- ୫୪ | “ଶିଶୁର ଭାଷା ଓ ଭାବନା” ପ୍ରୁଦ୍ଧିକି କିଏ ରଚନା କରିଥିଲେ ?
- ୫୫ | “ଶିଶୁରୁ ରେ କର୍କ ଧାରାର ଆବ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭିତ” ପ୍ରୁଦ୍ଧିକି କିଏ ରଚନା କରିଥିଲେ ?

- ୫୬ | ଜିନ୍ ପିଆଜେ ମତାନ୍ତ୍ରାବାରେ ଲାଇସେନ୍ସୁଟ୍ ପେଶା ଭାଲା ପର୍ଯ୍ୟାଯ ଜନ୍ମତାରୁ କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟାଯ ପରିବାପ୍ତି ଅଟେ ?
- ୫୭ | ଜିନ୍ ପିଆଜେ ଶିଶୁର ଲାଇସେନ୍ସୁଟ୍ ପେଶାଭାଲା ପର୍ଯ୍ୟାଯ ଅନ୍ତର୍ଭିତ ପ୍ରାଥମିକ ଦୂରବର୍ଷକୁ କେତେ ଗୋଟି ଉପର୍ଯ୍ୟାଯରେ ବିଭିନ୍ନ କରିଛନ୍ତି ?
- ୫୮ | ଜିନ୍ ପିଆଜେ ମତାନ୍ତ୍ରାବାରେ ପ୍ରାକ-ସଂକ୍ରିଯାମାଳକ ପର୍ଯ୍ୟାଯ କେତେ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସାତ ବର୍ଷରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ?
- ୫୯ | ଜିନ୍ ପିଆଜେ ମତାନ୍ତ୍ରାବାରେ ସାଥାବିଧ୍ୟ ସଂକ୍ରିଯାମାଳକ ପର୍ଯ୍ୟାଯ କେତେ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଏବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାଯ କିମ୍ବା କରିଥାଏ ?

ଉଦ୍ଧବ

୧. ଶାସ, ୨. ଆୟା, ୩. ମୂଳ, ୪. ୧୮୭୯, ୫. ଲିପବିନ୍, ୬. କ.ଏ.ପିଲ, ୭. ଚାର୍ଲେସ ଘିନର, ୮. ଅର୍ଟର କୋଲାର୍‌ବାର୍ଷି, ୯. ପ୍ରକାଶ, ୧୦. ଅପ୍ରକାଶ, ୧୧. ବୃଦ୍ଧି, ୧୨. କ୍ଲୋ ଏବଂ କ୍ଲୋ, ୧୩. ବିକାଶ, ୧୪. ପରିପକ୍ଷ, ୧୫. ପରିପକ୍ଷତା, ୧୬. ଶୈଶବକଲ୍ୟାମ୍ଭ, ୧୭. ୧୮, ୧୯. ୨୧, ୧୯. ୨୦. କାଟକ, ୨୧. ଗ୍ରୂଟ ପାଲାର୍, ୨୨. ୧୮୯୨ ୨୦ ଇଞ୍ଚ, ୨୩. ୨୨, ୨୪. ୨୪, ୨୫. ୨୫, ୨୬. ୨୬୯୩, ୨୭. ୧୯, ୨୮. ୨୮, ୨୯. ମାଆ, ୩୦. ମାଆ ଏବଂ କ୍ଲୋ, ୩୪. ଶାମିତି, ୩୫. ଦିବାୟ, ୩୬. ନାନ୍, ୩୭. ନାନ୍. ଗ୍ରୂଟେମାସ୍, ୩୮. ଗେଟ୍ସ, ୩୯. ପି.ଟି.ଯାଇ, ୪୦. ରାଯ, ୪୧. କ୍ଲୋଧ, ୪୨. ଦେନ୍‌କ୍ରିଷ୍ଟ, ୪୩. ଆମରାମ୍‌ପ୍ରଦ୍ଵାରା, ୪୪. ଉପଗୋପ, ୪୫. ଆବେଗ, ୪୬. କେ.ବି.ବୁଦ୍ଧର, ୪୭. ବୋର୍ଡିକ, ୪୮. କ୍ଲୋପାର୍, ୪୯. ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଲୟ, ୫୦. କାର୍ଲ ବର୍ଷ, ୫୧. ଇଞ୍ଚ, ୫୨. ଦୁର୍ବଳ ବର୍ଷ, ୫୩. ବାର ବର୍ଷ ।

୮. ଦୂର୍ବଳ/ଚିନୋଟି ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍ଧବ ଲେଖ ।

- ୧ | ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥକି ଅଗ୍ରହ୍ୟ ହେଲା ?
- ୨ | ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥ ଲେଖ ।
- ୩ | ଶିକ୍ଷା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ଉଲ୍ଲେଖ କର ।
- ୪ | ଶୈଶବ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଲେଖ ।
- ୫ | ଶୈଶବ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେତୋଷ୍ଟି ଚିନୋଟି ପ୍ରକୃତି ଉଲ୍ଲେଖ କର ।
- ୬ | ଦୂର୍ବଳ ବିହିଲେ କ’ଣ ଦୂର୍ବଳ ?
- ୭ | ବିକାଶ କହିଲେ କ’ଣ ବିକାଶ ?
- ୮ | ଦୂର୍ବଳ ଓ ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯେକୋଣେବେ ଚିନୋଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲେଖ ।
- ୯ | ଦୂର୍ବଳ ଓ ବିକାଶର ପ୍ରକାଶ କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶ କର ।
- ୧୦ | ଦୂର୍ବଳ ଓ ବିକାଶର ପ୍ରକାଶ କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶ କର ।

- ୧୧ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ କହିଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୧୨ | ପ୍ରାଚୀ-ଚନ୍ଦ୍ରପୂର୍ବ ଦେଖିଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୧୩ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶୈଶବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ବେଳେ ।
 ୧୪ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୧୫ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ବେଳେ ।
 ୧୬ | ସମାଜିକ ବିକାଶ କହିଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୧୭ | ସମାଜିକ ବିକାଶ ଯେବୋଣେ ତିନୋଟି ସଂଜ୍ଞା ଲେଖ ।
 ୧୮ | ଶିଶୁ ନାହିଁ ତାର ମାଆକୁ ଦେଖା ରଖିଥା ?
 ୧୯ | ସମାଜିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶୈଶବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୨୦ | ଶିଶୁମାନେ କେହାନିକବାରୁ ସମାଜିକ ବୃଣ୍ଡ ଶିକ୍ଷା କରିଥାଏ ?
 ୨୧ | ଆବେଦନ କହିଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୨୨ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ ତିନୋଟି ସଂଜ୍ଞା ଲେଖ ।
 ୨୩ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷା କରିଥାଏ ?
 ୨୪ | ଦେଖ ଶୁଣ ନିଯାମରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୨୫ | ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ କେହିଁ କେହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଆବେଦନକୁ ପଢିଦୂଷିତ ହୁଏ ?
 ୨୬ | ଯାହାଙ୍କଟ ଶୈଶବ ବିକାଶ ଶିଶୁ ବା ମହିଳା ମହିଳାଙ୍କର କେହିଁ କେହିଁ ଶକ୍ତି ସମ୍ମୂହର ବିକାଶକୁ ବୃଦ୍ଧିରଥାଏ ।
 ୨୭ | ବୈଶିକ ବିକାଶ କହିଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?
 ୨୮ | ବୈଶିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ବେଳେ ।
 ୨୯ | ବୈଶିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୩୦ | ଆନନ୍ଦବ ବିକାଶ ଦେବ ଯେବୋଣେ ତିନୋଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ଶୁଭ୍ୟ କରିଥାଏ ।

D. ପାଞ୍ଚ/ଛଅଟି ବାର୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚର ଲେଖ ।

- ୧ | ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚ ସଂଜ୍ଞା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୨ | ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚ ପରିବର୍ତ୍ତନ କର ।
 ୩ | ଶିକ୍ଷାକ ନିମତ୍ତେ ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।
 ୪ | ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବୃଦ୍ଧିକାର ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।

- ୫ | ଶୁଭ୍ୟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା କର ।
 ୬ | ବିକାଶର ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା କର ।
 ୭ | ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ କର ।
 ୮ | ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ନିଯମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୯ | ବୃଦ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ଶୈଶବ ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ବୃଦ୍ଧିକା ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖ ।
 ୧୦ | ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୧୧ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ ଶେଷ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୧୨ | କେଶୋବବସ୍ଥାରେ ଶାରାଟିକ ବିକାଶ କିମ୍ବା ସଂଜ୍ଞା କିମ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଏ କର ।
 ୧୩ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ କେଶୋବବସ୍ଥା ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୧୪ | ଶାରାଟିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ କେଶୋବବସ୍ଥା ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୧୫ | ଆଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଶେଷ ସମାଜିକ ବିକାଶ କିମ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଏ ।
 ୧୬ | କେଶୋବବସ୍ଥାରେ ଶେଷ ସମାଜିକ ବିକାଶ କିମ୍ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଏ ।
 ୧୭ | ସମାଜିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାଗତ ସୂଚନା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୧୮ | ସମାଜିକ ବିକାଶ ପରିପ୍ରେଷାରେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୧୯ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୦ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୧ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୨ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୩ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୪ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୫ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୬ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୭ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୮ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୨୯ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୩୦ | ଆବେଦନ ଯେବୋଣେ କେଶୋବବସ୍ଥା ନିମତ୍ତେ ଉଦିଷ୍ଟ ଯେକୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।
 ୩୧ | ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।
 ୩୨ | ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।
 ୩୩ | ଶିକ୍ଷାକ ନିମତ୍ତେ ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।
 ୩୪ | ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ବୃଦ୍ଧିକାର ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଯେବୋଣେ ପାଞ୍ଚଟି ପ୍ରୟୋଗ୍ୟ କର ।

E. ଦାର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ଚରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଚ୍ଚର ଲେଖ ।

- ୧ | ଶୈଶିକ ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଓ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଶିଶୁ ଆନାମ୍ବକ ବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଜିନ୍ ପିଆଜେକ ମତ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କର ।
 ୨ | ଯଥାବିଧ୍ୟାକୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଶିଶୁ ଆନାମ୍ବକ ବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଜିନ୍ ପିଆଜେକ ମତ ଲେଖ ।
 ୩ | ବୈଶିକ ବିକାଶକୁ ପ୍ରଗତି କରିବାକୁ ପାଞ୍ଚଟି କାରକ କର ।